

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ»**

ВІТЧИЗНЯНА НАУКА НА ЗЛАМІ ЕПОХ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

**Матеріали XXIV Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції**

25-26 червня 2016 року

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

Рада молодих учених університету

Матеріали
XXIV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції
«Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»
25-26 червня 2016 року

Збірник наукових праць

Переяслав-Хмельницький – 2016

УДК 001(477)«19/20»
ББК 72(4 Укр)63
В 54

Матеріали XXIV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2016. – Вип. 24. – 141 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Коцур В.П. – доктор історичних наук, професор, академік НАПН України, ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Рик С.М. – кандидат філософських наук, доцент, проректор з наукової роботи ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Скляренко О.Б. – кандидат філологічних наук, доцент

Коцур В.В. – кандидат політичних наук, голова Ради молодих учених університету

Кикоть С.М. – кандидат історичних наук, заступник голови Ради молодих учених університету

Гайдаєнко І.В. – кандидат історичних наук, секретар Ради молодих учених університету

©Рада молодих учених університету

©ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди

ЕКОЛОГІЯ

*Наталія Гусятинська, Олена Ременюк, Іванна Чайка
(Київ)*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ОЧИЩЕННЯ ПИТНОЇ ВОДИ З ВИКОРИСТАННЯМ СОРБЕНТІВ

У статті здійснено аналіз способів очищення питної води. Наведено результати експериментальних досліджень застосування сорбентів для доочищення питної води.

Ключові слова: сорбент, питна вода.

The article analyzes ways to clean drinking water. The results of experimental studies the use of sorbents for purification of drinking water.

Keywords: sorbent, drinking water.

Постановка проблеми. Питна вода – це природна вода, яку людина може пити сировою [1]. Еволюційно людина завжди вживала ту природну воду, яка її оточувала. В часи, коли довкілля людини було чистим і природним, для організму людини не було розділення води на питну і не питну, бо практично вода із всіх природних джерел була питною. Наразі людина суттєво порушила природну рівновагу поверхневої води, яка була б придатною для пиття сировою. Згідно статичних даних в Україні біля 78 % сільських населених пунктів і 13,4 % селищ міського типу не мають централізованого водопостачання. Поряд з цим необхідно зазначити, що якість води, що надходить з водопроводу, хоча й у переважній більшості відповідає вимогам ДСанПіН, проте за рядом показників така вода не є корисною для споживання людиною. Отже, проблема якості питної води для України була і залишається вкрай актуальною і надзвичайно гострою.

Метою статті є аналіз сучасних способів очищення питної води та визначення ефективності застосування сучасних сорбентів.

Виклад основного матеріалу. Очищення природної води або водоочищення – оброблення природної води з метою покращання її якості, необхідної для водопостачання, за допомогою механічних, хімічних, фізичних та біологічних методів. Вимоги, що ставляться до якості води, залежать від її призначення: для господарсько-питного водопостачання, промислових цілей або енергетичних установок.

Усі домішки, що забруднюють водойми, поділяються на дві системи і на чотири групи в залежності від їх розмірів (за класифікацією Л. А. Кульського) [2].

Домішки відносять до гетерогенної системи та гомогенної. Так, до гетерогенної системи відноситься перша та друга групи.

До I групи домішок води належать завислі домішки, мікроорганізми та планктон. Вилучення цих домішок, тобто освітлення (збільшення прозорості) води, може здійснюватися шляхом механічного розділення у гравітаційному полі, під дією відцентрових сил, фільтруванням через поруваті елементи, окисленням хлором, озоном, адсорбцією на гідроксилах алюмінію.

II група домішок води – колоїдні розчини і високомолекулярні з'єднання, які обумовлюють окислюваність і кольоровість - може вилучатися з води за допомогою різних методів і технологічних прийомів. Так, використовується обробка води хлором, озоном та іншими окисниками. При цьому знижується колірність води, знищуються мікроорганізми, руйнуються гідрофільні колоїди, що створює сприятливі умови для наступного коагулювання, прискорюється процес утворення пластівців та осаду [3]. Також застосовують адгезію та адсорбцію на гідроксидах заліза та алюмінію, агрегацію флокулянтами.

До гомогенних систем відносять інші дві групи. Для видалення домішок III групи – газів та розчинених у воді органічних речовин, що надають воді присмаку та запаху, найчастіше використовуються методи окислення та адсорбції.

Для домішок IV групи (солі, кислоти, основи, що надають воді мінералізованість, кислотність і лужність), які є електролітами, технологія очистки води полягає у зв'язуванні іонів у малорозчинні і малодисоційовані сполуки за допомогою доданих у воду реагентів, фіксації іонів на твердій фазі іонітів [3].

До найпоширеніших прийомів очищення природної води належать:

- прояснення;
- знебарвлення (усунення каламутності та кольоровості води) шляхом відстоювання (у відстійниках);
- фільтрування, знезаражування (хлорування, озонування тощо), пом'якшення, опріснення.

Поверхневі води природних джерел до надходження у водопровід прояснюють шляхом видалення завислих та колоїдних частинок розміри яких коливаються в досить широких межах (коагуляцією, відстоюванням, фільтруванням), знебарвлюють та знезаражують (рідким хлором, хлорним вапном, озоном).

Підземні води при задовільному хімічному складі лише знезаражують хлором або ультрафіолетовим промінням. Пом'якшують воду (видаляють надлишки солей кальцію і магнію), обробляючи її вапном, содою або пропускаючи через іонітні фільтри. Кількість солей заліза у воді зменшують аерацією з наступним фільтруванням. Щоб видалити з води газу (вуглекислий, сірководень, метан, надлишки фтору) та радіоактивні речовини, вдаються до аерації, фільтрування через активований окис алюмінію, дезактивації.

Наразі пропонуються як для індивідуального користування, так і в технології очищення питної води використання адсорбентів. Для очищення вод як адсорбенти застосовують різні штучні та природні пористі матеріали – попіл, дрібний кокс, торф, силікагелі, алюмогелі ($2-6 \times 10^{-6}$ мм [4].

Метою наших досліджень було визначення ефективності ряду сучасних сорбентів щодо видалення окремих хімічних сполук з питних вод.

В таблиці 1 наведено результати досліджень очищення за допомогою сорбентів води, відібраної з криниці. За результатами досліджень вміст заліза (Fe^{2+}) у вихідній воді становив 0,2 мг/л, що є досить хорошим значенням для води з криниці і є безпечним для вживання людиною. Проте вода мала дещо підвищену жорсткість.

Після проходження дослідної води через фільтраційне завантаження вміст заліза у ній змінювався і в більшості завантажень показник значно зменшився порівняно до вихідної води.

Таблиця 1

Показники якості води після очищення за допомогою природних сорбентів

Завантаження	Показники					
	Залізо (мг/ дм ³)	Нітрати (мг/ дм ³)	Жорсткіс ть (ммоль/ дм ³)	pH	ОВП	Сухий залишок, мг/дм ³
Цеоліт- клиноптиоліт	0,21	1,6	10,32	7,24	187	528
Цеоліт-морденіт	0,19	3,3	5,04	7,11	179	518
Pyrolox	0,11	1,7	7,5	7,05	187	456
Кокосове вугілля	0,12	1,61	6,99	8,81	126	374
Гідроантрацит	0,19	0,7	4,14	9,82	93	437

Шунгіт	0,16	1,2	17,4	6,88	193	547
Ag – алюмосилікат	0,17	2,8	8,22	7,72	135	530
Досліджуванна вода	0,2	3,7	10,32	7,24	187	528

Дослідження також показали, що вихідна вода має невисокий вміст нітратів – 3,7 мг/дм³, що теж задовольняє вимоги ДСанПіН (не більше 50 мг/дм³). Найбільше видалення нітратів отримали після сорбційного очищення на гідроантрациті. Вміст нітратів при цьому зменшився до 0,7 мг/дм³. Також хороший результат отримали при фільтруванні на шунгіті – 1,2 мг/дм³, цеоліті-клинотиліті – 1,6 мг/дм³ і кокосовому вугіллі – 1,61 мг/дм³.

Жорсткість води з колодязів та каптажів джерел за ДСанПіН повинна бути ≤ 10,0. У досліджуваній воді вона мала відхилення від нормованого значення і склала – 10,32 ммоль/дм³, що відносить дану воду до класу дуже жорстких вод. Найкращим в очищенні дослідної води був сорбент - гідроантрацит. Показник жорсткості води після проходження через це завантаження зменшився до 4,14 ммоль/дм³.

Водневий показник за встановленими нормами для даної води має знаходитися в межах 6,5 - 8,5. Відхилення від норми в проведених дослідах отримали лише після фільтрування води на гідроантрациті – 9,82 і кокосовому вугіллі – 8,81.

Сухий залишок у фільтрованій воді найкраще знизився при фільтруванні на кокосовому вугіллі і склав 374 мг/дм³ в порівнянні з вихідною водою – 528 мг/дм³.

Ефективність очищення криничної води різними сорбентами показана на рисунку 1. Так, найкращі результати видалення за всіма досліджуваними показниками одержано при очищенні води кокосовим вугіллем. Вміст нітратів при цьому зменшився на 56,5%. Ефект очищення за окремими показниками становив: іони заліза (Fe²⁺) видалено на 40 %, жорсткість – 32,3% і сухий залишок – 29,2%. Найкраще видалення нітратів відбулось на шунгіті – 67,6%, однак при використанні цього мінералу зростає жорсткість води та збільшився вміст сухого залишку. Також хороший результат очищення був отриманий при фільтрації на завантаженні Руголох та гідроантрациті. Так, для Руголох ефект видалення склав: залізо – 45%, нітрати – 54%, жорсткість – 27,3%, сухий залишок – 13,6%. Для гідроантрациту ефективність склала: залізо – 5%, нітрати – 65,6%, жорсткість – 59,9%, сухий залишок – 17%.

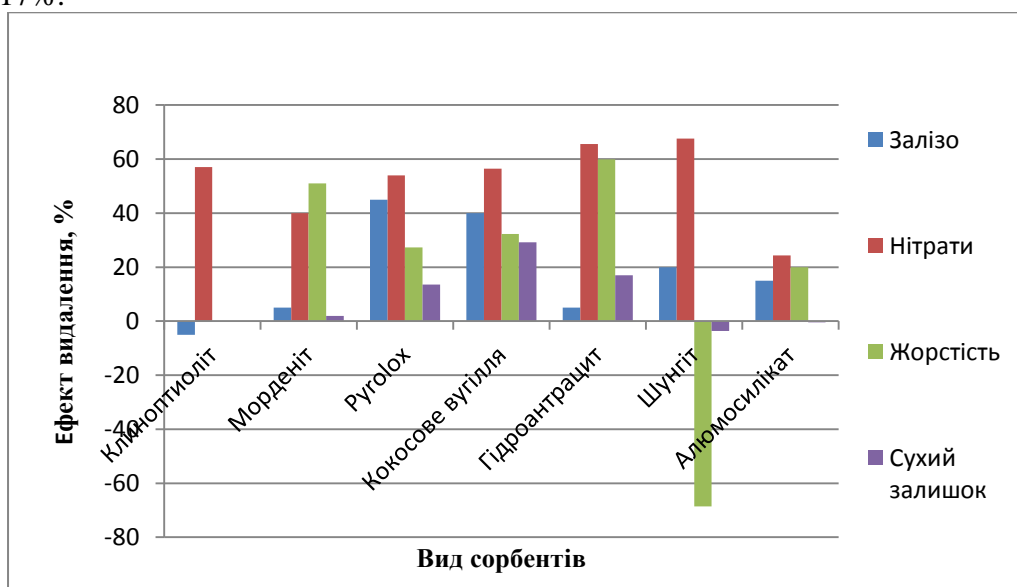

Рис.1. Ефективність видалення хімічних забруднень з криничної води різними сорбентами

Окрім того, нами проведено дослідження мікробіологічних показників криничної води. Експериментальні дані, наведені в таблиці 2, показали, що вміст мікроорганізмів (за показником МАФАНМ) у криничній воді становив 296 КУО в 1 см³, що значно перевищує нормативні показники. Після оброблення води сорбентами вміст мікроорганізмів значно зменшився. Найкращі результати одержано при обробленні води шунгітом.

Таблиця 2

Вміст мікроорганізмів у пробі води	
Об'єкт	МАФАНМ, КУО в 1 мл
Вода не очищена	3x10 ²
Сорбент	
1. Цеоліт-клинотилоліт	5,7x10
2. Цеоліт-морденіт	5x10
3. Руголох	1,4x10
4. Кокосове вугілля	2,5x10
5. Алюмосилікат	2,9x10
6. Шунгіт	9

Значення ефектів видалення мікроорганізмів у разі фільтрування криничної води через сорбенти представлено на рис. 2. Необхідно зазначити, що позитивний ефект показали всі сорбенти. Так, ефект видалення мікроорганізмів становив: для шунгіту – 97%, Руголох – 95%, цеоліт-клинотилоліт – 81% та цеоліт-морденіт – 83%.

Отже, природна вода є багатокомпонентною гетерогенною системою. Вона містить різні домішки як у розчиненому, так і в нерозчинному стані. Крім того, у ній як домішки можуть бути гази, мінеральні й органічні речовини, що знаходяться в розчиненому, колоїдному, дисперсному станах, а також можлива присутність різноманітних мікроорганізмів, що можуть бути небезпечними для людини. Саме тому, природні води потребують різноманітних заходів щодо корегування їхнього складу. Одним з таких методів і є сорбційне очищення природної води.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Очищення природної води [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Очищення_природної_води.
2. Орлов В.О., Орлова А.М., Зошук В.О. Технологія підготовки питної води: Навчальний посібник. – Рівне: Національний університет водного господарства та природокористування. – 2010. – С. 27-34.
3. Набиванець Б.Й., Осадчий В.І., Осадча Н.М., Набиванець Ю.Б. Аналітична хімія поверхневих вод: Монографія. – К.: Наукова думка, 2007. – 455 с.
4. Запольський А.К. Водопостачання, водовідведення та якість води: підруч. для студ. ВНЗ / А.К. Запольський. – К.: Вища школа, 2005. – 671 с.
5. ДСанПін 2.2.4-171-10 «Гігієнічні вимоги до води питної призначеної для споживання людиною». Затверджені наказом МОЗ України від 12.05.2010 № 400, зареєстровано в Мінюсті України наказом від 01.07.2010 за №452/17747.

УТИЛІЗАЦІЯ БАТАРЕЙОК – ВАШЕ ЗДОРОВ'Я ТА ДОВГОЛІТТЯ

Кожен з нас користувався у своєму житті батарейками. Пульти, годинник, іграшки, телефони та інші речі – в домі завжди є щось, що працює на батарейках. А вони мають властивість виробляти свій ресурс. Однак чи всі знають, що робити з відпрацьованими батарейками? Викинути у смітник разом з рештою домашнього сміття? Це неправильно!

На корпусі батарейки практично завжди присутнє маркування – знак у вигляді перекресленого сміттевого контейнера, який повідомляє про те, що її не можна викидати разом з іншими побутовими відходами.

І цей знак на батарейці неспроста! Це означає: «Не викидати, необхідно здати в спецпункт утилізації».

Незважаючи на те, що батарейка може вибухнути, протекти і пошкодити ваше обладнання, основну шкоду вона завдасть, якщо не буде правильно утилізована. Підраховано, що одна пальчикова батарейка, безтурботно викинута у відро для сміття, може забруднити важкими металами близько 20 кубометрів землі та 400 л води, а в лісовій зоні це територія проживання двох дерев, двох кротів, одного їжачка і декількох тисяч дощових черв'яків! А головне, що після викидання металеве покриття батарейки руйнується від корозії, і важкі метали потрапляють у ґрунт і ґрунтові води, звідки вже недалеко і до річок, озер та інших водойм, використовуваних для питного водопостачання.

Взагалі, батарейки – це хімічні пристрої, елементи яких вступають в реакцію, даючи на виході електрику, яким ми і користуємося. Елементи ці, в основному, токсичні і небезпечні. У батарейках міститься безліч різних металів[1] – ртуть, нікель, кадмій, свинець, літій, марганець і цинк, які мають властивість накопичуватися в живих організмах, у тому числі і в організмі людини, і завдавати шкоди здоров'ю. Так наприклад:

свинець (накопичується в організмі, вражаючи нирки, нервову систему, кісткові тканини);

кадмій (шкодить легеням і ниркам);

ртуть (вражає мозок і нервову систему);

нікель і цинк (можуть викликати дерматит) та інші.

А якщо батарейку спалять на сміттєспалювальному заводі, то все що містяться в ній токсичні матеріали потраплять в атмосферу.

Безтурботно викинута у відро для сміття батарейка потрапляє на звалище, де щоліта з іншим сміттям займається і тліє (а на сміттєспалювальних заводах і зовсім горить), з клубами диму випускаючи хмари діоксину. Навіть мінімальні дози цих отруйних сполук спричиняє онкологічні та репродукційні захворювання. А ще отруєннями, уповільненим розвитком і слабким здоров'ям дітей ...

Діоксини проникають в наш організм не тільки з димом: з дощовою водою вони потрапляють у ґрунт, воду і рослини. Далі – по ланцюжку – прямо до нас на стіл з їжею і питвом.

Важко уявити, якої шкоди наноситься докільню в глобальному масштабі. Що ж робити з відпрацьованими свої термін батарейками?

Зберігати вдома не рекомендується, так як відбувається виділення небезпечних речовин у повітря. За правилами, їх необхідно утилізувати на спеціальних підприємствах. Хоча задоволення це не з дешевих, у розвинених країнах процес збору використаних батарей від населення і подальшої грамотної утилізації добре налагоджений. Так, у багатьох країнах Євросоюзу, в Канаді та США пункти з прийому батарейок є всюди. У Нью-Йорку, наприклад, викидати батарейки у сміття заборонено законом.

У 2003 року 25 країн-членів ЄС (окрім Великої Британії) підписали Директиву щодо відпрацьованого електричного й електронного обладнання. Цей документ покладає всю відповідальність за збирання й переробку таких відходів на компанію-виробника, що зобов'язана забезпечити або екологічну утилізацію, або повторне використання. А великі магазини, що продають елементи живлення, зобов'язані забезпечувати збір використаних батарей – інакше послідує штраф.

У Євросоюзі збирають та переробляють 80% електронних відходів – щонайменше 4 кілограми на кожного мешканця. У нас все досить сумно: якщо ви твердо вирішили не шкодити природі, то пункт прийому доведеться ретельно пошукати навіть у столиці – що вже й казати про інші міста. В Україні теж існує завод «Аргентум» – це Львівське державне підприємство. На підприємстві ДП «Аргентум» над темою переробки батарейок разом з Інститутом неорганічної хімії НУ «Львівська політехніка» працюють ще з 2005 року. Проте робота полягала в проведенні ряду лабораторних [2] експериментів із застосуванням різних способів утилізації батарейок, поки не було обрано найбільш оптимального. Як зазначають представники підприємства, технологія базується на лабораторно-промисловій лінії, на якій можна відпрацьовувати і удосконалювати таку технологію.

Процес перероблення на ДП «Аргентум» виглядає так: спочатку батарейки сортують на групи. Нині це поки що роблять вручну. Промислову лінію, за словами Когута, будувати не вигідно через дуже малі об'єми переробки – лише декілька десятків кілограм. Далі сортовані батарейки перемелюють, роблять сепарацію (суху чи мокру) матеріалів, які є всередині. І на виході дістають метали – цинк, нікель, літій, хлоридні й марганцеві сполуки. «І все це можна перетворювати на товарну продукцію».

Врегулювати питання утилізації батарейок повинен був Закон "Про хімічні джерела струму", [3] прийнятий ще в 2006 р. Він, зокрема, визначає, що особи, які використовують батарейки, повинні передавати їх на утилізацію спеціалізованим підприємствам через пункти прийому."

Юридичні та фізичні особи (суб'єкти підприємницької діяльності), які використовують хімічні джерела струму, зобов'язані:

забезпечувати експлуатацію хімічних джерел струму з додержанням вимог супровідної технічної або експлуатаційної документації та інформації, розміщеної на корпусах хімічних джерел струму;

здійснювати облік придбання та експлуатації хімічних джерел струму, обсягів накопичення відпрацьованих хімічних джерел струму та передачі їх на утилізацію;

забезпечувати зберігання відпрацьованих хімічних джерел струму в спеціально відведених місцях;

здавати відпрацьовані небезпечні хімічні джерела струму ємністю 7 А/год та більше для утилізації на спеціалізовані виробництва з утилізації, спеціалізованим підприємствам з утилізації чи на їх приймальні пункти протягом трьох місяців з дня закінчення строку експлуатації хімічних джерел струму або з дня оформлення документа про непридатність хімічних джерел струму для експлуатації внаслідок фізичного, морального зносу, непоправного браку, пошкодження, з інших причин;

надавати в установленому порядку інформацію щодо обсягів придбання та експлуатації нових хімічних джерел струму, обсягів накопичення відпрацьованих хімічних джерел струму та передачі їх на утилізацію.

Порядок обліку придбання, експлуатації хімічних джерел струму, накопичення відпрацьованих хімічних джерел струму та передачі їх на утилізацію та надання інформації визначаються Кабінетом Міністрів України.

Фізичні особи, які не зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності та використовують хімічні джерела струму для забезпечення власних потреб, зобов'язані здавати відпрацьовані небезпечні хімічні джерела струму ємністю 7 А/год та більше для утилізації на спеціалізовані виробництва з утилізації, спеціалізованим підприємствам з утилізації чи на їх приймальні пункти.

Необхідно вносити зміни в сам закон. В ціні батарейок, які імпортуються в Україну, вже закладений і сплачено податок (або ж утилізаційний збір). Було б дуже цікаво дізнатися конкретні приклади та механізми, які таке допускають...

Будь-яка неутілізована батарейка становить серйозну загрозу для навколишнього середовища. Час розкладання кожного елемента живлення досягає 100 років!

Що ж ми можемо зробити, щоб цьому запобігти шкоді, яку завдають відпрацьовані елементи живлення? Знизити споживання батарейок, замінивши їх багаторазовими акумуляторами. Здавати батарейки в пункти прийому для утилізації. Пункти збору все ж є – часто їх організують волонтери (за що їм величезне спасибі), але поступово підтягуються різні організації та торговельні мережі.

Утилізація – єдиний шлях ліквідації згубного впливу батарейок на навколишнє середовище. Основна цінність використання відпрацьованих батарейок у тому, що вони можуть стати джерелом цінних ресурсів, кольорових металів та мінералів. Під час переробки таких відходів отримують хімічні сполуки, які можна знову використовувати в промисловості. Після переробки батарейки з її компонентів отримують сухі розподілені хімічні елементи і сортовані відходи з упаковки (картон і пластик).

Що ж можна «видобути» з батарейок та акумуляторів, а пізніше використати в інших галузях? Пластик. В основному його отримують з оболонок і контейнерів акумуляторів. Про пластик багато розповідати не потрібно — з нього отримують новий пластик, який можна використовувати в тому числі і для нових елементів живлення.

Свинець. Свинцеві частини переплавляються й у вигляді сировини відправляються виробникам все тих же елементів живлення для повторного використання. Крім того, свинець використовується в радіології, машинобудівному виробництві, радіо- і авіапромисловості.

Сірчана кислота. Використовують два способи переробки кислоти з акумуляторів. У першому з них її нейтралізують і очищують, в результаті чого виходить звичайна вода. У другому її обробляють і перетворюють на сульфат натрію, який використовується в наших пральних порошках, скло- і текстильній промисловості. Ще сірчану кислоту використовують для виробництва добрив, в металургії для виявлення мікротріщин, у нафтопереробній промисловості, у фарбах, пластмасах, медикаментах і, звичайно, у нових батарейках.

Ртуть. Її використовують в медицині (термометри та кварцеві лампи), спеціальних фарбах для підводних поверхонь морських кораблів, лампах денного світла, барометрах, хімічній промисловості, рідкокристалічних моніторах і в багатьох інших областях і предметах. Звісно, в нові ртутні батарейки її теж додають.

Лужні, цинкові, нікель-кадмієві, нікель-металогідридні і літій-іонні батареї переробляються повністю. З них отримують цинк, кадмій, марганець, сталь, а також папір і пластик. Зрозуміло, що їх теж можна повторно використовувати у різних галузях. Літєві батарейки. При їх переробці шляхом нейтралізації відновлюють чорні і кольорові метали, які відправляються в металургійну промисловість, вуглець, металевий літій і карбонат літію, що пізніше використовується для створення технічної фольги. Тобто, якщо переробляти всі

батареї, то можна істотно економити на сировині для нових елементів живлення або навіть для інших галузей.

Узагальнюючи вище викладене рекомендується віддавати перевагу такій техніці, яка не потребує використання батарейок, а працює від мережі, альтернативних джерел енергії або ручного заводу. Варто купляти акумулятори, які можна перезаряджати. Користуватись батареями з позначками «без кадмію», «без ртуті». Забороняється викидати батареї у відро чи бак для сміття! Їх потрібно скаладати в спеціально відведені місця для подальшої утилізації. Так кураторами та активістами Еко-клубу КНУТД встановлена стилізована скринька для відпрацьованих батарейок. Першочерговим нашим завданням є інформування студентів та співробітників КНУТД про необхідність правильного поводження з відпрацьованими хімічними джерелами струму, зокрема батареями, а в подальшому залучення небайдужих громадян до збирання таких відходів для їх утилізації. Якщо немає можливості віднести батареї до пункту збору, рекомендується їх тримати у пластиковій закритій тарі й бажано не вдома, до кращих часів.

Викидаючи батареї разом зі сміттям – це все одно, що їх їсти!

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Білявський Г.О. Основи екології: Підручник / Г. О. Білявський, Р. С. Фурдуй, І. Ю. Костіков. – 2-ге вид. – К.: Либідь, 2005. – 408 с.
2. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.epl.org.ua>
3. Закон України «Про хімічні джерела струму» від 23.02.2006 №3503-IV.

ПРІОРИТЕТНИЙ ЛАНЦЮГ ВІДПОВІДНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН СПОЖИВАЧА ТА ДЕРЖАВИ

В сучасних умовах ринок споживчих товарів відіграє важливу роль у відтворенні трудових, товарних, фінансових, інформаційних, матеріальних ресурсів, а також засобів виробництва через взаємодію з ринком праці, фінансово-кредитним ринком; виробництвом споживчих товарів; фінансово-кредитним ринком; ринком інформації; ринком засобів виробництва; ринком нерухомого майна. Вище зазначений ринок тісно взаємодіє з ринком засобів виробництва, який забезпечує організаційно-технологічні умови функціонування ринку та суб'єктів необхідним обладнанням, транспортом та ін. З іншого боку, реалізація споживчих товарів сприяє кінцевому відшкодуванню витрат процесу виробництва та затрат праці, відповідно забезпечує підприємствам кругообіг грошових засобів, які направлені на розширення виробництва [1, с. 34].

Сучасне середовище визнає зміст єдності категорій споживчого ринку та держави, оскільки завдяки людській діяльності відбувається їх поєднання через розподіл праці, або розподіл діяльності, що забезпечує підвищення продуктивності праці. Так само окрім попередніх категорій, ми зазначаємо спільні інтереси і в системі «споживач - держава», оскільки вона являє собою найважливішим засобом для досягнення цілей. Як було вище зазначено, задоволення людей життям у суспільстві та державі, які для цього сформовані, щоб задовільнити інтереси та стабілізувати розвиток споживчого ринку, має не тільки економічний, а й соціальний вимір. У довгостроковій перспективі розвиток споживчого ринку повинен відбуватися на інноваційній основі, але він буде успішним за умов одночасної модернізації насамперед суспільного життя на підґрунті моральних та духовних цінностей замість індивідуалізації, хвороби та недовіри, протистояння суспільних хвороб.

Людина, або як прийнято називати споживач, будучи активним суб'єктом ринкових відносин та розвитку суспільства, неодмінно проявляє свої позиції та наміри у визначеній поведінці, конкретних діях і вчинках, що зумовлює потребу подальшої деталізації розуміння поняття «поведінка споживача». На сьогоднішній час не існує єдиного визначення поняття «поведінка», що пов'язано із широкою сферою його використання і наявністю різних підходів до тлумачення його суті. У даному контексті перш за все необхідно зупинитися на визначенні поняття «поведінка» в узагальненому розумінні з деталізацією, у тому числі, й в економічній сфері.

Держава є імперативним суб'єктом ринку, його розпорядження обов'язкові для всіх інших його суб'єктів. Функції держави по відношенню до споживчого ринку регіону можна розділити на три категорії:

- виробництво товарів і послуг у державному секторі економіки;
- споживання товарів і послуг, визначеного в секторі суспільства для підтримки рівня споживання в них не нижче мінімально допустимого рівня;
- встановлення заходів законодавчого характеру, обов'язкових для виконання іншими суб'єктами споживчого ринку, які регулюють взаємовідносини між ними.

Все перераховане вище дає досить повне уявлення про місце споживчого ринку в економіці держави, зокрема регіону. З одного боку, споживчий ринок є складною функцією економічних, юридичних і суспільних відносин, які неминуче складаються між суб'єктами господарювання в процесі побудови і розвитку механізмів і засобів задоволення потреб населення, з іншого боку, саме існування споживчого ринку окремого регіону та особливості його функціонування визначають подальші шляхи та можливості розвитку різних елементів його інфраструктури, роблячи акцент на якісному аспекті.

З точки зору розгляду питань функціонування споживчого ринку велике значення має проблема, мотивації громадян до трудової діяльності. Відповідно до цього ми можемо виділити три основних напрямки: класичну теорію (Ф. Тейлор) теорію ієрархії потреб (А. Маслоу), теорію мотивації (Ф. Херцберг) і теорію «Х» та «У» (Д. Макгрегор). Представник класичного напрямку Ф.Тейлор при розгляді поведінки людини в процесі трудової діяльності висував три основні положення: людину можна вважати «раціональною твариною», яка прагне максимально збільшити власні доходи; зміни в економічній ситуації викликають індивідуальну реакцію людей; як і машини, працівників можна певним чином стандартизувати відповідно до вимог технологічних процесів. При цьому основною домінантою поведінки людини на ринку праці виступає його прагнення до більш високої заробітної плати, щоб мати можливість задовольнити різноманітні потреби [3, с. 23].

Держава отримує можливість регулювати рівень та ієрархію потреб громадян не тільки через інституційну систему ринку, а й через ідеологічні ідеї, встановлюючи відповідні пріоритети в сфері споживання. Державне регулювання споживчого ринку переслідує три найважливіші цілі: підтримка безпеки і стабільності ринку в цілому та відповідного регіону; стимулювання конкуренції; захист прав споживачів. Загальнометодологічний підхід до вирішення проблеми державного регулювання суб'єктів споживчого ринку полягає у виборі методів і форм регулювання, а також принципів, якими керується держава при виробленні своєї політики. Розвиток ринкових відносин передбачає зменшення прямого втручання держави в діяльність господарюючих суб'єктів.

Держава не може і не повинна контролювати кожну угоду (хоча це і неважко помітити в умовах жорсткої планової економіки). Однак необхідно створити умови, за яких підприємці добре обізнані про наслідки тих чи інших порушень, і для них існують реальні економічні стимули для сумлінної взаємодії зі споживачем.

Важливо усвідомлювати, що лише ефективна, розвинена, сучасна інфраструктура здатна не тільки формувати пріоритетні напрямки розвитку конкурентоспроможних галузей, а й визначати рейтинг цих напрямків для залучення інвестицій. Дослідження ринку споживчих товарів у цілому по Україні органічно пов'язане з аналізом формування ринків окремих регіонів. Відстежування регіональних ринків має на меті доповнити та скоригувати характеристики розвитку загального ринку з урахуванням особливостей, які характерні для певних територій.

Для цього на регіональному рівні вирішуються такі питання [4, с. 20]:

- удосконалення системи показників, щоб вони якомога повніше охоплювали явища і процеси розвитку ринку в територіальному розрізі;
- подальший розвиток методології відстежування і прогнозування регіональних ринків;
- забезпечення відстежування регіональних ринків з урахуванням факторів, які впливають на регіональні процеси і явища;
- забезпечення взаємозумовленості.

Таким чином, ми можемо констатувати, що регіональний споживчий ринок є складно-організованою системою з широким колом суб'єктів, що взаємодіють один з одним з приводу створення, підтримки і задоволення попиту на товари та послуги (в основному особистого споживання). Відносини на регіональному споживчому ринку повинні характеризуватися взаємною поведінкою основних гравців, що особливо актуально в умовах транзитних економік. Це пов'язано як з переглядом ролі і місця держави в економічних процесах в цілому, так і з появою нових систем господарсько-економічних мотивацій людини в сучасній консюмерській культурі.

Отже підводячи підсумки, можна стверджувати, що в сучасному світі зростає роль держави, не тільки, як регулятора споживчого ринку взагалі, але і як модератора культурних установок і стереотипів економічної поведінки населення. Через нормативно-ціннісні системи (закони, кодекси, традиції, моральні підвалини) шикуються певні координати,

залежно від існуючої ідеологічної та світоглядної сітки координат тієї чи іншої держави. Державне регулювання споживчого ринку визначено, через наступну систему пріоритетів:

- ринкова система економіки в цілому, а споживчий ринок як одна з її найбільш значущих частин, схильні до різного роду коливань і змін у часі, що істотно ускладнює стабільний соціально-економічний розвиток не тільки господарюючих суб'єктів регіону, але і його населення;
- соціальні відносини в суспільстві безпосередньо пов'язані, як показує історичний досвід і сучасна практика, з існуючим економічним базисом держави;
- існуюча світова диспропорція в споживанні товарів і послуг ставить суспільство немодернізованих або транзитних держав (до яких можна віднести Україну) в умови нерівноправного товарного обміну.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Трансформаційна економіка: навч. посіб. / Савчук В. С., Ю. К. Зайцев, І. Й. Малий та ін.; За ред. В. С. Савчука, Ю. К. Зайцева. – К. : КНЕУ, 2006. – 612 с.
2. Фертікова Т.М. Добробут як об'єкт соціально-економічної політики держави / Т.М. Фертікова // Економічні науки. – 2010. – № 2. – С. 24-31.
3. Лігоненко Л.О. Антикризисне управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій [Текст] / Л. О. Лігоненко ; Київський національний торговельно-економічний ун-т. – К. : [б.в.], 2001. – 580 с.
4. Левчук Л. Р. Правове регулювання споживчого ринку України / Л. Р. Левчук // Економіка та держава. – 2007. – № 1. – С. 13–15.
5. Садеков А. Соціальні аспекти розвитку корпоративного управління в Україні / Садеков А., Косова Т. // Економіка України. – 2008. – №11. – С.88-93.

*Ганна Решетова
(Маріуполь)*

ОЦІНКА СТАНУ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

Трудова міграція потенційно може виступати двигуном зростання й розвитку для всіх сторін, залучених до цього процесу – країн, що приймають мігрантів, та країн, з яких походять мігранти, а також самих робітників. Останнім часом досить жвавою є дискусія стосовно позитивних і негативних наслідків трудової міграції для країн-експортерів робочої сили. Так, основними негативними наслідками вважають втрату людського капіталу та «відплив мізків». Позитивним аспектом цього явища є грошові перекази та мультиплікативний ефект, який вони спричиняють. Вплив міграції та переказів на інвестиційну діяльність, зокрема вклади в сільське господарство та несільськогосподарську діяльність, подолання бідності та інвестування в освіту і охорону здоров'я, є незаперечним фактом. Наявні зв'язки між міжнародною міграцією та розвитком відкривають шлях до низки нових політичних заходів щодо підвищення внеску міграції в економічний розвиток країни. Обґрунтована оцінка впливу зовнішньої трудової міграції на економічний розвиток країни є важливою умовою формування ефективної державної політики у сфері міграції.

Проблема трудової міграції з України і в Україну тісно пов'язана з глобальними процесами, і, безумовно, хоча ми говоримо про те, що основним потоком є виїзд українців за кордон у пошуках заробітку, однак, треба звертати увагу на обидва напрямки. Основний наслідок міграції для сучасної України передусім у тому, що наше суспільство стає відкритішим. Прагнення краще познайомитися із світом є досить важливим чинником трудової еміграції за кордон. Разом з тим найважливіший її чинник – економічний, що примушує людей до виїзду. Так, 214 млн людей у світі є мігрантами, серед них 120 млн –

трудовами мігрантами. Якщо врахувати членів їхніх сімей, то близько 90 % усіх тих, хто мігрував, так чи інше пов'язані з трудовою міграцією. Але трудова міграція впродовж останнього десятиліття змінює свою форму, структуру, терміни перебування людей за кордоном. Вона трансформується з тривалої чи пов'язаної зі зміною постійного місця проживання у тимчасову міграцію. І це є теж дуже важливою обставиною, у тому числі і для українських трудових мігрантів.

Стосовно значення трудової міграції академік НАН України Е.М. Лібанова справедливо зазначає, що «вплив зовнішньої міграції на соціально-економічний розвиток здійснюється передусім через зміну пропозицій робочої сили на ринках праці як в кількісних, так і якісних параметрах, а також зміни чисельності і структури населення, зокрема його непрацевдатної частини, і пов'язані з цим коливання рівня демоекономічного навантаження, попиту населення на ті чи інші товари та послуги» [1].

Багато зарубіжних вчених досліджували роль зовнішніх трудових міграцій у довгостроковому соціально-економічному розвитку країн. Основні висновки цих досліджень наступні:

мігранти розвивають товарне сільське господарство шляхом купівлі землі, сучасного обладнання, впровадження нових культур і використання нових методик його ведення;

досить сильною мотивацією для повернення мігрантів до країни походження є бажання відкрити власне підприємство;

шляхом інвестування у сферу послуг створюються нові робочі місця для інших категорій населення, що пом'якшує ситуацію на місцевому ринку праці;

дуже часто грошові перекази емігрантів є основним джерелом валютних надходжень та перевищують надходження від експорту товарів і послуг;

зростання доходів країни-експортера робочої сили в тому числі відбуваються внаслідок податків, що стягуються з фірм, які здійснюють діяльність у галузі працевлаштування громадян за кордоном, прямих і портфельних інвестицій емігрантів в економіку рідної країни тощо;

існує серйозна проблема реадптації робітників, які повертаються після роботи за кордоном і відвикли від місцевих умов праці та життя;

міграція здатна змінювати соціальне обличчя суспільства внаслідок виникнення такого прошарку як «міграційна еліта», коли в результаті грошових переказів із-за кордону представники емігрантських домогосподарств є більш матеріально забезпеченими (мають вищу купівельну спроможність, використовують кращі товари та отримують якісніші послуги) порівняно із членами домогосподарств, які не отримують таких переказів;

перехід тимчасової трудової міграції у постійну форму створює ризик демографічних втрат населення, що, в свою чергу, веде до скорочення трудових ресурсів і зумовлює працедефіцитну кон'юнктуру національного ринку праці;

міграція та інші явища, пов'язані з нею, створюють ризик виникнення пасивного, невиробничого суспільства, яке стає все більше залежним від грошових переказів [2,3,4].

Україна вже декілька десятиліть є країною-експортером трудових ресурсів для інших держав. Однак рівень участі населення України у трудових міграціях значно відрізняється за регіонами. Так, згідно з результатами двох останніх обстежень трудової міграції, найбільш активними є мешканці Закарпатської, Чернівецької та Тернопільської областей. Мешканці Сумської, Херсонської та Хмельницької областей характеризувалися середнім рівнем участі в міграційних процесах, а населення півдня, центру та деяких областей сходу України мало низький або дуже низький рівень участі у цих процесах. Крім того, необхідно відмітити деяку інтенсифікацію трудової мобільності населення західної частини у 2012 році порівняно із 2008 (на 14,1 %) [5].

Основним джерелом даних про трудову міграцію в Україні є два широкомасштабних обстеження домогосподарств. Перше з них було проведено у 2008 році Державною службою статистики України у співробітництві з Українським центром соціальних реформ, фондом

«Відкрий Україну», Світовим банком та Міжнародною організацією міграції [6]. Друге обстеження було проведено в рамках проекту Європейського Союзу та Міжнародної організації праці «Ефективне управління трудовою міграцією та її кваліфікаційними аспектами» у 2012 році [5]. У даній роботі ці дослідження згадуються під назвами Опитування з питань трудової міграції 2008 року та 2012 року відповідно.

Відповідно до результатів опитування 2008 року протягом 2005-першої половини 2008 р. на роботу за кордон виїжджали 1 476,1 тис. українців (4,2% населення країни у віці 15-70 років або 6,6% економічно активного населення). Наступне обстеження, яке було проведене через чотири роки, зафіксувало невелике скорочення числа мігрантів: у 2010 - першій половині 2012 року за кордон виїжджали 1 181,6 тис. українців (3,4% населення країни у віці 15-70 років або 5,4% економічно активного населення). Опитування 2012 року також дозволило окремо оцінити кількість циркулярних мігрантів та постійних мігрантів (тих, хто працював за кордоном більше року). Частка останніх склала 17,3% від загального числа трудових мігрантів, або 204,4 тис. осіб.

Дані про соціально-демографічні характеристики, зайнятість та доходи доступні тільки для частини мігрантів, яка потрапила в поле зору обстеження домогосподарств. Згідно з результатами останнього опитування чоловіки становили майже дві третини зовнішніх трудових мігрантів (65,6%). До числа трудових мігрантів належали 4,8% чоловіків у віці 15-70 років та тільки 2,2% жінок у цій віковій категорії; вік 31,7% мігрантів становив 30-39 років, вік 41,5% — 40 років та більше. Рівень освіти 69,5% мігрантів — не вище середнього (серед зайнятого населення України аналогічний показник становив 51,6%). Так частка сільського населення серед трудових мігрантів становила 54,3%. У зовнішній трудовій міграції брали участь 6,3% сільського населення у віці 15-70 років та тільки 2,2% міського населення у цій віковій категорії.

За кордоном мігранти виконували переважно роботу, що вимагала фізичних зусиль, а також роботу, яка не потребувала високої кваліфікації (у будівництві, сфері послуг домогосподарствам, торгівлі, готельному та ресторанному господарствах). Середній розмір зарплати трудового мігранта за кордоном становив 930 дол. США на місяць, що майже втричі перевищувало середню зарплату штатного працівника на українських підприємствах (330,5 дол. США у 2011 році). У більшості країн ЄС розмір заробітної плати українських мігрантів перевищував рівень оплати праці в Росії не більше, ніж на 20-30% (Таблиця 3). Винятком була Польща, в якій середня зарплата українських працівників була суттєво нижчою. Це пов'язано з тим, що більшість мігрантів з України в Польщі були зайняті на сезонних сільськогосподарських роботах, тоді як у більшості інших країн вони працювали в будівництві та у сфері послуг.

Думки про те, що трудова міграція сприяє розвитку малого бізнесу в межах як західної України, так і України в цілому, не зовсім справджуються. Доказом цього є найнижча кількість малих підприємств саме у західних областях України. Однак, за умови вдосконалення організаційно-правових та економічних засад державної політики щодо малого підприємництва у довгостроковій перспективі внесок трудової еміграції у розвиток цієї сфери буде досить відчутним. Високий рівень безробіття у західних областях, середні показники якого є найвищими серед усіх регіонів, свідчить про те, що в результаті трудової еміграції поки що не відбувається покращення ситуації на регіональному і локальних ринках праці, але у довгостроковій перспективі скорочення безробіття є реальним. Інше питання, на яке звертають увагу більшість вчених, пов'язане із соціально-економічним розширенням суспільства або виникненням так званої «міграційної еліти». Зрозуміло, що грошові перекази підвищують добробут домогосподарств та сприяють подоланню бідності. Так, коефіцієнт кореляції між обсягом грошових переказів мігрантів та кількістю населення із середньодушовими місячними доходами, нижчими за прожитковий мінімум загалом по Україні, становить $-0,36$. Тобто зростання грошових надходжень із-за кордону неодмінно веде до скорочення частки малозабезпечених домогосподарств. Зокрема, на цьому тлі

зростає освіченість населення, покращується його здоров'я внаслідок доступу до якісного лікування та є можливість заощадження та інвестування коштів. Грошова допомога із-за кордону складає понад половину сукупного доходу 53,8 % домогосподарств.

Зіставлення результатів обстеження домогосподарств України зі статистичними та соціологічними даними, отриманими у ЄС та в Росії, дозволяє зробити висновок, що чисельність трудових мігрантів з України можна оцінити у 1,5-2 млн осіб (4,3-5,8% населення країни у віці 15-70 років, або 6,8-9,1% економічно активного населення). При цьому, доходи мігрантів, що надходять до України, становлять від 6 до 10 млрд дол. США на рік, або 4,0-6,5% ВВП.

Таким чином, можна зробити висновок, що внесок міграції у зростання ВВП є невеликим. Враховуючи оцінки граничної схильності до споживання та схильності до придбання імпортованих товарів і послуг, внесок міграції грошових переказів у ВВП України можна оцінити у розмірі від 2,1% до 4,0%. Ця оцінка не враховує вплив грошових переказів на збільшення інвестицій, а також наслідки скорочення пропозиції робочої сили на внутрішньому ринку, вплив яких можна оцінити як незначний. Основний ефект міграції — зменшення рівня бідності в Україні. Як висновок, зовнішню трудову міграцію в Україні недоцільно розглядати як інструмент прискорення економічного розвитку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Лібанова Е. Вплив зовнішньої міграції на соціально-економічний розвиток України / Е. Лібанова // Економіка України. – 2003. – № 8. – С. 76–80.
2. Asis, M. (2001). The return migration of Filipino women migrants: home, but not for good. Asian Research Center for Migration, Bangkok [in English].
3. Beijer, G. (1970). International and national migratory movements. *International Migration*, 3, 93–109 [in English].
4. Smart, John E., Virginia A. and Carol J. Jimenez. (1986). Skills and Earnings: issues in the Developmental impact on the Philippines of labor export to the Middle East. Boulder and London: Westview Press [in English].
5. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні / Міжнародна організація праці. Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. – Будапешт МОП, 2013.
6. Зовнішня трудова міграція населення України. – Київ, УЦСР, 2009.

**ПРИЧИНИ ПОРАЗКИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ТА ПРИХОДУ ДО ВЛАДИ
ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО: СУЧАСНИЙ СТАН
ДОСЛІДЖЕННЯ НАУКОВОЇ ПРОБЛЕМИ**

У статті аналізується стан дослідження причин поразки Центральної Ради та державного перевороту 29 квітня 1918 р. в сучасній вітчизняній історіографії.

Постановка проблеми. Різне бачення сучасною національною елітою України основних напрямів вітчизняного державотворення зумовлюють необхідність звертатися до історичного досвіду нашого народу. Зокрема, до причин кризи одного з перших національних парламентів – Української Центральної Ради (далі УЦР) та приходу до влади гетьмана Павла Скоропадського. Аналіз останнього періоду діяльності УЦР дає змогу виокремити певні загрози для сучасного етапу державного будівництва.

Стан наукової розробки проблеми.

В зарубіжній та вітчизняній історіографії традиційно виділяють декілька течій (шкіл, напрямів) стосовно відношення до державного перевороту в Україні 29 квітня 1918 р. та приходу до влади гетьмана Павла Скоропадського.

До унерівської історіографічної течії належать праці тих дослідників, які негативно оцінюють державний переворот та гетьманат П.Скоропадського. Започаткували цей напрям колишні лідери УЦР та Директорії, які звинувачували гетьмана в реставрації на українських землях дореволюційних соціально-економічних відносин. Значний вплив на погляди представників даної течії мали праці М. Грушевського, В. Винниченко, П. Христюка та ін.

До прогетьманської течії належать ті історики, які прихильно відносяться до особи П. Скоропадського та періоду його правління. Її основи закладено в роботах П. Скоропадського, В. Липинського, В. Кучабського, Д. Дорошенка та ін. Прихильники цієї течії переконані в тому, що встановлення Гетьманату було необхідним актом наведення порядку в Україні.

Радянська історіографія негативно оцінювала не лише діяльність Центральної Ради та постать гетьмана Павла Скоропадського, але й основні етапи національного державотворення. Події 1918 р. на території України радянські історики розглядали як початок громадянської війни та іноземної інтервенції.

Значний вплив на дослідження даної проблеми в зарубіжній історіографії мала праця науковця і громадського діяча О. Оглоблина «Українська історіографія 1917-1956» [28]. Її автор розкрив позиції основних історичних шкіл в галузі історії України 1920-х рр. та проаналізував процес їх нищення.

Серед сучасних історіографічних робіт слід виділити праці відомого вітчизняного історіографа, доктора історичних наук Я. Калакури [14,15] та видатного українського історика В. Солдатенка [40, 41, 42, 43]. Спробу комплексного висвітлення державотворчих процесів в добу Української революції 1917-1921 рр. здійснили В. Капелюшний [17], П. Білян [1], С. Грибоєдов [10], Л. Радченко [35] та ін.

Метою роботи є комплексний аналіз стану дослідження причин поразки Центральної Ради та державного перевороту 29 квітня 1918 р. в сучасній вітчизняній історіографії.

Виклад основного матеріалу. Вчений Я. Калакура вважає, що в сучасній українській історичній літературі отримали поширення щонайменше три образи (історіографічні течії) гетьманату П.Скоропадського [15, с. 62].

Перший образ, на його думку, формують прихильники прогетьманської історіографічної течії. В історичній літературі можна зустріти й інші її назви – 1) представники державницької школи вітчизняної історіографії; 2) відверті адепти гетьманату тощо. В своїх

працях вони ідеалізують постать П.Скоропадського. Прихід гетьмана до влади схильні розглядати як закономірний етап національної революції, а Українську Державу як таку, що ґрунтувалася на поєднанні монархічних, республіканських та диктаторських засад.

Авторитетними представниками цієї течії є такі відомі вітчизняні історики: А. Буравченков, П. Гай-Нижник, Г. Папакін, Ю. Терещенко та ін. Зокрема, український історик, доктор історичних наук Ю. Терещенко наполягає на необхідності дотримання у вітчизняному державотворенні національних консервативно-аристократичних традицій. Вчений вважає, що ігнорування УЦР об'єктивної соціально-економічної та політичної ситуації обумовило втрату до неї довіри фактично більшості українського політикуму [46, с. 34]. Він розглядає гетьманат Павла Скоропадського як прояв консервативної революції в Україні, а державний переворот 29 квітня кваліфікує як початок у державно-політичній практиці українського консерватизму. Вчений характеризує його як ліберальний і як такий, що виступив не проти суспільних перетворень взагалі, а проти соціальних експериментів більшовиків та українських соціалістів із Центральної Ради [45, с. 24].

Відомий дослідник, доктор історичних наук П. Гай-Нижник звертає увагу й на інші причини падіння Центральної Ради. Зокрема, на кадрову проблему в центральних та місцевих органах влади. На його думку, непродумана кадрова політика призводила до того, що в органах виконавчої влади не було досвідчених, професійно підготовлених державних службовців. Дослідник переконаний, що реальна влада Центральної Ради та її урядів фактично поширювалася лише на Київ з околицями [6, с.134].

П. Гай-Нижник доводить, що з перших місяців існування Центральної Ради її лідерами було закладено під шойно збудований фундамент УНР міну вповільненої дії. Для примусово усунених від можливості брати участь у політичному житті держави і впливати на її соціально-економічний розвиток середніх та великих землевласників, дрібної і крупної буржуазії різного ідеологічного й політичного світогляду, яка усвідомлювала неможливість легальним шляхом (як опозиція) зайняти політичну нішу в державі, цілком природним було прагнення здобути її силоміць [6, с. 135].

Вчений переконаний, що німецьке та австро-угорське командування навесні 1918 р. не могло змиритися з існуванням Центральної Ради. Відтак вони зробили ставку на людину, яка була здатна не лише очолити збережену українську державу, сформувати дієвий несоціалістичний уряд і певною мірою об'єднати навколо себе більшу частину українського населення та партій із різною спрямованістю, але й здійснити такий переворот [6, с. 142].

Професійний архівіст, доктор історичних наук Г. Папакін характеризує Павла Скоропадського не лише як представника старовинного гетьмансько-старшинського роду, але і як людину, яка здійснила спробу поставити замість скомпрометованої своїми соціалістичними лідерами УНР відроджену старовинну національну форму державності – гетьманат [30, с. 10]. Вчений доводить, що до квітня 1918 р. державотворчий потенціал як самої Центральної Ради, так і більшості її лідерів був вичерпаний [30, с. 21].

Представники та прихильники державницької школи вітчизняної історіографії позитивно оцінюють події 29 квітня 1918 р. на території України. Вони вважають, що встановлення Гетьманату спасло національну державність в Україні, а державний переворот називають консервативною революцією.

Другий образ (течію), на переконання Я. Калакури, формують як безапеляційні, так і помірковані критики гетьманату. Наприклад, О. Мироненко кваліфікує гетьманський режим як «українську різновидність відомої в історії людства класичної маріократії», що трактується як державно-політичне знаряддя відстоювання чужих інтересів, у конкретному випадку – окупаційних властей [26, с. 252-260].

До поміркованих критиків гетьманату відносять відомого вітчизняного вченого, доктора історичних наук, член-кореспондента НАНУ В. Солдатенка. Історик детально аналізує діяльність німецького командування та генерала П. Скоропадського по підготовці державного перевороту в Україні, з'ясовує причини підтримки німцями кандидатури Павла Скоропадського на посаду гетьмана України. Він переконаний, що кращого претендента на

посаду, від якої залежало б розв'язання не скільки національно-українських проблем скільки реалізація на теренах України інонаціональних інтересів, годі було й чекати [43, с. 9].

В. Солдатенко піддає сумніву запропоновану О. Отто-Скоропадською та П. Гай-Нижником тезу про те, що плани державного перевороту визріли у Павла Скоропадського самостійно і здійснював він їх самотужки. Він критично ставиться й до аналогічної позиції Г. Папакіна. Вчений виступає категорично проти твердження названих авторів, що німецьке командування не брало активної участі в державному перевороті, а займало нейтралітет [43, с.11]. Владу гетьмана Павла Скоропадського він характеризує як «маріонетковий режим» [43, с. 12]. В. Солдатенко робить висновок, що соціальною базою перевороту були підприємницькі та землевласницькі кола України, частина заможного селянства і праві консервативні партії [43, с.18]. Значну увагу відомий історик приділяє аналізу основних положень гетьманської концепції будівництва української державності в 1918 р.

Домінуючим у сучасній історіографії, на переконання Я. Калакури, є третій образ (течія) гетьманату [15]. Його представники намагаються дати об'єктивну оцінку заслугам та прорахункам гетьмана Павла Скоропадського. До неї можна віднести праці відомих вчених, дослідників Української революції В. Верстюка, Р. Пирога та ін.

Представники даної течії виділяють різні причини падіння УЦР. Однак всі погоджуються з думкою про те, що однією з основних причин була відсутність в УНР дієздатного українського війська. В. Голубко вказує на те, що УЦР тривалий час затягувала будівництво регулярного українського війська. Фактично вона приступила до створення дієздатної національної армії лише в середині лютого 1918 р. [7, с. 26].

У лютому-березні 1918 р. керівництво УНР опинилося перед фактом повної руйнації економіки України. Серед наукових робіт, присвячених даній проблемі, слід відзначити дослідження відомих вчених І. Гошуляка [9], О. Кудлай [21], О. Реєнта [36, 37, 38] та ін. Зокрема, дослідник історії України XIX-XX ст., доктор історичних наук, член-кореспондент НАНУ О. Реєнт одним із перших розпочав вивчати стосунки робітників та УЦР.

Весною 1918 р. в УНР загострилося й земельне питання. Серед спеціальних праць, близьких до даної теми, слід відзначити роботи відомого дослідника історії України XX ст., доктора історичних наук В. Верстюка [4, 5] та кандидатську дисертацію Б. Малиновського «Аграрна політика Австро-Угорщини та Німеччини в Україні, 1918 р» [25]. На думку вченого, уряди Центральних держав були зацікавлені у вирішенні даного питання, тому у березні – на початку квітня 1918 р. командування німецьких та австро-угорських військ декларувало своє невтручання у вирішення даного питання. Історик звертає увагу на те, що експерти з Німеччини висловлювали тривогу з приводу дрібної парцеляції великих маєтків та попереджали про значний вплив даних дій на продуктивність сільського господарства України [5, с. 660].

Б. Малиновський доводить, що головним постачальником товарного хліба в Україні були великі господарства, але їхні власники, які були або усвідомлювали себе росіянами чи поляками виступали противниками української державності. Реформування аграрних відносин в Україні, на думку австро-угорських та німецьких господарських експертів, мало спиратись на такі засади: 1) збереження права приватної власності на землю; 2) передача частини поміщицької землі селянам за викуп; 3) надання державної підтримки лише економічно стабільним, продуктивним селянським господарствам; 4) збереження спеціалізованих (зокрема, цукровиробляючих) великих господарств; 5) зміцнення державних фінансів шляхом отримання коштів від посередництва держави між поміщиками та селянами при здійсненні викупних операцій [25, с. 12-13].

Взаємовідносини німецького та австро-угорського командування з керівництвом УНР висвітлено у працях П. Боровського [49], Т. Горнікевич [50], І. Каменецького [16], В. Дмитришина [12] та ін. Присутній цей сегмент і в узагальнюючих працях з історії УЦР, Гетьманату Павла Скоропадського та Української революції 1917-1921 рр. Зокрема, В. Верстюк [4] характеризує вплив німецької військової присутності на перебіг подій в Україні.

Дана проблема знайшла відображення у монографіях М. Держалюка [11] та М. Несук [27]. Питання трансформації німецької союзницької допомоги в окупаційну політику розкрито в працях Н. Кришиної [20] та О. Кураєва [22].

Серед названих наукових праць помітно виділяються роботи відомого дослідника політичної історії України, національної біографістики, архівознавця, джерелознавця, історіографа, фахівця з історії гетьманату Павла Скоропадського, доктора історичних наук Р. Пирога. На думку вченого, незалежна Україна була потрібна Німеччині як повноправний суб'єкт переговорного процесу з Радянською Росією, а Україна, у свою чергу, конче потребувала захисту від більшовицької експансії [32, с. 47].

Р. Пиріг аргументовано піддає сумніву спробу авторів статті «Австро-німецьких військ контроль над територією України 1918», вміщеної в «Енциклопедії історії України», відійти від усталеної і широко вживаної оцінки військової присутності Центральних держав в Україні на завершальному етапі Першої світової війни як «окупації», уживши термін «контроль». Вчений доводить, що за короткий час перебування на території України німецьких та австро-угорських військ їхня союзницька військова допомога УНР переросла в окупацію українських земель [34]. На думку Р.Пирога, до середини березня 1918 р. постійні робочі контакти української та німецької сторони були відсутні [33, с. 72]. Лише 22 березня РНМ розглянула інформацію про перебування й поведження іноземних військ на території України. Дуже швидко німці та австрійці повели себе як повні господарі на українських землях.

Проблеми запровадження на українських землях в 1918 р. юрисдикції командування окупаційних військ висвітлює А. Макарчук. Дослідник доводить, що установлення підсудності українських громадян німецько-австрійським військово-польовим судам було важливим елементом політики союзників Центрального блоку щодо України [24, с. 62]

Діяльність політичних сил, завдяки яким генерал П. Скоропадський прийшов до влади, аналізує одна з найвідоміших дослідниць з історії політичних партій України в добу Української революції, доктор історичних наук О. Любовець. Вона доводить, що значну підтримку Павлу Скоропадському у здійсненні перевороту надавав Союз земельних власників.

Дослідниця докладно висвітлює роботу Хліборобського з'їзду (конгресу), що проходив в Києві 29 квітня 1918 р.. Вона аналізує соціально-економічні та політичні вимоги делегатів з'їзду до нової влади в Україні [23, с.64-65].

Серед наукових робіт, присвячених державному перевороту 29 квітня 1918 р., вважаємо за доцільне привернути увагу до дослідження В. Горака «Гетьманський переворот 29 квітня 1918 р. в інтерпретації П.Скоропадського». В ньому автор критично проаналізував «Спогади» Павла Скоропадського, як важливе джерело в дослідженні історії Української Держави 1918 р. [8].

Висновки. Отже, підсумовуючи хотіли б зробити декілька висновків.

1. Аналіз причин падіння Центральної Ради та приходу до влади гетьмана Павла Скоропадського потребує нових підходів та подальшого дослідження. Зокрема, це стосується стану державного апарату УНР в березні-квітні 1918 р., діяльності німецьких економічних організацій на території України та ін. Критичного переосмислення чекає й аналіз радянської історіографії з даної проблеми.

2. В умовах підготовки до проведення в Україні конституційної реформи та децентралізації влади нагальними стають об'єктивний аналіз діяльності місцевих органів в різні періоди національного державотворення. Зокрема, функціонування центральних та місцевих органів влади УНР весною 1918 р.. Це стосується й необхідності наукового аналізу положень Конституції УНР (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) від 29 квітня 1918 р.

3. Слід прислухатись до думки тих відомих українських вчених, які закликають не оцінювати нашу історію на основі класових чи політичних позицій. Центральна Рада і

гетьманат гетьмана П.Скоропадського – це частка нашої, української історії, і треба сприймати її як свою, якою б гіркою вона не була [15, с. 62].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Білян П. Я. Історіографія української революції 1917 – початку 1918 рр.: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.06 / П. Я. Білян; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2001. – 18 с.
2. Буравченков А. Час відновлення історичної пам'яті, або дещо про Гетьманат з погляду сьогодення / А.О.Буравченков // Останній гетьман. Ювілейний збірник пам'яті Павла Скоропадського. 1843-1945. – К., 1993. – 320 с.
3. Булгаков Ю. В. Джерела до модерної української історіографії життя та діяльності П. Скоропадського / Ю. В. Булгаков, С. Ф. Павленко // Гілея. – 2012. – № 8. – С. 169–173.
4. Верстюк В. Українська Центральна Рада. – К., 1997. – 341 с.
5. Верстюк В. Земельне питання у стінах Центральної Ради // Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2006-2007. – № 15. – С. 645-663.
6. Гай-Нижник П.П. Державний переворот 29 квітня 1918 р.: причини та перебіг захоплення влади П.Скоропадським // Український історичний журнал. – 2011. – № 4. – С. 132-164.
7. Голубко В.Є. Військове будівництво в Україні періоду Центральної Ради. Спеціальність 07.00.01 – Історія України. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук. – Львів, 1998. – 34 с.
8. Горак В.С. Гетьманський переворот 29 квітня 1918р. і інтерпретації П. Скоропадського // Український історичний журнал. – 2008. – № 4. – С. 110-122.
9. Гошуляк І.Л. Про причини поразки Центральної Ради // Український історичний журнал. – 1994. – № 1. – С. 31-44.
10. Грибоедов С. В. Українська держава гетьмана П.Скоропадського: історіографічне дослідження: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.06 / Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2001. – 19 с.
11. Держалюк М.С. Міжнародне становище України та її визвольна боротьба у 1917-1922 рр. – К., 1998. – 240 с.
12. Дмитришин В. Повалення німцями Центральної Ради у квітні 1918 року: нові дані з німецьких архівів // Політологічні читання. – 1994. – №1. – С. 104-120.
13. Дорошенко Д. Історія України, 1917-1923. В 2-х т. – Т.2. –К.: Темпора, 2002. – 352 с.
14. Калакура Я.С. Українська історіографія: курс лекцій / Я.С.Калакура. – К.: Генеза, 2004. – 496 с.
15. Калакура Я.С. Три образи Гетьманату П.Скоропадського в українській історіографії // Національна та історична пам'ять: Зб. наук. праць. – Вип. 7. – К.:ДП «НВЦ «Пріоритети», 2013. – С. 56-66.
16. Каменецький І. Німецька політика супроти України в 1918 році та її історична генеза // Український історик. – Нью-Йорк – Мюнхен. – 1968. – №1-4. – С. 5-18; 1969. – №1-3. – С. 74-85.
17. Капелюшний В. П. Здобута і втрачена незалежність: історіографічний нарис української державності доби національно-визвольних змагань (1917 – 1921 рр.) / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К.: ТОВ «Олан», 2003. – 607 с.
18. Карпенко О.Ю. Імперіалістична інтервенція на Україні. 1918-1920. – Львів, 1964.
19. Ковалевський М. При джерелах боротьби. Спомини, враження, рефлексії. – Інсбрук, 1960.
20. Кришина Н.В. Діяльність німецької військової адміністрації в Україні у 1918 році. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2006.
21. Кудлай О. Створення та діяльність Народного міністерства праці Української Центральної Ради // Студії з історії Української Революції 1917–1921 років: на пошану

Руслана Яковича Пирога. Збірник наукових праць / Гол. редкол. В.Ф. Верстюк. – К.: Інститут історії України НАН України, 2011. – С. 36-45.

22. Кураєв О.О. Політика Німеччини й Австро-Угорщини у Першій світовій війні: український напрямок. – К., 2009. – 454 с.

23. Любовець О. Всеукраїнський союз земельних власників у політичній системі Гетьманату П.Скоропадського // Український історичний журнал. – 2008. – Вип. 4. – С. 60-72.

24. Макарчук А.В. Військова юстиція держав Четверного союзу на території України в 1918 році. // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2012. – Вип. 628. Правознавство. – С. 56-62

25. Малиновський Б.В. Аграрна політика Австро-Угорщини та Німеччини в Україні, 1918 р.: автореферат дис. канд. істор. наук. – Дніпропетровськ, 2001. – 20 с.

26. Мироненко О. Українська Держава / О.Мироненко // Українське державотворення. Невитребуваний потенціал. Словник-довідник. – К., 1997. – 560 с.

27. Несук М.Д. Драма вибору. Відносини України з Центральними державами у 1917-1918 рр. – К., 1999. – 275 с.

28. Оглоблин Олександр. Українська історіографія 1917-1956 / Київський Національний університет імені Тараса Шевченка; Центр українознавства, Історичний факультет; Державний комітет архівів України. – К., 2003. – 252 с.

29. Папакін Г. Архів Скоропадських: Фамільні архіви української родової еліти другої половини XVII – XX ст. та архівна спадщина роду Скоропадських / Г.В.Папакін. – К., 2004. – 420 с.

30. Папакін Г. Павло Скоропадський: патріот, державотворець, людина. Історико-архівні нариси / Г.В.Папакін. – К., 2003. – 282 с.

31. Пахоменков Ю.Г. Радянська історіографія про суспільно-політичні процеси в Україні в 1917 – на початку 1918 рр. // Наука. Релігія. Суспільство. – 2009. – № 2. – С.70-74.

32. Пиріг Р.Я. Центральна Рада й німецьке військове командування в Україні: проблеми взаємовідносин (лютий квітень 1918 р.) // Український історичний журнал. – 2007. – № 2. – С. 47-63.

33. Пиріг Р.Я. Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2011. – 336 с.

34. Пиріг Р.Я. Німецько-австрійська окупація України 1918 р.: до питання про термінологічну визначеність // Український історичний журнал. – 2013. – №3. – С. 13-30.

35. Радченко Л. О. Сучасна історіографія національно-демократичної революції в Україні 1917 – 1920 років. – Харків, 1996. – 120 с.

36. Реєнт О. П. Робітництво України і Центральна Рада / О.П. Реєнт. – К., 1993. – 48 с.

37. Реєнт О. П. Українська революція і робітництво: соціально-політичні та економічні зміни 1917 - 1920 рр. / О.П. Реєнт. – К.: Ін-т історії України НАН України, 1996. – 265 с.

38. Реєнт О. П., Сердюк О. В. Перша світова війна і Україна. – К.: Генеза, 2004. – 480 с.

39. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. – Київ-Філадельфія, 1995. – 495 с.

40. Солдатенко В.Ф. Українська революція: Концепція та історіографія / В. Солдатенко. – К.: Книга пам'яті України: Просвіта, 1997. – 411 с.

41. Солдатенко В.Ф. Українська революція: Концепція та історіографія (1918-1920 рр.) / В. Солдатенко; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. – К.: Книга Пам'яті України: Просвіта, 1999. – 507 с.

42. Солдатенко В.Ф. Українська революція. Історичний нарис. – К., 1999. – 973 с.

43. Солдатенко В.Ф. Прихід П. Скоропадського до влади: механізм державного перевороту та визначальні чинники закріплення режиму // Український історичний журнал. – 2008. – Вип. 4. – С. 5-18.

44. Субтельний О. Україна. Історія. – Київ: Либідь, 1993. – 720 с.

45. Терещенко Ю.І. Гетьманат Павла Скоропадського як прояв консервативної революції // Український історичний журнал. – 2008. – Вип. 4. – С. 19-37.
46. Терещенко Ю. Соціально-економічна політика урядів УНР доби Центральної Ради // Студії з історії Української Революції 1917–1921 років: на пошану Руслана Яковича Пирога. Збірник наукових праць / Гол. редкол. В.Ф. Верстюк. – К.: Інститут історії України НАН України, 2011. – С. 21-35.
47. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали у двох томах. –Т.2. – К.: Наукова думка., 1997. – 423 с.
48. Шемет С. До історії Української Демократично-хліборобської партії // Хліборобська Україна. – Кн. 1. – 1920.
49. Borowsky P. Deutsche Ukrainepolitik 1918, unter besonderer Berücksichtigung der Wirtschaftsfragen. – Lbeck-Hamburg, 1970. – 316 s.
50. Hornykewez Th. Ereignisse in der Ukraine 1914-1922 deren Bedeutung und historische Hintergründe. – Philadelphia, 1966. – Bd. I. – 450 s.; Bd. II. – 484 s.

*Наталія Шкода
(Мелітополь)*

ФОРМУВАННЯ ФЕМІНІСТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ В НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

Жіноцтво є великою рушійною силою сучасної України. Роль жінок помітно підвищується в політиці, суспільно-громадській діяльності, культурі. Необхідно досягти реальну гендерну демократію, що стане одним із чинників демократизації політичної системи та реформування всіх сфер суспільного життя.

В другій половині ХІХ ст. ми спостерігаємо виникнення феміністичного руху, що виник на хвилі національного відродження. Ця сторінка національної історії до цих пір належним чином не вивчена та потребує ретельного дослідження. Дана наукова стаття є спробою об'єктивного вивчення процесу формування феміністичних поглядів, зародження жіночого руху в Наддніпрянській Україні в другій половині ХІХ ст.

Історіографія проблеми започатковується в другій половині ХІХ ст. В працях українських науковців, літераторів та громадських діячів (М.Драгоманова, І.Франка, М.Костомарова, М.Павлика, П.Грабовського, Л.Українки) ставляться окремі питання про підневільне становище жінки. поширюються ідеї її визволення. Про це свідчать такі твори та наукові праці, як: М.Костомаров „Очерки домашней жизни и нравов великорусского народа в XVI и XVIII ст.”, Леся Українка „Новые перспективы и старые тени” [5] та ін.

У радянській Україні спеціально проблему зародження феміністичного руху науковці не вивчали, вважаючи її націоналістичною. Виходили лише поодинокі заідеологізовані праці про участь жінки в революційній боротьбі, про радісне життя робітниць та колгоспниць. Виняток становлять художні твори та окремі праці про письменниць – учасниць жіночого руху (Олену Пчілку, Леся Українку).

Збільшується зацікавленість цією проблематикою в другій половині ХХ ст., що було викликане розвитком міжнародного жіночого руху та й фактом здобуття незалежності України, що вимагало переосмислення вітчизняної історії й ролі та місця в ній жінки. Наприклад, матеріали про жіночу освіту в Україні знаходимо в монографії В. Живодьорова [3].

Отже, проблема формування феміністичних поглядів та зародження жіночого руху в Наддніпрянській Україні не була об'єктом спеціального вивчення, а лише побіжно висвітлювалася в українській історіографії.

Істотною особливістю українського жіночого руху в Наддніпрянській Україні було те, що він виник на хвилі національного відродження, був пов'язаний з пошуком шляхів

розв'язання переважно соціальних питань. Величезний вплив на українську демократичну молодь в досліджуваний період мали сентиментальні романи Жорж Санд, творчість французької письменниці Дженні д'Ерикур. Емансипаційна свідомість українського громадянства формувалася і під впливом ідей Сен-Сімона, Оуена, Фейербаха. Особливою популярністю користувалась праця Джона Стюарта Мілля „Про підкорення жінки”, що вийшла в Санкт-Петербурзі у 1869 р., в якій автор нерівноправний статус жінки в суспільстві проголошував соціальним злом, гальмом на шляху до соціального прогресу.

Починаючи з середини ХІХ ст., ідеологія фемінізму в Україні обговорювалась в родинному та товариському колі. Наступним етапом було публічне обговорення цієї проблеми в громадських організаціях. Першими теоретиками цього питання в Наддніпрянщині були громадські діячі (М.Костомаров, М.Драгоманов та ін.), вони розробляли концептуальні питання цього руху. Посилився інтерес до жіночого питання у зв'язку із зверненням до українського фольклору в умовах національно-культурного відродження. В українському фольклорі жінка виступає як стрижень роду і осередок високого духовного начала.

Виразно жіноча проблема як соціальна пролунала в творчості Т. Шевченка. Т.Шевченко став на захист прав української жінки. Він познайомив читача із стражданнями закріпачених жінок в наступних творах – "Наймичка", "Відьма", "Сова", "Слепая", "Мар'яна-черниця" [6, с. 362].

Важливе місце в творчості Т. Шевченка займає образ жінки-матері. Описуючи тяжку долю жінки, письменник закликав до протесту проти соціальної несправедливості. Українські жінки, які цікавились творчістю Кобзаря, відчували цей протест, деякі з них були готові до активної громадської діяльності саме під впливом ідей Т. Шевченка.

Жіночу тему в своїй творчості розробляла Марія Маркович (Марко Вовчок). Основна увага в її творах приділена жіночим типам. Письменниця встає на захист знедоленої жінки-трудівниці. "І дивлячись на цю вродливу пані в чорному вбранні, таку горду й величну, я дивувалась, – як змогла вона так глибоко, так правдиво зрозуміти душу нашої селянки й так класично просто вималювати її," – згадувала С.Русова, відома українська громадська діячка [4, с. 73].

Жіноча проблематика цікавила також і Олександру Михайлівну Куліш (Ганну Барвінок). Оцінюючи творчість Ганни Барвінок, Софія Русова писала: „Оповідання Ганни Барвінок...дали нам змогу заглянути в прекрасні жіночі душі, намілюватися постатями жінок-вихованець нових поколінь" [4, с. 47].

В середовищі української та російської прогресивної інтелігенції активно обговорювалось жіноче питання, необхідність надання жінкам однакових з чоловіками прав, але ці погляди не мали масовий характер, повільно поширювались у патріархальному суспільстві. Прискорюється цей процес та набуває певної популярності лише в результаті ліквідації кріпосного права та в ході проведення буржуазно-демократичних реформ.

Особливістю фемінізму в Наддніпрянській Україні було те, що розглядався він в першу чергу як рух за звільнення людської особистості від старих патріархально-феодальних стереотипів, поширювався в гуманістичному варіанті, став частиною національно-визвольної боротьби. Визвольний рух повинен був надати українській жінці особисту свободу та визволення країни.

Емансипаційна проблема активно обговорювалась в пресі, під час літературних дискусій. Визначну роль у висвітленні жіночих проблем відіграв український літературно-науковий місячник "Основа", що виходив в Петербурзі з січня 1861 по жовтень 1862 рр. Справжній бум жіночої теми відбувся на сторінках періодичних видань в 60-ті рр. ХІХ ст. Наприклад, ця проблема постійно обговорювалась в публікаціях газети "Діло", автори яких наголошували на нагальній потребі реформи жіночої освіти та виховання [2, с. 172]. Автор однієї із публікацій "Одесского вестника" у 1860 р. наголошував на тому, що українська жінка повинна отримати волю, що вона здатна служити загальнолюдським інтересам, що вона буде вірним представником демократії [1, с. 120].

Захисниками прав жінок стали загальноросійські демократичні журнали "Современник", "Отечественные записки", "Русское слово". Важливе значення для утвердження емансипаційної свідомості мав "Колокол", що друкувався в Лондоні та нелегально поширювався в Україні.

На становлення жіночого руху Наддніпрянської України та формування громадської думки вагомий вплив здійснила творчість М. Чернишевського. В опублікованому в 1863 р. романі "Що робити?" М. Чернишевський підняв тему емансипації до рівня найбільш значимих суспільних проблем. Романом М. Чернишевського "Що робити?" зачитувалася прогресивна частина українських жінок.

Буржуазно-демократичні реформи другої половини XIX ст., поширення західноєвропейської та російської літератури з питань емансипації, активне обговорення становища жінки в періодичних виданнях суттєво вплинули на свідомість жіноцтва. Під впливом перелічених чинників у багатьох жінок пробуджувалась людська гідність, спочатку десятки, а згодом і сотні жінок почали активно відстоювати свої права.

Провісниками жіночого руху стали представниці збіднілих дворянських родин, що змушені були заробляти собі на життя самостійною працею. Саме ці дівчата стали новою генерацією жінок, які готові були служити ідеям національно-культурного відродження. Протест проти безправ'я, прагнення до кращих форм життя знайшли відображення в їх поведінці, зовнішньому вигляді. Для представниць цієї когорти жінок були характерні стрижене волосся, строгість, простота у побуті та одязі, відсутність прикрас, прагнення до громадської діяльності. Ці зовнішні особливості були своєрідним протестом проти дискримінації їх прав. Протягом досліджуваного періоду змінилась психологія багатьох жінок, вони почали прагнути до освіти, трудової діяльності, самостійності.

Таким чином, засвоєння ідей фемінізму на українських землях пройшло певний еволюційний шлях. Фемінізм в Наддніпрянській Україні розглядався в першу чергу як рух за звільнення людської особистості від феодально-патріархальних пережитків, він ніколи не виглядав як війна статей. Феміністичний рух формувався не тільки під впливом соціально-політичних та економічних процесів Російської імперії, але й під впливом загальноцивілізаційних цінностей.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Волкова И. Женский вопрос на страницах «Одесского вестника» в 60-е гг. XIX в. / И. Волкова // Жінки України: сучасний статус і перспективи. – К.: Дніпро, 1995. – 181 с.
2. Гніп М. До історії громадського руху 1860 рр. / М. Гніп. – Харків-Київ: Держ. вид-во України, 1930. – 273 с.
3. Живодьоров В. З історії національного шкільництва / В. Живодьоров. – К.: Наукова думка, 1996. – 325 с.
4. Русова С. Наші визначні жінки / С. Русова. – Вінніпег, 1955. – 269 с.
5. Українка Леся. Новые перспективы и старые тени. Твори: в 12 т. / Леся Українка. – К.: Наукова думка, 1977. – Т. 8: Статті. – 362 с.
6. Шевченко Т. Кобзар / Т. Шевченко. – К.: Держлітвидав, 1972. – 562 с.

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Світлана Палюкенієн
(Переяслав-Хмельницький)

**ВИВЧЕННЯ ДИЗАЙНУ АКСЕСУАРІВ ПРЕДМЕТІВ ІНТЕР'ЄРУ
ЯК МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКОГО ПРОФІЛЮ**

Аксесуари в інтер'єрі розглядаються в контексті ігрової теорії культури, а створення предметно-художнього середовища за допомогою допоміжних речей як театрално-ігровий акт. У роботі акцентовано увагу на те, що знання з історії та теорії культури є підґрунтям для створення художнього поля дизайну, зроблено екскурс в історію інтер'єру України, простежено традиції створення аксесуарів власноруч, показано значення наявності смаку в підборі та створенні аксесуарів. Апеляція до спадщини минулого дозволила провести зв'язок з культурою інтер'єру сьогодення.

У статті зроблено спробу запропонувати класифікацію аксесуарів в інтер'єрі. Доведено, що за допомогою аксесуарів інтер'єру людина створює своєрідний художньо-естетичний простір, який будується на ігровій природі речей.

У вітчизняній науці часто піднімається питання про роль інформаційних технологій у різних сферах діяльності людини. Розвиток комп'ютерної техніки без знань з історії та теорії культури не дасть плідних результатів, адже інформація є цінним ресурсом будь-якого прогресивного суспільства. Останнім часом відбулися значні зрушення в дизайні інтер'єру, який покликаний не лише створювати атмосферу комфорту та краси, позитивно впливати на психофізичний стан людини, а й розвивати творчі здібності індивіда. На сьогодні чимало осіб оформлюють власне житло власноруч, займаючись вишивкою, плетінням, розписом, канзаші (створенням стрічкових прикрас), печворком (клаптиковим шиттям), квілінгом (композиціями з нарізаних смуг паперу), декупажем тощо. Інші вдаються до колекціонування різних речей, надаючи приміщенню індивідуальних рис.

Ігровий чинник людської діяльності давно цікавить дослідників. Е. Берн писав, що гра охоплює все життя людини, а суспільне життя більшою мірою складається з ігор [1, с. 6]. Питанню феномена гри в культурі, її природі, присвячено дослідження Й. Хейзінги «Ното Ludens» [2, с. 20], де людська культура розглядається крізь ігрову призму. Грі в культурі присвячені роботи і вітчизняного дослідника А. Баканурського, який буття людини розглядає як безперервний театрално-ігровий акт [3, с. 45]. Без сумніву, прикрашання інтер'єру аксесуарами є певною театралізацією життя. Під аксесуаром розуміють дрібний предмет, деталь оформлення, оздоблення [4, с. 20]. Взагалі дана тема не знайшла належного місця в дослідженнях вітчизняних дизайнерів. До проблеми аксесуарів в інтер'єрі здебільшого зверталися зарубіжні автори. Г. Нікол у монографії «Аксесуари для дому» акцентує увагу на оформленні інтер'єру будинку оригінальними виробами, виконаними власноруч [5, с. 70]. Ф. Ненсі в роботі «Аксесуари домашнього інтер'єру» намагається аргументувати необхідність застосування аксесуарів. Автор ВІСНИК 9 Теорія та історія дизайну Інтер'єрні ляльки зупиняється на оригінальних проектах, які були запозичені з відомих американських телепередач [6, с. 97]. Практичним путівником є книга М. Міхлера «Стильні аксесуари для інтер'єру» [7, с. 67].

Зауважимо, що аналізована література спрямована на практичне застосування аксесуарів в інтер'єрі, і за манерою викладення і змістовому наповненню не претендує на науковість. Проте тема гри в дизайні інтер'єру є актуальною. Роль ігрового чинника в культурі аксесуарів у дизайні інтер'єру. Виклад основного матеріалу дослідження. Аксесуар в інтер'єрі покликаний поліпшити візуальне сприйняття, створити повноцінний образ, придати колорит певному приміщенню. Зазвичай, власники оселі, підбираючи аксесуари, не

звертаються до фахівців, цілком покладаючись на власний смак. Вони не враховують, що в мистецтві дизайну є теж свої правила гри. Наприклад, якщо інтер'єр кімнати виконаний у стилі хайтек, то аксесуари епохи бароко можуть зруйнувати цілісність сприйняття. Важливо правильно обіграти простір, створити не просто хаос певних предметів, а вибудувати композиційну схему, в якій би кожен окремий елемент виглядав частиною єдиного цілого.

Саме художньо-пластична єдність предметно-просторового середовища і створює загальне враження про смакові уподобання господарів. Групувати предмети можна за тематичними характеристиками, за кольором, за призначенням, за формою тощо. Предметами колекціонування можуть виступати пам'ятки як матеріальної, так і духовної культури (поштові марки, картини, декоративні подушки, годинники, ляльки тощо). Будь-яке колекціонування передбачає виявлення, вивчення, систематизацію матеріалів. Й. Хейзінга зазначав, що для гри важливий сам процес її тривалості, а не її результат [2, с. 28].

Останнім часом стають популярними інсталяційні колекції. Предмети змінюють зовнішній вигляд у залежності від певного кута зору, або від освітлення. Такі предмети обирають люди, яким притаманна властивість змінювати свій простір, не докладаючи при цьому багато зусиль. Ефект підсвічування може створити ілюзію багатогранності і неповторності образів. Такого роду «гра» відмінно впишеться в сценарій житлового приміщення, буде № 3 10 Теорія та історія дизайну доречною в музейному або сценічному просторі. Надмірне захоплення аксесуарами є ознакою поганого смаку.

Аксесуари в інтер'єрі можна класифікувати:

- 1) за тематичними ознаками (наприклад, збирання бокалів з зображенням певних міст, інтер'єрних ляльок, статуєтки певних тварин);
- 2) за гендерними та віковими ознаками (для кабінету чоловіка, для спальні доньки тощо);
- 3) за стильовим фактором у залежності від стилю інтер'єру;
- 4) збирання антикварних речей (за традицією відносять старовинні речі, що належать до культурної спадщини минулого. Ними можуть бути ювелірні прикраси, книги, твори мистецтва тощо);
- 5) за кольором (наприклад, речі тільки рожевого кольору);
- 6) за матеріалом (вироби з кераміки, дерева, бронзи тощо);
- 7) за місцем знаходження: для кухні, спальні, ванної кімнати, вітальні тощо. Мистецтво прикрашання житла є давньою світовою традицією.

Ще здавна люди створювали посуд для зберігання продуктів, і вже тоді намагалися декорувати його орнаментом і ліпниною. Проте речі мали не тільки естетичне, а й символічне значення. Наприклад, племена трипільської культури у власних оселях тримали глиняні фігурки людей, зображення тварин, розписну кераміку. «Одяг, прикраси, побутові речі, знаряддя праці, навіть зброя оздоблювалися Використання статуєток з гіпсу в житловому просторі ВІСНИК 11 Теорія та історія дизайну зображеннями солярних знаків, смуг і поясів орнаментів замкнених у коло, людських постатей в еліптичних захисних оболонках. Ці малюнки втілювали вірування прадавніх хліборобів у священну силу Сонця. Зображення чотирьох фаз Сонця і Місяця, що переходять одна в одну, які почали виконувати на горщиках ще в ранньому Трипіллі, відтворювали розуміння прадавньою людиною чотирибічності світу» [8, с. 209].

Аксесуари в інтер'єрі архаїчних культур мали перш за все утилітарне призначення, несли магічну функцію, проте заперечувати естетичну природу цих речей не можна. У сатирично-реалістичній повісті «Конотопська відьма» Г. Квітка-Основ'яненко докладно описує наявність кераміки в інтер'єрі селянської хати: «Ходить по хаті, ходить та й поглядах на свої глечики, горщики, кухлики, де з усякого звіра і з усякої гадини є молоко, що вона з них понадоювала, перевертаючись до кожної матки усе різно, щоб не жахались і давались доїтись. А усі ті глечики, горщики, водянчики, кухлики стояли де-яке на полиці, інше на миснику, було й на припічку, було й на самій печі; яке вже поставлене на сметану, а яке ще стояло під лавкою та край помийниці» [9, с. 21]. І зараз відлуння поганської доби нерідко

можна побачити в культурі аксесуарів сьогодення, коли господарі намагаються «захистити» будинок і його мешканців від негативного впливу за допомогою різних магічних аксесуарів.

Керамічний фігурний посуд у формі тварин, птахів, людей здавна прикрашав житло слов'ян, а у XVIII столітті набув широкого розповсюдження. Виготовленням полив'яного посуду займалися професійні майстри. Поряд з керамікою в українській культурі був розповсюджений текстиль. У сучасному інтер'єрі найчастіше застосовують декоративні подушки. До текстильних аксесуарів відносять штори, серветки, скатертини, які допомагають створити «домашню» атмосферу тепла та затишку. Такі речі повинні гармоніювати між собою – за формою, фактурою та кольором. Використання скатертини є давньою традицією вітчизняної культури, їх почали застосовувати з середини XII століття. «Скатертини неодноразово зображені на мініатюрах ілюстрованих рукописів. Тут вони, як правило, вкривають стіл повністю, до підлоги, нерідко із декоративною, іноді візерунковою каймою внизу. Переважно це стосується бенкетних столів» [10, с. 241]. Більш давнім атрибутом інтер'єру був килим, у писемних джерелах його називають покривало, полотно.

У часи Київської Русі були розповсюджені «полавочники», килими, якими вкривали лави. З XVIII століття килимарство як домашній промисел западає в місті і знаходить широке застосування в сільській місцевості. В українських килимах, як і у вишивці, відбилися регіональні смакові уподобання. «Для килимів Лівобережжя характерне зображення великих, здебільшого стилізованих квітів, галузок, букетів. На Правобережжі такі ж орнаментальні мотиви мали менші, дрібніші форми. Відмінності у колориті зводилися до того, що на килимах з Лівобережжя він відзначився поєднанням золотисто-жовтих, синіх, коричневих та рожевих кольорів, на килимах з Правобережжя вводився ще червоний та чорний» [11, с. 291]. І досі у традиційній сільській культурі рідна, килими є оздоблювальним елементом інтер'єру.

Сьогодні ринок виробництва аксесуарів цілком націлений на утилітарну функцію. Їх основні елементи (шафи, плита, столи, мийки) в переважній більшості стандартні, витримані в одному модулі, тому естетичний бік аксесуарів дуже важливий. До них належать: перечниці, сільнички, склянки для спецій, дощечки, мильниці тощо. Для спальні навпаки рекомендують аксесуари, що несуть перш за все естетичну функцію.

Кожна людина є неповторною, тому і світ речей, які оточують її неоднорідні. Вивчаючи предметно-художнє оточення людини, ми знайомимося перш за все з самою людиною, дізнаємось про її заняття, інтереси, захоплення. За допомогою аксесуарів інтер'єру людина створює своєрідний художньо-естетичний простір, який будується на ігровій природі речей. Тому не дивно, що людину під час колекціонування захоплює саме пошук необхідного товару. Коли результат стає важливішим за процес збирання, ігровий елемент зникає і перестає приносити задоволення і радість. Естетичні аспекти ігрової природи аксесуарів в інтер'єрі обумовлені тим, що у кожної людини є потяг до прекрасного, потреба у мистецтві. Дані речі не лише прикрашають житло, а й забезпечують його комфортність.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бернс Э. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры / Э. Бернс. – Л., пер. с англ. – СПб.: Лениздат, 1992. – 400 с.
2. Хейзинга Й. Homo Ludens / Й. Хейзинга. – М., Издательская группа «Прогресс»: «прогресс-академия», 1992. – 464 с.
3. Баканурский А. Жизнь, игра, театральность / А. Баканурский. – Одесса: Студия «Негоциант», 2004. – 272 с.
4. Тлумачний словник української мови / Укладачі Ковальова Т.В., Коврига Л. П. – Харків: Синтекс, 2002. – 627 с.
5. Никол Г. Новые идеи – Аксессуары для дома: Практическое руководство / Г. Никол. – М.: Ниола-Пресс, 2009. – 32 с.

6. Ненси Ф. Аксессуары домашнего интерьера / Ф. Ненси. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://listatel.ru/poleznoe/ochag/4140-eming-nensi-aksessuary-domashnego-interera.html>
7. Михлер М. Стильные аксессуары для интерьера / М. Михлер. Контэнт, 2009. – 80 с.
8. Нариси з історії українського дизайну ХХ століття: Зб. статей / Ін-т проблем сучасного мистецтва НАМ України; За заг. ред. М.І. Яковлева; Редкол.: В.Д. Сидоренко, А.О. Пучков, О.В. Сіткарьова та ін. – К.: Фенікс, 2012. – 256 с.
9. Квітка-Основ'яненко Г. Конотопська відьма / Г. Квітка-Основ'яненко. – Київ: Наукова думка, 1982. – 38 с.
10. Історія української культури. – К., Наукова думка, 2001. – Т.1. – 275 с.
11. Етнографія України: Навч. посібник / За ред. С.А. Марчука. – Львів: Світ, 1994. – 520 с.

*Світлана Палюкенієнє
(Переяслав-Хмельницький)*

ЛЯЛЬКА ЯК ДЖЕРЕЛО ХУДОЖНЬОГО ДОСВІДУ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті автор розглядає причини поширення художньої ляльки серед авторів і колекціонерів, приводячи ряд психологічних, соціологічних і культурологічних пояснень. Також стаття містить бібліографічний огляд науково-пізнавальної і наукової літератури, присвяченої питанням художньої ляльки.

Кожен народ має свої витоки лялькової творчості. Маскарадні костюми, і маски, так чи інакше, пов'язані з традицією створення фантазійних образів. Упродовж віків лялька перетворювалася, ширилось коло її використання. Зараз існують і дитячі іграшки, і ляльки для прикраси інтер'єру, сувенірні, рекламні, театральні та інші.

При всьому різноманітті ляльок є одне для всіх необхідне правило – бути доброю й чарівною, навіть якщо відображає негативний персонаж, вона не повинна відштовхувати, цілком достатньо зробити її гротескною, надавши привабливості індивідуальної зовнішності.

Художня лялька як результат творчого експерименту окремого художника відома давно, по всьому світу можна спостерігати підвищену зацікавленість до художньої ляльки, аж до виділення її в окремий вид мистецтва. Звичайно, авторська лялька – це в першу чергу відображення особистості її автора, його погляд на навколишній світ, можливо, навіть відповідь на проблеми цього світу. Це і невеличка дверцята у внутрішній світ самого художника.

Тут виникає питання, якою має бути "професійна підготовка" художника, щоб він міг створювати ляльок своїми руками? Чи необхідно мати за спиною художню школу, ВУЗ або достатньо 1-2 місяці занять з професійним художником у вільний час? Звичайно, як будь-яке ремесло, виготовлення авторських ляльок вимагає досвіду, як у художній області, так і в області технології.

Евристично доцільними для розвитку досліджень авторської художньої ляльки як витвору мистецтва в сучасній Україні можуть бути загальнотеоретичні дослідження дизайну, зокрема, дисертаційне дослідження В. Даниленко стосовно дизайну України у світовому контексті художньо-проектної культури ХХ ст. Феномен ляльки у традиційній та сучасній культурі (І. Морозов), мистецтва ляльки у контексті культури Росії другої половини ХХ ст. (О. Романова). На нинішньому етапі слід відмітити активізацію в Україні теоретико-методологічних пошуків "лялькової тематики", що, зокрема, є помітним у результатах Всеукраїнської науково-практичної конференції "Другі читання Марка Грушевського" (2008 р.) на тему "Лялька як знак, образ, функція", проведеної Державним музеєм іграшки

Міністерства освіти і науки України спільно з Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України та Інститутом обдарованої дитини АПН України.

Мета написання статті – проаналізувати стан вивчення проблеми художньої ляльки в освітньому середовищі майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

До середини ХХ століття існував чіткий поділ на дорослу й дитячу масову культуру: моду, ігри, літературу. До 60-х років сформувалися основи сучасної поп-культури, орієнтованої в основному на молодь. По суті, у сучасної дорослої людини для успішного функціонування в суспільстві, не повинен закінчуватися період засвоєння нової інформації, що неминуче веде до розмивання психологічних меж підліткового й дорослого віку. В цілому, більш правильним буде говорити про стирання психологічних меж юності і зрілості.

Перші питання про смерть діти починають задавати в досить ранньому віці, і батьки, намагаючись захистити нащадків від травмуючої правди, в більшості випадків переконують їх, що вмирають тільки дуже старі люди. Тут корениться одне з найцікавіших і стійких психологічних помилок сучасної культури: «Якщо я не постарію, то не помру». Тут же криється і основна причина появи культу вічної молодості в сучасному суспільстві, що проявляється буквально у всіх сферах життя, але особливо в моді і рекламі, які формують смаки і запити споживачів. Бути здоровим, красивим, а головне – молодим тепер не тільки важливо, але і життєвою необхідністю. Ось чому не тільки фільми, але і анімація зараз здебільшого орієнтовані на змішану або зовсім на дорослу аудиторію, величезною популярністю як у кіно, так і в літературі користуються фентезі і пригоди. Саме для дитячого віку характерна орієнтація на розваги і споживання. Ще набоковський Гумберт назвав Лоліту «ідеальним споживачем», помічаючи, що всі реклами та вивіски ніби зверталися персонально до неї, пропонуючи купити, спробувати, пограти. Дитина завжди ідеальний споживач, адже батьки можуть не купити щось собі, але чаду не відмовлять.

Неймовірно поширене серед дорослих не тільки захоплення іншими електронними гаджетами, але і колекціонування іграшок. Об'єктами жадання колекціонерів сьогодні стають не тільки солдатика і моделі машин і літаків, давно вже зайняли законне місце в приватних колекціях.

Справжній бум інтересу аудиторії переживає лялька в різних її видах: від порцелянових реплік і справжніх антикварних ляльок, авторських ляльок і звіряток всіх мастей до ляльок барбі та шарнірних ляльок. Дуже популярною художня лялька стала і серед професійних художників, що остаточно вивело мистецтво ляльки на якісно новий рівень. Лялька - образ людини, і те, як цей образ інтерпретується в мистецтві, допомагає зрозуміти, як люди певного історичного періоду сприймають себе.

Так популярність в ХVІІІ столітті ляльок-автоматів пов'язана з науковим розумінням тіла людини як живої машини, сконструйованого природою і точно працюючого механізму. У ХІХ столітті образ ляльки поступово трансформувалася від ідеальної красуні з набором модних туалетів до ідеальної дитини, який символізував безтурботне щасливе дитинство, в яку хотів би повернутися кожен дорослий. Раніше лялька була іграшкою (часом досить дорогою і майстерно виконаною) або предметом прикраси інтер'єру, проте вище утилітарного предмета в своєму художньому статусі не піднімалася, а ХХ століття з його реформами, революціями і соціальними потрясіннями привело до появи мистецтва художньої ляльки, в якій кожен художник може в формі ляльки, в її унікальному художньому образі відобразити своє ставлення до безлічі проблем: сучасного ідеалу краси, проблеми прекрасного та потворного в сучасній естетиці, філософського погляду на дитинство, як щасливу пору або джерело всіх проблем і комплексів дорослого і т. д.

Також в ляльковій творчості автори вирішують суто художні завдання: пластичні, колористичні, техніко-технологічні. Той факт, що лялька набула величезної популярності, говорить про глибоку кризу «людяності», кризі усвідомлення сучасною людиною свого тіла і примирення з ним.

Лялька – тривимірний спосіб створити або гротескний характер, емоційного виразного персонажа, або досконалу модель людини, що в реальному житті недосяжно. У реальності емоції майже ніколи не бувають такими сильними, а краса настільки досконалою, але художня правда завжди була вище документальної. В цьому випадку лялька виходить чимось на зразок макета ідеалу, того самого, що раніше не можна було побачити, але до якого так хотілося прагнути.

Сучасна мода і поліпшені в програмі фотошоп фотографії з рекламних постерів все наполегливіше штовхають людей на прагнення до недосяжної досконалості. Якщо не можна зліпити ідеального себе, то можна принаймні зробити ідеальний макет – художню ляльку. Слід зазначити, що за останнє сторіччя уявлення про красу в європейській культурі стали як мінімум вельми неоднозначні, що призводить до популярності і різноманітності ляльки.

Створення ляльок завжди створення персонажа, нової істоти, процес, який не схожий з іншими видами творчості в матеріалі, спрямованими на створення об'єкта. Створюючи ляльку, автор, психологічно (найчастіше несвідомо) асоціюючи творчий акт з актом створення нового життя. Лялька як архетип іграшки дає можливість зануритися в світ дитинства і одночасно відчувати себе творцем життя. Ось чому в сучасному світі художня лялька стає поширеним видом творчості і привертає все нових і нових авторів.

Виходить, що сучасна лялькова творчість, як сфера, особливо близька дитячому дискурсу, арт-терапії та психоаналізу, спосіб саморефлексії автора і мистецтва. Лялька в різних аспектах її побутування сьогодні є об'єктом інтересу не тільки колекціонерів і художників, а й культурологів, філософів, соціологів і, звичайно, мистецтвознавців. Не так давно художня лялька увійшла в сферу наукових інтересів дослідників. В даному випадку, можна говорити не тільки про галузі художньої критики, що цілком зрозуміло, адже художня лялька вже давно активно експонується і продається на спеціалізованих виставках і в художніх галереях. Важливими в темі дослідження представляються роботи мистецтвознавців та культурологів, котрі звернули увагу на історію художньої ляльки, а також її художні особливості, окремі аспекти її побутування. До цієї сфери, серед російськомовних джерел, відносяться не тільки теоретичні роботи окремих авторів, а й науково-популярні видання. Серед останніх варто докладніше зупинитися на книгах історика лялькового театру Б.П. Голдовського «Хрупкий образ совершенства. Куклы Олины Вентцель» (2007 г.) [1] і «Художественные куклы. Большая иллюстрированная энциклопедия» (2009 р) [2]. Також науково-популярний характер носить книга «Куклы мира» (2004 р) [4].

«Хрупкий образ совершенства. Куклы Олины Вентцель» – не тільки огляд творчості одного лялькаря. Книга присвячена ще й історію виникнення і розвитку мистецтва авторської художньої колекційної ляльки. У першій частині книги, в цікавій формі, автор, починаючи з екскурсу в історію походження ляльки, її розвитку та існування в різних соціальних статусах, розповідає про рух ляльки від ритуального об'єкта і одночасно дитячої іграшки до предмету з естетичною функцією, до усвідомлення ляльки як самостійного твору мистецтва. В книзі цікаві зібрані відомості про різні види ляльок і їх функції, про великі компанії, які виробляли ляльок в минулому, про найвидатніші в світі лялькові колекції. Також заслуговують на увагу згадки в тексті відомих майстрів унікальних ляльок (історичні попередниці сучасної авторської) XVII - початку XX ст. З точки зору історії художньої ляльки як окремого виду мистецтва книга може бути вельми корисна. Книга цього ж автора «Художественные куклы. Большая иллюстрированная энциклопедия» має інший характер і призначення. Це спроба інтегрувати розрізнену інформацію про історію ритуальної, театральної, ігрової ляльки з історією та персоналіями майстрів художньої ляльки. Можливо, таким чином Б.П. Голдовський хотів підкреслити нерозривність і єдність різних видів ляльок в людській культурі і історії, їхню соціальну значимість і цінність. У цьому багато ілюстрованому виданні в алфавітному порядку розташовуються короткі статті з різних областей знань, об'єднані лялькової тематикою. Тут можна зустріти матеріали

етнографічного, культурологічного характеру, відомості з історії лялькового театру різних епох і країн, а також статті про творчість окремих авторів-лялькарів всього світу. Видання, звичайно, не може претендувати на повне і всебічне висвітлення теми і носить довідковий характер.

Книга «Куклы мира» також має науково-популярний характер, проте вигідно відрізняється від попередньої більшою інформативністю, зв'язаністю оповідання. Видання містить групу статей, присвячених всесвітньої історії ляльки як ритуального об'єкта, театральної ляльки та ляльки-іграшки. Також дане видання примітно тим, що має розділ, присвячений сучасній художній ляльці. Метою включення цієї статті до книги не є приміщення повного переліку авторів або теоретичне міркування про сутність ляльки як виду мистецтва. Т. Євсєєва, автор статті, в тексті пояснює, що її метою не було всеохопно розглянути теми, а лише перше знайомство читача зі світом художньої ляльки і різноманітністю творчого почерку окремих авторів. Цікаво, що «авторськими» в даній статті цей вид ляльок називають поряд з вживанням визначення «унікальні» і «художні» ляльки в якості синонімів що доводить відсутність мистецтвознавчої теорії чіткого визначення даного явища. Також в книгу включено статтю про типологію ляльки (ляльки як явища культури в сукупності всіх її видів), яка спирається на типологію Ю.М. Лотмана, наведену в його статті «Куклы в системе культуры» (1978 р) [6], і ділять всіх ляльок на два вихідні типи: лялька-іграшка та лялька-модель. До першого типу відносяться: ляльки-іграшки, театральні ляльки, обрядові ляльки, ляльки для походів і утилітарні ляльки (утилітарні предмети у вигляді ляльок); до другого типу відносяться: інтер'єрні / салонні ляльки, вітринні ляльки, сувенірні, колекційні, музейні ляльки, а також воскові ляльки (воскові персони), лякала і манекени. Сучасна художня лялька в її найбільш характерному вигляді в цій класифікації входить в тип колекційних ляльок, не виділяючись в окремий тип, що знову-таки свідчить про невизначеність її положення в сучасному мистецтвознавстві.

Теоретичного розгляду окремих художніх аспектів авторської ляльки та іграшки також присвячений ряд досліджень таких авторів. Це роботи М.А. Марченко «Авторская художественная игрушка в искусстве XX столетия. Проблемы, тенденции, имена» (2009 р.) [7]; А.В. Романової «Искусство куклы в контексте отечественной культуры второй половины XX столетия» (2010) [8]. Робота М.А. Марченко «Авторская художественная игрушка в искусстве XX столетия. Проблемы, тенденции, имена» зачіпає і тему художньої ляльки. У ній автор пов'язує інтерес до авторської іграшки та ляльки, та й до теми дитинства в цілому, з ігровою сутністю художньої культури модернізму і постмодернізму, розмірковує про сутність визначення «авторський» в контексті розгляду іграшок і ляльок, як традиційно тиражних творів, протиставляючи унікальні художні об'єкти промислових зразків, а також стандартам, виконаним художниками або дизайнерами для масового виробництва. Також у своїй роботі М.А. Марченко розділяє поняття іграшки та ляльки, в зв'язку з тим, що лялька, особливо художня давно відокремилась від інших іграшок, і каже про авторську іграшку, як про новий вид мистецтва, що справедливо можна віднести і до авторської ляльки.

А.В. Романова у своїй роботі «Искусство куклы в контексте отечественной культуры второй половины XX столетия» робить акцент на походження ляльки від театральної, детально і докладно описує родовід ляльки від ритуальної – до театральної, а від неї – до інтер'єрної. Дослідник робить спробу типологізувати види сучасних ляльок і дати визначення кожному з них. Романова перша, на відміну від багатьох дослідників, використала поняття «авторська лялька» і «лялька» як синоніми, робить, можливо не дуже рішучу, спробу усунути цю помилку. Вона розділяє авторську і інтер'єрну ляльку, вказуючи на їх принципово різні функції і зосереджує свою увагу на інтер'єрну ляльку Санкт-Петербурга періоду 1990-х – 2000-х рр. У роботі А.В. Романової, як і у М.А. Марченко, також неодноразово підкреслюється зв'язок зростання популярності авторської ляльки з ігровою природою сучасного мистецтва.

В цілому, розглянуті теоретичні роботи акцентують увагу на ігровій сутності художньої культури модернізму і постмодернізму, досліджують генезис художньої ляльки, проте не розкривають різноманіття форм побутування художньої ляльки в сучасному мистецтві, не пояснюють причини підвищеного інтересу до художньої ляльки в сучасному суспільстві. У жодній з розглянутих праць не робляться спроби теоретично обґрунтувати художній статус авторської ляльки. Лише в роботі Марченко, він констатується на основі того, що в авторській іграшці (і, відповідно, авторської ляльки) відображаються художні тенденції сучасності.

Торкаючись питання художнього статусу даного явища, не можна обійти увагою фундаментальну працю М.С. Кагана «Морфология искусства» (1972) [3]. У ньому М.С. Каган, розглядаючи ляльку як один з видів іграшок, виділяє їх в окремий вид образотворчого мистецтва з додатковою функцією гри, не відносячи їх до предметів декоративно-прикладного мистецтва. Необхідно особливо підкреслити, що до Кагана, іграшки, якщо і розглядалися, то однозначно ставилися до предметів декоративно-прикладного мистецтва або до народних промислів, М.С. Каган переконливо реабілітував їх статус, з чисто функціонального об'єкта, піднявши до твору образотворчого мистецтва. Також вчений, принципово стоїть на позиціях рівності всіх видів мистецтва, призводить ознаки, що дозволяють виділити ігрову ляльку серед них. Цікаво, але шановний і цитований в безлічі мистецтвознавчих праць, написаний вже сорок з гаком років тому, праця М.С. Кагана в питанні статусу ляльки залишається проігнорованим. У мистецтвознавстві досі зберігається зневажливе ставлення до ляльок як чогось другосортного, несерйозного і не заслугове теоретичного розгляду. Упередження це явно несе відбиток майже трьохсотрічної давності: уявлення про системи високих і низьких жанрів, згідно з яким не художність і майстерність виконання, а сюжет і матеріал визначали значущість і важливість твору.

Таким чином, в дослідженні художньої ляльки як нового виду мистецтва залишається ще безліч невирішених питань: до сих пір не знайдено чіткого визначення поняття, не проведена типологізація явища, проігноровано морфологію ляльки, чітко, розгорнуто і однозначно не підтверджено художній статус ляльки в сучасному мистецтві. Ці та інші питання представляють інтерес і дають широкий простір для творчості дослідників художньої ляльки.

Простір сучасної культури відрізняється постійним розширенням сфери знань, і характеризується як інформаційним. Саме осмислення і пізнання інформації в соціокультурному контексті на рівні як зовнішньої, так і внутрішньої соціальності дозволяє називати її знанням.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Голдовский Б.П. Хрупкий образ совершенства. Куклы Олины Вентцель / Борис Голдовский. – М.: Дизайн Хаус, 2007. – 190 с.
2. Голдовский Б.П. Художественные куклы. Большая иллюстрированная энциклопедия / Борис Голдовский. – М.: Дизайн Хаус. 2009. – 296 с.
3. Каган М.С. Морфология искусства / М.С. Каган. – Л.: Искусство, 1972. – 440 с.
4. Куклы мира. М.: Мир энциклопедий // Аванта+, Астрель, 2008. – 184 с.
5. Лопаткина Е.В. Авторская кукла конца XX — начала XXI века в России: история, типология, изобразительная специфика. Дис. канд. иск. – СПб., 2013. – 164 с.
6. Лотман Ю.М. Куклы в системе культуры // Ю.М. Лотман. Избранные статьи в трёх томах. Том 1. Статьи по семиотике и топологии культуры. – Таллин: Александра, 1992. – С. 377–381.
7. Марченко М.А. Авторская художественная игрушка в искусстве XX века. Проблемы, тенденции, имена. Дис. канд. иск. – СПб., 2008. – 199 с.
8. Романова А.В. Искусство куклы в контексте отечественной культуры второй половины XX века. Дис. канд. иск. – СПб., 2010. – 150 с.

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ У ЗДОБУВАЧІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ. СУЧАСНІ МЕТОДИКИ І ЗАСОБИ

Сучасному суспільству потрібні компетентні фахівці, котрі характеризуються мобільністю, конструктивністю, можуть приймати відповідальні рішення та активно беруть участь у розвитку вітчизняної інноваційно-інвестиційної моделі економіки. Гарантом цього може бути належна якість професійної підготовки, орієнтованої на розвиток системного та творчого мислення, формування пізнавальної активності і самостійності.

За умов європейської інтеграції фахівці економічного напрямку мають не лише відповідати вимогам у торговельно-посередницькій чи консультативній роботі, забезпечувати організацію комерційної і зовнішньоекономічної діяльності підприємств, а й забезпечувати контроль у сфері державного муніципального нагляду, що дає змогу реалізовувати політику із захисту інтересів споживачів, перевірки стандартів якості товарів і сировини на сучасному ринку, відповідності продукції світовому рівню. Саме природничо-наукові дисципліни мають необхідний потенціал для організації розумової діяльності майбутніх фахівців таким чином, що, опинившись у складній професійній ситуації, фахівець з гідністю знайде шляхи її розв'язання.

У психолого-педагогічній літературі нині активно використовуються терміни «професійне становлення» і «професійний розвиток особистості». Сучасні дослідники розглядають їх з різних позицій і підходів. Так, В.Янушевський розглядає професійний розвиток майбутнього фахівця, як формування, становлення, інтеграцію і реалізацію в навчальному процесі професійно значущих якостей і здібностей, а також – засвоєння професійних знань, умінь, навичок і освоєння ним технології професійної діяльності [6, с. 285].

Л. Мітіна під професійним розвитком розуміє зростання, становлення, інтеграцію і реалізацію в праці професійно значущих особових якостей і здібностей, професійних знань і вмінь, активне якісне перетворення людиною свого внутрішнього світу, що приводить до принципово нового його ладу і способу життєдіяльності. Разом з тим, вказує на те, що професійний саморозвиток – є динамічний і безперервний процес само проектування особистості [2, с. 320].

О.Щербакова вказує на те, що професійно-особистісне становлення і розвиток проходять низку етапів: самооцінка (об'єктивна), визначення цілей, планування результатів, програма дій відповідно до цілей, поетапне підбиття підсумків, самовдосконалення і самоаналіз [4, с. 548].

З поняттям «професійний розвиток» тісно пов'язане поняття «професійного становлення». Професійне становлення – це тривалий, багаторічний процес, який припускає можливість безмежного розвитку людини. Цей процес пов'язаний з різними цілями і має різний зміст на різних вікових етапах.

На думку Е.Зеєра, професійне становлення, як «формування» особистості, адекватної вимогам професійної діяльності, передбачає використання сукупності розгорнутих у часі прийомів соціальної взаємодії особистості, включення її в різноманітні професійні значущі види діяльності [1, с. 480].

Професійна освіта є глибоким суспільним явищем, що визначає напрями розвитку людської цивілізації, формує ідеали та цінності особистості, суспільну свідомість. Недарма, В.Слободчиков розглядає процес становлення фахівця, як складову процесу розвитку. Він зазначає: категорія «розвиток» одночасно містить в собі 3 процеси: становлення, формування, перетворення. Становлення – це «перехід від одного певного стану до іншого, більш високого рівня; єдність вже здійсненого і потенційно можливого» [3, с. 152].

О. Щотка розглядає процес професійного становлення, як динамічний багаторівневий процес, що займає значний період життєвого шляху і не обмежується лише професійним навчанням. Перехід до кожної подальшої стадії закладається на попередній і супроводжується виникненням у суб'єкта низки суперечностей і нормативних криз [5, с. 194].

Між тим, віддаючи належне значному науковому доробку вчених, варто зазначити: нинішні умови розвитку вітчизняної економіки, котрі зумовлені активізацією ринкових відносин, фінансовою децентралізацією та поширенням глобальної Інтернетизації суспільства вимагають подальших досліджень.

Важливість формування професійної компетентності у майбутніх фахівців економіки визначається декількома чинниками: по-перше, специфікою їхніх обов'язків; по-друге, зростаючими вимогами ринкової економіки; по-третє, необхідністю формування у новій генерації спеціалістів системи професійних особистісних якостей та знань (діловитості, компетентності, підприємливості, мобільності, відповідальності).

Інноваційне навчання формує якість майбутніх фахівців економічного профілю, котрі дозволяють їм активно і творчо мислити і діяти, розвиватися й удосконалюватися. Окрім того, інноваційне навчання створює умови, що надають майбутнім фахівцям можливість займати ініціативну позицію в навчальному процесі, засвоювати навчальний матеріал за допомогою активного діалогу, здійснювати самостійний творчий пошук відповідей на основі наявного досвіду з одночасним збагаченням його. Активне навчання являє собою таку організацію і ведення навчального процесу, котрі спрямовані на всебічну активізацію навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців за допомогою широкого, бажано комплексного використання як педагогічних, так і організаційно-управлінських засобів. Основними рисами активного навчання є:

- активізація розумової діяльності майбутнього фахівця шляхом формування спеціальних умов, які спонукають до активності, часом незалежно від бажання;
- стійкість і безперервність активної розумової діяльності учасників навчання шляхом подовження часу одноразового активного включення, або ж – спонтанною, але дуже глибокою роботою думки, що дозволяє зберігати активність протягом перерви між роботою.

Компетентність пов'язується не лише зі специфічним обсягом знань, умінь, а й, передусім, із здатністю прийняття адекватних рішень та застосування відповідних навичок у нових галузях науки і техніки. Окрім того, сучасна освіта має бути більш орієнтована на інтеграцію в європейський освітній простір. Процес євроінтеграції передбачає підвищення мобільності майбутніх фахівців, кращої орієнтації з економікою інших країн, можливості порівняння [1, с. 480]. Освітня галузь повинна надавати можливість майбутнім фахівцям отримувати не лише теоретичну, а й ґрунтовну практичну професійну підготовку. Для цього, на нашу думку, потрібно збільшити обсяг практичної інформації, на заняттях розбирати ситуації на основі сучасної економіки. Для формування професійної компетентності у майбутніх фахівців потрібно сприяти формуванню здібностей творчої особистості, надавати їм можливість реалізовувати проекти, на основі яких вони будуть досліджувати певну економічну проблематику з власної точки зору. Це має поєднуватися із використанням технічних засобів навчання на базі нових інформаційних технологій.

Нестримний розвиток інновацій, особливо в області мультимедіа, віртуальної реальності і глобальних мереж є одним із ключових факторів, що активно впливають на процес формування професійних якостей у здобувачів знань. Найбільший резонанс викликає феномен глобальної комп'ютерної мережі Інтернет. Інтернет являє собою альтернативне джерело різноманітних відомостей, якісно змінює всю систему накопичення, зберігання, поширення та використання колективного людського досвіду. Під Інтернет-технологіями потрібно розуміти різні види послуг, що представляються користувачеві глобальної мережі: електронну пошту і листи розсилки, сервіс WWW, чат-бесіду, html-форуми, гостьові книги, ICQ, телеконференції, news-сервери, ftp-сервери, мови програмування VBScript, JavaScript та ін. Освоєння глобальної мережі – це освоєння нового інформаційного середовища зі специфічними засобами діяльності. Ці засоби дозволяють не лише оперативнo отримувати

інформацію, а й розвивають мислення, дають майбутньому фахівцеві можливість по-новому вирішувати творчі завдання, змінювати сформований стиль розумової діяльності. Основи підготовки майбутніх фахівців, щодо використання інформаційних технологій у професійній діяльності викладені в роботах Р. Гуревича, М. Жалдака, Ю. Жука, В. Клочка. Розвитку психолого-педагогічних проблем використання комп'ютерів у навчальному процесі присвячені праці Т. Ільїної, Ю. Машбиця, Н. Морзе, В. Монахова, Н. Тализіної.

Роль викладача у формуванні професійної компетенції економіста дуже значна, хоча у сучасних умовах, все більше уваги приділяється самостійній роботі майбутніх фахівців. Вони не лише починають самостійно планувати і здійснювати пізнавальну діяльність, а й отримують можливість досягти соціально значимих результатів у відповідній діяльності, тобто здійснити творчий вклад в об'єктивно існуючу систему економічних знань, використовуючи інноваційні технології та методики. Нині існує безліч різних методів викладання і доволі складно винайти щось концептуально нове, між тим, ніхто не забороняє розвивати уже існуючі напрями і додавати до них новітні елементи.

Аналіз теорії і практики формування професійної компетенції майбутніх фахівців економічного спрямування із застосуванням інноваційних засобів та підходів дозволить виявити низку протиріч між соціальним замовленням суспільства на підготовку компетентних фахівців і недостатнім рівнем розробки науково-технічних основ формування професійної компетенції майбутніх кадрів. Проблема їхньої профпідготовки нерозривно пов'язана із необхідністю формування професійних якостей, здібностей та індивідуально-особистісних вмінь, необхідних фахівцеві відповідного профілю. В даному контексті навчально-виховний процес повинен забезпечувати умови для формування у майбутніх фахівців економічного напрямку таких груп інтересів, потреб, переконань, котрі б спрямовували їх на професійну самореалізацію і самовдосконалення. Тому актуальною вважаємо роботу над впровадженням у навчально-виховний процес інноваційних засобів і методів. Це забезпечить збалансованість професіоналізації, ефективність особистісно-професійного вдосконалення молодого покоління, а відтак – успішність в обраній професійній сфері.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Зеер Э. Ф. Психология профессионального образования / Э. Ф. Зеер. – 2-е изд., перераб. – М. : Издательство Московского психолого-социального института ; Воронеж : Изд. НПО «МОДЕК», 2003. – 480 с.
2. Матина Л. М. Психология труда и профессионального развития учителя: учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений / Л. М. Матина. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 320 с.
3. Слободчиков В. И. Проблемы научного обеспечения инновационной деятельности в образовании / В. И. Слободчиков. – Москва-Киров, 2003. – 152 с.
4. Щербакова Е. Е. Педагогическая креативность как фактор профессионального развития студентов: дис. ...д-ра пед. наук: спец. 13 00 08 / Щербакова Е. Е. – Чебоксары, 2006. – 548 с.
5. Щотка О. П. Вікова психологія дорослої людини [Текст] : навч. видання / О. П. Щотка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Ніжин : НДПУ ім. М. Гоголя, 2001 (2002). – 194 с.
6. Янушевский В. Н. Педагогическое моделирование профессионального развития студентов-филологов в вузе (на примере УлГУ) : дисс. канд. пед. наук : спец. 13 00 08 / Янушевский В. Н. – Ульяновск, 2007. – 285 с.

ОСОБЛИВОСТІ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

Вступ. Динамічний процес оновлення техніки та технологій в електротехнічній галузі висуває високі вимоги до рівня кваліфікації робітників. Тому на сучасному етапі розвитку суспільства підвищується роль підготовки високо компетентних викладачів практичного навчання в галузі електроенергетики, які володіють сформованими професійними знаннями та вміннями. Модернізація освіти в професійній школі спрямована на покращення підготовки таких фахівців. Однак виникає проблема, що полягає у невідповідності існуючої мети та змісту професійної освіти вимогам ринку праці.

Мета статті. Розглянути особливості компетентісно орієнтованого підходу до підготовки фахівців, основа якого, безпосередньо пов'язана з ідеєю цілеспрямованості освітнього процесу на майбутню трудову діяльність, при якій компетентності задають вищий, узагальнений рівень умінь і навичок студента, а зміст освіти визначається його чотирьохкомпонентною моделлю (знання, уміння, досвід творчої діяльності та досвід практичних відносин).

Результати дослідження. Компетентісний підхід – це засіб для приведення у відповідність професійної освіти до потреб ринку праці. Компетентісний підхід пов'язаний із вимогою високорівневої професійної освіти як з боку роботодавців, так і суспільстві в цілому, коли потрібен компетентний фахівець. Компетентісний підхід – це підхід, при якому результати освіти визнаються значущими і за межами системи освіти. Існують різноманітні погляди науковців на проблему феномену компетентісного підходу. Зупинимось на їх характеристиці.

Всередині компетентісного підходу виділяються два базових поняття: компетенція та компетентність, при цьому перше з них "включає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, що задаються ставленням до певного кола предметів та процесів", а друге – співвідноситься з "володінням людиною відповідною компетенцією, що включає її особистісне ставлення до предмету діяльності" [1-3].

У цьому ж контексті функціонує і поняття "освітня компетентність", яке, на думку А. Хуторського, розкривається як "сукупність змістовних орієнтацій, знань, умінь, навичок та досвіду діяльності студента по відношенню до певного кола об'єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення особистісно та соціально значущої продуктивної діяльності". Саме тому освітні компетентності диференціюються за тими ж рівнями, що і зміст освіти [8]:

- ключові (реалізуються на міжпредметному, спільному для всіх предметів змісті);
- загальнопредметні (реалізуються на змісті інтегративної для сукупності предметів освітньої галузі);
- предметні (що формуються в межах окремих навчальних предметів).

Компетентісний підхід розглядається як діалектична альтернатива до більш традиційного підходу, орієнтованого на нормування змістовних одиниць. Відповідно і оцінка компетенцій, на відміну від екзаменаційних випробувань, орієнтованих на виявлення обсягу та якості засвоєних знань, передбачає пріоритетне використання об'єктивних методів діагностики діяльності (спостереження, експертиза продуктів професійної діяльності та ін.).

Поняття компетентний у мові існує досить давно. Це трактування не змінювалося протягом багатьох років. Так, у короткому словнику іноземних слів наводиться наступне визначення: "Компетентний (лат. *competens*, *competes*-належний, здатний) – знаючий, обізнаний в певній галузі, має право за своїм знанням або повноваженням робити або розв'язувати що-небудь, судити про що-небудь" [9].

При всьому різноманітті підходів до визначення компетенції та компетентності автори не виходять за запропоновані визначення. Компетентність розуміється як володіння певними

знаннями, навичками, життєвим досвідом, що дозволяє судити про що-небудь, робити або розв'язувати що-небудь. Відмінності спостерігаються:

– у розумінні компетентності як актуальних якостей особистості або прихованих психологічних новоутворень;

– у розумінні предметної наповненості компетенцій, що розуміються як системні новоутворення якостей особистості.

Коли мова йде про компетентності як наслідок оволодіння знаннями, навичками і досвідом акцент робиться на те, якими повинні бути ці знання, навички та досвід. Коли ж ми розглядаємо компетенції як особистісні новоутворення, на перший план висуваються питання структури цих новоутворень, компетентність їх складових та зв'язків цих компонентів.

У структурі професійної компетентності А. Маркова виділяє чотири блоки: професійні (об'єктивно необхідні) знання; професійні (об'єктивно необхідні) уміння; професійні психологічні позиції, установки фахівця, необхідні для конкретної професії; особистісні особливості, що забезпечують оволодіння фахівцем професійними знаннями та вміннями" [8, с. 7, 20].

У цей же період Л. Мітіна продовжила дослідження Л. Петровської, за акцентувавши на соціально-психологічний (конфліктологія) та комунікативний аспектах компетентності. Відповідно до теорії Л. Мітіної, поняття "компетентність" включає "знання, уміння, навички, а також способи і прийоми їх реалізації в діяльності, спілкуванні, розвитку (саморозвитку) особистості" [5, с. 46]. Автором виділено дві підструктури – діяльнісну та комунікативну. Інтерес для нас представляє розробка власне соціальних компетенцій. Л. Мітіна запропонувала три підстави її розгляду.

Перша співвідноситься з власне особистісною характеристикою фахівця. У ній одним з визначальних критеріїв є відповідність гуманістичного потенціалу цього роду діяльності. Друга – компетентність, що включає спеціальні знання та вміння не тільки в конкретній галузі, але і в тих її сферах, що прямо або опосередковано пов'язані з нею. Третьою підставою пропонованого підходу до загальної характеристики фахівця є його вміння встановлювати адекватні міжособистісні і конвенціональні відносини в різних ситуаціях спілкування [6, с. 13].

Показово, що в роботах цього періоду поняття компетентність трактується по-різному: і як синонім професіоналізму, і лише як одна з його складових. Відзначимо великий внесок у розробку проблем компетентності вітчизняних (Н. Баловсяк, С. Демченко, Л. Дибкова, Л. Карпова, І. Міщенко, М. Мруга, О. Самойленко, Т. Шаргун, Л. Шевчук) та російських дослідників (Л. Алексеевої, Н. Кузьміної, А. Маркової, Л. Мітіної, Л. Петровської, Н. Шаблігіної та ін.).

Третій етап розвитку компетентісно орієнтованої освіти характеризується тим, що в документах, матеріалах ЮНЕСКО окреслюється коло компетенцій, які повинні розглядатися як бажаний результат освіти. У доповіді міжнародної комісії з освіти ХХ століття "Освіта: прихований скарб" Жак Делор, сформулювавши "чотири стовпи", на яких ґрунтується освіта: навчитися пізнавати, навчитися робити, навчитися жити разом, навчитися жити", визначив, по суті, основні глобальні компетентності. Так, згідно з Жаком Делором, одна з них говорить: "Навчитися робити, для того щоб не тільки отримати професійну кваліфікацію, але і в більш широкому сенсі компетентність, яка дає можливість впоратися з різними численними ситуаціями та працювати в групі" [4, с. 37].

У тому ж році на симпозіумі в Берні (27-30 березня 1996 р.) за програмою Ради Європи було поставлене питання про те, що для реформ освіти істотним є визначення ключових компетенцій (key competencies), які повинні отримати учні як для успішної роботи, так і для подальшого здобуття вищої освіти. В узагальнюючій доповіді В. Хутмахера (Walo Huttmacher) було відзначено, що саме поняття компетенція, входячи в ряд таких понять, як вміння, компетентність, здатність, майстерність, змістовно до цього часу точно не визначено. Тим не менше, як зазначив доповідач, всі дослідники погоджуються з тим, що поняття "компетенція" ближче до понятійного поля "знаю, як", ніж до поля "знаю, що" [7].

Крім того, в доповіді директора Департаменту освіти, культури та спорту Ради Європи М. Стобарта були названі:

1. Політичні та соціальні компетенції (наприклад, здатність брати на себе відповідальність, брати участь у спільному прийнятті рішень, регулювати конфлікти ненасильницьким шляхом, брати участь у функціонуванні і в поглибленні демократичних інститутів).

2. Компетенції, що стосуються життя в багатокультурному суспільстві (наприклад, розуміння відмінностей, повага один до одного, здатність жити з людьми інших культур, мов та релігій).

3. Компетенції, що стосуються володіння усним та письмовим спілкуванням (наприклад, володіння кількома мовами).

4. Компетенції, пов'язані з виникненням інформаційного суспільства (наприклад, володіння новими технологіями, розуміння їх застосування, здатність критичного ставлення до інформації та реклами, що розповсюджується ЗМІ).

5. Здатність вчитися все життя як основа безперервної підготовки в професійному плані, а також в особистому та суспільному житті [4].

На сьогодні при обговоренні питань нової якості освіти термін компетентність все частіше використовується для позначення нового результату загальної освіти. Саме так він звучить у вітчизняній концепції модернізації освіти. Але разом з тим у педагогічному співтоваристві триває дискусія з конкретизації того, що таке компетенції, які з них є ключовими (універсальними), які способи їх формування та оцінки.

Концепція компетентнісно орієнтованої освіти повинна бути покладена в основу створення умов переорієнтації навчальних закладів на компетентнісний підхід до освіти, визначення механізмів формування ключових компетенцій студентів і механізмів оцінки діяльності викладача з формування ключових компетенцій студентів.

Для забезпечення входження випускників освітніх установ у світовий освітній простір необхідно погодитися з підходом до оцінювання результатів освіти, прийнятих в міжнародній практиці. Основу цього підходу складають ключові компетенції, які повинні бути покладені в основу змісту освіти.

Поняття "компетентності" та "компетенції" все частіше вживаються замість поняття "професіоналізм" (володіння людиною тими чи іншими технологіями, чи то технологія обробки матеріалів, бухгалтерського обліку, конструювання машин, вирощування врожаю, чи то будівельні роботи). Компетентність, крім технологічної підготовки, включає цілий ряд інших компонентів, що мають в основному позапрофесійний характер, але водночас необхідні сьогодні до певної міри кожному фахівцю. Над власне професійно-технологічною підготовкою виростає величезна позапрофесійна надбудова вимог до фахівця (А. Новіков), що виражається в здібностях застосовувати відповідальні рішення, у системному і експериментальному мисленні, в умінні постійно вчитися, у комунікабельності, екологічній, інформаційній та інших видах культур [8].

По суті, компетентнісний підхід ставить за мету оволодіння здібностями та навичками, що необхідні для ефективного виконання професійних функцій на робочому місці.

Висновки. Таким чином, сутність концептуальних проблем реалізації компетентнісного підходу при підготовці викладачів практичного навчання, визначається множинністю і різноспрямованістю інтересів усіх суб'єктів, які беруть участь у цьому процесі. Так, наприклад, держава має досвід розробки кваліфікаційних характеристик, тобто чітких переліків знань і вмінь, важливих з точки зору отримання диплома про державну підсумкову атестацію, водночас для роботодавця більше значення відіграють базові – технологічні, інформаційні, організаторські компетенції, а також наявність досвіду та рекомендацій. Самі випускники здебільшого орієнтуються на престижність відповідного диплома та можливості продовження освіти. Саме тому соціально-особистісні, економічні, загальнонаукові та професійні компетенції не лише відрізняються за своїм складом, але й, що набагато важливіше, пов'язані з потребами різних суб'єктів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева. – М.: МГУ, 1998. – 82 с.
2. Болотов В.А. Педагогическое образование России в условиях социальных перемен: принципы, технологии, управление / Виктор Александрович Болотов. – Волгоград: Перемена, 2001. – 290 с.
3. Віаніс-Трофименко К.Б. Підвищення професійної компетентності педагога / Карина Борисівна Віаніс-Трофименко, Галина Вікторівна Лісовенко. – Х. : Основа, 2007. – 176 с.
4. Демченко С.О. Розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів спеціальних дисциплін вищих технічних закладів освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Сергій Олександрович Демченко. – Кіровоград, 2005. – 20 с.
5. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 16-21.
6. Зимняя И.А. Педагогическая психология / И.А. Зимняя. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. – 480 с.
7. Ковалева Г.С. Основные подходы к оценке качества подготовки обучающихся в России и за рубежом / Галина Сергеевна Ковалева, Марина Борисовна Чельшкова; под науч. ред. Н.А. Селезневой, А.И. Субетто. – М., 1999. – 61 с.
8. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя / А.К. Маркова // Советская педагогика. – 1990. – № 8. – С. 26-29.
9. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М.: 1996. – 308 с.

*Валентина Глюзіцька, Наталя Оніщенко
(Хорол)*

ТАЛАНТ ВИХОВАННЯ, – ТАЛАНТ ТЕРПЛЯЧОЇ ЛЮБОВІ, ПОВНОЇ ВІДДАНОСТІ

Мудрий, далекоглядний наставник на життєвій ниві, невтомний, самовідданий – аж до самопожертви працівник і безкорисливий слуга народу, лагідний, терплячий повчитель, високо свідомий громадянин, мужній воїн і борець за ідеї виховання – таким в нашій уяві постає куратор. Таким ми всі його хочемо бачити.

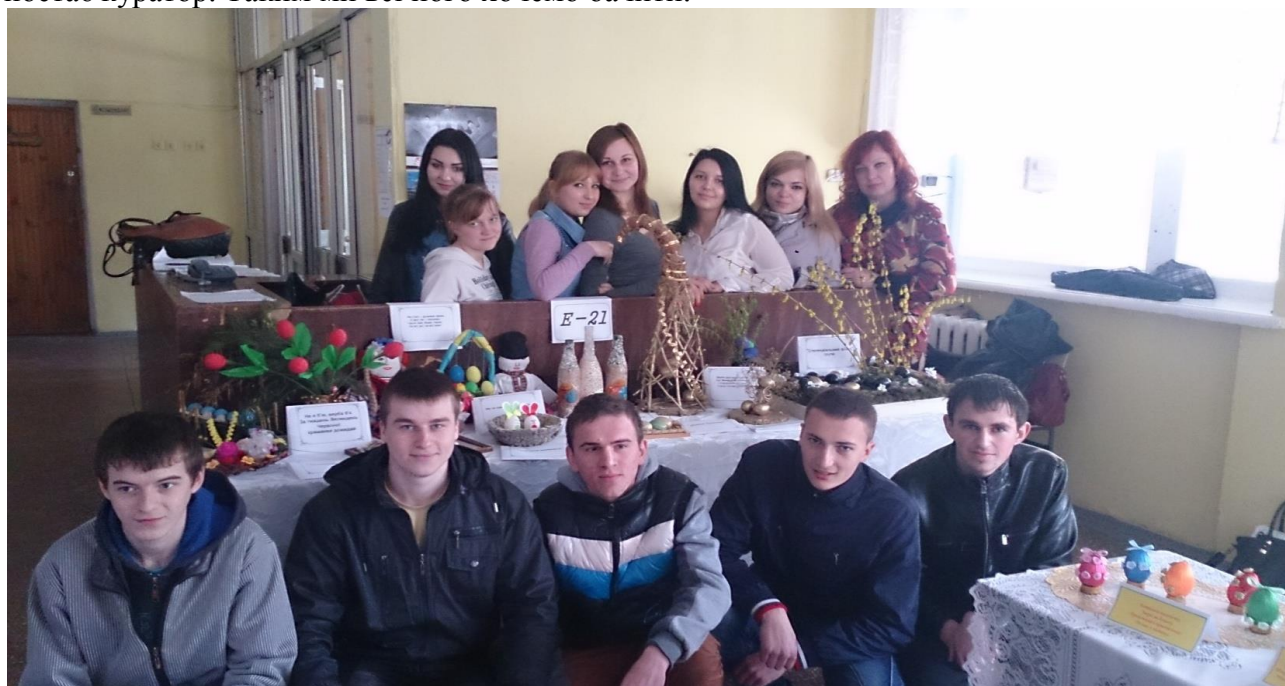

Фото1. Група E-21 Хорольського коледжу та куратор В.М.Глюзіцька

Важливу роль відводять спеціальним вмінням мобілізувати студентів на інтенсивну діяльність, вміння ставити питання, спілкуватися з колективом і окремою особистістю, вести спостереження, організовувати колектив.

Для того, щоб працювати з молоддю, потрібно перш за все бажання: бажання куратора; бажання викладача...

Фото 2. Група Е-31 з куратором 1 вересня

Молодь зараз постійно самовдосконалюється, цікавиться Інтернетом, природою, культурою, спортом, екологією. Хоча бувають і парадокси. І тому куратори, викладачі, повинні підтримати студентів, виховувати їх, поставити на вірний життєвий шлях. В таких випадках не завадить високий рівень педагогічної майстерності і, перш за все, людяності, адже, як говорить А.С. Макаренко: «Виконавець сприймає вашу душу і ваші думки не по тому, що знає, що у Вас на душі, а по тому, що бачить Вас і слухає Вас...» Тому куратор, викладач, педагог повинен володіти всіма рівнями педагогічної майстерності і спрямованістю, знаннями, розвитком здібностей, технічними засобами. Кожен куратор повинен навчитися педагогічній техніці, оволодіти педагогічною майстерністю, знайти інструменти вирішення важливих педагогічних завдань і як кажуть в народі: «...по совісті і в межах чинного законодавства». Потрібно діяти і крокувати тільки вперед. Я завжди говорю так: «Куратор – це звучить гордо», – тому, що йому довіряють 25-30 студентів, які з часом стають однією сім'єю, а куратор для них є мамою і татом...».

Куратор – це організатор взаємодії в студентській групі, організатор різних програм, куратор повинен уміти залучити студентів групи до різних видів виховної діяльності.

Фото 3. Група Е-31 «МИ ЗА ЄДИНУ УКРАЇНУ»

Виховна діяльність в Хорольському агропромисловому коледжі на високому рівні, студенти не тільки навчаються, але і відпочивають влітку на морі, грають в КВН, роблять композиції з квітів, гілочок ялинок, пасхальних яєць, беруть участь в оглядах аматорського мистецтва, відвідують спортивні секції, танцювальні гуртки, ботанічні сади (м. Полтава), їздять на екскурсії в Умань «Софіївський парк», до м. Київ – на футбол. В коледжі дуже цікаво навчатися, а зараз в коледж на бюджет, на економічну спеціальність, можна поступити після 9 класів, то ж ми на вас чекаємо абітурієнти! Наше сьогодні вимагає від нас – кураторів, викладачів, батьків – виховувати мудру, свідому молодь, яка не боїтиметься перешкод на своєму шляху.

Сьогодні ситуація у суспільстві диктує нові завдання духовного розвитку майбутнього фахівця. Становлення духовної особистості передбачає соціокультурний процес впливу суспільства на людину, тому формування духовних потреб особистості є найважливішим завданням виховання.

Куратор на сучасному етапі розвитку суспільства повинен спрямувати виховні методи на становлення і розвиток такої особистості, яка б оптимально могла вирішувати складні проблеми, успішно досягати індивідуальних та суспільних цілей, керуючись при цьому моральними нормами.

На завершення хочу сказати, що ми всі куратори – бабусі, дідусі, мами, тата, викладачі... Ми всі повинні ставитися до молоді, як до своїх дітей: якщо оступився – то стати мудрим радником, наставником, стимулювати, навчати їх краще жити, ніж ми, любити, поважати, як батьків, так і друзів, і сусідів. Тому що: «Талант виховання, - талант терплячої любові, повної відданості», так писав Герцен О.І.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Мельников Д.О. Розвиток студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України. – Вінниця, 2011. – Вип.11. – С.210-285.
2. Власні напрацювання по групі.

*Тетяна Ключкович
(Ужгород)*

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В СЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

В умовах формування європейського науково-освітнього простору все більшої актуальності набуває процес інтернаціоналізації вищої освіти. Для національних освітніх систем інтернаціоналізація вищої освіти має подвійний вимір, оскільки, з одного боку, спрямована на впровадження міжнародних стандартів у національну вищу освіту, а з іншого – досягнення національної освіти і науки презентуються на міжнародному рівні. Особливого значення у даному контексті набуває вища педагогічна освіта та професійна роль вчителя, що покликана сприяти підготовці як кваліфікованих спеціалістів європейського рівня, так і відповідальних громадян своєї країни.

Після підписання у 1999 році Болонської декларації про європейський простір вищої освіти Словачка Республіка (далі – СР) здійснила відповідно до міжнародних стандартів комплекс заходів із реформування національної системи вищої освіти і педагогічної освіти зокрема. У результаті сучасна Словаччина є інтегрована у європейські освітньо-наукові структури та глобальне академічне середовище, словацька вища освіта характеризується децентралізованістю, конкурентоспроможністю та відкритістю, система підготовки педагогів відзначається європейською якістю, а професія вчителя поступово позбувається кризових ознак. У рамках даної статті викладено основні аспекти інтернаціоналізації словацької вищої педагогічної освіти.

У процесі інтеграції у європейський освітній простір в Словаччині відбулося узгодження системи навчальних спеціальностей із міжнародними документами та стандартами класифікації, зокрема, з стандартами міжнародної освітньої класифікації ISCED. Відповідно до класифікаційних вимог у 2004-2005 рр. було по-новому структуровано систему педагогічних спеціальностей. Особливістю нової системи спеціальностей було те, що у підготовці педагогів акцент робиться на професійно-орієнтованих дисциплінах у рамках бакалаврських програм, на академічних і дидактичних дисциплінах в межах магістерського навчання. Значна увага приділяється конструюванню інтегрованих програм навчання, їх гармонізації, посиленні міжпредметних зв'язків. Попри нові підходи до структурування та змістового наповнення педагогічних спеціальностей, словацькі дослідники вказують на певні труднощі в їх адаптації у викладацькому середовищі та реалізації в початковому процесі. Як вважає Б. Косова, серйозною дилемою при конституюванні педагогічних навчальних програм є складність поєднання професійно-практичної орієнтації з академічною [4, с. 28-29].

Процес інтернаціоналізації словацької освіти посилює залученість країни до програм ЄС у сфері освіти, науки та фахової підготовки вчителів, що передбачають мобільність словацьких студентів, вчителів і викладачів вузів у рамках міжнародного освітнього простору, партнерську участь вузів у спільних проектах, презентацію їх результатів на міжнародному рівні, обмін навчальними програмами та ін.

Для забезпечення неперервного навчання в СР акредитовані відповідні програми, діють інституції, реалізуються строкові європейські та національні проекти. З 1 січня 2007 р. Словаччина долучилася до освітнього проекту ЄС «Програма навчання впродовж життя» (ПНВЖ) з реалізацією заходів у 2007-2013 рр. У рамках ПНВЖ було реалізовано структурні підпрограми Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci, Grundtvig, Jean Monnet та ін. Головним координатором ПНВЖ було Міністерство освіти, науки, досліджень і спорту СР (далі – МОНДС), а відповідальним за безпосередню реалізацію програми було Національне агентство ПНВЖ. У рамках програм ПНВЖ у 2007-2013 роках було реалізовано близько 60 тис. актів академічної мобільності, у яких участь взяло близько 20 тис. педагогічних працівників і 18

тис. студентів. Для реалізації проектів ПНВЖ Європейська комісія надала Словаччині понад 90 млн. євро за період 2007-2013 рр. [3, с. 30].

У рамках ПНВЖ реалізовувалися також окремі проекти для вчителів, напр. «Подальша освіта педагогічних працівників», основне завдання яких полягало у покращенні педагогічної компетентності, обміні досвідом. Упродовж 2007-2013 рр. до європейських країн (переважно до Великобританії, Німеччини, Туреччини) для здійснення освітніх проектів поїхало більше восьмиста словацьких вчителів [3, с. 8]. Динамічність і перспективність програм у рамках ПНВЖ полягає в тому, що вони орієнтовані на попит ринку праці, сприяють оптимізації професійно-кваліфікаційної структури робочої сили та підвищенню рівня її конкурентоспроможності.

Адміністрування європейськими комунікативними програмами здійснює Словацька академічна асоціація з міжнародного співробітництва. Також можливості для студентського обміну пропонують багатосторонні угоди, укладені МОНДС, Словацькою академічною інформаційною агенцією. Обмежені можливості мають і словацькі університети, які пропонують стипендії в рамках білатеральної співпраці із закордонними освітніми та науковими інституціями. У результаті словацька молодь одержала можливості для навчання в студіях престижних європейських університетів. За даними Eurostat динаміка мобільності словацьких студентів у Європі постійно зростає: в 2001 р. – 8,3 тис., 2005 р. – 16,9 тис., 2012 р. – 35,4 тис. словаків вчать за межами своєї країни [1].

У контексті інтеграції в міжнародну освітню систему важливе значення має технічна і технологічна модернізація вузів, інформатизація навчального процесу, забезпечення доступу до світових інформаційних систем. У словацьких вузах здійснено комп'ютеризацію навчального процесу і забезпечено доступ до інформаційної мережі Інтернет, що дозволяє студентам знаходитися в постійному контакті з комунікаційними технологіями, професійними веб-мережами. Зокрема студентами активно використовуються наступні словацькі інформаційні системи: Академічна інформаційна система, Книжна інформаційна система, Реєстр випускних робіт, портали електронного навчання та ін.

Навчальні програми бакалаврату та магістратури педагогічних спеціальностей включають курси, які розвивають інформаційну грамотність студентів, що важливо для вдосконалення підготовки педагога сучасного типу. У навчальному процесі використання світових інформаційних ресурсів дозволяє вдосконалювати навчальні матеріали, активізувати комунікацію і співробітництво між педагогами, науковцями, студентами.

Гарантією якості освіти в рамках Болонського простору є адаптація національних систем із забезпечення якості до відповідних міжнародних стандартів і рекомендацій, визначення критеріїв оцінювання, забезпечення контролю як з боку національних і міжнародних структур, так і незалежних від держави акредитаційних агентств. У 2005 р. була прийнята система європейських стандартів і рекомендацій для забезпечення якості освіти у Європейському просторі вищої освіти. Оцінку якості надання освітніх послуг і координацію взаємодії освітніх інституцій у Словаччині здійснюють ряд урядових акредитаційних структур – Акредитаційна комісія, Акредитаційна комісія для подальшої освіти, Акредитаційна рада МОНДС з безперервного навчання педагогічних працівників і фахівців. Також педагогічна освіта контролюється МОНДС через методично-педагогічні центри, Державний педагогічний інститут та інші інституції [5, с. 58].

Важливе значення для контролю якості освіти має діяльність міжнародних та національних рейтингових агентств (напр. Academic Ranking of World Universities, European University Association, European Association for Quality Assurance Agencies in Higher Education, Akademická rankingová a ratingová agentúra), що здійснюють систематичний збір, оцінювання й розповсюдження інформації про функціонування освітньої системи, при цьому оцінюючи якість вищої освіти на основі власних критеріїв. В даному контексті, насамперед, слід виокремити діяльність словацького Академічного рейтингового агентства (ARRA). Ця громадська незалежна інституція відстежує якість надання освітніх послуг, науково-дослідну

діяльність, грантові успіхи факультетів і публікує на цій основі, зокрема, річні рейтинги педагогічних факультетів.

У Словаччині поряд із зовнішньою оцінкою запроваджена система внутрішнього контролю в межах університетів, яка націлена на перевірку підготовленості студентів, якості викладання, кваліфікації викладачів, якості навчальних програм. Приміром, студенти кожного року повинні заповнювати анкети щодо задоволеності навчальним процесом. Таким чином забезпечується наявність систематичного моніторингу в сфері вищої освіти.

Конкуренція на міжнародному освітньому ринку зумовлює те, що успішний результат можуть забезпечити модернізовані та інтернаціоналізовані навчальні програми, що здатні забезпечити конкурентноздатність і широкі можливості для працевлаштування випускників. Інтернаціоналізація вищої освіти створює переваги для працевлаштування випускників педагогічних спеціальностей на європейському ринку праці. Для забезпечення визнання кваліфікаційних рівнів вищої освіти Словаччина долучилася до випуску уніфікованих і взаємоузгоджених документів про освіту, які зрозумілі та зіставні між собою на всьому європейському просторі, що створює додаткові можливості для професійної реалізації. У контексті педагогічних спеціальностей для Словаччини все ще важливим завданням є переорієнтація навчальних програм відповідно до вимог освітнього ринку праці. У сучасній Словаччині важко говорити про професію вчителя як про престижну чи високооплачувану діяльність, також їй притаманні ознаки фемінізації та старіння вікового складу вчителів. Хоча тенденції останніх років вказують на зростання інтересу до педагогічної освіти та діяльності з боку молоді.

Окреслюючи тенденції розвитку вчительської професії, слід зазначити, що відповідно до європейських стандартів в Словаччині в 2000-х рр. нормативно були врегульовані основні проблемні поля щодо професіоналізації вчителів, насамперед питання кар'єрного росту та підвищення кваліфікації вчителів. За результатами аналізу розвитку словацької освіти в 2015 р., експерти констатували позитивну динаміку її розвитку, відзначивши хороший рівень організації системи підвищення професійної кваліфікації вчителів. Зокрема, її перевагою є широкий спектр різних пропозицій програм професійного розвитку, в т.ч. міжнародних, а також тісна координація між освітніми інституціями. Але у міжнародному порівнянні, рівень участі словацьких вчителів у системі професіоналізації, поки що, вважається невисоким, що зумовлено комплексом факторів мотиваційного, фінансового характеру та неефективного ринку в сфері професійного розвитку [2, с.12].

Підкреслюючи фінансовий аспект інтернаціоналізації в освітній сфері, слід зазначити, що зі вступом до Європейського Союзу перед Словаччиною відкрилися можливості залучення ресурсів структурних фондів ЄС для модернізації системи вищої освіти. До пріоритетних напрямків належать інфраструктура, професійна освіта та підготовка, дошкільне виховання та ін. Але при цьому Словаччина інколи стикається проблемами щодо освоєння ресурсів структурних і розвиткових фондів ЄС [2, с. 10-11].

У контексті інтеграції в європейський освітній простір відбувається поглиблення інтернаціоналізації словацької вищої педагогічної освіти, що проявляється в різних аспектах: у створенні структурованих педагогічних спеціальностей, навчальних програм і системи професійного розвитку відповідно до міжнародних вимог, у посиленні академічної мобільності, у впровадженні європейських програм навчання впродовж життя, у міжнародній співпраці між освітніми інституціями, у забезпеченні системи контролю за якістю вищої освіти, у впровадженні світових інформаційних систем у навчальний процес та ін. Незважаючи на окремі труднощі, результати модернізації системи педагогічної освіти та професійного розвитку вчителів загалом позитивні. Важливо також те, що попри інтернаціоналізацію та наближення вищої педагогічної освіти до міжнародних стандартів, Словаччина прагне знайти баланс між інноваціями та традиціями, зберегти національну специфіку в підготовці вчителів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat>.
2. Prehľad OECD o zdrojoch v školstve: Slovenská Republika – zhrnutie [Електронний ресурс] / P.Santiago, G. Halász, R. Levačić, C.Shewbridge. – 20 s. – Режим доступу: <https://www.oecd.org/edu/school/>
3. Program celoživotného vzdelávania (2007 – 2013) (Stručný prehľad výsledkov) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minedu.sk/program-celozivotneho-vzdelavania-2007-2013/>
4. Vysokoškolské vzdelávanie učiteľov : vývoj, analýza, perspektívy / Beata Kosová ... [et al.]. 1. vyd. – Banská Bystrica : Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2012. – 143 s.
5. Zabezpečenie kvality v príprave učiteľov v Európe. – Brusel : Eurydice, 2006. – 92 s.

*Василь Копань, Ніна Хуторянська, Антоніна Беженар
(Київ)*

НОБЕЛІВСЬКІ ПРЕМІЇ І ШКОЛА

Фізиків Андрія Сахарова, Річарда Фейнмана, Ігоря Курчатова, Юліуса Оппенгеймера під кінець життя мучила совість у зв'язку з тим, що вони брали участь у створенні атомних бомб – зброї масового знищення усього живого. Тому вони боролись за мир, за використання атомної енергії у мирних цілях.

Напевно, і Альфреда Нобеля турбувала совість за те, що винайшов динаміт (1867) та організував багато підприємств по виробництву вибухівки. Можливо, через це фінансував премію за особливі досягнення перед людством.

Нобелівська премія після 2012 року становить 1,2 млн \$ США. Для інтелігента – це мрії про визнання, славу і достаток. Мірилом талановитості народу часто є кількість його нобелівських лауреатів. Розглянемо, наприклад, чим обмежується кількість премій в Ізраїлі і Україні. В Ізраїлі проживає приблизно 6 млн євреїв [1]. Кожен п'ятий лауреат Нобелівської премії – єврей, але за 50 років (до 2000 р.) Ізраїль не дав світові жодного лауреата по науці [2], яку розвивають в Єврейському університеті (14 тис. студентів), в університеті Тель-Авіва (18 тис. студ.), в Технологічному інституті в Хайфі (6 тис. студ.), в Академії природничих і гуманітарних наук. Причинами відсутності лауреатів по науці можуть бути наступні: Ізраїль ще будують і захищають військово; мабуть, не було створено колективів, здатних на наукові відкриття. Вони з'явилися у 2004-2009 рр, коли ізраїльські вчені одержали 4 премії за досягнення по хімії. Подібна ситуація в Україні. Від 1900 року (коли було запроваджено Нобелівську премію) до 1914 року можна було і «малоросам» розвивати науку. У 1882 році Іван Пулюй на 14 років [3] раніше Вільгельма Рентгена зробив трубку Пулюя, що випромінювала Х-промені, пізніше названі рентгенівськими (премія Рентгену у 1901 р.). У 1913 році Юрій Вульф (народився в Ніжині) відкрив і опублікував за рубежом закон, названий законом Вульфа-Брегга, за який премію одержали у 1915 році лише англійці батько і син Бреґги.

У 1914-1950 рр були дві світові та громадянська війни, колективізація, індустріалізація, голодомор, нищення в СРСР старої інтелігенції і підготовка нової в інститутах (лише дворічне навчання до 1935 року). У 1945-1947 рр опустилася «залізна завіса», яка забороняла друкувати у відкритій пресі статті з науковими відкриттями. Прізвиська Ігоря Курчатова (перша у світі воднева бомба, 1953 р.) і Сергія Корольова (перший супутник і перша людина в космосі), їх колег по роботі (серед яких були і українці) та їхні наукові роботи були засекречені. Щоб відзначити заслуги науковців в СРСР запроваджено Ленінську, Сталінську та Державну премії. В Україні у 1961 р. була встановлена премія імені Тараса Шевченка за вагомий внесок у розвиток культури та мистецтва. До 1991 р. вченим СРСР було присуджено

22 Нобелівські премії. Серед лауреатів були й ті, які працювали якийсь час на Україні, наприклад, Лев Ландау, або батьки яких – вихідці з України, наприклад, Петро Капиця.

З 1991 року будуємо й захищаємо вільну Україну. Виділені кошти на освіту, науку, культуру - у 200 разів менші, порівняно з американськими, у 30 разів – порівняно з російськими. Професори – пенсіонери у 2015-2016 рр звільнилися з роботи, бо податки на пенсію були порівняні з заробітком. Наукові школи обезглавлюються. Нині в Україні на сході – військовий конфлікт, а скрізь - ще й корупція панує. Судячи по Ізраїлю, прогнозується, що нові наукові школи, що заслужать державі Нобелівські премії, з'являться після «50 років виходу України з СРСР і блукання вчених по безгрошовій пустелі», тобто, не раніше 2041 року, і це при умові, що астероїд Апофіз 13.04.2029 року не впаде на Землю.

Необхідно звернути увагу на те, як 8-10 млн євреїв, які проживають у США, Франції, Канаді, Великобританії та інших багатих країнах виховують і навчають своїх дітей. Їхні вчені вже одержали 22% від кількості виданих Нобелівських премій (161, рекордна кількість [2]). В Україні проживає приблизно 100 тис. євреїв. Серед колишніх українських євреїв є й 4 Нобелівські лауреати [5]. Українців працює по світу біля 8 млн [6]. Серед них в Росії – близько 2 млн, в Канаді - ~1,2 млн, США – ~1 млн. 7-9 вихідців з України нагороджені Нобелівськими преміями. Коли б у США наших земляків було б не 1 млн, а 7 млн (як євреїв), то премій було б не 7-9, як зараз, а напевно, 50-60. Це при умові, «якби ми вчилися так, як треба, то й мудрість би була своя» (Т.Шевченко). Україна формально не має своїх лауреатів. Аби виправити цю ситуацію, необхідно, щоб держава стала сильною, багатшою, з кращими можливостями для навчання. Школа може відіграти в цьому значну роль.

- Необхідно краще навчати дітей в рамках дисципліни «Захист Вітчизни» цивільній обороні і вмінням користуватись вогнепальною зброєю. Знайомити їх з безпілотними літаючими об'єктами, радіокерованими військовими роботами, лазерною та електромагнітною зброєю. В нашій армії і поліції вже служать жінки, як і в Ізраїлі.

Проти путінської армії можна оборонятись не лише кількістю солдатів, а й їх вишколом, не кулеметом «Максим» випуску 1960 р., а сучасною комп'ютеризованою зброєю. Отже, необхідно посилено навчати і вояків, і військових інженерів у спеціальних навчальних закладах.

- Щоб майбутніх багатців була чистіша совість, вони не крали і стали філантропами (Віктор Пінчук, наприклад, великі суми витрачає на благодійність), необхідно посилити шкільне виховання по формуванню в учнів порядності, чесності, патріотизму.

Зараз у школах є дисципліни по вибору: «Я і світ» та «Основи здоров'я». Батьки вибирають переважно медичну науку (Раніше була дисципліна «Християнська етика»), а релігієзнавству не навчають, хоча відомо, що Церква лікує віруючих не гірше психологів і краще в'язниць перевиховує заблукалих. В монастирях проходили реабілітацію після медичного лікування від наркоманії і алкоголізму навіть генії, наприклад, Володимир Висоцький, Курт Кобейн, Олег Даль та ін. [7, с.180; 8, с.136]. Оскільки релігія виховує і лікує, бажано було б дисципліну «Основи здоров'я» розширити, додавши параграфи по християнській етиці.

Найбільшими атеїстами вважають фізиків. Це помилка. Значна частина фізиків вірить в абсолютного Бога без національних ознак. В [10] поміщено 1000 біографій великих фізиків, серед яких не було наркоманів, алкоголіків, заклятих атеїстів. Причина – фізика сама є наркотиком. Вже є спроба помирити наукові та релігійні погляди на будову Всесвіту [9]. Однак, в розширену шкільну дисципліну «Медицина, релігія, психологія» необхідно ввести пояснення, які в учнів викличуть більшу довіру і цікавість до релігії. Розглянемо кілька прикладів.

Приклад 1. У світових релігіях (буддизм, християнство, іслам) сказано, що колись не було нічого, ні зірок, ні світла. І Бог створив їх. За останні 15 років видано три Нобелівські премії за відкриття про походження Всесвіту, згідно яких 13,7 млрд. р. тому не було ні світла, ні часу, ні простору, ні матерії, а була Сингулярність, менша макового зерна, яка

розширилась, і з'явилося поступово в часі все. Може та Сингулярність і є Бог? «Що мене дійсно цікавить, так це питання, чи мав Бог вибір, створюючи світ?»,- запитав А.Ейнштейн у 1929 р.

Приклад 2. У Біблії сказано, що Бог створив Єву з ребра Адама. «Як? Хіба можна з 1 кг ребра створити жінку вагою 41 кг?»,- запитає учень. Відповідь «Бог усе може» стандартна, викликає недовіру, відбиває бажання мислити. Можна відповісти наступним чином. Енергія E , яку Бог витратив на виготовлення Єви,

$$E = mc^2 = (41 - 1) \text{ кг} * (3 * 10^8 \frac{\text{м}}{\text{с}})^2 = 36 * 10^{17} \text{ Джоулів.}$$

Це величезна енергія, бо жінка складна.

Наведена формула є у шкільному підручнику, і її визнають богослови [9].

Приклад 3. Чи є диявол, яким лякають віруючих? Періодично з'являється. Спочатку в образі Наполеона, потім – у душах Гітлера і Сталіна, наприклад. Всі вони нищили не лише «ворогів», а й своїх одноплемінників. Зараз диявол засів у личинах Путіна, Януковича та тих олігархів, які грабують державу.

Таких прикладів тлумачення «Первої книги Мойсея» зі «Святого письма Старого і Нового завіту» [11], що не ображають віруючих і не протирічать науці, можна навести багато. Необхідно, щоб у створенні нового підручника по цій тематиці брали участь лікарі, біологи, теологи, фізики.

- Народжування, вирощування, виховування, навчання у школі та університеті молодого фахівця обходиться Україні приблизно 1,5 млн євро [8]. Необхідно на всіх рівнях роз'яснювати, що еміграція одного навченого українця коштує країні дорого.

Висновки

- Вважаючи, що кількість наукових Нобелівських премій є однією з ознак благополуччя держави, розглянуто паралелізм у цій області Ізраїлю і України.
- Для успішної розбудови самостійної України, зараз необхідно покращити виховання і навчання дітей. Зокрема, бажано посилити навчання школярів природничим наукам; шкільну дисципліну «Основи здоров'я» розширити за рахунок розділів «християнської етики», яку вивчали раніше.
- В медичну частину розширеної дисципліни бажано ввести елементи військової медицини, а в релігійну – приклади примирення теологів і вчених природничих наук при дискусії про походження Всесвіту і життя в ньому.
- Враховуючи, що в армії і поліції служать і жінки, навчати усіх учнів стрілецькій зброї та елементам кібернетичного захисту.
- Необхідно збільшити фінансування науки, освіти, культури державою та олігархами.
- Треба посилити патріотичне виховання молоді, щоб вона не «танцювала гопака в американських джинсах на європейських задвірках», а розбудовувала успішну Україну.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Евреи>
2. Електронний ресурс. – Режим доступу: https://zonakz.net:8443/blogs/user/izgi_amal/2113.html
3. Електронний ресурс. – Режим доступу: navigator.rv.ua/index.php?option=com_content&id=22
4. Ставинський М.Б. Відколи почалося українство? / М. Ставинський, П. Кононенко // Літературна Україна. – №21 (5650). – 2.06.2016.
5. Електронний ресурс. – Режим доступу: wfrj.org/ru/gallery/spravka/znamenitie-evrei-ukraini
6. Електронний ресурс. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_діаспора

7. Игумен Евмений. Луч света в наркотическом мире / Игумен Евмений // Изд. Макариев-Решемского монастыря, 2000. – 320 с.
8. Копань В.С. Охорона праці в гуманітарній сфері / В.С.Копань. – К.: Університетське видання «Пульсари», 2008. – 200 с.
9. Козирчук Л.М., Гуценко С.Л. Це було так! Біблія і сучасна наука про походження Всесвіту / Л.М.Козирчук, С.Л.Гуценко. Переклад Патріарха Філарета. – Вид-во УПЦ, 2005. – 101 с.
10. Храмов Ю.А. Физики / Ю.А.Храмов. – К.: Наукова думка, 1977. – 510 с.
11. Св'яте письмо старого і нового завіту / Переклад П.О.Куліша, І.С.Левицького, І.Пулюя // Видано у Відні у 1903 р, перевид. 2000 р. у Києві видавництвом «Рада».

*Любомира Кузьмій, Сергій Синюк, Наталія Заліська
(Львів)*

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОЄДНАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТА ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ФОРМУВАННІ НАВИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

У ХХІ столітті немає проблем із кількістю знань та їх зберіганням. Проблемою є особистість з уміннями у сфері аналізу та опрацювання інформації. Сучасний розвиток суспільства характеризується переходом від індустріальної ери до епохи знань. Тому з'являються не тільки нові професії, але й визначаються принципово нові вимоги до вмінь працівників. Основними виробничими ресурсами ХХІ століття стають інформація та знання. Для створення нових товарів і послуг, що вирішують реальні проблеми суспільства і задовольняють потреби людей, необхідні висококваліфіковані спеціалісти. Великі компанії не задоволені випускниками вищих навчальних закладів, які не підготовлені до роботи в сучасному світі, заснованому на економіці знань. Тому враховуючи курс України на інтеграцію в ЄС та в світову економіку, ця проблема є актуальною.

Проблему аналізу та опрацювання інформації деталізує Патрік Гріффін, директор Центру дослідження оцінки в Університеті Мельбурна, керівник глобального дослідницького проекту Assessment & teaching of 21st-century skills (ATC21S). Д-р Патрік дослідив, які навички знадобляться в майбутньому випускникам вузів. За його словами вони будуть виключно комунікаційними: розуміння культурних відмінностей, креативність, стратегічне і критичне мислення, вміння організації роботи груп і швидке спільне рішення задач. Навчити особистість не боятися невідомості, критично аналізувати інформацію, творчо мислити, рефлексувати і терпляче працювати – завдання, що стоять перед сучасним педагогом, оскільки саме ці якості бачать роботодавці у своїх потенційних працівників [2].

Як зазначив д-р Гріффін, державні системи освіти не виховують перераховані навички у сучасних учнів. Він вважає, що система, яка залишається на рівні заучування фактів, ніколи не підготує людей до життя. Інертність системи можна подолати, змінивши кадри. В школах повинні викладати люди, які вміють аналізувати дані, відстежувати зміни.

Шляхом вирішення даної проблеми є ефективна освіта, яка дає не лише базові знання з різних галузей, але і розвиває уміння та формує навички, які допомагають молодим спеціалістам досягти високих результатів, максимально реалізувати власний потенціал, бути конкурентоспроможними на ринку праці [1].

Щоб навчати студентів «навичок ХХІ століття», педагогу потрібно навчитися самому. Тільки такі підходи сучасної школи стануть невід'ємною частиною освітнього процесу, а студенти матимуть необхідний набір компетентностей, який дасть їм змогу бути успішними у майбутньому. З метою засвоєння педагогами основ інформаційно-комунікаційних технологій необхідно активізувати такі форми організації роботи, як самоосвіта, навчання у педагогічних вищих навчальних закладах та на курсах підвищення кваліфікації, а також на

курсах, які проводять міжнародні ІТ-корпорації. Окрім цього, слід запроваджувати інноваційні форми організації роботи з педагогічним колективом, які вже довели свою ефективність [3].

В статті досліджено та представлено методики оцінювання навчального процесу з точки зору необхідності формування навиків XXI століття у студентів Львівського коледжу ДУТ. Об'єктом дослідження є поєднання різних видів інформаційних технологій з педагогічними для ефективного формування навиків. При цьому педагогічні та інформаційні технології застосовуються на базі певного об'єму знань з дисциплін, що викладаються у коледжі.

При створенні методичного забезпечення для дисциплін комп'ютерного спрямування та планів їх викладання у коледжі застосовуються такі педагогічні технології: класичне лекційне навчання, дослідження, обговорення, дебати, створення фільму, аналіз даних, представлення. При організації навчального процесу застосовуються наступні інформаційні технології: Office 365, classroom, movie maker, one note, wiki, padlet, one drive, share point. Оскільки різні інформаційні технології мають різний функціонал, то при поєднанні їх з певними видами педагогічних технологій по-різному формуються навички 21-століття. Розглянемо концепцію пізнання Лі Дж. Шульмана [4].

В основі концепції – взаємодія трьох основних форм пізнання: контент, педагогіка і технології. На перетині форм утворюються нові види знань, а також виникають нові навички XXI століття, а саме: спілкування, співпраця, знання, інформаційно-комунікаційні технології, самоконтроль та актуальність. На рис. 1 відображено інтегровану концепцію пізнання.

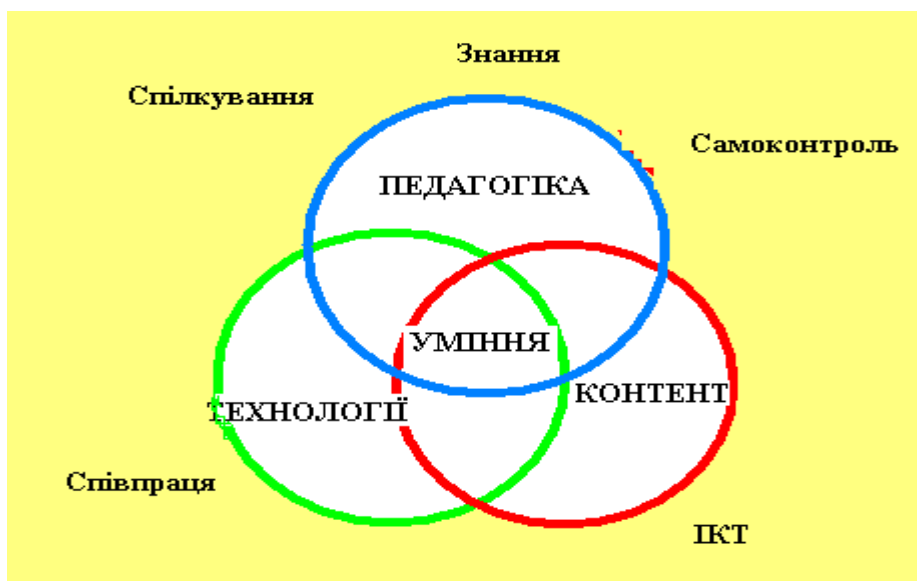

Рис. 1. Навички XXI ст. в концепції пізнання

Кожна комбінація з інформаційних та педагогічних технологій на базі контенту певної дисципліни є унікальною. Оцінка ефективності поєднання педагогічних та інформаційних технологій для викладання різних навчальних дисциплін здійснюється за певними критеріями.

Розглянемо навик «співпраця», який стосується колективної діяльності студентів у навчанні та якості їх взаємодії. Суть полягає в тому, щоб студенти розділили відповідальність за свою роботу. При цьому навчальний процес організований таким чином, щоб стимулювати студентів приймати важливі рішення разом. При цьому студенти набувають навиків спільного ведення переговорів, вирішення конфліктів, розподілу завдань, уміння слухати ідеї інших та інтегрувати їх в єдине ціле. При якісній методичній розробці навчальних заходів студентська діяльність взаємозалежна, тобто вимагає від усіх студентів робити свій внесок, щоб домогтися успіху групи.

За сформульованими підходами та критеріями оцінимо проведення лабораторних робіт. При цьому задіяно педагогічну технологію «дослідження». З інформаційних технологій використовуються програмні середовища «classroom», «office 365», «one drive». Темою лабораторної роботи є дослідження кількох моделей периферійного пристрою за різними технічними характеристиками. Метою роботи є вибір оптимальної моделі для виконання визначених завдань. Групи формуються по 2-3 студенти. Завдання розподіляються між студентами. Результатом спільної роботи є вибір однієї моделі пристрою та один звіт. Інформаційні технології використовуються за наступним призначенням:

- «classroom» – програмне середовище для організації навчального процесу. Використовується у нас для видачі завдань на лабораторні роботи, бланків звітів, контролю виконання робіт, ведення журналу присутності та оцінок, індивідуального спілкування викладача із студентом в режимі off-line.

- «one drive» – хмарне середовище для зберігання даних. Використовується у нас для зберігання інструкцій до лабораторних робіт та інших методичних матеріалів (відеоролики, презентації, технічна документація, електронні підручники, інсталяції програм, архіви, тощо)

- «office 365» – має функції для спільної роботи над документами. Виконання лабораторної роботи оцінюється за критеріями:

- за відповідність результату поставленій меті (як колективний успіх);
- індивідуальне оцінювання при спілкуванні викладача і студента.

За результатами відповідей на критерії відповідності організації даного навчального заходу щодо формування навичку «співпраця» робимо висновки про те, наскільки ефективним є таке поєднання технологій у формуванні цього навичку. В табл. 1 заносимо результат оцінювання ефективності об'єднання технологій для формування навичку «співпраця».

Таблиця 1

Оцінювання ефективності об'єднання технологій для формування навичку «співпраця»

Критерій оцінювання	стан	оцінка
Студенти працюють у парах чи групах?	так	1
Студенти мають спільну відповідальність?	так	1
Студенти приймають рішення?	так	1
Робота студентів є взаємозалежною?	так	1

Одержані результати показують ефективність даного поєднання технологій для навичку «співпраця». Показники ефективності для формування інших навичок можуть бути різними.

В результаті досліджень встановлено спосіб об'єктивного кількісного оцінювання такого абстрактного поняття як «ефективність поєднання різних інформаційних та педагогічних технологій. щодо формування навичок 21-го століття». Сформовано міждисциплінарні рекомендації по коректуванню методичних розробок з метою формування комплексу навичок у студентів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Триллінг Б., Ч. Фейдл «Навички ХХІ століття. Навчання для життя у наш час»: перекл. з англ. С. Христофорової [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://edu.rucamp.org/posts/14425029>.

2. Патрик Гриффін. Школам нужны аналитики [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.edutainme.ru/post/griffin/> .15.10.2015

3. Щодо організації навчання вчителів з використання інформаційно-комунікаційних технологій / Лист МОНмолодьспорт №1/9-493 від 24.06.2011 року.

4. PedagogicalContentKnowledge [Електронний ресурс] / Dr. LeeS. Shulman. Official Site – Режим доступу: <http://www.leeshulman.net/domainspedagogical-content-knowledge.html>

*Наталія Олексюк
(Тернопіль)*

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ ЯК ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Складність політичних, економічних, суспільних процесів, які відбуваються в сучасній Україні зумовила ряд нагальних проблем, що потребують першочергового вирішення. Серед них – соціальна реабілітація військовослужбовців Збройних Сил України (далі – ЗСУ) та членів їх сімей. Участь військовослужбовців у бойових діях, її наслідки (психологічні, фізичні), вимушене переселення сімей та постійне емоційне напруження призводять до перетворення цієї категорії населення у одну із соціально найвразливіших.

Слід зазначити, що в Україні за останні роки набуто певного досвіду організації соціальної роботи з військовослужбовцями та членами їх сімей, що однозначно засвідчує її доцільність та ефективність. Проте спеціалісти, на яких покладається виконання даного виду роботи, часто недостатньо обізнані зі специфікою процесу взаємодії з такою категорією населення, що, у свою чергу, не дозволяє забезпечити належний рівень допомоги конкретному військовослужбовцю чи його сім'ї.

На основі аналізу наукової літератури (технології соціальної роботи з військовослужбовцями ЗС і членами їх сімей та проблеми їх соціального захисту розглянуто у працях О. Антоненка, С. Артеменка, В. Горлинського, І. Качана, С. Корольова, І. Пешої, Є. Потапчук, Т. Семикіної, В. Форсова, О. Шамари) з'ясовано, що стан наукової розробки сучасних проблем військовослужбовців ЗС і членів їх сімей, організації та здійснення соціальної роботи з ними у цілому і соціальної реабілітації зокрема не можна вважати задовільним. Відтак, об'єктивною необхідністю стала потреба у дослідженні теоретичних і практичних аспектів соціальної реабілітації означеної категорії населення.

Актуальність проблеми впливу військовослужбовця ЗСУ та його сім'ї на обороноздатність нашої країни, а, отже, на безпеку громадян визначає доцільність поглибленого вивчення проблем, які виникають у цієї категорії населення та надання їм необхідної соціальної допомоги. В умовах, які склалися в нашій державі сьогодні, одним із основних її видів є соціальна реабілітація.

Соціальна реабілітація військовослужбовців ЗСУ та членів їх сімей – це комплекс державних й суспільних заходів, спрямованих на створення та забезпечення умов для соціальної інтеграції військовослужбовців і членів їх сімей у суспільство, відновлення їх здатності до самостійної суспільної та родинно-побутової діяльності, організація позитивно спрямованої життєдіяльності, шляхом орієнтації у соціальному середовищі, соціально-побутової адаптації, різноманітних видів патронажу та соціального обслуговування [2; 3; 4].

Серйозною базою, яка гарантує успіх цього виду роботи фахівців соціальної сфери, є її законодавче і нормативно-правове забезпечення. Виявлено, що чинне законодавство стосовно військової служби, статусу військовослужбовців ЗСУ, їх соціального захисту і підтримки значною мірою сьогодні є застарілим, що не забезпечує можливості реального захисту прав і свобод військовослужбовців ЗСУ та членів їх сімей [3, с. 59].

Об'єктами соціальної реабілітації є різні категорії військовослужбовців ЗСУ та члени їх сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах, а також особи, які можуть впливати на ці обставини. Суб'єктами соціальної реабілітації означеної категорії осіб є соціальне середовище, вагомими складовими якого є соціальне військово середовище, середовище проживання та функціонування, соціального обслуговування, відпочинку, навчання, заняття творчістю, отримання інформації, а також фахівці соціальної сфери – соціальні працівники, соціальні педагоги, реабілітологи, психологи, які володіють відповідними технологіями та мають навички практичної роботи з відновлення втрачених або не сформованих навичок виконання соціальних функцій, ролей [1; 3; 4].

Виявлено, що на ефективність соціальної реабілітації військовослужбовців ЗСУ та членів їх сімей впливає ряд зовнішніх та внутрішніх (особистісних) факторів. Означені фактори можуть здійснювати як позитивний, так і негативний вплив на процес реабілітації. Наголошено, що одним із завдань фахівця соціальної реабілітації є посилення їх позитивного впливу й мінімізація негативного [6, с. 132].

Виявлено, що соціальна реабілітація військовослужбовців ЗСУ та членів їх сімей повинна базуватися на принципах соціальної роботи у цілому (законності та прав людини; державного підходу до завдань, які реалізуються у соціальній роботі; зв'язку змісту реабілітації з конкретними умовами життєдіяльності сім'ї; соціокультурної спрямованості діяльності; наукової обґрунтованості та цілеспрямованості; опори на власні ресурси сім'ї; універсальності; соціального реагування; родинцентризму; конфіденційності; толерантності; системності; об'єктивності; компетентності кадрів; максимізації (І. Зверева, А. Капська, О. Карпенко)) та соціальної реабілітації зокрема (здійснення реабілітаційних заходів ще на початку виникнення проблеми; неперервність та постійність їх проведення; комплексний характер реабілітаційних програм; індивідуальний підхід до визначення об'єму, характеру та змісту реабілітаційних заходів (О. Безпалько, І. Пеша, І. Трубавіна)).

На основі аналізу наукової літератури [2; 5; 7] визначено наступні рівні соціальної реабілітації військовослужбовців ЗСУ та членів їх сімей:

1) державний, регіональний, місцевий (система правових, організаційних, економічних, інформаційних та освітніх заходів, які застосовуються органами управління щодо забезпечення умов для формування та діяльності системи закладів соціальної реабілітації різної відомчої підпорядкованості та різних форм власності. Цей рівень забезпечує: створення законодавчої бази, що становить правове поле реабілітаційної діяльності; визначення напрямів підготовки фахівців соціальної реабілітації; створення економічних умов для підприємницької та комерційної діяльності у сфері реабілітаційної діяльності; розробку положень про порядок надання реабілітаційних послуг різним категоріям військовослужбовців ЗСУ та членам їх сімей; координацію діяльності системи закладів соціальної реабілітації різної відомчої підпорядкованості та різних форм власності; надання приміщень для закладів соціальної реабілітації;

2) груповий та індивідуальний (технології або система форм, методів, прийомів й засобів, які застосовуються фахівцями для відновлення втрачених або формування раніше не набутих військовослужбовцями та членами їх сімей навичок і умінь формування необхідних соціальних відносин, виконання соціальних функцій та ролей.

Виявлено, що важливу роль у соціальній реабілітації військовослужбовців ЗСУ та членів їх сімей відіграє ресурсне забезпечення, що є сукупністю засобів і можливостей, які фахівець соціальної сфери або працівник відділу виховної та соціально-психологічної роботи військової частини може використати з метою виконання поставлених завдань чи покращення результативності професійної діяльності. За характером і змістом усі ресурси соціальної реабілітації поділяються на шість груп: офіційні, використання яких передбачене чинним законодавством та нормативно-правовими документами і неофіційні, які забезпечують волонтерську та добровільну діяльність, спрямовану на подолання гострих проблем; внутрішні (особистісні) – індивідуальні характеристики особи та зовнішні, які може використати як суб'єкт, так і об'єкт соціальної реабілітації; реальні, які щоденно залучаються до розв'язання назрілих проблем та потенційні, що мають необхідний потенціал і можуть бути використані у майбутньому [3, с. 219].

На основі аналізу досвіду роботи працівників центрів соціальної реабілітації визначено наступні два типи процесів соціальної реабілітації: повне відновлення потенціалу людських можливостей; відновлення можливостей (фізичних, правових, матеріальних, професійних, економічних, політичних, культурних), спрямованих на суб'єкта реабілітації, обравши певні методи, тобто опосередковані через особистість способи і заходи впливу малих соціальних груп та сприяння соціальних інститутів і соціальних організацій. При означеному типі

реабілітації можуть відбуватися: власне соціальна реабілітація, соціальна реабілітація як ресоціалізація та соціальна реабілітація як адаптація чи реадaptaція [4; 7].

Визначено, що найбільш розповсюдженими й ефективними на сьогоднішній день технологіями, які використовуються в соціальній реабілітації є: психолого-орієнтовані, соціально-орієнтовані та комплексні (міждисциплінарні) технології, до яких відносяться і власне технології соціальної реабілітації. При цьому розкрито суть технології соціальної реабілітації військовослужбовців ЗСУ та членів їх сімей: це стандартний комплекс методично спроектованих і описаних та послідовно впроваджених дій і процедур, результатом яких є налагодження позитивно спрямованої життєдіяльності сімей військовослужбовців ЗСУ та забезпечення їх гармонійної взаємодії з цивільним і військовим соціальним середовищем за рахунок адаптації до нього, реалізації та розвитку у ньому. Оскільки кожна технологія соціальної реабілітації передбачає відновлення втрачених або не сформованих у процесі соціалізації навичок виконання соціальних відносин і ролей, то об'єктивно вона пов'язана з технологіями соціальних: діагностики, адаптації, корекції, профілактики, обслуговування, експертизи [3, с. 29]. Вважаємо, що технології соціальної реабілітації повинні відповідати критеріям технологічності, а саме: системності; керованості; ефективності та відтворюваності [5, с. 72].

На основі аналізу наукової літератури й досвіду роботи працівників центрів соціальної реабілітації з'ясовано, що основними критеріями ефективності соціальної реабілітації військовослужбовців ЗСУ та членів їх сімей є: її результативність, задоволення клієнтів взаємодією зі спеціалістом, відповідність об'єктивних та суб'єктивних оцінок результатам діяльності, рівень володіння професійними якостями та задоволення фахівця соціальної реабілітації власною діяльністю [6, с. 134]. Доведено, що означені критерії характеризують соціальну реабілітацію військовослужбовців ЗСУ та членів їх сімей як процес, який можна і необхідно цілеспрямовано організовувати, управляти ним та при цьому передбачати досягнення позитивних результатів.

Таким чином, соціальна реабілітація військовослужбовців ЗСУ та членів їх сімей є важливим напрямом соціальної роботи, спрямованим на забезпечення адекватної соціальної підтримки та здійснення соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей, зміцнення та активізацію їх адаптаційного потенціалу, створення для них сприятливих умов життєдіяльності, забезпечення тривалих соціальних стосунків, допомоги членам сімей військовослужбовців у їх позитивній соціалізації. Здійснене дослідження дозволяє віднести до основних шляхів оптимізації шляхів оптимізації соціальної реабілітації військовослужбовців ЗСУ і членів їх сімей вдосконалення взаємодії фахівця соціальної сфери з державними структурами, відомствами та організаціями; соціальну профілактику негараздів; оптимізацію змісту соціальної реабілітації військовослужбовців ЗСУ і членів їх сімей та підготовку кваліфікованих спеціалістів, які зможуть ефективно працювати з ними.

Проведене дослідження не вичерпує всі аспекти проблеми організації соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців і засвідчує необхідність її подальшої розробки за такими перспективними напрямами: здійснення ґрунтовного аналізу зарубіжного досвіду соціальної реабілітації військовослужбовців ЗСУ і членів їх сімей, дослідження прогресивних технологій шляхів оптимізації соціальної реабілітації означеної категорії населення, а також вивчення реальних можливостей розширення спектру ресурсного забезпечення даного напрямку соціальної роботи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Ольга Володимирівна Безпалько. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.

2. Мосійчук Т. Є. Поняття соціальної реабілітації та його соціологічне обґрунтування. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики / Тетяна Євгенівна Мосійчук / Міжвузівський збірник. – Вип. 6-7. – Одеса : Астропринт, 2000. – С. 77–86.

3. Олексюк Н. С. Соціально-педагогічна робота з сім'ями військовослужбовців в умовах реформування Збройних Сил України [монографія] / Н. С. Олексюк. – К. : Видавничий дім «Слово», 2011. – 304 с.

4. Самойленко В. Б. Медична і соціальна реабілітація : підручник / В. Б. Самойленко, Н. П. Яковенко, І. О. Петряшев [та ін.]. – К. : Медицина, 2013. – 463 с.

5. Соціальна педагогіка : Підручник. 5-те видання виправлене та доповнене / За редакцією проф. А. Й. Капської. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 488с.

6. Соціально-педагогічна робота з проблемними сім'ями : посібник / А. Й. Капська, Н. С. Олексюк, С. М. Калаур, З. З. Фалинська. – Тернопіль : Астон, 2010. – 304 с.

7. Шевцов А. Г. Методичні основи організації соціальної реабілітації дітей з вадами здоров'я: [монографія] / А. Г. Шевцов. – К.: НТІ «Інститут соціальної політики», 2004. – 268 с.

*Світлана Панова
(Бердянськ)*

МЕТОДИКА ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ НА ЗАСАДАХ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

Упровадження акмеологічного підходу до сучасної професійно-педагогічної освіти є дієвим чинником, який забезпечує посилення професійної мотивації майбутніх учителів математики, стимулюючи розвиток їх особистісно-професійного потенціалу. Це дозволяє виявити й плідно використати особисті ресурси майбутніх учителів математики для досягнення ними успіху у фаховій діяльності за допомогою формування акмеологічної спрямованості їх особистості. Своєю чергою, сформована акмеологічна спрямованість є детермінантою у формуванні та підвищенні рівня фахової компетентності майбутніх учителів математики.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що в наукових пошуках вітчизняні та зарубіжні дослідники все частіше порушують проблему професійної підготовки вчителя (В. Адольф, В. Андрущенко, Т. Браже, М. Богданова, Р. Гуревич, І. Зязюн, В. Кремень, Л. Коваль та ін.). Питанням формування професійної компетентності вчителя присвячені дослідження К. Баханова, Н. Бібік, Б. Ельконіна, І. Зимньої, Н. Кузьміної, А. Маркової, Л. Мітіної, Є. Павлютенкова та ін. Як окремий напрям розглядається проблема професійної підготовки вчителя математики (В. Ачкан, В. Бевз, А. Кузьмінський, В. Моторіна, А. Раков, О. Співаковський, О. Скафа, З. Слєпкань, С. Скворцова та ін.); формуванню фахової компетентності майбутніх педагогів присвячені дослідження А. Воеводи, І. Пінчук, Т. Яблонської, О. Ярошинської та ін.; питання підвищення рівня професіоналізму майбутнього вчителя знайшли своє відображення в наукових розробках вітчизняних і зарубіжних учених: К. Абульханової-Славської, О. Бодальова, В. Вакуленко, А. Деркача, В. Зазикіна, О. Іваницького, Н. Кузьміної, С. Пальчевського та ін.

Водночас, вивчення теорії та практики підготовки майбутніх учителів математики засвідчує, що проблема формування фахової компетентності майбутніх учителів математики на засадах акмеологічного підходу досліджена недостатньо. Зокрема, залишається не розробленою методика впровадження моделі формування фахової компетентності майбутніх учителів математики на засадах акмеологічного підходу, яка ґрунтується на активізації

особистісного потенціалу студентів для досягнення ними найвищого рівня компетентності в навчанні, а згодом і в майбутній фаховій діяльності.

Зроблене нами теоретичне обґрунтування моделі формування фахової компетентності майбутніх учителів математики на засадах акмеологічного підходу, визначення організаційно-педагогічних умов її ефективного функціонування та вивчення рівня сформованості фахової компетентності майбутніх учителів математики дали змогу безпосередньо реалізувати процес експериментального впровадження розробленої нами моделі [2].

Метою даної статті є пояснення авторської методики впровадження моделі формування фахової компетентності майбутніх учителів математики на засадах акмеологічного підходу відповідно до встановлених цілей і завдань на всіх етапах навчання.

Слід зазначити, що реалізація даної методики відбувалася в рамках формувального експерименту з визначення ефективності моделі формування фахової компетентності майбутніх учителів математики на засадах акмеологічного підходу протягом чотирьох років у декількох педагогічних ВНЗ України.

Отже, методика впровадження моделі формування фахової компетентності майбутніх учителів математики на засадах акмеологічного підходу на освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр» передбачає п'ять етапів. Кожен етап має відповідати семестрам підготовки майбутніх учителів математики на цьому освітньо-кваліфікаційному рівні. У нашому дослідженні це були I–VIII семестри підготовки. Навчально-змістовий ресурс включає різні методики самодіагностики, фахові дисципліни математичного та методичного спрямування, акмеспрямований спецкурс, тренінгові програми особистісно-професійного самовизначення студентів.

Треба зазначити, що в різних навчальних закладах, де може впроваджуватися розроблена авторська модель формування фахової компетентності майбутніх учителів математики на засадах акмеологічного підходу, назви деяких фахових дисциплін відрізнятимуться, але змістове наповнення мають однакове.

Перший етап включає загальну підготовку, мета якої полягає у формуванні мотиваційно-ціннісного компонента фахової компетентності майбутніх учителів математики, який спрямовувався на розвиток навчального й професійного інтересів і бажання досягнення акмевершини в навчанні за рахунок самопізнання та самоактуалізації. Поставлена мета досягається за рахунок проведення розгорнутої самодіагностики майбутніми вчителями математики рівнів сформованості власної фахової компетентності.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено, що самодіагностика – процедура самовивчення особистістю з використанням спеціальних методик, зокрема тестування, планового самоспостереження, рефлексії, вивчення продуктів власної діяльності, збір думок, відгуків тощо. На нашу думку самодіагностика дозволяє майбутнім учителям, зокрема і математики, тримати під самоконтролем мислення, пам'ять, увагу, уяву, нервову систему, взаємини з оточуючими тощо. Вона також об'єктивує їх самооцінку та положення в суспільстві й системі професійних відносин. Самодіагностика є складовою частиною самопізнання, надає інформацію для розвитку самосвідомості. Без самодіагностики або хоча б її окремих елементів, неможливі самоконтроль і самовиховання [1].

У нашому випадку самодіагностика необхідна для початкового етапу формування навичок самопізнання й самоактуалізації, як основних чинників формування в майбутніх учителів математики прагнення до самовдосконалення власних потенційних ресурсів під час навчання в педагогічному ВНЗ – формування акмеологічної спрямованості студентів на досягнення акмевершини у навчанні (набуття фахових компетенцій). Самодіагностика реалізується шляхом оцінювання майбутніми вчителями математики власних можливостей, самоаналізу особистісних якостей та професійних умінь, які є складовими елементами їх фахової компетентності. У процесі самодіагностики студентами вивчаються навчальна мотивація, ціннісне ставлення до професій, прагнення до самовдосконалення, наявний рівень

професійно значимих здібностей (математичних, педагогічних, комунікативних, організаційних, креативних); сформованість саморефлексії (рівень здатності до самопізнання, саморозвитку, самоактуалізації); рівень знань із математичних та методичних дисциплін; рівень практичних умінь застосовувати набуті теоретичні знання для розв'язування математичних і педагогічних задач.

У результаті самопізнання майбутній вчитель усвідомлює причини власної навчальної мотивації, виокремлює свої знання, вміння й особистісно-професійні здібності, усвідомлюючи помилки та слабкі місця; позитивні риси й якості; власне місце в системі фахової підготовки у педагогічному ВНЗ та в майбутній педагогічній діяльності; емоції, інтереси, ціннісні орієнтації; прагнення до самовдосконалення тощо.

Самодіагностика проводиться в позанавчальний час під керівництвом викладача. Майбутні вчителі математики мають змогу у процесі самодіагностики визначити рівень сформованості власної фахової компетентності на початковому етапі навчання, а також окреслити бажаний рівень сформованості фахової компетентності після закінчення фахової підготовки у педагогічному ВНЗ за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр».

Наступні, 2–4 етапи фахової підготовки майбутніх учителів математики передбачають формування фундаментальних знань і вмінь із математичних та методичних дисциплін; розвиток математичних, педагогічних, комунікативних, організаторських і креативних здібностей; рефлексивних умінь засобами акмеологічного впливу; мотиваційно-ціннісних орієнтацій на досягнення акмевершини в навчанні та в майбутній фаховій діяльності за рахунок самопізнання та самоактуалізації.

Крім того, слід зазначити, що навчальна робота в аудиторії має здійснюватися за структурою:

1. Мотивація – відображення взаємозв'язків досліджуваної теми з конкретними сферами майбутньої фахової діяльності; опора на суб'єктивний досвід реальної педагогічної практики; повідомлення переліку фахових компетенцій, які опановують в результаті здійснення навчальної діяльності (ідеальна модель).

2. Діяльність – виконання різних видів діяльності студентів, яке важливо зорієнтувати на оволодіння методологією пізнавальної діяльності не тільки для того, щоб підвищити її успішність, а й для того, щоб студенти надалі могли навчити цього своїх учнів.

3. Оцінка діяльності – активність, правильність, повнота, творчість; оцінка діяльності здійснюється згідно з принципами акмеологічного підходу: гуманізму та суб'єктивності навчального процесу, виявлення активного й потенційного в діяльності тощо.

4. Рефлексія – самопізнання відносно вивченого матеріалу, знаходження себе як суб'єкта заняття – самоактуалізація як успішного студента, котрий усе знає та вміє; побудова «Сходинки успіху». Студентам необхідно було заповнити кожную сходинку: «Я – реальний» – знання та вміння, які наявні; «Я – успішний» – знання та вміння бажані (ідеальна модель); «Мій шлях» – що треба зробити (добір та виконання практичних завдань). У кінці семестру студенти мають здати свої «Сходинки успіху» на перевірку, що дає змогу виявити ступінь активності й зацікавленості у заняттях.

Навчальний процес реалізовується на основі розроблених лекцій, практичних занять, завдань для самостійної й індивідуальної роботи студентів з метою формування фахової компетентності майбутніх учителів математики на засадах акмеологічного підходу, у змісті яких відображається акмеспрямована структурована інформація проблемного характеру. Необхідно визначити мотиви та цілі навчального процесу, що є професійно значимим в контексті необхідної сукупності знань, умінь і навичок з предмету. Для кожною дисципліни необхідно планувати виконання завдань, спрямованих на вдосконалення педагогічної діяльності. Також треба коригувати відповідно до цілей компетентнісного та акмеологічного підходу контроль за результатами навчання. Добирати методи контролю та оптимальний навчальний матеріал, що сприятиме стимулюванню мотивації, посиленню інтересу до самовдосконалення й формування фахової компетентності майбутніх учителів математики,

стимулюванню їх розумової активності, самостійному опануванню знань, заохоченню до ініціативи в комунікативній діяльності, включенню майбутніх учителів математики до практичної діяльності, що моделює зміст майбутньої педагогічної діяльності. Необхідною складовою є формування саморефлексивних умінь майбутніх учителів математики, які об'єднували етапи самопізнання й самоактуалізації вивченого матеріалу згідно з переорієнтацією вектора пізнання на акмеологічний.

Завдяки використанню засобів акмеологічного впливу має створюватися атмосфера співпраці й співтворчості усіх учасників навчального процесу, формуватися відповідні професійні цінності відповідальності до результатів праці, особистісного сприйняття професійних проблем і завдань.

На п'ятому етапі (у нашому дослідженні це VII–VIII семестри підготовки) аналізуються й зіставляються результати акмедосягнень майбутніх учителів математики за час фахової підготовки в педагогічному ВНЗ, а також робиться висновки про рівень сформованості фахової компетентності майбутніх учителів математики на засадах акмеологічного підходу, ступінь досягнення визначеного на першому етапі формування фахової компетентності бажаного рівня її сформованості.

Слід зазначити, що за результатами порівняння значна кількість студентів (72 %) досягнула того рівня, який вони визначили як бажаний, а 28 % перевершило бажані результати й досягли більш високого рівня сформованості фахової компетентності.

Моніторинг одержаних результатів у процесі формувального експерименту засвідчив ефективність моделі формування фахової компетентності майбутніх учителів математики на засадах акмеологічного підходу в умовах педагогічних ВНЗ. Аналіз результатів статистичної обробки даних наукового дослідження показав, що всі рівні сформованості фахової компетентності майбутніх учителів математики на кінець педагогічного експерименту в експериментальній групі були вищі, ніж у контрольній.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Безрукова В.С. Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога) [Электронный ресурс] / В.С. Безрукова // Глубинная психология (учения и методики) : [сайт]. – Psyoffice.ru – Режим доступа : <http://www.psyoffice.ru/slovar-s162.htm>. 19
2. Панова С.О. Модель формування фахової компетентності майбутніх учителів математики на засадах акмеологічного підходу / С.О. Панова // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2013. – №3. – С. 82–87.

*Валентина Панченко
(Переяслав-Хмельницький)*

ОСОБЛИВОСТІ МАТЕМАТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Зміни в системі сучасної освіти ставлять перед педагогічними вишами завдання, зумовлені потребами суспільства в учителях, котрі здатні розв'язати складні проблеми навчання і виховання учнів, а також спроможні сформулювати всебічно розвинену особистість, що своєю чергою вимагає змінити процес підготовки вчителя, адже тільки педагог із високим рівнем інтелекту, творчими здібностями, позитивними моральними рисами характеру може впоратися з цими завданнями.

У процесі навчання дітей велику роль відіграє вчитель початкових класів, адже саме в молодшому шкільному віці закладається фундамент подальшого навчання, тому ця ланка освіти є особливою. «Серед основних пріоритетів модернізації розвитку початкової

математичної освіти на сучасному етапі виступає необхідність підвищення її якості. Як перспективний шлях реалізації цього процесу науковці називають упровадження компетентнісного підходу, який наповнює традиційне навчання особистісно-зорієнтованим, практично спрямованим, гуманістичним змістом» [4, с. 62].

Нині в системі підготовки педагогічних кадрів питання особливостей формування методико-математичної компетентності майбутніх учителів початкової школи, не дивлячись на значну кількість публікацій вітчизняних науковців, є недостатньо вивченим, адже суспільство розвивається, що своєю чергою впливає на галузь освіти, в якій теж відбуваються зміни, котрі висувають значно вищі вимоги до професійної підготовки вчителя початкових класів. Тому вважаємо, що ця проблема є актуальною.

Аналіз останніх досліджень з теми. Темі професійної підготовки і формування особистості вчителя присвячені праці О. А. Абдуліної, О. А. Дубасенюк, І. А. Зязюна, М. П. Лещенко, І. Ф. Прокопенка, С. О. Сисоєвої, В. О. Сластьоніна, О. С. Солодухіної; до проблеми змісту, методів, форм навчання у вищих навчальних закладах у своїх розвідках звертаються І. М. Богданова, П. М. Воловик, М. М. Фіцула та ін.

Загально-педагогічну та методико-математичну площину професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи досліджували М. В. Богданович, В. І. Бондар, Н. М. Бібік, А. М. Коломієць, О. Я. Савченко, С. О. Скворцова тощо.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні та розкритті проблеми математичної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Головні напрями вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до навчання з математики розглядаються з урахуванням принципів освітньої системи XXI століття. Один із реальних і дієвих шляхів підвищення якості підготовки студентів – це розроблення методичних систем навчання з фахових дисциплін, що сприятимуть пошуків навчально-пізнавальної, науково-дослідницької діяльності майбутніх фахівців, кращому розкриттю їхнього творчого потенціалу і збільшенню ролі самостійної та індивідуальної роботи. Цей шлях підвищення якості підготовки базується на широкому впровадженні в навчальний процес новітніх педагогічних та інформаційних технологій. Цілеспрямована робота кафедр та викладачів із формування і розвитку пізнавальної активності студентів повинна гарантувати підвищення якості засвоєння ними навчального матеріалу, зокрема з методики викладання математики. Адже математика, яка вивчається з першого класу, позитивно впливає на розвиток мислення, інтелекту, пізнавальних здібностей та творчих можливостей.

Можна виділити найважливіші фактори активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, які навчаються за спеціальністю «учитель початкової школи»: розвиток мотивації, посилення інтересу до навчання та до способів отримання знань; розвиток мислення та інтелектуальних здібностей студентів; індивідуалізація та диференціація навчання; використання активних методів навчання; наочність навчання; збільшення арсеналу засобів пізнавальної діяльності, опанування сучасних методів наукового пізнання, пов'язаних із застосуванням комп'ютерів; спрощення та збільшення швидкості доступу до навчальної та наукової інформації через мережу Інтернет.

Науковці Д. Б. Ельконін, В. В. Давидов та Л. В. Занков досліджуючи розумові можливості молодших школярів у процесі вивчення математики, визначили, що мислення в молодшому шкільному віці має не тільки конкретно образний характер, але й вирізняється здатністю до абстрагування. Крім того, зміна змісту і методики навчання свідчить про можливість значних перетворень у більш молодшому віці. В. А. Крутецький наголошував, що у школі нерідко зустрічаються такі випадки: здібний до математики учень мало цікавиться нею і не має успіхів в оволодінні цим предметом. Але якщо вчитель зуміє пробудити в нього інтерес до математики і бажання займатися нею, то такий учень, «захоплений» математикою, може швидко досягти значних успіхів [6, с. 102]. Тобто педагог

повинен зацікавити учня матеріалом і проявити його здібності, тільки тоді буде позитивний результат.

Математичними здібностями називають індивідуально-психологічні особливості людини, які сприятливо впливають на високу продуктивність математичної діяльності та характеризуються використанням нестандартних шляхів і методів, у результаті чого виникає новий продукт розумової діяльності. Діагностика, формування і розвиток математичних здібностей здійснюється в процесі математичної діяльності водночас із формуванням загально-навчальних умінь і навичок та математичних знань на їхній основі.

Дослідники Н. Л. Кузьмінська та Ю. О. Васютинська стверджують: «серед найбільш важливих компонентів математичних здібностей виділяються специфічна здатність до узагальнення математичного матеріалу, здатність до просторових уявлень, здатність до абстрактного мислення. Деякі дослідники виділяють, як самостійний компонент математичних здібностей, математичну пам'ять на схеми міркувань і доказів, методи розв'язання задач і принципи підходу до них» [7, с. 104].

Сучасний вчитель повинен орієнтуватися на успіх, адже тільки впевнений у власній особистісній і професійній компетентності фахівець може позитивно впливати на учня та стимулювати його наполегливість до успіхів у навчальній діяльності. Важливою професійно-значущою особливістю педагога є експресивність, що полягає в здатності наповнювати процес взаємодії із учнями позитивними емоціями. Велику роль у роботі педагога відіграє вміння розуміти та поважати дитину, тобто емпатія, яку майбутній учитель повинен у собі розвивати, тому що діти дуже чутливі і їм притаманне захоплення емоціями вчителя. Велике значення в професійному самовдосконаленні вчителя-початківця має педагогічна майстерність, що являє собою комплекс властивостей особистості, які забезпечують самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі: гуманістична спрямованість діяльності вчителя, його професійна компетентність, педагогічні здібності та педагогічна техніка.

Ефективному навчанню сприяє наукова ерудиція педагога, яка забезпечує викладання без штампів, у його творчому баченні і, звичайно, з приділенням уваги розвитку математичних здібностей.

Ефективність навчально-виховного процесу залежить від професійної майстерності вчителя та його підготовки. Л. В. Коваль, погоджуючись із позицією В. А. Сластьоніна, наголошує на інноваційній діяльності вчителя початкової школи, що «пов'язана зі змінами в мотиваційній сфері педагога, які визначають його ставлення до творчого пошуку та змін у професійній діяльності, а також надають перевагу мотивам самоактуалізації, співтворчості та самопізнання». На думку науковця, це сприяє утвердженню нової позиції вчителя початкової школи в ставленні до математичної та психолого-педагогічної науки. А участь в інноваційній діяльності дозволяє позбавитися авторитарних претензій на визнання правильною тільки власної точки зору, відкриває шлях до засвоєння варіативного педагогічного досвіду, сприяє розвитку креативності [3, с. 90].

Велику роль у засвоєнні математики відіграють інформаційні технології. Як стверджує Н. М. Міськова, «для сучасного суспільства впровадження інноваційних технологій в освіту має не стільки теоретичне, скільки прагматичне значення, оскільки в умовах глобалізації воно стосується його історичного розвитку та перспектив, які пов'язані з так званими «високими технологіями». Необхідною умовою використання інноваційних технологій з математики є реформування системи освіти, розробка нових дидактичних і методичних концептуальних засад освіти» [9, с. 111]. На думку науковця, у практику з математичної підготовки вишу мають входити проектні технології, що забезпечують інтеграцію різнопредметних знань і умінь із різних видів діяльності; ігрові технології, що формують навички розв'язувати творчі завдання на основі вибору альтернативних варіантів; інформаційно-комунікаційні технології; інтерактивні методики (робота в групах, метод проектів, «розумовий штурм», «ажурна пилка», «кейс-метод», «акваріум», рольові та ділові

ігри, «велике коло», «шкала думок», «бесіда за Сократом», «асоціативний куш», «відкритий мікрофон», вправи-енергізатори, групова дискусія, взаємне навчання); технологія проблемного навчання; методика гранування; блочний метод викладання матеріалу; кооперативна форма навчання [9, с. 112]. Л. В. Коваль вважає, що сучасне суспільство інформаційних технологій є зацікавленим в особистостях, котрі здатні самостійно й активно діяти, приймати адекватні рішення, гнучко адаптуватися до змінених умов. «Цим потребам покликані відповідати технології, які впроваджуються в систему педагогічної освіти на засадах гуманістичної, особистісно-орієнтованої системи навчання, сприяти інтелектуальному, творчому й моральному розвитку фахівців. Нові тенденції зумовлюють нові акценти в професійній діяльності викладачів ВНЗ» [4, с. 72–73].

У процесі підготовки майбутніх вчителів початкової школи потрібно звертати особливу увагу на вибудування діяльнісного аспекту, який, за словами Н. А. Глузман, має особливе значення в плані професійної підготовки. «Студенти повинні: відкривати нове знання; самостійно засвоювати готові математичні знання; розуміти внутрішні та міжпредметні зв'язки, загальність математичних законів; оволодіти новою ідеологією математичної освіти; розуміти функціонування процесу навчання (яке полягає в тому, що кожен окремий учень не копіює знання вчителя, а створює власну картину математичних знань, яка залежить від особливостей сприйняття та переробки інформації); знати психічні особливості, закономірності процесу засвоєння знань учнів, ознайомитися з питаннями психології оволодіння математичними знаннями та ін.» [2]. Крім того, Н. А. Глузман переконана, що в наш час майбутньому вчителю початкових класів необхідно не тільки володіти певною сумою математичних знань, знань про структуру сучасної математики в цілому, про її зв'язок з іншими науками, про її практичні застосування, йому потрібно бути готовим до організації реальної математичної діяльності своїх учнів. Тому основні цілі математичної діяльності студентів як компонента професійної математичної підготовки вчителя початкової школи: 1) засвоєння математичних знань, умінь і навичок на рівні, достатньому для реалізації цілей математичної підготовки молодших школярів на сучасному етапі; 2) розвиток інтересу до математичної діяльності; 3) формування потреби в математичній самоосвіті [1, с. 49–50].

За словами Н. М. Міської, при підготовці майбутніх вчителів початкової школи слід враховувати завдання, які ставить зміст шкільної освіти: формування основ професійно-педагогічної свідомості майбутнього вчителя початкових класів; озброєння майбутніх вчителів знаннями з основ теорії, історії та методів наукових досліджень з математики; оволодіння майбутніх вчителів вміннями вирішувати завдання методики викладання математики в початкових класах [10, с. 112].

О. А. Комар зауважує, що підготовка студентів виступає засобом формування готовності до професійної діяльності, а готовність є результатом і показником якості підготовки, що реалізується та перевіряється в ході виконання практичних завдань (педагогічна практика, професійна діяльність); крім того, діяльність виступає метою підготовки і водночас виконує функції її регулювання та корекції [5].

С. О. Скворцова та Я. С. Гаєвець під професійною компетентністю вчителя початкових класів розуміють: 1) властивість особистості, що виявляється у здатності до педагогічної діяльності, а саме до організації навчально-виховного процесу на рівні сучасних вимог; 2) єдність теоретичної й практичної готовності педагога (предметно-теоретичної, психолого-педагогічної та дидактико-методичної) до здійснення педагогічної діяльності; 3) спроможність результативно діяти, ефективно розв'язувати стандартні та проблемні ситуації, що виникають у процесі навчання. Підготовку майбутнього вчителя початкових класів науковці аналізують як: 1) процес набуття майбутнім учителем початкових класів професійної компетентності; 2) результат процесу підготовки, який відповідає бажаному рівню сформованості професійної компетентності [11, с. 27].

А. Ф. Ліненко готовність майбутнього вчителя аналізує як особистісне утворення, що забезпечує внутрішні мотиви діяльності, педагогічну самосвідомість, педагогічні здібності, знання, уміння та навички, здатність до інтегрування знань, професійно значущі якості особистості. Воно включає особистісну складову (педагогічна самосвідомість, інтерес до діяльності, потреба в ній, мотиви діяльності) та процесуальну (педагогічні здібності, знання про предмет і способи діяльності, навички й уміння, професійно значущі якості) і мобілізує особистість на включення у професійну діяльність [8, с. 15].

Вважаємо, що під час навчання у вищій школі студент – майбутній фахівець – має усвідомити, що якісної професійної підготовки можна досягти лише за умови власної наполегливості у самовдосконаленні.

У процесі пізнавальної активності студенти разом з викладачем ініціюють відповідні навчальні задачі питання, визначають спосіб аналізу матеріалу та викладення висновків. Самостійне формулювання проблеми та її вирішення, теоретичне узагальнення отриманого професійного досвіду сприяють глибокому засвоєнню знань.

У професійній підготовці вчителя початкових класів важливе місце займає методика навчання освітньої галузі «Математика», про що зауважують С. О. Скворцова та Я. С. Гаєвець, вважаючи, що ефективне навчання математики учнів початкових класів залежить від володіння вчителем методикою навчання математики в початковій школі, знання методичних підходів до вивчення певних тем курсу математики початкової школи. «З огляду на це, виокремлено частково-методичну компетентність, що трактується як готовність до навчання молодших школярів будь-яких питань програми. Діяльність учителя початкових класів у навчанні математики молодших школярів потребує постійного моніторингу якості математичної підготовки та спроможності адекватно оцінювати навчальні досягнення учнів з окремих тем курсу математики. Тому нами виокремлено контрольну-оцінювальну компетентність, яка виявляється в готовності вчителя до реалізації критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи» [11, с. 66].

Практичні заняття покращують методичні знання, уміння і навички студентів, творчості сприяють ділові ігри, моделювання уроків, педагогічних і психологічних ситуацій, семінари, диспути тощо.

У теоретичній підготовці важливе місце відводиться вузівській лекції. Вважаємо, що слід надавали перевагу лекціям аналітичним, проблемним, оглядовим, настановчим. Доповнити лекцію можна спілкуванням із відомими учителями та науковцями, демонструванням відео-фрагментів, фотографій тощо.

Можна використовувати лекцію-бесіду, яка забезпечує безпосередній контакт викладача з аудиторією, розгляд та вирішення студентських гіпотез, які допомагають оволодінню знаннями і виробленню в майбутнього вчителя початкової школи свого бачення проблеми впровадження навчальних технологій та сприяє виникненню нестандартного мислення, пошуку нового. Не слід забувати про лекцію-консультацію, яка може проходити за різними сценаріями: по-перше, її можна здійснити за типом «питання-відповідь», по-друге, можна використати тип «питання-відповіді-дискусія» щодо тих чи інших інноваційних навчальних технологій. Ще один вид лекції – мультимедійна, до котрої можна залучити і самих студентів, а педагог у такому випадку може бути консультантом.

Практична підготовка майбутнього вчителя початкової школи повинна здійснюватися під час проведення семінарсько-практичних, лабораторних робіт та педагогічної практики. Організувати діяльність під час практичної підготовки слід за допомогою активних, нетрадиційних форм, зокрема, педагогічного тренінгу, під час якого відбувається відпрацювання вмінь і навичок застосування елементів різних навчальних технологій в роботі з дітьми; ділової професійно-орієнтованої гри, спрямованої на проектування та мікророзкладання фрагментів уроків математики на основі використання сучасних навчальних технологій; «мозкового штурму», який використовується для прийняття кількох

рішень з конкретної проблеми; роботи в малих групах; самостійне або колективне створення навчально-методичних матеріалів порт фоліо.

Під час підготовки майбутніх вчителів початкової школи слід зважати на завдання, які перед нами ставить зміст шкільної освіти: формування основ професійно-педагогічної свідомості; озброєння майбутніх вчителів знаннями з основ теорії, історії та методів наукових досліджень з математики; оволодіння майбутніх вчителів вміннями вирішувати завдання методики викладання математики в початкових класах.

На нашу думку, для формування творчого мислення студентів важливим є розвиток вміння самостійно працювати. Розглядаючи самостійну діяльність як один із методів розвитку творчих здібностей майбутніх учителів початкових класів, слід зауважити, що результати роботи тоді будуть позитивними, коли будуть виконані умови: по-перше, будуть максимально використані всі форми і методи самостійної роботи студентів (пошук необхідної інформації, участь у проблемних гуртках, курсові, дипломні роботи; по-друге, буде збільшено використання активних методів і форм організації навчальної діяльності студентів (дискусій, ділових і рольових ігор, евристичних методів, модульного навчання); буде поєднано самостійну та колективну творчу діяльність, заохочування співробітництва.

Важливим є не нав'язування студентам власних думок та висновків. До них вони повинні прийти самостійно, за допомогою питань і завдань, які вони формують на основі відомих фактів. Практичні заняття потрібно організовувати так, щоб студенти зрозуміли основні методичні вимоги до вивчення тих чи інших розділів програми, навчились самостійно працювати з методичною літературою, підготували змістовну доповідь, реферат, провели аналіз виступів, сформулювали чіткий лаконічний висновок, підібрали літературу до окремих розділів курсу методики навчання освітньої галузі «Математика».

На заняттях доречною буде групова робота, що сприятливо діє на знання й уміння студентів, адже вони навчаються і засвоюють прийоми роботи з підручником. Робота в групі розвиває їхнє методичне мислення, передбачення, уміння працювати колективно, самостійно оцінювати діяльність інших студентів, організовувати колективне обговорення виконаних вправ.

На практичних заняттях студенти, звичайно, мають працювати і над творчими завданнями, які вони згодом будуть озвучувати своїм учням і самостійно доповнювати їх добіркою аналогічних. Також студенти повинні оволодіти навичками педагогічного спілкування.

Висновки. Отже, методико-математична підготовка майбутніх вчителів початкової школи в сучасних освітніх умовах визначає такі процеси: посилення її практичної спрямованості та надання такому процесу системного і цілісного характеру. У період модернізації педагогічної освіти необхідно зважати на гармонізацію особистісної і професійної складових методико-математичної підготовки студентів та домагатися її розвитку. Невідкладне розв'язання цих проблем дозволить національній системі вищої освіти наблизитися до Європейського освітнього простору.

Під час підготовки студентів слід зважувати на те, що учитель повинен бути теоретично підкованим, знати різні методи роботи з учнями. Крім того, бути успішним, мати наполегливість до самовдосконалення. Важливу роль відіграє комп'ютерна грамотність: майбутній учитель початкових класів повинен бути добре ознайомленим з інформаційними технологіями та вміти їх майстерно використовувати. Введення в практику інноваційних технологій навчання є перспективним напрямком розвитку початкової освіти, тому створення та впровадження технології повинне виконуватися за рахунок особистісно-зорієнтованої моделі навчання, ціль якої полягає в забезпеченні неперервного математичного розвитку студентів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Глузман Н. А. Вихідні концептуальні положення професійної математичної підготовки майбутніх учителів початкових класів / Н. А. Глузман // Вісник Житомирського державного університету. – 2009. – Вип. 43. – С. 49–53.
2. Глузман Н. А. Проблеми реалізації компетентнісного підходу в період методико-математичної підготовки майбутніх учителів початкової школи / Н. А. Глузман // Педагогічна наука : історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2010. – № 1. – Режим доступу : http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n1_2010_st_6/
3. Коваль Л.В. Модернізація змісту математичної підготовки молодших школярів як найважливіший чинник впливу на якість початкової освіти / Л. В. Коваль // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. – Херсон : Вид. ХДУ, 2010. – Вип. 55. – С. 89–94.
4. Коваль Л.В. Професійна підготовка майбутніх учителів у контексті розвитку початкової освіти : монографія / Л.В. Коваль – [2-е вид., перероб. і допов.]. – Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2012. – 343 с.
5. Комар О.А. Авторська система підготовки майбутніх вчителів початкової школи до застосування інтерактивної технології у професійній діяльності / О.А. Комар // Наукові записки. – Серія : Педагогіка. – 2009. – № 5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1154/1/Comar.pdf>. Назва з екрану.
6. Крутецкий В. А. Психология математических способностей школьников / В. А. Крутецкий. – М. : Просвещение, 1968. – 432 с.
7. Кузьмінська Н. Л. Деякі підходи до дослідження математичних здібностей студентів / Н. Л. Кузьмінська, Ю. О. Васютинська // Ukrainian food journal. – 2012. – № 1. – С. 101–105.
8. Линенко А.Ф. Теория и практика формирования готовности студентов педагогических вузов к профессиональной деятельности: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. пед. наук: спец. 13.00.04. «Теорія і методика професійної освіти» / А.Ф. Ліненко. – К., 1996. – 36 с.
9. Міськова Н. М. Формування методико-математичної компетентності майбутніх учителів початкових класів / Н. М. Міськова // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ. – 2013. – Вип. 1. – С. 107–115.
10. Міськова Н. М. Особливості впровадження інноваційних технологій у математичній підготовці майбутніх учителів початкових класів / Н. М. Міськова // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2014. – №9 (Ч. 1). – С. 110–115.
11. Скворцова С. О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до навчання молодших школярів розв'язувати сюжетні математичні задачі : [монографія] / С. О. Скворцова, Я. С. Гаєвець. – Харків : «Ранок-НТ», 2013. – 332 с.

*Марина Тимчик
(Ужгород)*

**ГУМАНІСТИЧНИЙ ЗМІСТ ДІЯЛЬНОСТІ ОЛЕКСАНДРА ДУХНОВИЧА
ТА ЙІ ХРИСТІЯНСЬКИЙ ВИМІР**

Постановка проблеми у загальному вимірі. У ХХ столітті Закарпаття часто називали "Африкою в центрі Європи", "Богом забутим краєм". Проте у XVIII-XIX століттях тут жили і творили мислителі європейської величини, серед яких П. Лодій (1764-1829 рр.), І. Орлай (1770-1829 рр.), М. Балудянський (1769-1847 рр.), М. Лучкай (1789-1843 рр.), Ю. Гуца-Венелін (1802-1839 рр.), В. Довгович (1783-1849 рр.). Особливе місце у цій когорті належить Олександрю Духновичу (1803-1865 рр.). Які грандіозні суспільно-політичні вітри не проносилися б над нашим краєм, скільки режимів не намагалися би зруйнувати століттями

усталений менталітет закарпатського горянина, постать О. Духновича через це не тільки не втратила, а навпаки, стала наріжним каменем нашої духовної культури. До життєдайних криниць його думки йшло не одне покоління, адже світочі закарпатської культури, які вийшли з народних глибин, промовляють до рідного народу найщирішою мовою – мовою серця.

Письменник – поет, прозаїк і драматург, журналіст-публіцист, організатор шкільництва, вчений-педагог, історик, етнограф, мовознавець, філософ, а також книговидавець, священик, О. Духнович вписав своє ім'я не тільки в історію культури Закарпаття, всієї України, а й в історію європейської культури: 2003 рік рішенням ЮНЕСКО було оголошено роком О. Духновича.

«Сучасний тлумачний словник української мови» подає такі виразні дефініції основних термінів і категорій, що наводяться у даній доповіді: **«Благодійність** (благодійництво) – добровільна і безкорислива пожертва фізичних або юридичних осіб у вигляді матеріальної, фінансової чи організаційної допомоги» [10, с. 64]. **Гуманізм** тлумачиться як світогляд, оснований на ставленні до людини як до найвищої цінності, на захисті права особистості на свободу, щастя, всебічний розвиток і вияв своїх здібностей [10, с. 220]. **Альтруїзм** (також властивий О. Духновичу) розглядається в науковій літературі як протилежна егоїзму категорія моралі та етичний принцип, що полягає в безкорисливому піклуванні про інших, ігноруванні особистих інтересів на користь загалу [10, с. 25].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Олександр Васильович Духнович (1803-1865) – один з найбільш визначних представників культурно-освітнього руху українців Закарпаття середини XIX ст. Його багатогранна, своєрідна і суперечлива спадщина привертала до себе увагу українських, словацьких, чеських та югославських дослідників – Ф. Науменка, О. Машталера, О. Сухомлинської, Д. Данилюка, В. Туряниці, Ю. Бачі, М. Ричалки, О. Рудловчак та ін. і тривалий час була предметом гострої полеміки. Про життя, діяльність і творчий шлях О. Духновича створена значна література, проте обрана нами тема висвітлювалась лише фрагментарно. В оцінках, які даються постаті будителя, можна зустрітися з великими розбіжностями та заідеологізованими трактуваннями. Особливо це стосується релігійно-філософських поглядів О. Духновича. Одні називали його містиком (І. Борисов), інші – матеріалістом у його педагогічних поглядах (А. Машталер), треті знаходили в його поглядах матеріалістичні елементи (Ф. Науменко).

Метою даної публікації є аналіз маловідомої сторінки педагогічної біографії О. Духновича – його добродійної діяльності та її християнському виміру.

Виклад основного матеріалу. Доба, якій належить О. Духнович і в контексті якої слід розглядати його діяльність, була складною. У XIX ст. карпатоукраїнський народ стояв перед загрозою асиміляції та політичного небуття, а сам О. Духнович аж до своєї смерті перебував під негласним наглядом угорської поліції та завжди був під підозрою [3, с. 232]. Проте просвітника який мав сильну волю і характер це не зломило.

Джерелом християнського оптимізму О. Духновича була тверда віра в Бога. Мислитель інтуїтивно відчував реальну присутність у своєму особистому житті-бутті всіх людей, у всьому Всесвіті якогось Вищого Начала, Вищої Премудрості, Розумної Сили, що спрямовує і робить осмисленим його власне існування.

Як і більшість українських та західних філософів, О. Духнович стояв на релігійно-ідеалістичних позиціях. У його поезіях є чимало зворушливих апеляцій до Бога, роздумів про Божественну досконалість, віддзеркалено прагнення злитися з Ним. За Духновичем «Бог є Все», це духовне начало, яке є в природі і присутнє завжди і в усьому. Мислитель вважав, що як у зерні міститься рослина, так і в усій природі і в людському серці заховане Божественне начало [5, с. 331].

Як християнин, філософ і греко-католицький теолог, буття світу О. Духнович осмислює через призму буття Бога –творця світу природи і людини. У філософському трактаті «Естественно-духовная разсужденія» (1865 р.) він викладає концепцію християнського

розуміння Бога, в якому «я узнаю существо великое вышнее всех, превосходящее духа моего понятие» [1, с. 208]. Як вища нематеріальна сутність Бог знаходиться поза природою, «є владетель всея твари, коего ничто большее, ничто не может понятись высшее» [1, с. 208]. І поряд із цим суто християнським тлумаченням спостерігаємо, як і в Г. Сковороли, пантеїстичний підхід до розуміння О. Духновичем Бога як начала без начала, як живого і присутнього всюди, у всіх речах і в явищах, «коего обиталища есть свет непреступный» [1, с. 208].

Розуміння Бога О. Духнович пов'язує з поняттям совісті. Совість визначала заповіді його життя, котрі є одночасно Божими і загальнолюдськими, у цілому – «людяними». Чисту совість він розглядав як найвищу добродієність: «Добродітель перевишает богатство» [1, с. 107], що виявляється у Вірі, Любові, Надії. Серед основних завдань морального виховання О. Духнович вказує на необхідність виховання у дітей таких християнських чеснот, як любов, людяність і товариськість – щоб змалечку звикали до мирного співжиття [2, с. 230], а також чесності, правдивості, стриманості, смиренності.

Тема гуманізму пронизує буквально всю теоретичну спадщину О. Духновича: поезію, прозу, драматургію, філософські роздуми, афоризми. Найціннішими є його людинознавчі, народознавчі, гуманістичні погляди на людину, на суть життя рідного народу, його законні народні права, на необхідність захисту людини від приниження і несправедливості.

Християнські, гуманістичні, людинознавчі і народознавчі ідеї О. Духновича визначили не тільки зміст, а й форми його діяльності: культуру, просвітництво, педагогіку, добродієність.

Є підстави стверджувати, що Бог визначав остаточний смисл вчинків О. Духновича. Основним своїм життєвим кредо він вважав поширення в народі науки Христової, виховання його в душі християнської моралі – любові до Бога й ближнього, смиренства, правдивості, пошани до старших і батьків. Своєю тривалою плідною діяльністю, спрямованою на піднесення релігійно-морального рівня, освіченості і духовності рідного народу, викликав він нев'янучу любов і глибоку вдячність краян, які шанобливо величали його Батьком.

Історичні джерела засвідчують, що О. Духнович став для земляків прикладом християнської людяності, кордоцентричної (зосередженої в серці) відданості істині, добру, справедливості та любові до ближнього. З особливою силою ці риси проявилися в останні роки життя просвітителя. У 1862 р. О. Духновича було обрано головою комітету «Общества святого Іоанна Крестителя и Предтечи». Найпершим завданням Товариства було піклування про шкільну молодь, яка приходила до Пряшева вчитися в місцевій гімназії. Товариство забезпечувало малозабезпечених учнів помешканням, харчуванням, одягом, підручниками [7, с. 123]. Будучи головою і душею Товариства, О. Духнович склав для вихованців правила поведінки, в яких відбилися його погляди на виховання, докладно розроблені в «Народной педагогии в пользу училищ и учителей сельских» (1857 р.). Він виховував учнів в душі християнського благочестя, гуманізму, народних цінностей, національних традицій, звичаїв, рідної культури. Педагог учив юнаків і дівчат, як їм жити, у що вірити, до чого прямувати. Пробуджував у вихованців віру і надію, заспокоював розум, через що допомагав їм перебороти страхи, напруженість, злобу; своїм прикладом робив їх чуйними до потреб інших людей і зміцнював їх в альтруїзмі (безкорисливості). Як зауважує відома дослідниця О. Сухомлинська, цим духом християнської любові й благочестя пронизана вся його творча діяльність [9, с. 274].

О. Духнович належить до тих засновників Товариства, які жертвували в його фонд найбільші суми грошей. Він особисто вніс пожертву в сумі 200 гульденів. Крім цього, щомісячно з дня заснування Товариства він жертвував по 50 золотих. Слід зазначити, що за покликом серця О. Духнович підтримував школярів не лише у Пряшеві, а й у Галичині. Про це свідчить його лист Я. Головацькому від 28 грудня 1861 р. [4, с. 31].

О. Духнович був переконаним у тому, що не робити ближнім добро – все одно що чинити зло. Своє покликання як педагога він вбачав у тому, щоб допомогти людині знайти

своє місце в суспільстві, у складному та суперечливому світі. У своєму помешканні він надав прихисток соціально незахищеним учням Пряшівської гімназії, влаштував безкоштовну їдальню для них. Крім матеріальної підтримки, вивчав з ними рідну мову, історію, народні пісні, читав їм безкоштовні приватні лекції і взагалі піклувався про них [7, с. 124].

Вартий нашої уваги той факт, що О. Духнович спілкувався з своїм народом, сприяв заснуванню шкіл з народною мовою, одночасно пише і видає для шкіл і вчителів найпотрібніші підручники, які в значній кількості роздає учням безкоштовно. Перше видання «Книжиці» (1850 р.) виходить за його власні кошти в кількості 2 000 примірників [8, с. 247].

Людина великого і доброго серця, О. Духнович не робив центром свого життя себе самого, не ганявся за привілеями та мирськими благами. Згадану організаційну педагогічну і добродійну діяльність О. Духнович розгорнув не заради слави. У цій роботі він керувався думкою, висловленою ним так: «Шукати Славу – є суєта. Здобути Славу – є щастя, а заслужити Славу – є Добродійність» [6, с. 4]. Покликання людини О. Духнович вбачав у діяльності, але не в будь якій, а тільки в такій, яку спрямовано на творення добра «и токмо деятельность рождает истинное успокоение души» [5, с. 37]. Метою людського життя, вважав мислитель, є щастя. Щастя, – з погляду О. Духновича, – це свобода від страждань і душевна твердість, що можуть бути лише в людини з чистою совістю «Веселость происходит от чистой совести», розмірковує письменник [5, 29; 6, 96-99].

Висновки...Отже, шляхетна, добродійна діяльність посідала важливе місце в творчій біографії О. Духновича. Вона відповідала особливостям характеру, світогляду та життєвому покликанню будителя і відбувалася в річищі його багатогранної суспільно-педагогічної діяльності, спрямованої на піднесення релігійно-морального рівня, освіченості і духовності рідного народу.

Благодійні діяння просвітника ґрунтувалися на вченні церкви про людинолюбство, любов до Бога, духовність, добродійне ставлення до нужденних. Як і в минулі століття, так і нині, на початку ХХІ ст., принцип гуманізму має передбачати визнання людини неповторною гранню Божого задуму і найвищою цінністю. Він має на меті здійснення громадської й освітньо-педагогічної діяльності на засадах альтруїзму, співчуття, людяності, прийняття людини такою, якою вона є, з усім її позитивом та негативом.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Нового осмислення потребує вплив християнського віровчення і церковних заповідей на норми релігійно-моральної поведінки просвітників ХІХ ст., які належали майже виключно до стану священників, етичний вимір їх релігійності, християнське підґрунтя їх педагогічних поглядів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Духнович О. Добродітель превисаєт богатство // Олександр Духнович. Твори. – Ужгород: Карпати, 1993.
2. Духнович Олександр. Твори. – Ужгород: Карпати, 1993. – 250 с.
3. Бондар А. О. Духнович і розвиток народного шкільництва на Закарпатті / А. Бондар // Олександр Духнович: збірник матеріалів наукової конференції присвяченої 100-річчю з дня смерті (1865-1965) / Редкол.: М. Ричалка [та ін.]. – Пряшів, 1965. – С. 224-237.
4. Демко М. Письма А. Духновича к Я. Головацкому / М. Демко. – Мукачево: Книгопечатня «Реформь», 1927. – 64 с.
5. Духнович А. Дело от безделія / А. Духнович // Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Шифр НТШ. Копія рукопису. Пряшів. – 1859. – №842. – 351 с.
6. Духнович А. Естественнo-духовные рассуждения / А. Духнович // Духнович О. В. Вибрані твори. Упорядкув., вступ. ст., підготов. текстів та прим. Д. Федаки; редкол.: І. М. Різак [та ін.]. – Ужгород: Закарпаття, 2003. – С. 329-363.
7. Ричалка М. А. Духнович – педагог і освітній діяч / М. Ричалка; [переклад з словацької В. Копчак]. – Братіслава: Словацьке видавництво художньої літератури, 1959. – 488 с.

8. Ричалка М. Олександр Духнович як педагог / М. Ричалка // Олександр Духнович: зб. матеріалів наук. конф., присвяч. 100-річчю з дня смерті (1865–1965) / редкол.: М. Ричалка [та ін.]. – Пряшів, 1965. – С. 237-267

9. Сухомлинська О. Олександр Васильович Духнович / О. Сухомлинська // Українська педагогіка в персоналіях: у двох книгах. – Книга перша. Х-ХІХ ст. / за ред. О. Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – С. 267-275.

10. Сучасний тлумачний словник української мови: 65 000 слів / за заг. ред. В. Дубічинського. – Харків: Школа, 2006. – 1008 с.

*Ніна Трішкіна
(Хмельницький)*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ФАХІВЦІВ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Сучасні процеси реформування вітчизняної системи освіти неможливі без глибокого наукового їх супроводу і аналізу місця і ролі елементів цієї системи. Життя і практика довели, що в підготовці молодших спеціалістів об'єктивно визріли умови і необхідність рішучих змін і перетворень. Але освіта, як відомо, це та ланка людської культури, де найбільш концентровано зосереджені традиції народу, і яка в тій чи іншій мірі стосується кожної людини, кожного громадянина, що вимагає надзвичайно обережного з нею поводження. Більш того, ці перетворення мають відповідати економічним і соціальним запитам суспільства і потребам та перспективам галузей економіки, особливо тих, що становлять основу державності.

З огляду на це формування професійної компетентності набуває особливої актуальності. Сучасні умови розвитку країни визначили потребу в підготовці нового покоління фахівців середньої ланки, здатних ефективно керувати виробництвом та персоналом. Нині високий рівень професійної компетентності є вирішальним чинником соціальної захищеності та професійності працівників, а його досягнення – головним завданням навчальних закладів.

Результати опитування працівників торговельно-економічних підприємств міста Хмельницька свідчать, що 75,4% респондентів складно спілкуватися зі споживачами та колегами по роботі; у 46% – виникають труднощі в організації спільної діяльності, що підтверджує недостатній рівень сформованості їх особистісних характеристик та розвитку професійно важливих якостей.

Вітчизняні і зарубіжні дослідники визначають різні підходи до формування професійної компетентності. Аналіз літературних джерел свідчить, що процес формування професійної компетентності майбутніх фахівців економіки та підприємництва досліджено недостатньо. Зокрема, потребують обґрунтування педагогічні умови результативного формування зазначеної компетентності у майбутніх фахівців економіки та підприємництва.

На сьогоднішній день формується нова парадигма вищої освіти, яка безпосередньо пов'язана з професійною компетенцією та компетентністю. Аналіз визначень поняття «компетентність» свідчить, що практично кожне з них включає основні характеристики – знання, досвід в певному виді діяльності. Тому, компетентність формується, розвивається і проявляється в процесі діяльності. Компетентність – це уміння здійснювати певну діяльність. Поширення поняття компетентність в науці пов'язано з професійною діяльністю, що підтверджується думками вчених-педагогів, практиків-управлінців і досвідом європейських країн, а саме: «компетентнісний підхід почав вивчатися і застосовуватися за вимогою роботодавців, яких не задовольняє ступінь практичної підготовленості випускників системи освіти – їх невміння взаємодіяти з людьми, створювати і працювати в команді, знаходити необхідну інформацію та використовувати її при вирішенні завдань виробництва» [1, с. 14].

Вітчизняна система освіти завжди була компетентною, орієнтованою на сферу професійної діяльності, і в той же час була спрямована на підготовку фахівців для масового, стабільного, з сталою технологією і номенклатурою товарів та послуг. Сьогодні ситуація починає мінятися: інтенсивно розвиваються технології, виробництво стає гнучким, вимагає іншого фахівця, здатного виявляти активність у мінливих умовах, саме тому актуальним є компетентнісний підхід, який охоплює поряд з конкретними знаннями і навичками такі категорії як здібності, готовність пізнання, соціальні навички тощо. Таким чином компетентність проявляється в діяльності і відповідно не може обмежуватися тільки певними знаннями чи вміннями. Можна навести багато прикладів щодо студентів-відмінників які не змогли оптимально застосувати набуті фахові знання в критичних виробничо-управлінських ситуаціях. У зв'язку з цим, щоб бути компетентним фахівцем мало мати фундаментальну теоретичну і практичну підготовки, необхідно бути особистісно, професійно та психологічно готовим і здатним до ефективного застосування набутих фахових знань у професійній діяльності, коли фахівець на основі не завжди усвідомлених ознак прогнозує чи передбачає виникнення або вирішення виробничо-управлінської проблеми.

Аналізуючи актуальні питання підготовки молодших спеціалістів торговельно-економічного профілю, слід зазначити, що в умовах докорінної перебудови економіки та управління нею найважливішим завданням є якісне вдосконалення структури, змісту та форм підготовки кадрів такої ланки.

На перший план нині висувається завдання – забезпечити підготовку працівника нового типу. Їх найважливішою якістю має бути професійна гнучкість та мобільність, тобто здатність у разі необхідності швидко перекваліфікуватися чи змінити професію. Серед інших обов'язкових елементів кваліфікації сучасного робітника називають також загальну освіту, широку професійну підготовку і високий культурно-технічний рівень, вміння швидко поновлювати та поповнювати знання. Сучасний працівник практично у будь-якій сфері діяльності повинен володіти здатністю до економічного мислення, до роботи в творчих колективах, мати підготовку в області маркетингу, а також чітко уявляти собі господарські, соціальні і культурні аспекти застосування нових технологій [2].

Окрім того необхідними є також такі якості, як дисциплінованість, ініціативність, почуття відповідальності, комунікабельність, відданість і творче ставлення до справи. Це так звані “екстрафункційні” (тобто такі, що виходять за рамки професійних якостей) характеристики, які на Заході називають “соціальною кваліфікацією”.

В сучасних умовах, зміст кваліфікації у самій своїй сутності змінюється: підсилюється суб'єктивна сторона, зростає роль соціально-психологічних факторів. Видозмінюється і саме поняття освіченості, яка розуміється не просто як сума знань, а як методологічна підготовка плюс комп'ютерна грамотність і певний рівень інформаційної культури. Одночасно формується і нове поняття “третьої грамотності”: культура спілкування, естетичне виховання, широка інтелектуальна діяльність, яка характеризує загальну культуру людини.

Враховуючи вимоги часу, будь-який працівник повинен в умовах реформування економіки мати хоча б елементарні знання. Тому до змісту кваліфікації фахівця торговельно-економічного профілю слід віднести: економічні знання та правові і соціальні питання. Адже підприємець потрапляє в умови, коли, з одного боку, його професійно-технічні знання повинні забезпечити якість і продуктивність професійної діяльності, а з іншого – комерційна кваліфікація має допомагати йому у пошуках місць докладання знань і вмінь на ринку.

Отже, можемо констатувати, що перегляд структури змісту освіти на всіх рівнях професійної освіти на часі.

Широке впровадження в усі сфери діяльності підприємств нової інформації і комунікаційної техніки привело до збільшення частки праці на персональних комп'ютерах і до прискорення обробки інформації у інтелектуальних мережах.

Ці зміни потребують нового підходу до підготовки випускників торговельно-економічного профілю, які мають володіти відповідними професійними навичками та

здатністю швидко перебудовуватися залежно від зміни і напрямів розвитку галузі. У цьому плані на фахівця торговельно-економічного профілю, що працює на малому або середньому підприємстві, на відміну від великих підприємств, падає відповідальність за вирішення багатьох найрізноманітніших завдань. У цих умовах фахівець повинен володіти не тільки умінням виконувати певні трудові процеси і завдання, а й уміти також контактувати з клієнтами і постачальниками.

Студент повинен оволодіти у навчальному закладі вміннями самостійно працювати і вчитися, комунікативними здібностями, здатністю системного мислення і діями, зорієнтованими на ринок. Нового імпульсу слід надати і вивченню іноземних мов.

Процес отримання освіти в навчальних закладах за всіх часів було не лише накопиченням суми знань за фахом, але і розширенням кругозору з додаткових дисциплін і виховання особистості.

Сучасне життя і сучасні соціально-економічні умови ставлять перед фахівцями досить високі вимоги. Це і зрозуміло: чим складніший час, тим більші вимоги стоять перед суспільством і його членами.

Викладачі намагаємося по-новому переглянути поняття "кваліфікація". Крім знань, умінь та навичок з конкретної спеціальності сюди відносять також професійно важливі якості особистості, необхідні для широкого кола професій. Кваліфікацію слід розглядати як частину компетенції спеціаліста, яка означає інтегральну якість особистості, що поєднує спеціальні знання та вміння, індивідуальні особливості, ставлення до праці та соціального оточення. Слід зазначити: при трактуванні "компетенції" акцент ставиться на здатності самостійно і відповідально діяти.

Тому проаналізувавши усе вищезгадане, можна зробити висновок, що у процесі визначення кваліфікаційних характеристик фахівців торговельно-економічного профілю необхідно враховувати кілька підходів. Це: загальнонауковий, психологічний, вузькопрофесійний і загальнокультурний.

Другим важливим розділом знань фахівця торговельно-економічного профілю є загальноосвітні знання.

Для плідної роботи мало бути тільки гарним фахівцем, адже фахівець постійно має справу не лише з законами і паперами, але і з людьми. А спілкування з людьми передбачає уміння спілкуватися, уміння бути приємним співрозмовником. Тому наступним критерієм визначення кваліфікаційних характеристик фахівців торговельно-економічного профілю вважається психологічний. Тісне спілкування передбачає високий рівень загальної культури фахівця.

Висококваліфікованого фахівця неможливо уявити поза високим рівнем сформованості у нього основ загальної та професійної моралі, яка передбачає наявність таких якостей, як: дисциплінованість, ретельність, ініціативність, чесність, порядність, відповідальність.

Отже, можна зробити висновок, що без пред'явлення високих вимог у підході до визначення кваліфікаційних характеристик при підготовці фахівців торговельно-економічного профілю неможливо підготувати висококваліфікованих професіоналів своєї справи, які б високо цінувалися на ринку праці, могли продуктивно працювати в сучасних соціально-економічних умовах України, створювати конкурентоздатну продукцію, розвивати нашу економіку в майбутньому.

Підготовку фахівців торговельно-економічного профілю неможливо проводити без врахування певних основоположних принципів та положень, на яких би така підготовка базувалася. Накопичений досвід підготовки фахівців торговельно-економічного профілю дозволяють визначити основні загально педагогічні принципи, які покладені в основу такої підготовки:

- принцип навчання основам науки;
- принцип навчання основам моралі;
- принцип навчання основам естетики;

- принцип навчання основам фізкультури та спорту;
- принцип проблемного навчання;
- принцип поетапного формування розумових дій;
- принцип загальнокорисної професійної діяльності.

Отже, основними компонентами професійної компетенції фахівця торговельно-економічного профілю є:

1. Спеціальна компетенція – підготовленість до самостійного виконання професійних завдань, вміння оцінювати результати своєї праці, здібність самостійно набувати знання та вміння;

2. Соціальна компетенція – здатність до колективної діяльності та співпраці з іншими працівниками, готовність взяти на себе відповідальність за результати своєї праці, оточуюче середовище та інші істинні цінності;

3. Індивідуальна компетенція – готовність до постійного підвищення кваліфікації, здатність до самомотивації, саморозвитку особистості в професійній праці.

Основна ідея навчання таких спеціалістів полягає в тому, щоб підготувати нове покоління фахівців, здатних адаптуватися в сучасних умовах праці, легко переходити від одного виду роботи до іншого, володіти здібностями, необхідними для широкого кола професій.

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури та проведене дослідження дозволили визначити показники компетенції професійних особистісних якостей студентів торговельно-економічного профілю.

Визначено, що професійна компетентність формується і базується на досягненнях попередніх періодів розвитку особистості, тісно пов'язана з її соціальними взаємодіями та особистісними особливостями. Водночас професійна компетентність можлива лише за наявності відповідних знань, навичок, умінь, сформованості внутрішнього світу особистості – потреб, установок, професійної орієнтації та мотивів діяльності, вимог до себе, до своїх професійних якостей, результатів власної діяльності.

Доведено, що професійна компетентність студентів торговельно-економічного профілю є явищем багатовимірним, яке представлене у сукупності чотирьох компонентів: світоглядно-мотиваційного, теоретико-когнітивного, практично-діяльнісного і функціонально-творчого.

Отже, якісне формування професійних компетенцій у майбутніх фахівців торговельно-економічного профілю надасть реальну можливість підготувати професіоналів відповідного рівня із спеціальності, конкурентоздатних на ринку праці, що вільно володіють своїми професійними навичками, і орієнтовані в суміжних галузях діяльності, здатних до ефективної роботи зі спеціальності, готових до постійного професійного розвитку, соціальної і професійної мобільності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бабакова И. В. Развитие профессиональной компетентности специалистов информационно-аналитических служб: диссертация... кандидата психологических наук : 19.00.13 / Бабакова И. В.; [Место защиты: Рос. акад. гос. службы при Президенте РФ]. – М., 2010. – 184 с.

2. Теория и практика управления персоналом: Учеб.-метод. ТЗЗ пособ. / Авт.-сост. Г. В. Щёкин. – 2-е изд., стереотип. – К.: МАУП, 2003. – 280 с.

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Дитина – аж ніяк не пасивна істота, жодний вплив іншої людини вона не може сприйняти без власної реальної діяльності. Вона засвоює людські надбання, докладаючи власних зусиль, міркуючи, уявляючи. Елемент творчості присутній у всіх специфічно дитячих видах діяльності, він збагачує (ампліфікує) розвиток дитини. Творчі здібності – це вищий прояв активності людини, здатність створювати дещо нове, оригінальне, не противагу стереотипній шаблонній діяльності. Будь-який творчий акт дошкільника – результат його активних пізнавальних, творчих дій. За О.І.Кульчицькою, творчі здібності – це сукупність творчої легкості, творчої оригінальності, творчої гнучкості, творчої продуктивності та уяви [2]. Е.Фромм вважав, що творчі здібності – це здібність дивуватись і пізнавати, уміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях, спрямованість на відкриття нового і здатність до глибокого усвідомлення свого досвіду.

Одним з основних критеріїв творчих здібностей виступає творча легкість. Це процес, який показує здатність дитини засвоювати новий матеріал, відтворювати вже пройдений та гнучко включатися у варіації вирішення поставлених проблем [3].

Реалізація діагностичного процесу здійснювалася за допомогою адаптованих методик «Чудові килимки» та «У пошуках скарбів».

Суть методики Д.Равена «Чудові килимки» полягала у здатності дитини включитися у гру та держати зоровий образ цілісності малюнку на килимі. За допомогою зоровому образу дитина повинна буда знайти елемент, якого не вистачає на малюнку з представлених нижче варіантів. Деякі з візерунки вимагали від дитини підключити ще й увагу, адже у матрицях 8 – 12 візерунки килима не є лінійними [5].

Суть методики Дж. Гілфорда «У пошуках скарбів» полягала у здатності дитини включитися у гру та держати зоровий образ цілісності малюнку. За допомогою зоровому образу дитина повинна була знайти найкоротший шлях пірата до бажаних скарбів. У лабіринтах 4 та 5 для пірата було відкрито не один відсік для початку шляху, а декілька. У 6 лабіринті шляхів було 4 [1].

Результатом вивчення творчої легкості були такі дані:

2 дитини з вибірки (1,2%) були віднесені до дуже високого рівня. Ці діти змогли вирішити 11 – 12 матриць, та пройти 7 – 8 лабіринтів не розриваючи лінії. До високого рівня було віднесено 68 дітей (41,5%). Це діти які змогли вирішити 9 -10 матриць та пройти 5 – 6 лабіринтів не розриваючи лінії. До середнього рівня було віднесено 74 дитини (45,1%). Ці діти змогли вирішити 7 – 8 матриць та пройти не розриваючи лінії 4 лабіринти. Також зараховувались відповіді до результату на середній рівень сформованості легкості, лабіринти в яких дитина зробила 1 розрив. До низького рівня було віднесено 17 дітей з вибірки (10,4%). Це діти які змогли вирішити 4 – 6 матриць, та пройшли 3 лабіринти без розриву лінії. До дуже низького рівня віднесено 3 дітей (1,8%). Це діти які не змогли справитися з завданнями зовсім. Вони не вирішили жодної матриці та не змогли пройти жодного лабіринту.

Другим з основних критеріїв творчих здібностей виступає творча оригінальність. За П.Торренсом творча оригінальність це здатність придумати унікальні, нові ідеї, які можуть здивувати [3]. У дошкільному віці цей процес розглядається, як процес, який показує здатність дитини у засвоєнні нового матеріалу підходити до рішення нових завдань креативно, так як сама дитина може зрозуміти і запам'ятати (за О.І.Кульчицькою). Тому з'ясування рівня сформованості творчої оригінальності дає можливість виявити рівень розвитку творчих здібностей старших дошкільників.

Реалізація діагностичного процесу здійснювалася за допомогою адаптованих методик О.І.Кульчицької «Тантаграми» та «Паралельні лінії» [2].

Суть методики «Тантаграми» полягала у здатності дитини створити щось оригінальне, нове з кольорових геометричних фігур на який було поділено «Квадрат». Під час проведення даного тесту дитині пропонувалася стимульна фігура так як діти 5 – 7 років дуже смутно розуміли поставлене завдання на словах.

Під час проведення завдань діти реагували мляво, завдання робили неохоче. 80% дітей просили повторити завдання, та показати ще приклади. Але досліджуючи критерій розвитку у дітей творчої легкості слід констатувати що результати завдань досить непогані (так у завданні О.І.Кульчицької «Тантаграми» до дуже високого рівню було віднесено 22 дитини (13,4%), а у завданні О.І.Кульчицької «Паралельні лінії» адаптовані для старшого дошкільного віку О.В.Андрощук до дуже високого рівню було віднесено 7 дітей з вибірки (4,3%)).

Спостереження за роботою дітей над аплікацією виявило що 6 дітей з вибірки (3,7%) повторило стимульний матеріал, ще 48 дітей (29,3%) трошки його видозмінило. Стимульною фігурою було зроблено людину, діти, які доповнювали людину додавали їй деякі нові елементи, такі як: булава (Козак), торбинка (Дівчинка іде в магазин), капелюх (Модниця) і т.ін. 54 дитини з вибірки (32,9%) зробили завдання по своєму, але в межах середнього рівня, тобто використали не всі елементи танаграми, додали лише один новий елемент до стимульної фігури, робили повторювані іншими фігури. 34 дитини (20,7%) змогли зробити оригінальні аплікації, та дати широке пояснення своєї роботи, придумати назву, та залучити декілька пар критеріїв. Так серед робіт цих дітей можна виділити такі роботи: сім'я на пікніку, я та моя маленька мишка, новий рік з подарунками. Та 22 (13,4%) дитини з вибірки змогли зробити нову, нестандартну аплікацію. При поясненні своєї роботи діти, які набрали дуже високий рівень, давали широке пояснення своїм незвичайним роботам. Ці 22 дитини змогли дати оригінальну назву аплікації (Димозбирач, Травяний млинок, Чарівний камінець), не повторити вже створених іншими зображень, ввести сюжет та розробити за стандартизованими критеріями О.І.Кульчицької свої роботи, а також використати максимальну кількість елементів.

За результатами даних рівню розвитку творчої оригінальності у дітей старшого дошкільного віку на дуже низькому рівні. Так загально до дуже високого рівня віднесено лише 6 дітей з вибірки (3,3%). До високого рівня віднесено 20 дітей (12,2%), до середнього рівню 51 дитина (31,1%), до низького рівню 46 дітей (28,0%) та до дуже низького рівню 41 дитина (25,0%).

Наступним критерієм творчих здібностей виступає творча гнучкість. Це процес, який показує здатність дитини до всебічного розгляду предмету, здібність урахувати при прийнятті рішень різні обставини: економічні, географічні, політичні, особистісні, медичні, національні (за П.Торренсом) [3].

Реалізація діагностичного процесу за критерієм творчої гнучкості здійснювалася за допомогою методик О.І.Кульчицької «Слова на літеру «К» та «Завершення фігури» П.Торренса. Методики на виявлення розвитку творчої гнучкості «Слова на літеру «К» та «Завершення фігури» були направлені на розвиток мовлення та на бачення уявного зображення у незакінченому малюнку. Робота велась з кожним окремо «Слова на літеру К» та у групі «Завершення фігури».

Наступним етапом виявлення критерію творчої гнучкості була методика П.Торренса «Завершення фігури». Аналіз критерію гнучкості в цьому експерименті показав, що серед усієї вибірки, а це 164 дитини, лише 2 дитини (1,2%) змогли самостійно впоратися з поставленим завданням. Не повторити жодного зображення, завершити малюнок індивідуально без допомоги викладача та психолога. Завершити всі десять малюнків. 4 дитини (2,4%) змогли завершити десять малюнків, з яких два були повторними. 53 дитини (32,3%) змогли завершити всі десять малюнків, але під пильним наглядом викладача та психолога, з наведеними прикладами, повторенням стимульного зображення. 46 дітей (28%)

завершили 6 – 8 зображень, зробили це під пильним наглядом психолога та викладача, повторили стимульну фігуру декілька разів. Та, нажал, 59 дітей (36%) не змогли впоратися з завданням. Серед їх робіт були такі, де діти не завершили жодної фігури, наводили задані лінії, робили найпростіші з'єднання, повторювали лише стимульну фігуру.

За результатами даних рівень розвитку творчої гнучкості недостатньо розвинений. Це підтверджують показники оцінок рівнів. Так загалом до дуже високого рівню віднесено 6 дітей з вибірки (3,7%). До високого рівню творчої оригінальності віднесено 18 дітей (11,0%), до середнього рівню 52 дитини (31,7%), до низького рівню віднесено 43 дитини (26,2%) та до дуже низького рівню віднесено 45 дитини (27,4%).

Наступним етапом вивчення розвитку творчих здібностей старших дошкільників є вивчення творчої продуктивності. Творча продуктивність за П.Торренсом це здатність до висування великої кількості ідей за одиницю часу.

Реалізація процесу означеного виду творчої діяльності старших дошкільників здійснювалась за допомогою методик О.І. Кульчицької «Створи казку з означеними словами» та П.Торренса «Завершення фігури» та «Овал».

Суть методики «Створи казку з означеними словами» полягала у виокремленні та логічному вплітання названих психологом слів у оповідання. Дитина в процесі казки повинна була гармонійно вплести слова означені психологом.

Оцінювання результатів проведення даної методики здійснювалось за встановленими нами критеріями: легкість виконання завдань тесту (кількість використуваних дітьми слів у процесі придумування казки, а також кількість закінчених речень); оригінальність сюжету; узагальненість мислення (абстрактне або образне); складність сюжету; прояв дітьми фантазії.

Стосовно прояву критерію творчої продуктивності було виявлено, що лише 12,2% (20 дітей) досліджуваних проявили дуже високий рівень активності та інтересу до завдань. Не зважаючи на труднощі під час проведення експерименту, діти не втрачали інтересу та проявляли активність задля отримання результату своєї діяльності, що відповідає дуже високому рівню прояву у них творчої продуктивності. Високий рівень виявлено у 11% досліджуваних (18 дітей). Ці діти також активно виконували поставлені завдання, але не змогли виконати все вчасно чи десь трошки помилились. Середній рівень творчої продуктивності було виявлено у 31,7% досліджуваних (52 дитини). Це діти, які робили завдання, але з вибірки часто повторювані та не оригінальні щодо групи. Низький прояв критерію творчої продуктивності було виявлено у 29,8% досліджуваних (48 дітей), та дуже низький рівень було виявлено у 15,9% досліджуваних (26 дітей). Такий рівень отримали діти, які не змогли виконати завдання, копіювали «у сусіда», відмовлялися працювати з психологом. За результатами даних рівень розвитку творчої продуктивності на досить непоганому рівні. Це підтверджують показники оцінок рівнів. Так загалом дуже високий, високий та середній рівень виявлено у 90 дітей з вибірки. Це становить 54,9%. Це дуже непоганий результат, та переважна більшість дітей.

У дитячій творчості уява – це вільне, своєрідне, творче відображення дійсності. Це процес, який вимагає досвіду у вмінні подумки сполучати образи в нові поєднання і комбінації, вмінні уявляти можливі зміни дійсності. Творча уява є основою творчих здібностей дитини.

Реалізація діагностичного процесу за критерієм творчої уяви здійснювалась за допомогою методик «Творча уява» Лаврентьєва Г.П., Титаренко Т.М. [4] та модифікованої методики «Сни тварин» Краснощоківа Н.В. [6].

Розвиток творчої уяви передбачає самостійність мислення дошкільників, здогадливість, уміння швидко орієнтуватись у проблемній ситуації, яскравість нових образів. Для цього дітям читалась певна казка («Теремок») та пропонувалось підібрати одну з запропонованих геометричних фігур, яка б якнайбільше характеризувала казкових героїв.

Кожна фігура – певний символ. Для того щоб визначити стан розвитку творчої уяви старшого дошкільника, слід було звернути увагу на те чи, може дитина виконувати завдання? Як вона його сприймає: зі жвавою зацікавленістю, чи здивована, чи, може, зовсім

не сприймає, каже, що фігури не схожі на персонажів казки? Чи здатна дитина на творчий пошук? Чи може вона відходити від шаблону? Чи є насправда схожість між казковим персонажем та геометричною фігурою, яку вибрала дитина?

Суть методики «Сни тварин» полягала у вмінні дитини уявити себе заданою тваринкою та намалювати те, що цій тваринці може наснитися.

За результатами даних рівень розвитку творчої уяви такий: до дуже високого рівню було віднесено 8 дітей (4,9%), до високого рівню розвитку творчої уяви було віднесено 18 дитини (11,0%), до середнього рівню 32 дитини (19,5%), до низького рівню 74 дитини (45,1%), та до дуже низького рівню сформованості творчої уяви було віднесено 40 дітей (24,4%).

Під час роботи з завданнями на виявлення творчої уяви, за моїми спостереженнями, діти постійно намагалися зробити все по скоріше та аби як. На жаль жодна дитина не була до кінця відкрита та не намагалася зробити все по своєму, але не відходячи від завдання.

За результатами даних можна побачити, що рівень розвитку творчої уяви у дітей старшого дошкільного віку на дуже низькому рівні. Цей факт підтверджують показники оцінок рівнів. Так загально дуже високий рівень набрали лише 8 дітей з вибірки (4,9%). Це дуже поганий результат за умови того, що в роботі приймало участь 164 дитини. Високий рівень творчої оригінальності отримали 24 дитини (14,6%), середній рівень 18 дітей (11%), низький рівень набрали 74 дитини (45,1%) та дуже низький рівень набрали 40 дітей (24,4%).

За результатами роботи по виявленню розвитку творчих здібностей наступні висновки: до дуже високого рівню було віднесено 14 дітей (8,5%) з усієї вибірки, високий рівень творчих здібностей по всій вибірці спостерігався у 33 дітей (20,1%), середній рівень творчих здібностей по всій вибірці спостерігався у 38 дітей (23,2%), низький рівень творчих здібностей по всій вибірці спостерігався у 44 дітей (26,8%) та до дуже низького рівню було віднесено 35 дітей (21,3%).

Аналізуючи дані, можна зробити висновок, що завдання на виявлення розвитку творчих здібностей старших дошкільників виявилися надзвичайно складними для дітей даної вікової групи, а саме 5 – 6 років.

Кількісний та якісний аналіз отриманих даних дозволив нам зробити наступні висновки про розвиток творчих здібностей старших дошкільників:

1. По творчій легкості («Матриці Равена», «Лабіринти Гілфорда»).

Дуже високий рівень творчих здібностей спостерігається у 7,9% дітей. Високий рівень творчої легкості виявлено у 31,4% дітей, що пов'язано з частковою відсутністю інтересу до деяких завдань. Середній рівень виявлено у 43,9% дітей. Низький рівень виявлено у 5% дітей. Це вирішення усієї легких завдань. Тобто Матриці Равена серії А то Лабіринти Гілфорда перші три. Ці діти мають недостатню увагу, потребують повторного пояснення. Дуже низький рівень виявлено у 3% дітей.

2. По творчій оригінальності («Тантаграми», «Паралельні лінії» О.І.Кульчицька, О.В.Андрощук).

Дуже високий рівень виявлено у 5,5% дітей. Високий - у 17,7% дітей. Середній рівень - у 25,6% дітей. 3. По творчій гнучкості («Слова на літеру «К», «Білі кружечки» О.І.Кульчицька).

Дуже високий рівень виявлено у 10,4% дітей. Високий - у 11% дітей. Середній рівень - у 25,6% дітей.

4. По творчій продуктивності («Створи казку» О.І.Кульчицька, «Завершення фігури», «Овал» П.Торренс).

Дуже високий рівень виявлено у 12,2% дітей. Високий - у 11% дітей. Середній рівень - у 31,7% дітей.

5. По творчій уяві («Тест на творчу уяву» Г.П.Лавретьєва, Г.М.Титаренко, «Сни тварин» Н.В.Краснощокова, О.В.Андрощук).

Дуже високий рівень виявлено у 4,9% дітей. Високий - у 14,6% дітей. Середній рівень - у 11% дітей.

На основі отриманих результатів була розроблена експериментальна програма з розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гилфорд Д. Три сторони інтелекта // Психология мышления / Ред. А.М.Матюшкин. – М.: Прогресс, 1965. – 525 с. – С. 433-456
2. Кульчицкая, Е. И. Диагностика уровня развития творческих способностей / Е.И. Кульчицкая, Л.Г. Черная // Обдарована дитина. – 2003. – №4, 5. – С. 13–28, 42–50.
3. Матюшкин А.М. (ред.) Фигурная форма А теста творческого мышления Э. Торранса, адаптированного сотрудниками Общесоюзного центра "Творческая одаренность" НИИ ОПП АПН СССР. М.: Изд-во НИИ ОПП АПН СССР, 1990.
4. Практична психологія для вихователя: научно-популярна література. Вип. 1 / Г.П. Лаврентьева, Г.М. Титаренко. – К. : ВПОЛ, 1993. – 34 с.
5. Прогрессивные матрицы Равена: методические рекомендации /сост. и общая редакция О.Е.Мухордовой, Т.В.Шрейбер. – Ижевск: Изд-во «Удмуртский университет», 2011. – 70 с.
6. Тест «Сни тварин». Джерело: Краснощекова Н.В. Диагностика и развитие личностной сферы детей старшего дошкольного возраста. Тесты. Игры. Упражнения / Н.В. Краснощекова. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2006. – 299 с.

*Віра Кузьменко
(Київ)*

РОЗВИТОК ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКА ЯК ПРОБЛЕМА ДОСЛІДЖЕНЬ У ГАЛУЗІ ВІКОВОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Багатьма авторами доведено, що дошкільне дитинство є найважливішим періодом для становлення індивідуальних відмінностей, розвитку та стабілізації біологічних передумов особистісного становлення, формування психічних процесів, довільності поведінки та діяльності [1; 2; 6]. Власне, саме в період від 3 до 7 років, який містить в собі найважливіші вікові кризи, закладаються основи індивідуального та особистісного розвитку, виникають новоутворення, становлення яких впливає на успішність життєдіяльності людини [2; 3; 5]. Проте на цьому етапі процеси розвитку індивідуальності дитини можуть протікати гармонійно або проблемно, що відзначається на подальшому навчанні і має враховуватись в подальшій спеціальній навчально-виховній роботі. Багатьма авторами відзначаються випадки сполученості протилежних за якістю властивостей: наприклад, успішного фізичного розвитку дитини з мовленнєвими вадами, сенсорні розлади із високим рівнем пізнавальної активності малюка, високий рівень розвитку творчих здібностей із гіперактивністю тощо [1; 2; 5; 6].

Проведене нами теоретико-емпіричне дослідження проблеми розвитку індивідуальності дітей дошкільного віку дало змогу виявити притаманні дітям типи розвитку індивідуальності, серед яких виявлено як гармонійні, так і дисгармонійні, встановити індивідуальні стилі їх поведінки. На жаль, досить великою як молодшому, так і у старшому дошкільному віці, виявилась підгрупа дітей із ознаками дисгармонійного розвитку (34% та 26% відповідно), що потребує активізації психолого-педагогічної роботи з урахуванням цих особливостей та здобутків як вікової, так і спеціальної психології [4].

Ми розглядаємо *індивідуальність* як унікальну, інтегровану, динамічну систему, що знаходиться в епіцентрі перетину рівнозначущих конструктів (індивідуального та особистісного). Конструкт кожного напрямку являє собою сукупність індивідуальних відмінностей того чи іншого характеру. Успішний розвиток індивідуальності супроводжується формуванням системоутворювальних властивостей, функціональним призначенням яких є виокремлення,

підтримка та поширення власних здобутків при створенні індивідуального стилю діяльності та побудові унікального життєвого шляху.

Розглянемо результати *інтегрованого аналізу* стану індивідуальних відмінностей та системоутворювальних властивостей індивідуальності дітей дошкільного віку. Аналіз даних здійснювався нами не в узагальненому, уніфікованому, а в індивідуально-окресленому вимірі. Підсумкові результати бального оцінювання СВІ та ІВ відображувались у «психологічних портретах» окремих дітей та «психологічних паспортах» групи, що давало можливість здійснити заключне інтегроване оцінювання та створити типологію ознак гармонійно розвинутої індивідуальності дітей 3-7 років [4].

Стабільно-гармонійний розвиток характеризується стабільністю та гармонійністю усіх індивідуальних відмінностей дитини. Достатньо стабілізовані відмінності як індивідуального, так і особистісного конструкту індивідуальності, достатньо стабільним, вираженим та завершеним у відповідності до віку є стан системоутворювальних властивостей.

Нестабільно-гармонійний розвиток характеризується недостатньою стабільністю, але однорідністю індивідуальних відмінностей дитини. Відмінності індивідуального і особистісного конструктів знаходяться на приблизно однаковому середньому рівні, суттєвих розбіжностей в їх розвитку за параметром стабільності не відзначено. Системоутворювальні властивості (цілепокладання, вибірковість та винахідливість) сформовані помірно.

Асинхронний розвиток – характеризується нерівномірністю у стані індивідуальних відмінностей, суттєвими розбіжностями у стані відмінностей індивідуального або особистісного конструкту індивідуальності, які є більш або менш стабілізованими. Аналогічна розбіжність відзначається і у стані системоутворювальних властивостей, серед яких є більш або менш стабілізовані, виражені та завершені.

Дисгармонійний розвиток характеризується нестабільністю індивідуальних відмінностей. Відмінності як індивідуального, так і особистісного конструкту не стабільні, їх прояви відзначаються рідко або відсутні. Цілепокладання, вибірковість та винахідливість характеризуються несталістю, невираженістю та незавершеністю.

Якісний аналіз інтегрованих кількісних даних показав, що при оцінюванні стилів розвитку малюків за ознаками гармонійно-розвинутої індивідуальності, кількість дітей як молодшого, так і старшого дошкільного віку із найвищими показниками є досить невеликою. Так, підгрупа дітей, особливості розвитку яких можна віднести до стабільно-гармонійного стилю, виявилась найменшою серед усіх інших (6% молодших та 18% старших дошкільників). Суттєво більшою є кількість дітей обох вікових груп, які виявили ознаки середнього рівня розвитку (64% молодших та 66% старших дошкільників). Зазначимо, що серед них виявилась майже половина тих дітей, яким притаманний нестабільно-гармонійний стиль розвитку індивідуальності (34% молодших та 44% старших дошкільників).

Друга підгрупа дітей, особливості розвитку яких за сукупністю балів були віднесені до середнього рівня, але за диференційованим якісним оглядом даних оцінювались як асинхронні, із дорослішанням дошкільнят меншає (з 30% до 22%). Зауважимо, що такі зміни відбулись перш за все за рахунок гармонізації системоутворювальних властивостей, підвищення їх вираженості та завершеності, помірної стабілізації індивідуальних відмінностей особистісного характеру, їх відносного вирівнювання, внаслідок чого діти стають більш свідомими, самостійними, впевненими, виявляють систему сформованих ставлень до оточуючого світу, потреб та мотивів, більшу емоційно-вольову стабільність, відповідне до програмових вимог та вікових нормативів коло уявлень. Зменшується і кількість дітей із дисгармоніями індивідуального характеру, що перш за все відбувається внаслідок зменшення кількості захворюваності старших дошкільників, підвищення рухової вправності та фізичної активності.

Тим не менше, і в старшому дошкільному віці група дітей, у розвитку яких виявлено ознаки асинхронії, дисбалансу або у напрямку індивідуального, або особистісного розвитку, залишається досить великою, що може зумовити стабілізацію відхилень, їх фіксацію у

розвиткові дитини та посилюються у шкільному віці, провокуючи процеси регресивного характеру.

Якісний аналіз інтегрованих даних за ознакою відмінності, унікальності *стилю діяльності та поведінки*, показав, що серед загальної кількості дітей виділяються ті, які схильні до наслідування, суттєвої модифікації свого стилю залежно від вимог соціального середовища або до утримання відмінних, неповторних, незвичних, інколи неприйнятних для оточуючих особливостей поведінки. Отже, на основі аналізу у цьому вимірі було виявлено такі стилі поведінки дітей 3-7 років: стабільно-уніфікований (“Я такий як усі”), нестабільно-приспосувальний (“Я такий як вам хочеться”) та стабільно-своєрідний (“Я такий, який я є”).

Стабільно-уніфікований стиль діяльності та поведінки характеризується намаганням дитини відповідати існуючим соціальним зразкам, нормам, наслідувати та копіювати моделі поведінки тих дітей, які оцінюються дорослими як “хороші”, “правильні”, намаганням бути “такими як усі” - не краще і не гірше інших, робити самостійно те, що роблять самостійно інші (не більше і не менше), порівнювати себе та продукти своєї діяльності з нормами, еталонами та повторювати їх, орієнтуючись на зразки – підтягуючись або і припинюючись до пропонованих зразків та моделей поведінки. Досягненням успіху вважається точне копіювання, відтворення чого-небудь, при цьому діяльність дитини супроводжується радістю, задоволенням, емоційним піднесенням. Зазначимо, що досить часто відповідність зразкам, нормам, еталонам вимагає від дитини докладання вольових зусиль, певного здолання, переборювання, що найбільш характерно для дітей з наочно-вираженими порушеннями стану індивідуальних відмінностей (вадами зору, слуху, рухового апарату тощо).

Нестабільний, приспосувальний стиль діяльності та поведінки характеризується – нерівномірністю, різкими «перепадами» від яскраво-негативної до ідеальної, зразкової, схильністю різко та несподівано її змінювати (інколи на протилежну) залежно від зміни зовнішніх умов та обставин (з ким спілкується – з дорослим або дитиною, де знаходиться – вдома або у дитячому садку). Дітям із таким стилем поведінки зазвичай властива неспроможність протистояти та відстоювати свої бажання (особливо у процесі спілкування з дорослими), утримувати та зберігати характерний для себе, природний стиль поведінки у різних видах діяльності, різних ситуаціях спілкування, щиро виявляти особливості свого характеру, схильність приховувати свої бажання та змушено приймати загальногрупові вимоги, певна закутість та надмірна стриманість. Ці діти рідко чинять опір кому-небудь, найчастіше погоджуються із міркуваннями та пропозиціями оточуючих, приймають та виконують чужі рішення, реалізують чужі плани, втілюють у життя чужі наміри. Помітними є розбіжності у стилі поведінки дитини залежно від контексту подій, віку співрозмовника, стилю його спілкування, характеру вимог. Поведінка дитини може різко мінятися від привітної чи навіть угодницької – з дорослими або старшими дітьми – до байдужої або навіть принизливої, зверхньої – із ровесниками або молодшими дітьми.

Стабільно-своєрідний, відмінний стиль діяльності та поведінки характеризується здатністю дитини незалежно від зміни зовнішніх умов, контексту подій або стилю спілкування з нею оточуючих (як дорослих, так і дітей) утримувати та реалізовувати звичні для неї моделі поведінки, застосовувати самостійно обрані (або вигадані) способи реагування на конфліктні або проблемні ситуації, перевірені засоби досягнення мети. Ці діти здатні щиро себе виявляти, утримувати та відтворювати характерні, виразні, як позитивні, так і негативні особливості своєї поведінки незалежно від зовнішніх обставин та впливів оточуючих людей, внаслідок чого вони можуть сприйматися дорослими як “важкі, але цікаві”. Діти з таким стилем поведінки вирізняються своєю відкритістю, щирістю, а також – непоступливістю, прагненням “командувати”, “бути важливим”, вести за собою, повчати “як треба робити”, показувати приклад, пояснювати, ініціювати спільні справи, придумувати та вигадувати щось, залучати до спільної діяльності інших (як дорослих, так і дітей), розподіляти обов’язки, оцінювати. Яскраво простежується прагнення виробляти систему обов’язкових вимог, правил, нагадувати іншим про необхідність їх виконання, бажання контролювати та реагувати на порушення цих правил.

Якісний аналіз даних показав, що серед дітей 3-7 років вирізняються ті, у яких простежується спрямованість *альтруїстичного або індивідуалістичного характеру*. При *альтруїстичній спрямованості* поведінка дітей характеризується прагненням допомогти іншим, виявити та урахувати не тільки свої бажання та інтереси, але і інтереси інших, спроможністю захищати та виборювати не тільки свої наміри, ідеї, плани, скільки плани інших. Вони виявляють схильність обговорювати, вислуховувати, приймати інші точки зору, вибираючи з них прийнятні для себе та корисні для справи, при цьому спокійно реагують на протилежні думки, незгоду, намагаються не стільки командувати, скільки переконувати і заохочувати. Модель поведінки *індивідуалістичного спрямування* характеризується тенденцією на відстоювання власних бажань та інтересів, постановку та досягнення лише індивідуально-значущих цілей, прийняттям рішень “на власну користь”, застосуванням найбільш зручних (ефективних) лише для себе і неприйнятних та незрозумілих для інших засобів, моделей реагування на конфлікт, способів розв’язання проблемних ситуацій, несхильністю обговорювати, вислуховувати інші точки зору, емоційно-негативним реагуванням на протилежні думки. Загалом ці діти найчастіше виявляють впевненість у собі, рішучість (інколи безапеляційність, задиркуватість), наполегливість, самостійність, вимогливість, вони найчастіше користуються повагою серед однолітків, намагаються виконувати головні ролі у іграх, завжди займають високе статусне положення у дитячих об’єднаннях.

Отже, діагностика стану індивідуальних відмінностей дітей 3-7 років експериментально підтвердила, що вони у цей період характеризуються мінливістю, гнучкістю, поступово поширюється їх коло, вони стають більш стабілізованими. Тим не менше, значній кількості дітей як молодшого, так і старшого дошкільного віку притаманна нестабільність, дисгармонії розвитку у тих чи інших сферах, що зумовлено не тільки об’єктивними особливостями розвитку дитини, але і специфікою педагогічної діяльності, яка у більшості випадків не враховує унікальність гами індивідуальних відмінностей, притаманної кожній дитині.

Проведений інтегрований аналіз стану індивідуальних відмінностей та системоутворювальних властивостей індивідуальності показав, що кількість дітей із характеристиками стабільності та гармонійності на шляху розвитку індивідуальності у старшому дошкільному віці збільшується. Але і в старшому дошкільному віці виявлено значну кількість малюків, розвиток яких характеризується нестабільністю, дисгармоніями або асинхроніями у розвитку або окремих конструктів індивідуальності або їх окремих складових (наприклад, мовленнєвого, емоційно-вольового, сенсорного та ін.), несформованістю системоутворювальних властивостей індивідуальності, що потребує уваги як педагогів, так і фахівців у галузі спеціальної психології та педагогіки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія і практика. Навчальний посібник / Під заг. ред. доктора пед. наук, професора С.О.Нікітчиної. – К.: Видавничий Дім "Слово", 2014. – 368 с.
2. Калмикова Л.О. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку: [монографія]. – К.: Вид-во «ПП Медведєв», 2007. – 304 с.
3. Кузьменко В.У. Моніторинг індивідуальних навчальних досягнень дошкільника // Дошкільне виховання. – 2015. – №5. – С.2-7.
4. Кузьменко В.У. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років. Монографія. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2005. – 354 с.
5. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки. Навчальний посібник / Вступні нариси та упорядкування З.Н.Борисової, В.У.Кузьменко; За заг. ред. З.Н. Борисової. – К.: Вища школа, 2004. – 511с.
6. Rogers C. On Becoming a person. – Boston: Centry Edition, 1961. – 420 p.

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

*Кирило Бірюльов, Андрій Селемонавічус
(Львів)*

ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

Вступ

Сучасний розвиток інформаційного середовища навчального закладу вимагає впровадження та ефективного використання новітніх інформаційних сервісів. З бурхливим розвитком і впровадженням комп'ютерних засобів в навчальний процес з'являються нові форми навчання та освіти. Одним з перспективних напрямів розвитку сучасних інформаційних технологій є хмарні обчислення. Наприклад, китайські, катарські та турецькі вузи беруть участь в програмі IBM Cloud Academy, яка дозволяє отримувати доступ до різноманітного спектру освітніх ресурсів [1]. В'єтнамські вузи використовують хмарні технології при розробці освітніх програм, а в Державному Університеті Ханюю використовується «хмарна» платформа, розроблена корпорацією IBM.

Поняття хмарних обчислень

Під хмарними обчисленнями (англ. cloud computing) розуміють технології розподіленої обробки даних, в якій комп'ютерні ресурси і потужності надаються користувачу як Інтернет – сервіси. Суть хмарних технологій полягає в наданні користувачам віддаленого доступу до послуг, обчислювальних ресурсів до прикладних додатків через мережу Інтернет. Під час хмарних обчислень дані постійно зберігаються на віртуальних серверах, розміщених в хмарі, а також тимчасово кешуються на клієнтській стороні на комп'ютерах, смартфонах і т.д. Для побудови хмарних сервісів використовується одна з трьох базових моделей:

- інфраструктура як сервіс;
- платформа як сервіс;
- програмне забезпечення як сервіс.

Інфраструктура як сервіс (IaaS, infrastructure as a service) – користувачам надаються базові обчислювальні ресурси, такі як віртуальний сервер з унікальною IP – адресою та ресурси збереження даних. Прикладом даної хмарної моделі є Amazon Elastic Compute Cloud (Amazon EC2), яка дозволяє встановлювати на віртуальних машинах Linux – сервера та за хвилини на порядки збільшувати обчислювальні потужності [2]. Дана технологія представляє інтерес для навчальних закладів в якості платформи для проведення обчислень.

Платформа як сервіс (PaaS, platform as a service) – надає користувачу платформу для розробки, тестування та підтримки веб – додатків як послуги. Як приклад платформи можна навести сервіс Google Apps Engine, який дозволяє створювати додатки на мові Python [3]. Дана модель хмарних обчислень не актуальна для навчальних закладів.

Програмне забезпечення як сервіс (SaaS, software as a service) – модель в якій користувачу надається можливість використовувати прикладне програмне забезпечення, яке доступне з різних клієнтських пристроїв, наприклад через веб – браузер. Ця модель представляє найбільший інтерес для навчальних закладів. Прикладами цієї платформи є системи Microsoft Live@edu та Google Apps for Education.

Приклад використання платформи Google Apps for Education для навчального процесу

Опишемо основні сервіси Google Apps, які можна використовувати під час підготовки та ефективного проведення навчальних занять:

- Google Docs та Google Sheets, сервіси для групової роботи над текстом. Дозволяє в режимі реального часу відслідковувати любі зміни в документі, здійснювати виправлення, залишати позначки та користуватись вбудованим чатом;

- Google Forms, інструмент для створення тестів, анкет і т.п. Можна організувати контроль самостійної роботи студента;
- Google Sites, це колекція шаблонів веб-сайтів, які можна використовувати для створення власної веб-сторінки. Створені сторінки мають сервіси статистики та коментарів, для організації зворотнього зв'язку від викладачів та інших студентів, що є корисним у дослідницьких проектах;
- Google Slides, сервіс подібний до презентації Power Point, але має такі переваги, як безкоштовність, спільної розробки однієї презентації групою студентів, доступність з різних пристроїв (планшетів, смартфонів);
- Google Drawing, сервіс для швидкої побудови діаграм та схем;
- Google Classroom, при створенні аккаунта у Google Apps for Education користувачі отримують доступ до вбудованої у сервіси Google системи керування навчанням.

Адміністратор навчального закладу реєструє корпоративний аккаунт у Google Apps for Education на відповідальну особу. Всередині цього аккаунту створюються аккаунти користувачів з різними правами доступу. Після реєстрації навчального закладу необхідно увійти у консоль адміністратора за адресою:

<https://admin.google.com/>

Системний адміністратор реєструє аккаунти викладачів та адміністрації навчального закладу, надає їм права доступу на створення аккаунтів студентів та формування груп, підключає додаткові сервіси Google. Для входу в Google Classroom викладачі та студенти користуються адресою:

<https://classroom.google.com>

Після входу викладач створює курс навчальної дисципліни, додає завдання та запрошує студентів, або видає їм ключ входу до курсу. В якості логіну використати адресу E-mail домену навчального закладу (наприклад lcdut.com.ua) та пароль, який видає студентові викладач або адміністратор. Після вдалого логіну (можливо буде видано повідомлення з проханням ввести номер телефону – ввід можна пропустити), необхідно вибрати, чи ви є студент чи викладач. На головній сторінці Google Classroom будуть відображені всі курси, які вивчаються на даний момент. Якщо немає потрібного курсу, то необхідно ввести пароль курсу виданий викладачем. На сторінці курсу відображаються завдання, що потрібно здати, та додаткові повідомлення від викладача. В детальній інформації по завданню є перелік файлів, які потрібно відправити викладачу після виконання завдання. Бланки звітів з роботи відкриваються для редагування в додатку Google Docs – цей веб-додаток по функціональності та інтерфейсу наближений до MicrosoftWord, але не потребує ліцензії. Збереження змін в документі відбувається автоматично. Після внесення змін (заповнення звіту) можна прикріпити додаткові файли (скріншот, текст програми або інше) та надати коментар для викладача. Завдання відсилається до викладача, який його перевіряє та виставляє оцінку або повертає на доопрацювання.

Висновки

У статті А. И. Газейкина, А. С. Кувина [4] визначені переваги хмарних технологій у освітньому процесі:

- економічні: основною перевагою для багатьох освітніх закладів є економічність. Це особливо відчутно, коли послуги, подібні електронній пошті, безкоштовно надаються зовнішнім провайдером. Обладнання для цих послуг може використовуватись для інших цілей або ліквідуватись. Звільняються приміщення, що є актуальним в умовах, коли є бракує учбових аудиторій;
- технічні: мінімальні вимоги до апаратного забезпечення (обов'язковою умовою є лише наявність доступу до мережі Інтернет);
- технологічні: більшість хмарних послуг високого рівня або достатньо прості у використанні, або вимагають мінімальної підтримки;

– дидактичні: широкий спектр онлайн-інструментів та послуг, які забезпечують безпечне з'єднання і можливість співпраці педагогів та учнів.

Також можна виділити і деякі недоліки хмарних технологій, які носять в основному технічний і технологічний характер і не впливають на їх дидактичні можливості і переваги. До таких недоліків можна віднести обмеження функціональних властивостей програмного забезпечення в порівнянні з локальними аналогами, відсутність вітчизняних провайдерів хмарних сервісів, відсутність вітчизняних та міжнародних стандартів, а також відсутність законодавчої бази використання хмарних технологій.

Наведемо можливості використання хмарних технологій у навчальному процесі. Обмін інформацією та документами, що необхідні для навчального процесу, студентів один з одним та з викладачами: перевірка самостійної роботи, консультування по проектах і рефератах. Виконання спільних проектів у групах: підготовка текстових файлів і презентацій, організація обговорення правок в документах в режимі реального часу з іншими співавторами, публікація результатів роботи в Інтернеті у вигляді загальнодоступних веб-сторінок, виконання практичних завдань на обробку інформаційних об'єктів різних видів: форматування та редагування тексту, створення таблиць і схем у текстових редакторах.

Таким чином, головною дидактичною перевагою використання хмарних технологій в сучасній освіті є організація спільної роботи студентів та викладачів.

Хмарні технології пропонують альтернативу традиційним формам організації навчального процесу, створюючи можливості для персонального навчання, інтерактивних занять та колективного викладання. Впровадження хмарних технологій не лише знижує затрати на придбання необхідного програмного забезпечення, підвищить якість та ефективність навчального процесу, але і підготує студента до життя у сучасному інформаційному суспільстві.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Авксентьева Е.Ю. МИГРАЦИЯ ЭЛЕКТРОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ОБЛАЧНУЮ СРЕДУ // Modern Research of Social Problems. – 2014. – №10(42).
2. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://aws.amazon.com/ru/ec2/>
3. Електронний ресурс. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Google_App_Engine
4. Газейкина А. И., Кувина А. С. Применение облачных технологий в процессе обучения школьников // Педагогическое образование в России. – 2012. – № 6. – С. 55-59.

*Олексій Мурін, Петронеля Максимович, Валерій Кащук
(Львів)*

СТРАТЕГІЯ РЕСУРСІВ ГЛОБАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ МЕРЕЖ

Розвиток глобальних інформаційних мереж (ГІ) ґрунтується на восьми основних принципах: сприянні відкритій конкуренції; заохоченні приватних інвестицій; визначенні гнучких регульовальних структур; забезпеченні відкритого доступу до мереж; гарантуванні загального забезпечення доступу до послуг; забезпеченні однакових можливостей для користувачів; сприянні збагаченню змісту ГІ, зокрема культурному та мовному розмаїттю; визнанні необхідності міжнародного співробітництва, особливо з найменш розвиненими країнами.

Ці принципи застосовуються в ГІ на основі підтримання здатності до взаємодії і взаємозв'язку; розвитку глобальних ринків для мереж, послуг і допоміжних програмних продуктів; гарантування конфіденційності й захисту даних; захисту прав інтелектуальної власності; співробітництва в науково-дослідній діяльності та розробці нових застосувань;

моніторингу соціального й суспільного значення інформаційного співтовариства. Кінцевою метою ГП є гарантування для кожного громадянина доступу до інформаційного співтовариства, що включає в себе соціально-економічну та індустріальну складові. Функції першої складової – установлення зразків поведінки та етикету (наприклад, при купівлі товарів удома, віртуальному спілкуванні), а також створення культурних цінностей і предметів мистецтва (наприклад, медичне право для телемедицини). [1]

Основним завданням щодо аналізу стратегій інформаційних ресурсів глобальних інформаційних мереж є узагальнення проблем, що стоять перед всіма дослідниками процесів моніторингу і безпосередньо впливають на ухваленні рішення при проектуванні систем інформаційного поля. Вибрані для розгляду проблеми можна розділити на два класи. [2]

До першого класу віднесемо проблеми пов'язані з «природою» інформаційних ресурсів. У цей клас потрапили наступні проблеми:

– **Розподіл інформаційних ресурсів між вузлами мережі:** Internet має децентралізовану архітектуру, а тому не існує «центрального» вузла, який би «знав» про всі доступні в даний момент інформаційні ресурси (хоча очевидно, що наявність такого вузла могла значно полегшити завдання створення не тільки пошукової системи).

– **Великий обсяг інформаційних ресурсів:** розмір накопичених людством даних в рамках Web величезний. З цим фактом важко сперечатися, тим більше дослідники в своїх роботах в даній області давно прагнуть оперувати десятками і сотнями терабайт. Також не можна випускати з погляду факт експоненціального зростання обсягів накопичуваної в рамках Web інформації. Очевидно, що в загальному випадку сегмент інформаційного поля Internet повторює тенденції (щодо даної проблеми) всього поля.

– **Різний час існування інформаційних ресурсів:** документи або файли можуть бути легко додані, а також легко видалені в Web. Для більшості інших членів мережі Internet ці маніпуляції з файлами можуть залишитися непоміченими, але в цілях забезпечення ефективного пошуку бачиться необхідним чітко відстеження доступності інформаційних ресурсів.

– **«Доступність» інформаційних ресурсів:** суть цієї проблеми полягає в різній якості комунікаційних зв'язків між розподіленими по всьому світу вузлами і сегментами мережі Internet. Бувають моменти, коли вузол з причин поганого рівня зв'язку з Internet стає труднодоступний решті членів мережі. Проте для нас є небажаною відмова від обліку інформації, що надається цим вузлом.

– **Динамічність зміни вмісту інформаційних ресурсів:** для пояснення цієї проблеми досить пригадати сторінки сайтів з розташованим на них розділом «Новини» або «Оголошення». Залежно від активності власника ресурсу інформація в цих розділах може мінятися від «дуже часто» (раз в 30 хвилин або ще частіше) до «дуже рідко» (раз на рік або ще рідше).

– **Різноманітність інформаційних ресурсів:** дані інформаційних ресурсів в Web різноманітні. Вони створюються в різних форматах, мають різну медіа «природу» (текст, звук, зображення і т.п.), а також розрізняються по природних мовах котрі використовуються.

– **Різна «якість» інформаційних ресурсів:** тут під словом «якість» можна розуміти широке коло проблем, починаючи з того, що в процес створення багатьох ресурсів не притягуються професійні програмісти, дизайнери, редактори і закінчуючи правовими, а також морально-етичними питаннями, що стосуються опублікованої інформації.

– **«Скритність» інформаційних ресурсів:** останнім часом з'явилися роботи, в яких розглядається проблема організації збору інформації про так званій «прихований Web». Під словами «прихований Web» розуміються інформаційні ресурси для отримання доступу до яких потрібно пройти складну процедуру реєстрації або сформувавши якийсь запит за допомогою спеціальної форми, яку пропонують розробники ресурсу. Проте на етапі реєстрації або при складанні запитів виникають великі складнощі. Наприклад, вони починаються вже з того, що наперед не відомі ні пропоновані форми, ні сенс їх полів і,

закінчуючи тим, що потрібне навчитися «розуміти» відповіді систем на послані нами запити. А етап реєстрації, додатково, може складатися з декількох стадій, що ще більш ускладнює завдання. Одним словом, розробка системи автоматичного збору інформації про такі ресурси схожа на розробку системи штучного інтелекту.

– **Різна «популярність» і рівень «корисності» інформаційних ресурсів:** очевидно, що різні IP - ресурси мають різні рівні відвідуваності та «корисності». Можна припустити, що між цими характеристиками є якась залежність. Але скористатися цією залежністю буде складно, оскільки в Internet присутні зловживання з метою підвищити відвідуваність абсолютно даремних IP - ресурсів. І якщо з відвідуваною все більш-менш ясно, то визначити корисність може тільки сам запрошує.

У другий клас віднесемо проблеми навантаження на різні елементи, що беруть участь у взаємодії:

– **Мінімізація навантаження на канали зв'язку:** тут слід пригадати те, що збір інформації про доступні IP - ресурси має на увазі передачу певних обсягів інформації з вузла джерела інформації на вузол моніторингу. Тому, наприклад, у власників великих комерційних пошукових систем проблема даного типу навантаження має цілком відчутну шкалу вимірювання – фінансову. У великих фінансових витратах можна легко переконалися, виконавши найпростіші підрахунки при відомих обсягах інформації, яка передається від інформаційних джерел до пошукової системи по комерційних каналах зв'язку і при відомій вартості передачі одиниці інформації. Аналогічна шкала вимірювання навантаження з'являється і при моніторингу сегменту інформаційного поля Internet, в якому для побудови корпоративної мережі використовують комерційні сегменти Internet комунікацій. Потрібно ще пам'ятати про те, що канали зв'язку не мають здатності по першому ж запиту збільшувати безмежно свою «ширину», тобто вони мають цілком певну максимальну пропускну спроможність.

– **Мінімізація навантаження на інформаційне джерело:** будь-яка спроба моніторингу відомостей про доступні ресурси спричинить за собою втрати обчислювальної потужності і приведе до «неефективного» навантаження на апаратні ресурси. Це, в свою чергу, може викликати негативну реакцію з боку власника інформаційного джерела.

– **Оптимізація навантаження на модулі збору і накопичення інформації:** для опису даної проблеми, слід пригадати ситуації, коли система моніторингу повинна займатися виявленням нових IP - ресурсів, аналізуючи вміст вже відомих або коли повинна обробляти великі обсяги даних, приводячи їх в належний вигляд. Таким чином, без належної оптимізації всіх алгоритмів, структур даних і процесів які протікають в системі, ми мимоволі прирікаємо себе на даремну витрату деякої частини своїх обчислювальних потужностей.

Можна припустити, що різні групи дослідників-розробників по-різному ставлять пріоритети при рішенні зазначених проблем. Проте, при всьому різноманітті підходів до рішення цих проблем, всі використовувані при реалізації системи моніторингу алгоритми, на наш погляд, укладаються в три конкуруючі концепції. Кожна концепція містить загальні проблеми, що приймають новий вигляд, нове осмислення. У проблемах з'являється деяка конкретика, що стосується напряму їх рішення. Проте спостережувані факти впровадження результатів досліджень в даній області змушують задуматися про правильність вибору багатьма дослідниками і розробниками початкової точки зору. Наприклад, зараз модними стали публікації про дослідження обсягів «осягнення» Web-пошуковими системами [3]. Ці дослідження показують, що навіть «найбільші» і, відповідно, самі передові в цій області пошукові системи охоплюють своїм моніторингом лише малий відсоток доступних ресурсів. Тому з урахуванням безперервного зростання обсягів Web, ще актуальнішим стає питання про необхідність оптимізації і вдосконалення алгоритмів моніторингу інформаційних ресурсів Web, які використовуються розробниками «великих» пошукових систем.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Глобальна інформаційна інфраструктура: тематичний випуск // Вісник інформаційно-аналітичного центру. – Одеса: ІАЦ МЗУ, 1997. – 89 с.
2. Журавська В.С. Україна на шляху до інформаційного суспільства / В.С.Журавська. – К.: Видавництво “Політехніка”, 2004. – 484 с.
3. Додонов О.Г. Інформаційні потоки в глобальних комп'ютерних мережах: монографія / О.Г. Додонов; НАН України, Ін-т пробл. Реєстрації інформації. – К.: Наук. думка, 2009. – 294 с.
4. Косинський В. І. Сучасні інформаційні технології : навч. посіб. / В.І.Косинський, О.Ф.Швець. – К.: Знання, 2011. – 318 с.
5. Сухомлин В.А. Основные принципы Глобальной информационной инфраструктуры (ГИ): учеб. изд. – М.: МГУ, 1997. – 32 с.

*Олексій Мурін, Петронеля Максимович
(Львів)*

СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Інформаційні технології навчання є такими технологіями, які засновані на принципах інформатики та які реалізуються за допомогою комп'ютерів. Головною відмінною особливістю таких технологій від традиційних є застосування комп'ютера в якості нового засобу навчання, застосування якого кардинально змінює систему форм та методів викладання, що динамічно розвивається.

Під **програмним забезпеченням** навчального призначення розумітимемо комп'ютерну програму багатократного застосування, спеціально розроблену або адаптовану для реалізації педагогічної функції вивчення або навчання при взаємодії зі студентами. Синонімами цього терміну використовуватимемо наступне: програмні засоби навчального призначення, комп'ютерні навчальні програми, комп'ютерні програми навчального призначення, комп'ютерні програми педагогічного призначення та ін. Суть терміну полягає в тому, що програми цього типу чітко орієнтовані на комп'ютерну підтримку процесу отримання інформації та формування знань в якій-небудь області, закріплення навиків, умінь, контролю або тестування. Це – основна відмінність від програм, що полегшують створення і експлуатацію самих навчальних програм – інструментальних систем, середовищ та пакетів.

Навчальні програми на сучасному етапі включають електронні підручники, електронні лекції, контролюючі програми, довідники і бази даних навчального призначення, збірки завдань і генератори прикладів, наочно-орієнтовані середовища.

Застосування комп'ютерних технологій в навчанні дозволяє спиратися на індивідуалізацію навчального процесу, підвищення наочності викладу матеріалу, тобто вони здатні забезпечувати візуалізацію освіти, глибокий і всесторонній аналіз процесів, що протікають в різних системах. Очевидними є наступні **можливості комп'ютерних технологій** в навчанні:

- автоматизація навчання, що зменшує вплив особи викладача та підвищує його «пропускну» спроможність, а також «здешевлює освіту»;
- використання комп'ютерів як засобу демонстрації різних процесів за допомогою відповідних моделюючих програм;
- реалізація активних навчальних систем: електронні підручники, тренажери, ділові імітаційні ігри і т.п.;
- доступ до баз даних і баз знань, у тому числі й до унікальних;
- використання «спілкування» з викладачем на відстані, в слухний для нього час і т.д. і

Т.П.

Дотепер відсутня прийнята типологія навчальних програм: більшість авторів виділяють три-п'ять типів навчальних програм, які відрізняються одна від одної за найрізноманітнішими ознаками, описаними в науковій літературі.

Дослідження змісту, способів і засобів розробки навчальних програм дозволили виділити основні функції, які вони виконують в навчальному процесі:

- індивідуалізувати і диференціювати процес навчання;
- здійснювати контроль з діагностикою помилок і за зворотним зв'язком;
- здійснювати самоконтроль і самокорекцію навчальної діяльності; -вивільняти навчальний час за рахунок виконання комп'ютером трудомістких рутинних обчислювальних робіт;
- візуалізувати навчальну інформацію;
- моделювати та імітувати процеси або явища, що вивчаються;
- проводити лабораторні роботи в умовах імітації на комп'ютері реального досвіду або експерименту.

Залежно від функцій, що надаються ними, навчальні програми можуть бути розділені на шість основних класів:

- енциклопедії, великі бази даних: використовуються як довідковий матеріал;- віртуальні університети і коледжі: для організації різних форм дистанційного навчання, звичайно реалізовані в середовищі Інтернет;
- тестуючі програми: для перевірки знань;
- навчальні ігри: для отримання нових знань в процесі гри з комп'ютером;
- універсальні системи навчання: забезпечення навчання по різних навчальних курсах, тестування знань і т.д.;
- спеціалізовані системи навчання: призначені для вивчення певної навчальної дисципліни.

Комп'ютерні програми і системи навчального призначення можна розділити на два великі класи: автономні і мережеві.

Незважаючи на те, що мережеві технології набули широкого поширення, велике число програмних продуктів призначене для використання тільки на окремому комп'ютері.

Залежно від середовища функціонування можна виділити наступні класи:

- ті, які використовують текстовий режим в середовищі немережевих операційних систем (наприклад, B08);
- ті, які використовують графічний режим в середовищі ОС без використання мережі;
- використовують мережеві технології, але не Інтернет;
- функціонують в середовищі Інтернет.

Залежно від числа користувачів, з урахуванням середовища функціонування, комп'ютерні системи можна розділити на чотири класи:

- розраховані на одного користувача без використання мережі;
- розраховані на одного користувача та функціонуючі в мережі;
- розраховані на багато користувачів без використання мережі;
- розраховані на багато користувачів та функціонуючі в мережі.

Залежно від використання технологій гіпермедіа і мультимедіа комп'ютерні системи і програми можна розділити на п'ять класів:

- програмні продукти, що містять тільки текстову інформацію;
- програмні продукти, що містять текстову інформацію і елементи графіки;
- програмні продукти на базі гіпертексту;
- програмні продукти, що використовують можливості мультимедіа;
- програмні продукти, що використовують можливості гіпермедіа.

В результаті всестороннього дослідження розроблених в різних країнах навчальних програм і систем, констатовано [1]:

- Тестуючі програми складають 50% програмних продуктів, а універсальні – менше 20%.
- 43% програм і систем не призначені для використання в мережі, хоча функціонують в середовищі операційних систем з графічними можливостями, і лише 37%) працюють в середовищі Інтернет.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Прокофьева Н.О., Зайцев Л.В. Куплис У.Г. Компьютерные системы в дис-танционном образовании // Труды Международной научно-методической конференции «Телематика-2001», СПб, 2001. – С. 109-111.

*Богдан Пелещак, Остап Юнак, Наталія Охремчук, Ярослав Метлевич
(Львів)*

ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ МОДЕЛЮВАННЯ МЕРЕЖ ЗВ'ЯЗКУ

Вивчення, проектування чи випробування мережі зв'язку значно спрощується тоді, коли необхідно використовувати моделювання, що в свою чергу зменшує фінансові витрати та обмеження, які з цим пов'язані. Даний огляд має допомогти початківцям у виборі програмного інструменту моделювання мереж зв'язку в залежності від необхідності до їхніх потреб. У цій статті розглядаються такі системи моделювання як: Riverbed MODELER, NS-3, NetSim та ін. В результаті будуть вказані основні їхні переваги, недоліки та специфіка.

Моделювання являє собою потужний метод дослідження мереж зв'язку, при використанні якого мережа замінюється імітаційною моделлю [1, с. 20]. При фізичному (натурному) моделюванні досліджувана мережа замінюється відповідною їй матеріальною системою, що відтворює властивості досліджуваної системи зі збереженням їх фізичної природи. Прикладом цього виду моделювання може служити пілотна мережа, за допомогою якої вивчається принципова можливість побудови мережі на основі тих чи інших комп'ютерів, комунікаційних пристроїв та операційних систем. Однак можливості фізичного моделювання мереж досить обмежені. Воно дозволяє вирішувати окремі задачі при задаванні невеликої кількості з'єднань досліджуваних параметрів системи. Дійсно, при натурному моделюванні мережі практично неможливо перевірити її роботу для усіх варіантів з використанням різних типів комунікаційних пристроїв – маршрутизаторів, комутаторів і т.п. Перевірка на практиці біля десятка різних типів маршрутизаторів пов'язана не тільки з великими часовими витратами, але і з чималими матеріальними витратами.

Тому варто віддати перевагу використанню математичного моделювання на ЕОМ [2,3]. Математична модель мережі являє собою сукупність співвідношень (формул, рівнянь, нерівностей, логічних умов), що визначають процес зміни стану системи в залежності від її параметрів, вхідних сигналів, початкових умов і часу. Особливим класом математичних моделей є імітаційні моделі. Такі моделі являють собою комп'ютерну програму, що крок за кроком відтворює події, які відбуваються в реальній системі. Стосовно мереж, їхні імітаційні моделі відтворюють процеси генерації повідомлень, розбивання повідомлень на пакети і кадри конкретних протоколів, затримки, пов'язані з обробкою повідомлень, пакетів і кадрів всередині мережі, процес одержання доступу до подільного мережного середовища, процес опрацювання пакетів і т.д. При імітаційному моделюванні мережі не потрібно набувати дороге устаткування – його робота імітується програмами, що досить точно відтворюють всі основні особливості і параметри такого устаткування.

Існує досить велика кількість симуляторів і емуляторів для побудови моделей мереж зв'язку. У даній статті будуть розглянуті найбільш популярні інструменти, які вирішують цю задачу.

Симулятор – імітує якийсь набір команд, він вшитий і варто тільки вийти за рамки, відразу отримаємо повідомлення про помилку [4, с. 3]. Класичний приклад – Cisco Packet Tracer.

Емулятор – дозволяє відтворювати (виконуючи байт трансляцію) віртуальні образи реальних пристроїв, найчастіше без видимих обмежень [5, с. 123]. Як приклад – GNS3 / Dynamips

Першим в розглянемо Riverbed MODELER.

Riverbed MODELER є одним із найшвидших дискретних двигунів моделювання подій для аналізу та проектування мереж зв'язку [6].

Riverbed Modeler складається з набору протоколів і технологій із зручним середовищем розробки. Моделюючи всі типи мереж і технології (у тому числі VoIP, TCP, OSPFv3, MPLS, IPv6, і багато іншого), Riverbed Modeler дозволяє проводити аналіз мереж для порівняння впливу різних конструкцій на технології від початку до кінця поведінки. Modeler дозволяє тестувати і демонструвати проекти технології до виробництва; збільшити мережі R&D продуктивність; розробляти фірмові бездротові протоколи і технології; і оцінювати удосконалення протоколів, заснованих на стандартах.

Особливості та переваги Riverbed Modeler:

Modeler забезпечує моделювання з високою точністю відтворення, масштабується моделювання та детальний аналіз широкого спектру провідних і бездротових мереж. Організація мереж R&D покладаються на Riverbed для підвищення продуктивності, підвищення якості продукції, а також прискорити час виходу на ринок для фіксованих і бездротових технологій зв'язку. Riverbed Modeler дозволяє користувачам:

- Розробка фірмових бездротових протоколів і технологій
- Оцінка удосконалення протоколів, заснованих на стандартах
- Тестування і демонстрації технології конструкції в реалістичних сценаріях до виробництва
- Збільшення мережі R & D продуктивність і прискорити час виходу на ринок

Riverbed позиціонується як лідер в Gartner Magic Quadrant для моніторингу продуктивності мережі і діагностики.

У порівнянні з конкуруючими рішеннями, Modeler має найшвидший дискретний двигун моделювання подій на ринку. Економія часу доступ до найбільшої, найбільш велику бібліотеку з відкритим вихідним кодом, дискретних імітаційних моделей подій для IT-індустрії. Також має видання для університетів.

NS (від network simulator) – це назва для серії дискретних стимуляторів мережевих подій, зокрема, ns-1, ns-2 і ns-3 [7]. Всі вони є дискретними симуляторами подій комп'ютерної мережі, використовувані головним чином у дослідженнях і навчанні. ns-3 є вільним програмним забезпеченням, публічно доступний під ліцензією GNU GPLv2 для наукових досліджень, розробки і використання. Метою проекту NS-3 є створення відкритого середовища для моделювання досліджуваних комп'ютерних мереж.

NS-3 побудований з використанням мов програмування C ++ і Python з можливістю створення сценаріїв.

Переважає більшість користувачів фокусується на бездротових симуляціях, які включають моделі для Wi-Fi, WiMAX або LTE для шарів 1 і 2 та протоколи маршрутизації, такі як OLSR і AODV.

NS-3 розділений на модулі, що містять один або кілька моделей для реальних мережевих пристроїв і протоколів.

Загальний процес створення моделювання можна розділити на кілька етапів:

- Визначення топології.
- Розробка моделі.
- Вузол і посилення конфігурації.

- Виконання.
- Аналіз продуктивності.
- Графічна візуалізація.

NetSim є популярним інструментом мережевого моделювання і емуляції мережі використовуються для мережевого проектування і планування, застосування оборонних і мереж R&D [8]. Різні технології, такі як когнітивне радіо, бездротових сенсорних мереж, бездротове з'єднання, Wi Max, TCP, IP і т.д. охоплені в NetSim.

NetSim широко використовується для перевірки в:

- Мережах R&D, включаючи розробку користувальницького протоколу;
- Додатків захисту;
- Мережі зв'язку залізниць;
- Розгортання мережі датчиків;
- SCADA мережі зв'язку ;
- Емуляції бездротового/супутникового зв'язку.
- Корпоративних мережах / аналіз мережевих центрів даних.

NetSim поставляється як середовище розробки, яке служить в якості інтерфейсу між кодом користувача і бібліотеки протоколу NetSim і ядра моделювання. Бібліотеки протоколу доступні в вигляді відкритого коду мови програмування C для власних змін користувача. Налаштування користувацького коду під час моделювання є розширеною функцією: тобто моделювання активується, а потім визначається користувачем точки зупинки в коді. Це може здійснюватися на різних рівнях (в залежності від того, на якому рівні знаходиться код посилань користувача) в тому числі з інтервалом кожного.

Більше 300 клієнтів в 15 країнах використовують NetSim, в тому числі провідних підприємств, таких як Hindustan Aeronautics, BSNL, R & D, інститути ІТ Kharagpur, BITS Pilani, Ingolstadt University - Germany, De Montfort University - UK, INTI - Malaysia, and Barry University - US. Кілька оборонних відомств, DRDO лабораторії і космічні агентства як ICPO використовують NetSim для моделювання унікальних вимог простору, оборони R & D і мережецентричної війни.

Платформа моделювання зв'язку **QualNet®** (QualNet) є планувальним, тестувальним і навчальним інструментом, який "імітує" поведінку реальної мережі зв'язку [9]. QualNet забезпечує комплексне середовище для розробки протоколів, створення і анімації мережевих сценаріїв, і аналіз їх ефективності.

QualNet складається з наступних компонентів:

- QualNet Архітектор – графічний дизайн і сценарій інструмент візуалізації. У режимі розробки можна налаштувати рельєф місцевості, мережеві з'єднання, підмережі, схеми мобільності бездротових користувачів і т. д.
 - QualNet Analyzer – статистичний інструмент побудови графіків, який відображає сотні метрик, зібраних в ході моделювання мережевого сценарію.
 - QualNet Packet Tracer – графічний інструмент, який забезпечує візуальне представлення файлів трасування пакетів, що генеруються в процесі моделювання мережевого сценарію.
 - QualNet Редактор файлів – інструмент для редагування тексту
 - Інтерфейс командного рядка QualNet – доступ до командного рядка на тренажері
- QualNet дозволяє користувачам:
- Розробку нових моделей протоколу
 - Оптимізація нових та існуючих моделей
 - Проектування великих дротових і бездротових мереж з використанням попередньо налаштованих або розроблених користувачем моделей.
 - Аналіз продуктивності мереж

Ключовими особливостями QualNet, які дозволяють створити віртуальне середовище мережі є:

- QualNet може підтримувати швидкість в режимі реального часу.
- QualNet може працювати на кластерних, багатоядерних і багатопроцесорних систем для моделювання великих мереж з високою точністю.
- QualNet і його бібліотека моделей працюють на широкому спектрі платформ, включаючи операційні системи Windows і Linux, розподілених і кластерних паралельних архітектур, а також 32 і 64-розрядних обчислювальних платформ.

Такі додатки як Cisco Packet Tracer, Boson NetSim, GNS3/Dynamips, eNSP в основному спрямовані на вивчення роботи з обладнанням компанії виробника, при підготовці до здачі екзаменів спеціалізованих курсів [10]. Їх найкраще використовувати в навчальних закладах для проведення лабораторних і практичних занять чи студентських проєктів.

Riverbed MODELER найбільш універсальний та потужний засіб імітаційного моделювання мереж зв'язку. Найкраще розкриває свої можливості у великих проєктах. Наприклад викладач може створити ситуаційні моделі для викладання матеріалу по тій чи іншій темі, проведення досліджень та ін...

NS-3 варто використовувати тим хто хоче зосередити свою увагу на дослідженні безпроводних комп'ютерних мереж (Wi-Fi, WiMAX або LTE для шарів 1 і 2 та протоколів маршрутизації).

NetSim стане відмінним інструментом для таких проєктів, в яких гостро стоїть питання захисту інформації та безпеки.

QualNet також є універсальним додатком для імітаційного моделювання, але не настільки потужний як Riverbed MODELER. Проте має можливість в проєктах враховувати рельєф місцевості а також працювати на кластерних, багатоядерних і багатопроцесорних систем для моделювання великих мереж з високою точністю.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія кібернетики 2 том. / За ред. В. М. Глушкова. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1973.
2. Оптимізація та моделювання пристроїв і систем зв'язку / В.К. Стеклов, Л.Н. Беркман, Є.В. Кільчицький. – К., Техніка, 2004. – 576 с.
3. Математичне моделювання телекомунікаційних систем та мереж: навчальний посібник. / Є.М. Чернихівський. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 272 с.
4. Discrete-Event System Simulation. Prentice Hall / J. Banks; J. Carson; B. Nelson; D. Nicol (2001). ISBN 0-13-088702-1
5. The International Journal of Digital Curation 2.2 / van der Hoeven, Jeffrey, Bram Lohman, and Remco Verdegem. "Emulation for Digital Preservation in Practice: The Results." (2007): 123-132.
6. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.riverbed.com/gb/products/steelcentral/steelcentral-riverbed-modeler.html> – Дата доступу: 14. 06. 16.
7. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.nsnam.org/documentation/>. – Дата доступу: 14. 06. 16.
8. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://tetcos.com/netsim_faq.html – Дата доступу: 14. 06. 16.
9. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://web.scalable-networks.com/content/qualnet> – Дата доступу: 14. 06. 16.
10. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.boson.com/netsim-cisco-network-simulator> – Дата доступу: 14. 06. 16.

*Володимир Стахів, Тетяна Яковлева, Тетяна Дещинська, Володимир Ничай
(Львів)*

БЛОГ ЯК СЕГМЕНТ МЕРЕЖІ ТА ЙОГО ВИДИ

З появою Інтернет технологій кардинально змінилися наші уявлення не лише про процес комунікації, а й про характер обміну інформацією. На сьогодні швидко зростає в мережі Інтернет спілкування у форматі блогів, в той час воно є досить популярним і найменш вивченим сегментом мережі, що в свою чергу обґрунтовує актуальність даної статті та надає можливості для подальшого дослідження. За своєю популярністю блоги випереджають чати, персональні сторінки та форуми. Крім того, увага до них стає цікавою не лише за зростанням їх кількості, а й тим, що вони починають використовуватися у політичній, діловій, корпоративній тощо комунікації.

Проблемам створення та використання блогів присвячено праці вітчизняних та зарубіжних авторів, зокрема: А. Білоруса, Д. Богданова [3], М. Гундарін, Е. Гундаріна [2], Л. Панченко та інші. Протягом останніх років все більше людей використовують блоги у своїй діяльності, однак вважаємо, що у наукових джерелах цьому питанню ще недостатньо приділено уваги.

Головною метою цієї роботи є визначення поняття блогу та його видів.

На сьогодні, блоги знаходяться на етапі становлення як засіб масової комунікації та займають чільне місце серед інших популярних ЗМІ. Слово «блог» – від англійського web log (blog) – мережний журнал або онлайн-щоденник, відноситься до інформаційно-комунікаційних технологій Веб 2.0. Це невеликий сайт (декілька сторінок), головний зміст якого короткі записи, зображення чи мультимедіа, що регулярно додаються. Авторів блогів називають блогерами. Сукупність усіх блогів в Інтернеті створює блогосферу. Вважають, що перший блог створив Тім Бернс-Лі, де він, починаючи з 1992 року, публікував новини. Широке використання блогів розпочалося з 1996 року. У серпні 1999 року комп'ютерна компанія «Pura Labs» із США відкрила сайт Blogger, який став першою безкоштовною блоговою службою. Згодом Blogger був викуплений компанією Google і на сьогодні є однією з найпопулярніших безкоштовних блогівих служб [1].

Блог – це якийсь простір в Інтернет, частина сайту або сайт, який представляє з себе регулярно оновлюються, записи. Це можуть бути новини, роздуми, хроніка якихось подій, посилання, відео, цитати, фотографії або інші графічні зображення. Блог може бути звичайний щоденник, якщо тільки його господареві вдасться привернути до нього увагу і зробити записи цікавими багатьом людям.

Зараз є кілька майданчиків в Інтернет, де розміщені блоги. Перш за все, це – LiveJournal, liveinternet і blog. com. Мабуть, саме ці сервіси є найбільш популярними у сучасному Інтернеті і саме в них зосереджена основна кількість блогів.

Вміст блогу можна уявляти собі як стрічку, на якій в хронологічному порядку згідно з датами їхньої публікації блогером йдуть дописи, так звані пости, один за одним. З часом у блозі накопичується багато постів і тоді ця стрічка займає кілька веб-сторінок. Найновіший пост займає верхню частину першої сторінки, і чим давніше, тим нижче від нього містяться попередні пости, скажімо всі пости за останній тиждень. Друга сторінка тоді присвячена постам за тиждень до того, третя сторінка ще давнішим, і так далі. Як правило, сторінки блога також містять посилання на архів блогу, тобто на попередні пости згруповані по місяцях і роках. Отже навігація блога в хронологічному порядку є дуже легкою.

Окрім того у багатьох системах блогування можливо призначати категорії постам. Ці категорії відбивають тематику постів, як наприклад, «програмування», «поетика», «сімейні справи» і таке подібне. Тоді відвідувачі блога, які цікавляться думками блогера щодо програмування можуть за посиланням на цю категорію перейти до всіх існуючих постів автора, присвячених цьому предмету.

Типово окремий пост у блозі має заголовок, дату публікації, власне, зміст, який складається з гіпертексту (думки автора, цитати, тощо), посилань на інші сайти та блоги в Інтернеті, інколи зображень чи навіть відео. Також пост містить коментарі до нього, які залишені відвідувачами, та просту веб-форму за допомогою якої вони долучають ці коментарі.

Всі блоги поділяються на декілька типів і кожен з них несе в собі певну мету його створення. М. Гундарин та Е. Гундарина виділяють таких 5 типів:

1. Особистий блог;
2. Професійний блог;
3. Бренд-блог;
4. Блог новин;
5. Нетрадиційні блоги [2, с. 21].

Особистий блог являє собою особистий Інтернет-щоденник. В такий блог зазвичай пишуть про особисті події. В основному такі блоги ведуться для себе і відвідує їх сам автор і його друзі, які також ведуть такі блоги. Якщо автор відомий і пише цікаві замітки, то його блог відвідує і багато незнайомих йому людей. Як правило, такі блоги ведуться на безкоштовних сервісах.

Професійний блог створюють особи, які займаються професійною діяльністю. Своїй професії особа приділяє багато уваги, часу і має можливість поділитися знаннями з іншими. Такі блоги збирають навколо себе велику кількість людей, які також цікавляться цією темою. Вони читають статті, коментують їх, підказують автору нові ідеї. Коли такий блог стає досить розкрученим, то він починає приносити дохід його хазяїну. В основному гроші можна отримати за розміщення реклами, крім того можна продавати товари, що стосуються даної теми.

В кінцевому результаті професійний блог перетворюється в джерело додаткового доходу і можливо стає основною діяльністю автора. Таких блогерів багато на Заході.

Гарний приклад професійного блогу – це блог австралійця Дарена Роуса. Він професійно займався фотографією і сьогодні живе виключно за рахунок блогів. На один його блог підписано близько 300 000 чоловік, що вказує на його популярність і необхідність іншим [3].

Бренд-блог використовується для розповсюдження інформації про конкретну особу або про цілу компанію. Якщо на сайті висвітлюються статті та певні уроки, то у блозі автор висвітлює певні свої думки, роз'яснення, що пов'язані даною темою або просто корисний досвід. Таким чином відбувається розкрутка імені автора, про нього узнають багато людей, які в подальшому стають клієнтами даного автора.

Другий варіант використання бренд-блогу – це використання блогу як основного сайту. Хорошим прикладом є блог відомого західного копірайтера Міхеля Фортуна. Він також використовує блог для розповсюдження інформації про себе та свою діяльність. Цей блог збирає навколо себе багато людей і коли комусь в подальшому потрібно рекламний текст, то клієнти вже знають куди звертатися [3].

Блог новин зазвичай ведуть декілька авторів. Вони обирають певну тему і на постійній основі починають писати кожного дня по декілька новин щодо неї. Якщо автори пишуть якісно і багато, то такий блог починає відвідувати велика кількість людей і він стає популярним, фактично центром новин. Коли блог розкручений і його відвідує велика кількість людей, тоді засновники розшукують рекламодавців і починають заробляти на цьому гроші.

До нетрадиційних блогів відносять різні варіації блогів. В Інтернеті можна зустріти фотоблоги, блоги-портфоліо, блоги-каталоги та інші варіанти, які відрізняються від класичного вигляду блогів.

Д. Богданова виділяє такі види блогів:

За автором (авторами):

- Особистий (авторський, персональний) блог – ведеться однією особою (як правило – його власником);
- «Примарний» блог – ведеться від імені чужої особи невизначеною персоною;
- Колективний або соціальний блог – ведеться групою осіб за правилами, які визначає власник;
- Корпоративний блог – ведеться усіма співробітниками однієї організації;

За наявністю /виду мультимедіа:

- Текстовий блог – блог, основним контентом якого є тексти;
- Фотоблог – блог, основним контентом якого є фотографії;
- Музичний блог – блог, основним контентом якого є музичні файли;
- Подкаст і блогкастинг – блог, основний контент якого надиктовується та викладається у вигляді MP3-файлів;
- Відеоблог – блог, основним контентом якого є відеофайли;

За особливостями контенту:

- Контентний блог – блог, який публікує первісний авторський контент;
- Мікроблог – блог, дописами в якому є короткі щоденні новини з власного життя користувачів;
- Мониторинговий блог – блог, основним контентом якого є відкоментовані посилання на інші сайти чи блоги;
- Цитатний блог – блог, основним контентом якого є цитати з інших блогів;
- Сплог – спам-блог;

За технічною основою:

- Stand-alone блог – блог на окремому хостингу та рушії (CMS);
- Блог на блог-платформі – блог, який ведеться на потужностях блог-служб (LiveJournal, LiveInternet та ін.);
- Моблог – мобільний блог, який наповнюється з мобільних чи портативних пристроїв.

Отже, блог є різновидом щоденника, який може користуватися великою популярністю і впливовістю, порівнюватися з традиційними ЗМІ, або становити інтерес лише для вузького кола друзів автора. Це є один з ефективних інструментів для обміну в Інтернеті думками та ідеями на різні теми. Розробити уніфіковану типологію блогів на сьогодні дуже складно, оскільки для українського сегменту мережі це явище нове і перебуває на стадії свого активного розвитку, що обумовлює його постійну трансформацію та появу нових типів блогів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Блог [Електронний ресурс] // Веб-сайт Вікіпедія. – 2014. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki/Блог>
2. Гундарин М., Гундарина Е. Корпоративний блог. – К.: Фенікс, 2013. – 160 с.
3. Богданова Д. Блоги в системе сетевых коммуникаций. – Режим доступу: [<http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tguwww.woa/wa/Main?textid=1093&level1=ma>]

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

*Олександр Гринь, Олена Ляшенко, Борис Корольов
(Київ)*

УЯВЛЕННЯ ПРО ЗДОРОВ'Я В КОНТЕКСТІ ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Постановка проблеми. Зростаючий вплив соціальних факторів сьогодення на детермінацію здоров'я сучасної людини є закономірним процесом. Досвід попередніх десятиліть показує, що керування цим процесом не тільки в масштабі всього суспільства, але навіть у застосуванні до кожної окремої особистості зіштовхується з цілим рядом перешкод, про які свідчить медична статистика. Це підтверджується даними численних соціологічних та психологічних досліджень, які фіксують, що здоров'я за значимістю займає найвищі місця в ієрархії когнітивно-ціннісних уявлень особистості.

Аналізуючи причини такої невідповідності між об'єктивною і суб'єктивною потребою в здоров'ї і низькою ефективністю зусиль у цьому напрямку, перш за все треба зупинитися на розгляді моментів як психологічного порядку, так і на невикористаних можливостях, в тому числі, і фізичного виховання студентської молоді як одного з засобів залучення до здорового способу життя. На цьому рівні найбільш характерною причиною є та, що сам факт розуміння людиною соціальної і особистісної цінності здоров'я ще не обов'язково стає неопосередкованою силою, що стимулює цілеспрямовану діяльність зі збереження свого оптимального фізичного стану та стану здоров'я.

Мета дослідження – визначення особливостей уявлень про здоров'я в контексті життєвих цінностей студентської молоді, що залучена до занять з фізичного виховання.

Методи та організація дослідження: теоретичний аналіз науково-методичної літератури, методи опитування, спостереження, статистична обробка фактичного матеріалу дослідження.

Процедура визначення ціннісних орієнтацій відбувалася за допомогою шкали самооцінки, до якої було включено 20 суджень, що охоплювали, окрім прямих індикаторів ціннісного ставлення контингенту досліджуваних до здоров'я, низку інших, які, з певною вірогідністю, пов'язуються з оцінкою психофізіологічної організації особистості.

На відміну від поширеного в практиці досліджень ціннісної сфери особистості умовного розподілу цінностей за критерієм інструментальності-термінальності [1], вважалося за доцільне обмежитися такими показниками, як місце конкретної цінності в структурі запропонованих умовами дослідження. Для визначення характеру, спрямованості та особливостей взаємозв'язків ціннісних орієнтацій, відповідно і позиції здоров'я в сукупності зазначених зв'язків, був використаний адекватний поставленій завданню дослідження метод кореляційних плеяд.

Результати та їх обговорення. В ході дослідження проводилось вивчення уявлень про здоров'я в контексті життєвих цінностей студентів. Залучення групи студентів, що займаються фізичною культурою та спортом, передбачало з'ясування двох питань: визначення залежності уявлень про здоров'я від змісту здійснюваної суб'єктом діяльності з фізичного виховання та спорту. Припускалося, що для цієї групи піддослідних, що мали вже певний досвід фізкультурно-спортивної діяльності, успішність досягнення якої безпосередньо обумовлювалося їх станом здоров'я, простір актуальних зв'язків здоров'я з іншими сферами життєдіяльності має бути значно ширшим, ніж у тих, для яких самоспостереження за власним функціональним станом було обмеженим.

Зведені дані стосовно особливості прояву ціннісних орієнтацій обстеженої групи студентів наводяться в табл. 1.

Як і передбачалося, результати свідчать про те що цінність здоров'я для студентів, як власного, так і батьків, зайняли, відповідно, перше і друге місце. Подальші позиції зайняли – матеріальний достаток (3), упевненість у собі (4) і працездатність (5).

Табл. 1.

Особливості прояву цінностних орієнтацій у студентів (бали)

№ з/п	Ціннісні орієнтації	Середній бал	Рангове місце
1	Матеріальний достаток	42,6	3
2	Мистецтво	21,8	19
3	Уміння	33,2	12
4	Охорона довкілля	26,0	18
5	Віра в Бога	20,8	20
6	Здоров'я	47,0	1
7	Визнання з боку інших, слава	28,2	17
8	Освіченість	38,2	7
9	Здоров'я батьків	44,5	2
10	Душевний спокій	32,0	14
11	Товариші	39,2	6
12	Спорт	33,0	13
13	Майбутня сім'я	34,5	11
14	Заняття у вузі	30,1	15
15	Кохання	36,9	10
16	Незалежність	38,1	8
17	Творча діяльність	29,4	16
18	Упевненість у собі	42,2	4
19	Життєрадісність	37,7	9
20	Працездатність	40,1	5

Серед тих цінностей, що отримали найнижчі рангові місця, виявилися - творча діяльність (16), визнання з боку інших (17), охорона довкілля (18), мистецтво (19) і віра в Бога (20). Цікаво відзначити, що така провідна для даних піддослідних діяльність як спорт, отримала лише 13 місце, що може свідчити про певні зміни в ієрархії актуальних життєвих цінностей.

Загальна картина існуючих зв'язків феномена здоров'я в сукупності інших цінностей для студентів свідчить про те, що отримані величини коефіцієнтів кореляції пов'язується між здоров'ям і навчанням ($r=0,63$), життєрадісністю ($r=0,51$), творчою діяльністю ($r=0,56$), освіченістю ($r=0,37$), визнанням з боку інших ($r=0,43$). У цілому, напрямок виявлених залежностей свідчить про важливу роль здоров'я в різних сферах і різнобічних напрямках діяльності.

Встановлено, що в перебігу виборів об'єктів, яким надається з боку студентської молоді статус найвищої бажаності, цінність здоров'я, займає домінуючу позицію. Та обставина, що аналогічні дані стосовно високого рангового місця цінності здоров'я були отримані і в інших дослідженнях як останнього часу [4], так і значно раніше [3], дає досить вагомі підстави віднести зазначену цінність до тих, що мають загальнолюдський характер.

Звертає на себе увагу і той факт, що при дотриманні ідентичної процедури і техніки опитування, спостерігаються і досить значні розбіжності у визначенні здоров'я як цінності в загальній структурі життєвих цінностей студентської молоді. Отримані в дослідженні факти дозволяють вважати непоодинокі твердження (які зустрічаються навіть і в нормативних документах) стосовно катастрофічного знецінення в соціальній свідомості цінності здоров'я передчасними і безпідставними.

Фактичний матеріал дослідження підтвердив, з одного боку, обумовленість встановлених зв'язків провідним типом діяльності, а з другого - кількісну і якісну

своєрідність безпосередніх зв'язків здоров'я з такими установками (упевненість у собі, життєрадісність, охорона довкілля, кохання, душевний спокій, освіченість, визнання з боку інших, навчання, освіченість, творча діяльність, життєрадісність), змістовна інтерпретація яких вимагає звернення вже не стільки до рівня визначення між встановленими зв'язками логіки корелятивних відносин, скільки до рівня переосмислення змісту самої вихідної цінності, тобто обсягу і дійсних уявлень та змісту поняття здоров'я. Не менш серйозною причиною для такої постановки питання, є встановлені в роботі факти незалежного від здоров'я існування в свідомості піддослідних соматичної його компоненти, і ще більш вражаючого факту - відсутності зв'язку між здоров'ям і сферою спортивної діяльності (рангове місце - 13). В той же час, жодного зв'язку не було встановлено з будь-якими соматичними (морфо-фізіологічними) характеристиками тілесної організації досліджуваних. Можливо це викликано розбіжностями між існуючими дефініціями змісту поняття "здоров'я" і тими уявленнями про здоров'я, якими скеровуються респонденти в регуляції власної життєдіяльності.

Фактичний матеріал свідчить, що здоров'я як самостійна та важлива мета постає перед людиною або в екстремальних, кризових ситуаціях, пов'язаних з збереженням життя як такого [1], або в тих, коли відсутність його пов'язується з загрозою втрати існуючої, чи бажаної соціальної позиції. В усіх випадках рефлексія суб'єктом своєї тілесної компоненти відбувається ймовірніше на віковому етапі так званої «середини життя» [5]. Тому, мабуть, не випадковим можна вважати відсутність поняття здоров'я в переліку функцій і змісту, зокрема, спорту вищих досягнень, професійного спорту і т.п.

Отримані в роботі результати не залишають сумніву в нагальності розробки діагностичного інструменту, який відповідав би тим реаліям, що були встановлені в даному дослідженні. Йдеться, передусім, про необхідність конструювання такої самооцінкової шкали, яка охоплювала би ту сукупність суджень респондентів, якою останні користуються в оцінці власного здоров'я. Показано, зокрема, що така оцінка виходить далеко за межі тих ознак, якими традиційно описується рівень соматичного здоров'я людини. Адекватним і психологічно виправданим поняттям для визначення того змісту, що складає уявлення піддослідних відносно оцінки власного актуального стану, було б поняття психологічного комфорту-дискомфорту. Обговорення можливих варіантів конкретизації такого підходу в матеріалі експериментальних досліджень, а також проведення відповідної діагностичної процедури може бути питанням найближчої перспективи.

Висновки. Узагальнення результатів проведеного теоретичного та емпіричного дослідження, яке в цілому підтвердило висунуті гіпотези, дало можливість зробити наступні загальні висновки:

- у структурі актуальних життєвих цінностей студентської молоді здоров'я займає домінуюче місце. Це дає вагомі підстави зробити заключення про те, що висловлювана в літературі і нормативних документах теза щодо знецінення в соціальній свідомості здоров'я немає під собою достатніх підстав і є, таким чином, передчасною;

- результати дослідження свідчать, що "домінантне ядро" в контексті життєвих цінностей студентської молоді складається, перш за все з власного здоров'я, здоров'я їх батьків, матеріального достатку, упевненості у собі та працездатності. У той же час інші компоненти ціннісної системи, такі як творча діяльність, душевний спокій, охорона довкілля та мистецтво - займають другорядні місця;

- дослідження змісту та особливостей уявлень студентів про здоров'я дозволили встановити, що в індивідуальній свідомості студентів поняття "здоров'я" і "психічне здоров'я" репрезентуються в такому поєднанні характеристик, які виводять уживані в літературі критерії диференціації на рівні соматичного і психічного здоров'я до більш високого їх узагальнення, якому, на наш погляд, відповідало б таке поняття як психологічний статус особистості;

- аналіз ролі та взаємозв'язків уявлень про здоров'я студентів з іншими сферами життєдіяльності (упевненість у собі, життєрадісність, охорона довкілля, кохання, душевний спокій, освіченість, визнання з боку інших, навчання, творча діяльність), дозволив встановити, що, маючи певний досвід діяльності, успішність якої визначається їх станом здоров'я, простір актуальних зв'язків здоров'я з іншими сферами життєдіяльності значно ширший, ніж у тих, для кого досвід самоспостереження за власним функціональним станом був обмежений;

- результати дослідження обумовлюють необхідність подальшої розробки такої шкали самооцінки, що охоплювала б сукупність уявлень та суджень, які слід використовувати в оцінці та мониторингу перебігу та стану власного здоров'я.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Проблема особистісних цінностей: стан і орієнтири дослідження // Українська психологія: сучасний потенціал. Матеріали Четвертих Костюківських читань (25 вересня 1996 р.). – Т. 1. – К: ДОК-К, 1996. – С. 57-67.

2. Булич Э.Г., Муравов И.В. Здоровье человека. – К.: Олимпийская литература, 2003. – 424 с.

3. Виленский М.Я. Мотивационно-ценностное отношение студентов к физическому воспитанию и пути его направленного формирования // Теория и практика физической культуры. – 1984. – №10. – С. 39-42.

4. Глазко Т.А., Купчинов Р.И. Отношение студентов к общечеловеческим ценностям // Проблемы формирования з.о.ж. населения средствами физ. культуры в новых соц.-экономических условиях. – Минск, 1997. – С. 86-88.

5. Психология здоровья: Учеб. для вузов/под.ред. Г.С. Никифорова. – СПб.: Питер, 2006. – 607 с.

*Олександр Гринь, Ірина Смоляр
(Київ)*

ВПЛИВ КРЕАТИВНИХ ЯКОСТЕЙ НА ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СПОРТСМЕНІВ-ЄДИНОБОРЦІВ

Постановка проблеми. Сучасний спорт висуває все більше вимог до вдосконалення всіх сторін підготовки спортсменів.

У екстремальних умовах спортивної діяльності, коли фізичної, функціональної, технічної і тактичної підготовки приділяється суттєва увага, все більшу роль набувають різні сторони психологічної підготовки спортсменів. Кожен етап спортивного вдосконалення у спортсменів єдиноборців має свої особливості вирішення психологічної підготовки і повинен охоплювати багато аспектів, у тому числі розвиток творчих здібностей, креативності [1, 5, 6].

У багатьох роботах підкреслюється значимість креативних якостей спортсменів як складової частини їх професійної майстерності, обґрунтовуються положення про вплив творчих здібностей на результати спортивної діяльності, вказується на необхідність творчого співробітництва тренерів і спортсменів, розглядається особливість творчості в різних видах спорту [7]. Розробляються моделі з окремих видів спортивної діяльності, де відводиться місце творчості спортсмена, розвитку креативних якостей і встановлена «питома вага» певних компонентів творчих здібностей у різних видах спорту [1, 2, 3].

В той же час недостатньо вивченим є питання інструментарію – оцінки рівня розвитку творчих здібностей, креативності спортсменів у спортивних єдиноборствах. Залишається не

до кінця розкритою проблема формування творчої складової особистості спортсменів, а також роль творчих здібностей спортсмена в оволодінні техніко – тактичною майстерністю.

Теоретичний аналіз спеціальної літератури дозволяє зробити припущення, що оскільки творчі здібності за рахунок своєї специфічності не компенсуються, то їх необхідний рівень розвитку у спортсмена збільшує ймовірність досягнення високих спортивних результатів. Серед фахівців немає єдиної думки щодо корисності для спортивної діяльності високо розвинутих творчих здібностей спортсмена. Існує точка зору, згідно якої, вважається, що творчість спортсмена дестабілізує засвоєні спортсменом навички, вміння та призводить до зниження дисципліни, і, як наслідок, негативно позначається на спортивній результативності [3]. Такої думки дотримуються багато практикуючих тренерів, але не психологи. Частково це стосується діяльності у циклічних видах спорту, де вимагається виконання одноманітної рухової діяльності зі значним обсягом навантажень.

Дослідження А. В. Родіонова (1983), С. В. Сальникової (1996) свідчать, що використання в процесі спортивної підготовки творчих резервів спортсмена є необхідною умовою досягнення особистих і командних успіхів у спорті вищих досягнень. Спорт можна розглядати як вид творчої діяльності людини, отже, для досягнення максимально високих спортивних результатів спортсмену необхідно бути творчою особистістю. Є підстава вважати, що рівень розвитку творчих здібностей спортсмена взаємопов'язаний з його технічною і тактичною майстерністю, тому цілеспрямоване формування творчих здібностей спортсменів єдиноборців сприятиме зростанню їх спортивних досягнень.

Мета дослідження – визначити особливості прояву креативних якостей спортсменів борців та їх взаємозв'язок з успішністю спортивної діяльності.

Методи дослідження: метод експертних оцінок; психодіагностика креативності; методи математичної статистики[4].

У дослідженні в якості експертів брали участь тренери зі стажем не менше 5-ти років і 15 висококваліфікованих спортсменів (МС та КМС), що спеціалізуються в спортивних єдиноборствах (борці греко-римського та вільного стилю).

Результати дослідження та їх обговорення. Результати експертної оцінки підтвердили гіпотезу про значущість креативних якостей в спортивних єдиноборствах. Аналіз даних експертної оцінки тренерами технічної майстерності і рівня розвитку креативності у спортсменів показує, що борці високої кваліфікації (МС та КМС) мають достатньо високий рівень технічної майстерності. Наведена тренерами оцінка ступеня володіння технікою у борців високої кваліфікації знаходиться на рівні вище середнього значення $7,1 \pm 1,36$ бали (при макс. значення – 10 балів). При цьому експерти оцінюють творчий потенціал цих же спортсменів в $6,3 \pm 1,9$ бала, що так само відображає досить суттєвий рівень прояву креативності. Простежується незначна різниця між оцінкою рівня творчих здібностей і технічної майстерності висококласних спортсменів.

Кореляційний аналіз отриманих значень по володінню технікою й виразністю креативних якостей борців показав пряму значиму залежність $r=0,64$ ($p \leq 0,95$), що свідчить про взаємозв'язок досліджуваних показників. Отже, оволодіння технічною майстерністю спортсмена залежить певною мірою і від рівня його креативності, що дозволяє окреслити шляхи удосконалення технічної майстерності у кваліфікованих спортсменів в процесі тренування та підготовки до змагань.

Результати оцінки тактичної майстерності експертами припускали два значення атакуючого і контратакуючого стилю змагальної діяльності спортсменів. Так, спортсмени в рівній мірі вдаються як атакуючого, так і контратакуючого стилю (середні значення $7,88 \pm 2,08$ бали і $7,22 \pm 0,83$ бала, інтегральна оцінка цих стилів – дорівнює $7,55 \pm 1,18$ бали). Ці свідчить про достатньо високий рівень реалізації спортсменами різних стилів – атакуючого і контратакуючого відповідно за умов змагальної діяльності.

Аналіз результатів дослідження показав взаємозв'язок атакуючого ($r=0,44$; $p \leq 0,95$) та контратакуючого ($r=0,33$; $p \leq 0,95$) стилю і творчих здібностей борців. Аналіз кореляційних

залежностей між рівнем володіння тактичними прийомами і рівнем прояву креативних якостей борців свідчить, про їх взаємозв'язок, що підтверджується значеннями коеф. кореляції на рівні $r=0,50$ ($p \leq 0,95$). Тому можна простежити залежність між творчим потенціалом і технічно-тактичною майстерністю спортсменів.

Таблиця 1.

Взаємозалежність якостей креативності та техніко-тактичною майстерністю спортсменів єдиноборців ($p \leq 0,95$), ($n=15$)

	Допитливість	Уява	Складність	Схил.до.риз.	Σ-креат-ть	Техніка	Атак.стиль	Контр.стиль	Σ-тактика	Твор.здіб.
Допитливість	1									
Уява	0,14	1								
Складність	0,27	0,78	1							
Схильність до ризику	0,58	0,06	0,20	1						
Σ-креатив-ть	0,67	0,73	0,83	0,59	1					
Техніка	0,13	-0,34	-0,30	0,30	-0,11	1				
Атак.стиль	0,14	-0,15	-0,07	-0,02	-0,04	0,79	1			
Контр.стиль	0,13	-0,08	-0,16	0,24	0,01	0,52	0,15	1		
Σ-тактика	0,17	-0,16	-0,12	0,06	-0,03	0,88	0,93	0,49	1	
Твор.здіб.	0,21	0,23	0,29	0,44	0,39	0,64	0,44	0,33	0,50	1

Примітки: * – коефіцієнт кореляції статистично значущий на рівні $p < 0,05$

У дослідженні виявлена значущий взаємозв'язок технічної та тактичної майстерності спортсменів ($r=0,88$; $p \leq 0,95$), а також технічною майстерністю і атакуючим ($r=0,79$; $p \leq 0,95$), і контратакуючим ($r=0,52$, $p \leq 0,95$) стилем у борців. Це свідчить про те, що технічна майстерність дозволяє розширити арсенал тактичних можливостей спортсменів. Тактична майстерність завжди відображає і високий рівень технічної підготовки борця. При цьому у технічно досконалого спортсмена найчастіше провідним є атакуючий стиль змагальної діяльності.

Отримані результати дослідження свідчать, що така якість креативності як допитливість у висококваліфікованих спортсменів знаходиться на рівні значення вище середнього $18 \pm 3,35$ бала, що характеризує цих спортсменів як суб'єктів, що найчастіше шукають нові способи мислення, здатні вивчати нові речі та ідеї, шукають різні можливості вирішення завдань, вивчають різноманітну інформацію, щоб пізнати якомога більше.

Прояв якості – уява свідчить про те, що здатні уявляти та моделювати майбутнє; вони будуть вирішувати різні проблеми. Вивчення даної якості креативності особистості у висококваліфікованих борців показало, що її рівень розвитку знаходиться в межах середніх значень ($11,89 \pm 3,14$ бали). Це свідчить про те, що спортивна діяльність передбачає не лише чітке виконання та відпрацювання певних умінь і навичок, (хоча і в цьому випадку присутня частка уяви), але і внесення чогось нового в тренувальний і змагальний процес самим спортсменом.

Складність як якість креативної особистості розкриває суб'єкта, що орієнтований на пізнання складних явищ, виявляє інтерес до оволодіння складними та нестандартними діями; може ставити перед собою складні завдання та прагне їх вирішувати.

За якістю складності показники борців знаходяться в межах $12,78 \pm 4,1$ бала на рівні середніх значень. Це свідчить, про те, що спортсменам в ході тренувань і змагань доводиться вирішувати складні завдання, проблеми, а також їм самим властиво ставити перед собою різні завдання, вирішувати їх нетрадиційно. Можливо припустити, що подолання важких і складних завдань є відмінною характеристикою спортсменів високої кваліфікації.

Вивчення схильності до ризику у кваліфікованих борців свідчить про значний розвиток цієї складової креативності ($15,78 \pm 2,72$ бали). У висококваліфікованих спортсменів схильність до ризику знаходиться на рівні середнього і вище середнього значення, тобто прояв цієї якості креативності особистості є одною з необхідних умов у спорт.єдиноборствах для досягнення високих результатів.

Сумарний показник особистісної креативності спортсмена в єдиноборствах дорівнює $58,55 \pm 9,91$ бали, що вказує на значний рівень розвитку у них творчих здібностей.

Проведене дослідження дозволяє говорити про перспективи подальшої роботи з формування творчих здібностей для вирішення різноманітних завдань за рахунок розширення варіативності техніко-тактичних дій та можливостей удосконалення спортсменами індивідуального стилю змагальної діяльності.

Висновки:

– отриманий фактичний матеріал підтверджує положення про значущість креативних якостей спортсмена в досягненні спортивної майстерності;

– розвиток креативних якостей є резервом для підвищення техніко-тактичної майстерності спортсмена єдиноборця та покращення спортивних результатів (має місце достатньо високий взаємозв'язок креативних якостей з техніко-тактичною майстерністю спортсменів – єдиноборців – $r=0,88$; $p \leq 0,95$);

– для кваліфікованих спортсменів – єдиноборців встановлено такий прояв якостей креативності: допитливість – вище середнього ($18 \pm 3,35$ бала); увага – середній рівень ($11,89 \pm 3,14$ бала); складність – середній рівень ($12,78 \pm 4,1$ бала); схильність до ризику – переважно вище середнього рівня ($15,78 \pm 2,72$ бала).

Перспективи подальших досліджень мають бути спрямовані на пошук ефективних психолого-педагогічних методів формування креативних якостей у спортсменів, що займаються різними видами спортивних єдиноборств

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Платонов В.Н. Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте / В.Н. Платонов. – К., 2004. – 583 с.
2. Родионов А.В. Влияние психологических факторов на спортивный результат / А.В. Родионов. – М.: Физкультура и спорт, 1983. – 206 с.
3. Сальникова С.И. Изучение творческих компонентов спортивной деятельности / С.И. Сальникова // Физическая культура, спорт и здоровье нации (II Международная научно-практическая конференция). – Винница, ВГПИ, 1996, Т.2. – С. 69-71.
4. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н.П.Фетискин, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлов. – М., Изд-во Института Психотерапии, 2002. – 490 с.
5. Kostka V., Choutkova B., Svoboda B. at al. A study of the Pattern of Training of Physical Education Teachers and Coaches // Coaches and Physical Education Teachers Training in Socialists Countries. PRAGUE Olympia Volume 2. 1984. – P.5-26.
6. Torrance E.P. Scientific views of creativity and factors affecting its growth. Daedalus: Creativity and Learning, 1965. – P. 663-679.
7. Vernon P.E. Psychological studies on creativity // Journal of Child Psychology and Psychiatry, 1967. – № 8. – P. 135-165.

*Андрій Іванов, Оксана Бойко, Євген Чайковський, Тетяна Рожкова
(Київ)*

ФАКТОРИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СПОРТИВНИХ ТАНЦЯХ

Актуальність. Протягом багатьох років бальні танці були однією із найбільш популярних форм дозвілля людей різного віку та статі в усьому світі. Широке географічне поширення мали численні конкурси та фестивалі бального танцю, які з часом та під впливом змін, що відбувалися у самих танцях, отримали статус спортивних змагань.

Відлік часу існування саме спортивних танців починається з 20 жовтня 1990 року, коли ICAD було переіменовано в International Dance Sport Federation (IDSF) – Міжнародну Федерацію танцювального спорту. Саме з цього часу 5 танців стадартної та 5 танців латино-американської програми стали видом спорту. Міжнародна Федерація спортивних танців була визнана Міжнародним Олімпійським Комітетом у 1997 році. Ця подія стала кульмінацією розвитку танцювального спорту у світі та Україні. Зміни, що відбулися в останні роки у спортивних танцях, перехід з культурно-мистецької сфери у сферу спорту створили нову ситуацію, що пов'язана з необхідністю наукового обґрунтування процесу підготовки спортсменів-танцюристів різного віку та спортивної кваліфікації з точки зору фундаментальних позицій теорії і методики спортивного тренування.

Отже, спортивні танці – молодий вид спорту як в Україні, так і в усьому світі, що динамічно розвивається. У зв'язку з цим вивчення та аналіз особливостей змагальної діяльності у процесі підготовки спортсменів-танцюристів є одним із основних та актуальних напрямків розвитку спортивного танцю.

Мета дослідження – з'ясувати основні фактори, що визначають результативність змагальної діяльності у спортивних танцях.

Методи дослідження. Теоретичний аналіз та узагальнення науково-методичної літератури та емпіричних даних.

Предмет дослідження – змагальна діяльність у спортивних танцях.

Об'єкт дослідження – фактори, що визначають результативність змагальної діяльності у спортивних танцях.

Постановка проблеми. Спортивні танці відносяться до групи ациклічних, складно-координаційних, техніко-естетичних видів спорту. Це – синтетичний вид спорту вищих досягнень, за визначенням енциклопедії спорту «це змагання спортсменів-танцюристів у техніці, мистецтві та артистизмі виконання змагальних композицій».

Результати дослідження. Закономірно, що змагальній діяльності у спорті притаманні цільово-результативні характеристики: мета–засоби–результат. Специфіка кожного виду спорту обумовлює компоненти та фактори, що визначають результативність змагальної діяльності, особливо у спортивних танцях [3,5]. Змагальна діяльність може розглядатися на рівні генеральних характеристик, в цілому, типових для спорту та на рівні специфічних характеристик для танцювального спорту зокрема. Проте, системо-утворюючим фактором спорту загалом та спортивних танців зокрема виступає спортивний результат, досягнення якого залежить від двох груп факторів, а саме компонентів забезпечення та компонентів реалізації [6].

На рівні генеральних характеристик компонентами забезпечення змагальної діяльності виступають антропометричні дані (будова тіла, соматотип, індивідуальні особливості тілобудови тощо), функціональні можливості організму спортсмена, лабільність нервової системи тощо. Компонентами реалізації є технічна майстерність, оптимальна тактична підготовленість, належний рівень фізичної, психічної підготовленості та здатність конкретного спортсмена максимально реалізувати себе у жорстких умовах змагальної діяльності.

На рівні груп видів спорту та конкретних видів спорту, компоненти забезпечення та реалізації характеризуються із урахуванням специфіки та особливостей виду спорту та умов змагальної діяльності. Проте, аналіз факторів забезпечення та реалізації в кожному виді спорту має відбуватися на основі чіткого визначення характеристик та компонентів змагальної діяльності, від яких залежить досягнення спортивного результату. Спортивний результат – багатofакторне явище, що залежить від багатьох чинників. Різні параметри, які характеризують окремі показники змагальної діяльності не завжди є у взаємозв'язку між собою та потребують чіткої диференціації. Визначивши рівень готовності окремих складових можна об'єктивно оцінити окремі ланки у структурі змагальної діяльності та шляхи її оптимізації та удосконалення.

Ефективне управління тренувальним процесом у спортивних танцях неможливе без ґрунтовних знань про структуру змагальної діяльності, її компоненти, що сприятимуть забезпеченню та реалізації, також створять необхідні передумови для досягнення спортсменами-танцюристами високих спортивних результатів. Проте, практична демонстрація та реалізація залежить від конкретного спортсмена, цілісної танцювальної пари, рівня фізичної та функціональної підготовленості, відповідної техніко-тактичної підготовки та належної психічної підготовленості. Спортивні танці, зберігаючи свою специфіку, підпорядковуються закономірностям спортивного тренування у інших складно-координаційних видах спорту [7].

Танцювальний спорт характеризується низкою ознак:

- Спортивні танці – складно-координаційний, ациклічний вид спорту;
- Спортивні танці – парний вид спорту, всі танці виконуються дуєтом партнера та партнерки;
- Розрізняють дві танцювальні програми: Латиноамериканську та Європейську. Кожна програма включає п'ять танців, навіть танці однієї програми суттєво відрізняються технікою як базових (близько 50 фігур в кожному танці), так і ускладнених фігур (близько 100, а також їх дозволені комбінації), стилем, характером виконання та емоційним забарвленням;
- Технічні елементи з'єднані у цілісну танцювальну композицію (власна змагальна композиція для кожного з п'яти танців певної програми) виконуються під музичний супровід із заданим специфічним та складним ритмом, який регламентується описаними правилами Міжнародної Федерації Танцювального Спорту;
- Танцювальна композиція триває від 90 с до 105 с., у фінальній частині змагань п'ять танців конкурсної програми (Латиноамериканської чи Європейської) виконуються один за одним, з перервами на відпочинок від 10 с до 20 с. В залежності від рангу змагань та кількості учасників у віковій категорії, одна танцювальна пара може виходити на паркет від 15 до 30 разів. Змагання можуть проходити у декілька етапів та декілька днів;
- Рейтингові змагання зі спортивних танців проводяться у семи вікових категоріях;
- У спортивних танцях прийнята диференціація за класами майстерності: Е, D, С, В, А, S, М. Початковим та, відповідно, найпростішим є Е клас, найвищим – клас М. Регіональним членським організаціям дозволяється вводити додатковий клас для початківців, які ще не досягнули Е класу (клас Н або ШБТ – школа бального танцю) та розробляти правила проведення змагань для них. Перехід танцювальних пар з класу в клас забезпечується їх участю у змаганнях та зайнятими місцями, згідно існуючої системи підрахунку балів Міжнародної Федерації Танцювального Спорту, тобто регламентовані розрядні нормативи;
- Вікові категорії та класи майстерності визначають два типи змагань: турніри відкритого класу (змагаються спортсмени однієї вікової категорії, але різних класів майстерності), турніри визначеного класу (змагаються спортсмени одного класу та однієї вікової категорії), комбіновані турніри (різні вікові категорії та різні класи майстерності).

У науково-методичній літературі зі складно-координаційних видів спорту зустрічається визначення поняття змагальної діяльності у вузькому та широкому сенсі. У вузькому

значенні під змагальною діяльністю розуміють власне змагальну діяльність спортсменів у період безпосереднього виконання змагальної вправи. У широкому значенні змагальна діяльність – це цілісна динамічна система (частина загальної системи підготовки спортсменів), спрямована на досягнення максимального спортивного результату, який є визначальним фактором її побудови та реалізації, включає ряд взаємопов'язаних компонентів: підсистему мотивації, готовності, змагальних дій, змагального навантаження та поведінки [8]. Підсистему мотивації складають мотиви змагальної діяльності. Відсутність мотивації знижує ефективність тренувальної та змагальної діяльності та суттєво погіршує змагальну результативність спортсменів-танцюристів.

Готовність до виконання змагальних вправ доцільно оцінювати за допомогою характеристик основних сторін підготовленості спортсмена. Фізична, функціональна, техніко-тактична, психологічна та інтегральна підготовленість виступають компонентами підсистеми готовності спортсменів-танцюристів до змагань [1].

Підсистему змагальних дій складають п'ять основних компонентів-характеристик: техніка виконання вправи, складність програми, ритмічна структура вправи, композиційна побудова вправи, виразність рухів, які у складній взаємодії один із одним визначають змагальну оцінку.

Змагальна оцінка визначається спільним впливом всіх п'яти компонентів, цей факт визначає необхідність рівномірного вдосконалення виявлених складових підсистем змагальних дій. Можна виділити декілька структурних рівнів змагальних навантажень: навантаження змагальної вправи, змагального дня та змагань в цілому, а також змагальне навантаження малих, середніх та великих циклів [5].

Провідними компонентами підсистеми поведінки є: рівень психічної напруженості, емоційна стійкість, властивості темпераменту, особливості та характер взаємовідносин у танцювальній парі та з тренером у процесі тренувальної та змагальної діяльності [2].

З точки зору організації у системі змагальної діяльності виділені підсистеми змагання, суддівства та умов функціонування. Підсистема змагань включає у себе самі турніри, які можна класифікувати по ряду критеріїв. Залежно від завдань підготовки, змагання можуть бути підготовчими, підвідними, контрольними, відбірковими та головними (основними).

Проходження змагань регулюється правилами, встановленими міжнародними танцювальними організаціями, для любителів це Міжнародна Федерація Спортивних Танців (International Dance Sport Federation – IDSF), а для професіоналів – Всесвітня Рада Танцю та Спортивного Танцю (World Dance and Dance Sport Council – WD&DSC). З ініціативи двох організацій був створений координаційний комітет, який повинен усувати елементарні розбіжності, що існують між аматорськими та професійними рухами.

У спортивних танцях виділяють наступні ранги змагань: Чемпіонати, першості та Кубки Світу, Європи, України, регіону, області, міста; Всеукраїнські змагання, міжнародні змагання.

Основним складовими підсистеми суддівства є: положення про змагання, правила змагань, суддівська колегія. Спортивні танці відносяться до визнаних Міжнародним Олімпійським Комітетом видів спорту, але не ввійшли в олімпійську програму. Змагання любителів зі спортивних танців проводяться, згідно правил Міжнародної федерації танцювального спорту.

Підсистему умов функціонування системи змагальної діяльності складають фактори, які не є вирішальними, проте, можуть суттєво покращити чи погіршити змагальний результат.

Висновки. Таким чином, у науково-методичній літературі зі спортивних танців є фрагментарні дані щодо окремих компонентів системи змагальної діяльності у спортивних танцях. Зокрема, на організаційному рівні цієї структури можна зробити припущення, спираючись на нормативні документи і правила змагань з танцювального спорту. Проте, ці дані вимагають систематизації та ґрунтовного аналізу, що сприятиме поглибленню

теоретичних відомостей про структуру та зміст тренувальної та змагальної діяльності спортсменів-танцюристів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Алабин А. В. К проблеме индивидуализации тренировки на различных этапах многолетней подготовки юных спортсменов / А. В. Алабин, В. Т. Алабин, Р. М. Алабина // Управление тренировочным процессом на основе учета индивидуальных особенностей юных спортсменов : тез. докл. XIII Всесоюз. науч.-практ. конф. – М., 1991. – Ч. 1. – С. 5–6.
2. Годик М. А. Контроль тренировочных и соревновательных нагрузок / М. А. Годик. – М. : Физкультура и спорт, 1980. – 136 с.
3. Жаворонкова И. А. Комплектование пар в спортивных бальных танцах (на примере детей 12–15 лет) : автореф. дис. ... канд. пед. наук 13.00.04 / Жаворонкова И. А. ; РГУФКСиТ. – М., 2007. – 23 с.
4. Жбанков О. В. Контроль функционально-кондиционной подготовленности в спортивных танцах / О. В. Жбанков // Современный олимпийский спорт и спорт для всех : тез. докл. VII Междунар. науч. конгр. – М., 2003. – Т. 3. – С. 166–167.
5. Калужна О. М. Обґрунтування засобів комплексного контролю фізичної підготовленості спортсменів-танцюристів на етапі попередньої базової підготовки / О. М. Калужна, І. М. Соронович // Науковий часопис НПУ ім. М. Дагоманова. – Науково-педагогічні проблеми /ФК і С/. – С. 67-72.
6. Ключин Н. В. Использование упражнений на взаимодействие в паре в технической подготовке спортсменов-танцоров в латиноамериканской программе/ Н. В.Ключин // Спортивные танцы. – М., 2001. – Бюл. №4 (20). – С. 37–44.
7. Faina M. The energy cost of modern ballroom dancing / Faina M., Bria S., Scalpellini E. // Med. Se. Sport Exer. – 2001. – Vol. 33.
8. Franklin E. Conditioning for dance / Franklin E. – Champaign : Human Kinetics, 2004. – 240 p.

*Тетяна Рожкова, Оксана Бойко, Анастасія Іщенко
(Київ)*

РОЗВИТОК ГНУЧКОСТІ У СПОРТСМЕНІВ МОЛОДШОГО ВІКУ, ЯКІ СПЕЦІАЛІЗУЮТЬСЯ У СПОРТИВНИХ ТАНЦЯХ, НА ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ СПОРТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ

Фізична підготовка є одним з основних розділів підготовки спортсмена на всіх етапах багаторічного тренувального процесу. Вона необхідна спортсменові будь-якого віку, кваліфікації та виду спорту. Однак кожен вид спорту пред'являє свої специфічні вимоги до фізичної підготовленості спортсменів – рівнем розвитку окремих фізичних якостей, функціональними можливостями і статури. Тому є певні відмінності у змісті та методиці фізичної підготовки в тому чи іншому виді спорту, у спортсменів різного віку і кваліфікації. На думку більшості фахівців, техніку виконання змагальних комбінацій у спортивних танцях в чому визначає рівень фізичної підготовленості спортсменів і, зокрема, рівень розвитку такої фізичної якості як гнучкість.

Гнучкість – властивість пружної растягиваємості тілесних структур (головним чином м'язових і сполучних), що визначає межі амплітуди рухів ланок тіла. Недостатня рухливість у суглобах може обмежувати прояв таких фізичних якостей, як сила, швидкість реакції і швидкість руху, витривалість, збільшувати енерговитрати і знижувати економічність роботи і часто призводить до серйозних травм м'язів і зв'язок.

Проведені наукові дослідження доводять, що широке застосування вправ, що розвивають гнучкість, на розтягування і розслаблення в розминці, особливо перед інтенсивною роботою, здатні в 2-3 рази скоротити кількість травм м'язової, кісткової і сполучної тканин. На думку Е.А.Шакіна; Ж.К.Холодова, В.С.Кузнецова), відсутність спеціального тренування сприяє зниженню цієї якості. Систематичне і цілеспрямоване застосування саме в молодшому шкільному віці педагогічних впливів для виховання гнучкості дає найбільший ефект.

У спортивних танцях, на сьогоднішній день, питання розвитку гнучкості у танцюристів 7-9 років не є предметом уваги та ґрунтовного наукового вивчення фахівцями в даному виді спорту, що і визначило актуальність даного дослідження.

Ключові слова: спортивні танці, гнучкість, етап початкової підготовки, фізична підготовка, розтягування, розслаблення в розминці.

Постановка проблеми: Спортивні танці є одним з найпопулярніших видів спорту. Безперервне зростання конкуренції на міжнародних змаганнях найвищого рівня потребує внесення коректив в тренувальний процес юних спортсменів. Одним з дієвих напрямків таких коректив, на наш погляд, є пошук шляхів вдосконалення методики розвитку гнучкості і спритності у юних спортсменів на етапі початкової підготовки.

Саме цей напрямок впливає з двох найсуттєвіших особливостей сучасних спортивних танців: низький вік початку занять (як правило, 4-6 років), рання спортивна спеціалізація (у 7-9 років).

Спортивні танці характеризуються тенденцією до відносного вирівнювання технічних і фізичних можливостей спортсменів, які претендують на призові місця на змаганнях найвищого рівня, що суттєво загострює змагальну боротьбу, перемога в якій визначається оригінальністю та новизною виступів. Досягнення високих спортивних результатів можливо лише за умови високого рівня розвитку основних рухових якостей спортсменів, які закладаються з перших днів занять.

Саме тому, розвиток гнучкості набуває вирішального значення у побудові навчально-тренувального процесу в спортивних танцях на етапі початкової підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Успішність здійснення всебічного фізичного виховання юних спортсменів в спортивних танцях залежить від правильного підбору засобів і методів фізичної підготовки протягом всього етапу початкової підготовки. Конкретний вибір засобів залежить від індивідуальних особливостей спортсменів, існуючих традицій спортивної школи і особистості тренера.

В перші роки тренувань необхідно особливу увагу приділити загальній фізичній підготовці, що сприяє всебічному розвитку і підвищенню функціональних можливостей організму юних спортсменів.

В літературі багато уваги приділяється методиці тренувань на етапах попередньої та спеціалізованої базової підготовки, максимальної реалізації індивідуальних можливостей, оздоровчим тренуванням. Але особливості методики тренувань в спортивних танцях на етапі початкової підготовки, на наш погляд, в літературі висвітлені недостатньо, а методики розвитку окремих рухових якостей не узагальнені.

Мета статті – дослідити та проаналізувати розвиток гнучкості у спортсменів, які спеціалізуються на спортивних танцях молодшого віку на етапі початкової спортивної спеціалізації.

Спортивний танець відноситься до стандартних видів спорту з ацикличною структурою руху зі змінною зоною потужності і включає в себе вправи, протягом виконання яких різко змінюється характер рухової активності.

Виходячи з класифікації фізичних вправ, спортивний танець є складнокординаційним видом спорту.

Провідні якості фізичної підготовленості також можна розподілити за ступенем значущості:

1. Гнучкість, спритність (координація), відносна сила.

2. Спеціальна витривалість, вибухова сила, швидкісні якості.

3. Максимальна сила, загальна витривалість і т. ін. [4, с. 56].

Рухливість у суглобах розвивається нерівномірно в різні вікові періоди. У дітей молодшого і середнього шкільного віку активна рухливість в суглобах збільшується, в подальшому вона зменшується. Обсяг пасивної рухливості в суглобах також з віком зменшується. Причому, чим більше вік, тим менше різниця між активною і пасивною рухливістю в суглобах. Це пояснюється поступовим погіршенням еластичності м'язово-зв'язкового апарату, міжхребцевих дисків та іншими морфологічними змінами. Вікові особливості суглобів необхідно брати до уваги в процесі розвитку і гнучкості.

Спеціальне вплив фізичними вправами на рухливість в суглобах повинно бути узгоджене з природним ходом вікового розвитку організму.

У міру розвитку організму гнучкість також змінюється нерівномірно. Так, рухливість хребта при розгинанні помітно підвищується у хлопчиків з 7 до 14 років, а у дівчаток з 7 до 12 років, в більш старшому віці приріст гнучкості знижується.

В тазостегновому суглобі зростання рухливості найбільший від 7 до 10 років, у наступні роки приріст гнучкості сповільнюється і до 13 – 14 рокам наближається до показників дорослих. У осіб різного віку між гнучкістю і силою м'язів існує негативний взаємозв'язок із збільшенням в результаті тренування сили м'язів, як правило, зменшується рухливість в суглобах.

На рівень розвитку гнучкості впливають спадкові фактори та фактори середовища.

При проведенні досліджень Хольцингера були отримані високі коефіцієнти спадковості, зокрема, для тазостегнових суглобів, хребетного стовпа та плечових суглобів, коефіцієнт спадковості Хольцингера дорівнює відповідно 0,700; 0,841; 0,906. Тому рівень гнучкості в суглобах людини обумовлений переважно спадковими факторами (цей висновок вимагає додаткових досліджень і аналізу) [1, с. 15].

В якості засобів розвитку гнучкості на заняттях зі спортивних танців на етапі початкової спортивної спеціалізації використовують вправи на розтягування. Всі вправи в розтягуванні в залежності від режиму роботи м'язів, фахівці ділять на 3 групи:

1. Активні динамічні вправи включають у себе різноманітні нахили тулуба, пружинисті, махові, ривкові, стрибкові рухи, які можуть виконуватися з обтяженнями, амортизаторами або іншими опорами і без них.

2. Статичні активні вправи передбачають утримання певного положення тіла з розтягуванням м'язів, близьким до максимального за рахунок скорочення м'язів, що оточують суглоби і здійснюють руху. У цьому випадку в розтягнутому стані м'язи знаходяться до 5-10 сек.

3. Комбіновані вправи. При їх виконанні можливі різні варіанти чергування активних і пасивних рухів. Наприклад, махи ногою вперед-назад стоячи біля опори, з подальшим утриманням ноги в положенні вперед-вгору на околоредельній висоті [1, с. 15].

Основним методом розвитку гнучкості є повторний метод, який передбачає виконання вправ на розтягування серіями, по декілька повторень у кожній, і інтервал активного відпочинку між серіями, достатніми для відновлення працездатності.

У спортивних танцях є провідними: передня та задня група м'язів стегна, задня група м'язів гомілки, тазостегнові, колінні і гомілковостопні плечові суглоби, на які було спрямовано вплив з метою підвищення рівня розвитку гнучкості.

Застосовуються комплекси вправ, спрямовані на підвищення рівня розвитку гнучкості у танцюристів 7-9 років, дозволяють поліпшити рухливість у плечових, тазостегнових суглобах і гнучкість хребта.

При плануванні і проведенні занять, пов'язаних з розвитком гнучкості необхідно дотримувати ряд важливих методичних вимог:

1. Вправи на гнучкість доцільно виконувати в підготовчій або в кінці основної частини заняття. Їм має передувати активна розігрівання.

2. Для підтримання рухомості в суглобах на досягнутому рівні вправи можна включати 3-4 рази в тиждень. Кількість повторень залежить від маси м'язових груп, при виконанні вправи, від форми зчленувань, віку і підготовленості що займаються.

3. Вправи по вдосконаленню пасивної гнучкості повинні передувати активно-динамічним.

4. При припиненні виконання вправ на гнучкість рівень її поступово знижується і через 2-3 місяці повертається до вихідної величини. Тому перерва в заняттях може бути не більше 1-2 тижнів.

5. Розвиваючи гнучкість, бажано уникати методів, що призводять до розвитку сили за рахунок збільшення м'язового поперечника. Краще всього використовувати вправи швидко-силового характеру: пружинисті рухи, махи з подальшим утриманням ніг. При цьому, якщо виконувати вправи з обтяженням, вага його не має значно знижувати швидкість виконання махів або пружинних рухів (обтяження не повинна перевищувати 2-3% від ваги тіла спортсмена). Умови виконання рухів значно полегшуються за рахунок використання опори.

6. При розвитку гнучкості доцільні такі співвідношення різних вправ на розтягування: 40-45% - активні динамічні; 20% - статичні; 35-40% - пасивні.

Вправи на гнучкість зручно давати займаються у вигляді самостійних завдань. У заняттях з дітьми частка статичних вправ повинна бути менше, а динамічні – більше.

7. Для розслаблення і зниження м'язової напруги доцільно використовувати методи тренування.

Отже, розвиток гнучкості у спортсменів молодшого віку на етапі початкової спортивної спеціалізації залежить перш за все від зусиль тренера та спортсменів.

Таким чином, дослідивши і проаналізувавши дану тему ми сформуваємо особливості розвитку гнучкості у спортсменів, які спеціалізуються на спортивних танцях молодшого віку на етапі початкової спортивної спеціалізації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Алісов Н.Я. Дослідження гнучкості та експериментальне обґрунтування методів її розвитку: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04: / Н.Я.Алісов. – М., 2012. – 15 с.

2. Галєєва М. Р. Методичні рекомендації з розвитку гнучкості спортсмена: Навчальний посібник / М. Р. Галєєва. – К., 2010. – 56 с.

3. Железняк Ю. Д. Основи науково-методичної діяльності у фізичній культурі і спорті: учбовий посібник / Ю. Д. Железняк, П. К. Петров. – К., 2011. – 264 с. – ISBN 5-7695-0571-0.

4. Іванов С. С. Комплексний контроль у підготовці спортсменів / С. С. Іванов. – К., 2012. – 199 с.

5. Калужна О. М. Удосконалення фізичної підготовки спортсменів на етапі попередньої базової підготовки у спортивних танцях. – К., 2015. – 20 с.

6. Константинова А. В. Ігровий стретчинг: методика роботи з дітьми дошкільного віку А. В. Константинова. – СПб., 2013. – 76 с.

7. Спортивна гімнастика: підручник для ін-тів фіз. культури / Ю. Н. Гавердовський, В. Смолевський. – М: Фізкультура і спорт, 2009. – 327 с.

8. Чудінова П. Р. Виховання гнучкості у дітей / П. Р. Чудінова // Фізична культура в школі. – 2014. – №5. – С.3.

9. Шакіна Е. А. Визначення гнучкості / Е. А. Шакіна // Фізична культура в школі. – 2014. – № 7. – С.15.

*Лілія Савінчева
(Біла Церква)*

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ОСВІТИ

Фізичне виховання у вищих навчальних закладах є невід'ємною частиною освіти. Особливої уваги заслуговує фізичне виховання студентів, як майбутніх фахівців. Дослідження в галузі фізичної культури і спорту [2, 4, 5] свідчать про необхідність застосування нових технологій та організаційно-методичних форм під час занять фізичною руховою діяльністю студентів.

Для успішної реалізації своєї професії студентам разом з особистими та професійними якостями необхідно володіти міцним здоров'ям і достатньою фізичною підготовленістю.

Сучасні умови навчання – це складний напружений процес, тому заняття фізичними вправами студентів слід розглядати не тільки як засіб зміцнення здоров'я та фізичного розвитку, але і як засіб активного відпочинку, відновлення та релаксації.

Сучасний етап розвитку педагогічної науки у сфері фізичного виховання характеризується тим, що більше уваги приділяється питанням, пов'язаним з підвищенням якості підготовки студентів. Одним з важливих напрямів даної роботи є застосування індивідуальних спеціалізованих навчальних програм професійно-прикладної спрямованості [2, 9].

Серед доступних форм спортивних занять найбільше розповсюдження мають самостійні заняття різними системами фізичних вправ та видів спорту.

В організації і проведенні самостійних занять рекомендується врахувати особливості професії, яку здобувають студенти, зацікавленість, доступність фізичних вправ, підсумковий ефект від занять (зміцнення здоров'я та профілактика захворювань, розвиток фізичних якостей та психологічної стійкості).

Оптимальний об'єм рухової активності студента, складає 10-14 годин в тиждень, тому самостійні заняття є необхідним доповненням до навчальної програми з фізичного виховання. В середньому для студентів основної медичної групи найбільш оптимальний оздоровчий ефект дають заняття в таких режимах:

1. Тричі на тиждень по 1,5 години (ЧСС – 130-150 уд/хв);
2. Кожного дня від 30 хв (ЧСС – 140-170 уд/хв).

Студенти, які зараховані до спеціальної медичної групи, повинні виконувати вправи, які спрямовані на розширення діапазону функціональних можливостей основних фізіологічних систем організму враховуючи особливості захворювання.

Успішне виконання самостійної роботи залежить від таких умов:

1. Мотивація до самостійного виконання завдань.
2. Визначення джерел інформації.
3. Постановка конкретних завдань.
4. Критерії оцінювання.

Існують наступні спрямованості самостійних занять:

гігієнічна – передбачає використання засобів фізичної культури для відновлення працездатності і зміцнення здоров'я;

оздоровчо-рекреативна – передбачає використання засобів фізичної культури після закінчення робочого дня, у вихідні дні і в період канікул в цілях розвантаження нервової системи, що переключає студентів із розумової праці на фізичну, і таким чином сприяє відновленню організму, є профілактикою перевтоми і перенапруження;

лікувальна – полягає у використанні фізичних вправ та гігієнічних заходів в загальній системі лікувальних заходів для відновлення здоров'я або певних функцій організму, знижених або втрачених в результаті захворювань або травм;

професійно-прикладна – передбачає спеціально спрямоване і виборче використання засобів фізичної культури і спорту для підготовки студентів до професії з врахуванням особливостей спеціальності;

загальнопідготовча – забезпечує фізичну підготовленість і підтримку її протягом тривалого періоду на рівні вимог і норм системи тестів;

спортивна – має на меті підвищення спортивної майстерності студентів, участь в спортивних змаганнях, досягнення високих спортивних результатів.

Форми самостійних занять фізичними вправами визначаються їх цілями і завданнями. Існують чотири форми самостійних занять: ранкова гігієнічна гімнастика, вправи протягом навчального дня, самостійні тренувальні заняття, попутне тренування.

Ранкова гігієнічна гімнастика повинна виконуватися щодня. Під час гімнастики ліквідуються нічні застійні явища в організмі, поступово підвищується діяльність серцево-судинної і дихальної систем, відновлюється координація нервово-м'язового апарату, активізується діяльність шкіряних і м'язових рецепторів, вестибулярного апарату, оптимально підвищується збудливість ЦНС, що сприяє поліпшенню функцій опорно-рухового апарату та внутрішніх органів.

Комплекс ранкової гігієнічної гімнастики повинен містити фізичні вправи на всі групи м'язів, вправи на гнучкість і відновлення дихання. Не рекомендується вводити вправи статичного характеру, із значним навантаженням та на витривалість. Вправи ранкової гігієнічної гімнастики періодично (по 1-2 вправи) повинні оновлюватися із-за досить швидкої адаптації до них організму. Після виконання комплексу РГГ рекомендується зробити самомасаж основних м'язових груп ніг, тулуба та рук (5-7 хв), виконати водні процедури для загартування організму.

Вправи протягом навчального дня виконуються в перервах між навчальними заняттями. Такі вправи запобігають стомленню, сприяють підтримці високої працездатності тривалий час. Виконання фізичних вправ протягом 10-15 хв через кожних 1-1,5 годин роботи надає удвічі більший стимулюючий ефект, ніж пасивний відпочинок.

Можна використовувати вправи на гнучкість (розтягання, нахили і ін.), нескладні вправи на силову витривалість, окремі групи м'язів (присідання, віджимання і ін.). Ці вправи стимулюють кровообіг, сприяють відновленню розумової діяльності, запобігають застою крові в кінцівках.

Самостійні тренувальні заняття можна проводити з використанням різних видів спорту або систем фізичних вправ, індивідуально або в групі з 3-5 чоловік. Займатися рекомендується 2-7 раз в тиждень по 1-1,5 годин.

Тренувальні заняття повинні носити комплексний характер, тобто сприяти розвитку основних фізичних якостей, а також зміцнювати здоров'я і підвищувати загальну працездатність організму.

Попутні тренування можна проводити щодня. Поїздки в транспорті можна частково замінити темповою або спокійною ходьбою. Замість того щоб користуватися ліфтом, можна використовувати активний піший підйом та спуск. Це також є навантаженням на м'язи спини та ніг. Можливості використання попутного тренування в повсякденному житті дуже різноманітні.

Ефективність занять контролюється за допомогою щоденника самоконтролю. Постійний самоконтроль і облік виконаної тренувальної роботи дозволяє аналізувати хід тренувального процесу, стан фізичного розвитку та здоров'я, вносити корективи до планів тренувань. Рекомендується проводити попередній, поточний і підсумковий контроль.

Результати самоконтролю при проведенні самостійних тренувальних занять можуть бути представлені у вигляді показників: ЧСС, вага тіла, тренувальні навантаження, результати виконання тестів, спортивні результати, самопочуття та ін.

Ефективність навчальної роботи студентів педагогічного коледжу значною мірою залежить від рівня загальної працездатності, швидкості та гнучкості мислення, особливостей уваги, довготривалої і оперативної пам'яті, працездатності зорового аналізатора.

Зовнішні умови, які супроводжують навчання змінюють рівень названих вище якостей, як правило, в гіршу сторону та відповідно знижують ефективність роботи студентів. Так статична поза студентів сприяє розвитку сутулуватості, викривленню хребта і порушенню його рухливості. Обмежена амплітуда робочих рухів приводить до погіршення рухливості в найбільш крупних суглобах (плечовому, ліктьовому, тазостегновому, колінному).

Обмеження рухливості грудної клітки погіршує глибину дихання, внаслідок чого знижується доступ кисню до органів, в першу чергу до головного мозку. Малорухлива робоча поза погіршує нормальний рух крові та лімфи в організмі, внаслідок чого розвиваються застійні явища в черевній порожнині та нижніх кінцівках, що призводить до варікозного розширення вен.

Постійне навантаження зорового аналізатора сприяє порушенню функції зору.

Тому, програма самостійної роботи з фізичного виховання майбутнього вчителя складається так, щоб, з одного боку, знівелювати негативну дію несприятливих чинників навчальної діяльності, а з іншого боку, розвинути професійно важливі якості студентів.

Високий рівень загальної працездатності досягається, перш за все, кросами, спортивними іграми, плаванням а також використанням сучасних вправ оздоровчо-рекреаційної спрямованості (аеробіка, фітнес, шейпінг, аквафітнес, йога, туризм). Підвищення рівня фізичних якостей, функціональної підготовки, поліпшення основних показників фізичного розвитку (спірометрії, кров'яного тиску, частоти серцевих скорочень і так далі) створюють базу для підтримки високоефективної навчальної діяльності студентів протягом усього навчального року [5, 8].

Важливе місце займає виконання фізичних вправ безпосередньо на робочому місці, тобто так звані фізкультпаузи. Фізкультпаузи сприяють, перш за все, відновленню і підтримці на необхідному рівні розумової працездатності. Крім того, фізкультпаузи зберігають оптимальний м'язовий тонус, покращують умови роботи кровоносної і лімфатичної систем, покращують кровопостачання головного мозку, усувають застійні явища, сприяють зняттю нервово-емоційної напруги.

Для працездатності зорового аналізатора рекомендується проведення гімнастики для очей та самомасаж.

Вправи виконуються у вигляді комплексів з 6-7 впр. протягом 7-10 хв. через кожну годину роботи (або через втому), але, не виходячи з аудиторії. Комплекси складаються так, щоб їх можна було виконати поблизу робочого місця, а при необхідності навіть не встаючи із стільця [5, 6, 8].

Таким чином, самостійна робота студентів, як складова навчально-виховного процесу, всебічно впливає на ефективність навчання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Батіщева М.Р. Актуальні проблеми підготовки майбутніх вчителів фізкультури до проведення шкільних та позашкільних занять з оздоровчого фітнесу // Педагогіка, психологія та мед.-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2004. – № 18. – С. 241-245.
2. Булич Э.Г. Современные достижения науки о здоровье // Теория и практика физ. культуры. – 2004. – № 1. – С. 62-63.
3. Галіздра А.А. Основні аспекти, що визначають відношення студентів до занять фізичною культурою // Теорія і методика фізичного виховання. – 2004. – №4(16). – С. 42-44.
4. Губка П.І. Мотивація до оздоровчої діяльності студентів./ П.І. Губка, В.І. Іванов, О.Д. Корнієнко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2001. – №12. – С. 15-20.

5. Канішевський С.М. Науково-методичні та організаційні основи фізичного самоудосконалення студентства: Видання друге, стереотипне. – К.: ІЗМН, 1999. – 270 с.
6. Крапівіна К. Нетрадиційні форми фізичного виховання студентів// Навчальний посібник. – Львів, 1997.
7. Макеева Л.М. Особливості проведення самостійної роботи на заняттях фізичного виховання в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу / Л.М. Макеева // Науковий часопис. НПУ імені М.П. Драгоманова. – Серія 15. – С. 151-155.
8. Солодков А. С. Физиология человека. Общая. Спортивная. Возрастная : учебник для высших учебных заведений физической культуры / А. С. Солодков, Е. Б. Сологуб. – М. : Олимпия-Пресс, 2005. – 528 с.
9. Янушкевич Ф. Технология обучения в системе высшего образования. – М., 1986. – 200 с.

*Анатолій Самолюк
(Переяслав-Хмельницький)*

ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ЮНАКІВ ВІКОМ 16-18 РОКІВ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ МЕТАННЯМИ

Встановлено, що в юнаків, які займаються метаннями в секції легкої атлетики, порівняно з їхніми однолітками, які займаються лише фізичною культурою в групах загальної фізичної підготовки, виявлено вищі показники ваго-зростових індексів, сили м'язів правої і лівої кистей та життєвої ємності легенів. У студентів-метальників зафіксовано вищий рівень фізичного стану та вищий рівень соматичного здоров'я.

Ключові слова: гемодинаміка, функціональні резерви серця, метальники, здоров'я.

Found that young men involved in methane in the section of athletics, compared with their peers who are engaged only in physical training in groups of general physical training, revealed higher overall weight and growth ratios, high rates of muscle strength of the right and left hand, a large lung capacity. Students-throwers noted above level of physical condition and a higher level of physical health.

Keywords: hemodynamics, functional reserve of the heart, throwers, health.

Постановка проблеми. Здоров'я людини асоціюється, насамперед, зі здоров'ям серця, невід'ємним атрибутом якого є адекватна рухова активність. Для поліпшення рухової активності студентів, перевантажених у вищих насиченими навчальними програмами, має значення мотивація їх до занять фізичною культурою, пошук форми і дози рухової активності, її доступність. Пальма першості в оздоровленні населення, у тому числі і студентів, належить різним формам легкої атлетики, зокрема бігу та ходьбі [10, 12]. Отже, улюбленим заняттям для багатьох підлітків і юнаків є ще один з видів легкоатлетичних вправ – вправи з метання, оскільки асоціюються для них з їх генетично закладеними чоловічими образами: мисливця, захисника, воїна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні відомо, що рівень фізичного стану і функціональних резервів серцево-судинної системи (ССС) найбільше зумовлені характером енергозабезпечення м'язової роботи [6, 10]. На думку багатьох фахівців, одним з найвагоміших чинників, який визначає фізичне здоров'я, є аеробна продуктивність організму [2, 6], розвиток якої відбувається при виконанні тривалих циклічних фізичних навантажень: бігу на довгі дистанції, плаванні, спортивному орієнтуванні тощо. Так, у спортсменів-стаєрів, які використовують у тренуванні аеробні навантаження, зафіксовано «високий рівень» фізичного стану і найвищі функціональні резерви ССС з найбільш економічними показниками гемодинаміки та різким переважанням ваготонічних впливів [10].

Виклад основного матеріалу. Дослідження особливостей фізичного розвитку є актуальним, оскільки в ньому враховують показники фізичних якостей. Загальновідомо, що розвиток фізичних якостей у різні вікові періоди розвивається гетерохронно (нерівномірно) [4; 8; 9]. У юнаків старшого віку сенситивним періодом розвитку фізичних якостей є силові показники та прояви швидкості й реакції рухових дій. Дещо менше еволюціонують гнучкість і спритність, оскільки ці фізичні якості розвиваються набагато раніше.

Витривалість у юнаків формується у віці 17–18 років, коли відбулися процеси стабілізації статевого дозрівання. Із-поміж фізичних якостей краще розвиваються гнучкість і координаційні здібності. Сила, порівняно з дівчатами, більша в середньому на 35–40 %. Аналіз спеціальної науково-методичної літератури засвідчив [10], що нині юнаки старшого значно відстають за показниками розвитку фізичних якостей (рухові тести) від середньостатистичних норм для цього вікового періоду [10; 12; 13].

Потрібно створювати умови для розвитку загальної швидкісної витривалості, що сприяє підвищенню працездатності, розвитку морально-вольових якостей. Слід формувати інтерес і мотивацію до занять фізичними вправами, пов'язаними із метанням, а також до різних видів спорту. Також важливо навчати юнаків методів самоконтролю під час занять. При тривалих вправах інтенсивність навантаження має перевищувати 80–85 % від максимальної. Рекомендується застосування різних видів аеробіки, бодіблдингу, вправ, які виконуються під музику [14; 15].

Для оцінювання функціональних резервів ССС (ФР ССС) використовується індекс Робінсона (Р) або подвійний добуток (ПД); коефіцієнт економичності кровообігу (КЕК) (у нормі не перевищує 2600 у.о.) та коефіцієнт витривалості (КВ) (у нормі не перевищує 16 у.о., підвищення його оцінюється як ослаблення, а зниження вказує на збільшення функціональних можливостей ССС) [5]. Індекс Робінсона оцінюється за такими рівнями резервів:

- 1) низький – більше ніж 96 у.о.;
- 2) нижчий за середній – 86–95 у.о.;
- 3) середній – 76–85 у.о.;
- 4) вищий за середній – 71–75 у.о.;
- 5) високий – менше за 70 у.о.

Визначення рівня фізичного стану (ФС) проводиться за індексом (ІФС, у.о.) за О. Я. Піроговою [3] зі шкалою: низький – $< 0,375$; нижчий за середній – $0,376–0,525$; середній – $0,526–0,675$; вищий за середній – $0,676–0,825$; високий – $\geq 0,826$.

Для інтегральної фізіологічної характеристики ФС використовується величина адаптаційного потенціалу (АП, у.о.) за Р. М. Баєвським і оцінюється рівень напруги регуляторних систем [1]:

- 1) задовільна адаптація – $\leq 2,1$;
- 2) напруга механізмів адаптації – $2,11–3,2$;
- 3) незадовільна адаптація – $3,21–4,3$.

Експрес-оцінку рівня фізичного здоров'я визначають за Г. Л. Апанасенком [1].

Такі результати впливу заняттями вправами з метання на фізичний стан, адаптаційний потенціал та функціональні резерви системи кровообігу і здоров'я узгоджуються з даними про те, що вже на початкових етапах тренування відбувається оптимізація стану серцево-судинної системи і підвищення її резервів не лише у осіб, які використовують у своєму тренуванні аеробні навантаження, але й у тих, які піддаються впливу адекватних навантажень різного характеру та потужності.

Метання списа й диска в легкій атлетиці належить до складних технічних рухів. Крім того, воно вимагає значної швидкісно-силової підготовки, розвитку пластики плечового пояса та набуття спеціальних навичок у швидкісно-вибухових вправах. Це – необхідність, і без її реалізації неможливо досягнути високих спортивних результатів [6; 7].

Висновки. У метальників порівняно з їхніми однолітками, які займаються фізичною культурою в групах загальної фізичної підготовки, виявлено особливості тілобудови й функціональних показників, пов'язаних з характером їх фізичних навантажень (збільшені параметри ваго-зростових індексів, ЖЄЛ та сили згиначів пальців обох рук), а також зафіксовано кращий функціональний стан кровообігу, збільшені резерви серцево-судинної системи і здоров'я.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Апанасено Г. Л. Физическое здоровье индивида : методические аспекты // Бюл. АМН. – 1988. – № 2. – С. 32–40.
2. Баевский Р. М. Оценка адаптационных возможностей организма и риск развития заболеваний / Р. М. Баевский, А. И. Берсенева. – М. : Медицина, 1997. – 25 с.
3. Бальсевич В. К. Очерки по возрастной кинезиологии человека / В. К. Бальсевич. – М. : Сов. спорт, 2009. – 220 с.
4. Воробйов М. І. Практика в системі фізкультурної освіти / М. І. Воробйов, Т. Ю. Круцевич. – К. : Олімп. л-ра, 2006. – 190 с.
5. Гужаловский А. А. Основы теории и методики физической культуры : учебник / А. А. Гужаловский. – М. : Физкультура и спорт, 1986. – 365 с.
6. Коритко З. І. Медико-біологічні основи фізичного виховання : навч. посіб. / З. І. Коритко. – Л. : ПП Сорока, 2002. – 51 с.
7. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання : підруч. [для студ. ВУЗів фіз. виховання і спорту] : в 2 т. / Т. Ю. Круцевич. – К. : Олімп. л-ра, 2008. – Т. 1. – 320 с.
8. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання : підручник [для студ. ВУЗів фіз. виховання і спорту] : у 2 т. / Т. Ю. Круцевич. – К. : Олімп. л-ра, 2008. – Т. 2. – 320 с.
9. Круцевич Т. Ю. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення : навч. посіб. / Т. Ю. Круцевич, Г. В. Безверхня. – К. : Олімп. л-ра, 2010. – 248 с.
10. Леськів І. Я. Адаптаційний потенціал та функціональні резерви кровообігу студентів з різним видом та об'ємом рухової активності / І. Я. Леськів, З. І. Коритко, О. О. Мисаковець // Експериментальна та клінічна фізіологія і біохімія. – 2013. – № 3. – С. 77–83.
11. Пирогова Е. А. Влияние физических упражнений на работоспособность и здоровье человека / Е. А. Пирогова, Л. Я. Иващенко, Н. П. Страпко. – К. : Здоровье, 1996. – 252 с.
12. Приймаков А. А. Проблемы вузовского физического воспитания как фактора укрепления здоровья и повышения двигательных возможностей студентов / А. А. Приймаков, Е. Н. Доценко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наук. моногр. / за ред С. С. Єрмакова. – Харків : ХДАДМ, 2006. – № 5. – С. 83–88.
13. Тутевич В. Н. Теория спортивных метаний / В. Н. Тутевич. – М. : Физкультура и спорт, 1969. – 311 с.
14. Черкашин Р. Особливості тренування метальників диска на початковому етапі багаторічної підготовки / Р. Черкашин // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2008. – № 4. – С. 356–360.

ТЕХНИКА КЛАССИЧЕСКИХ ХОДОВ ВЫСОКОКВАЛИФИЦИРОВАННЫХ ЛЫЖНИКОВ-ГОНЩИКОВ С НАРУШЕНИЯМИ СЛУХА

Введение. Одной из основных задач Украины в сфере физического воспитания и массового спорта является обеспечение подготовки спортсменов к участию в Олимпийских, Паралимпийских, Дефлимпийских играх и других международных соревнованиях.

Впервые украинские лыжники-гонщики с нарушением слуха выступили на зимних Дефлимпийских играх в 1995 г., а первую медаль было завоевано в 2003 г. на играх у Саундсвалле (Швеция) и в 2015 году на зимних Дефлимпийских играх в Ханты-Мансийске (Россия) этими спортсменами, было завоевано 8 наград [2, 3].

Вся подготовка, в том числе и техническая, для этих спортсменов осуществлялась с использованием основных положений системы подготовки лыжников-гонщиков, принятых для лыжников-гонщиков в олимпийском спорте.

В настоящее время биомеханические характеристики спортивной техники играют ведущую роль корректируемых параметров управления тренировочным процессом. Их всесторонний учет позволяет управлять также важными элементами физической подготовки спортсменов, воздействовать на исполнительные органы и системы, обслуживающие аппарат движения.

Цель работы: изучить особенности техники попеременного двухшажного и одновременного бесшажного классических ходов высококвалифицированных лыжников-гонщиков с нарушениями слуха.

Методы и организация исследования. Исследования проводились на базе лаборатории биомеханических технологий в физическом воспитании и олимпийском спорте НИИ НУФВСУ. Использовались следующие методы: обобщение и анализ специальной научно-методической литературы, беседа, педагогическое наблюдение, видеосъемка, биомеханический видеокомпьютерный анализа, методы математической статистики.

Результаты исследования и их обсуждение. При анализе полученные кинематические характеристики и анализе литературных источников нами установлено, что длина II фазы попеременного двухшажного лыжного хода на 0,27 м короче, чем указано в изученной нами литературе, на которые мы будем ссылаться в дальнейшем нашем анализе и обсуждении результатов (рис. 1) [1, 3, 4, 5].

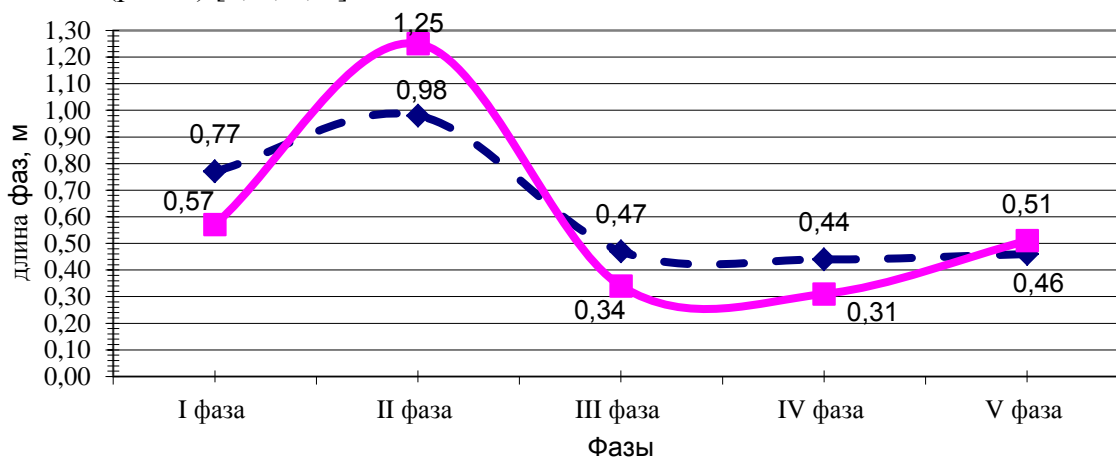

Рис. 1. Средняя длина фаз попеременного двухшажного лыжного хода, в метрах:
◆ — лыжники-гонщики с нарушениями слуха; ■ — лыжники-гонщики.

Лыжники-гонщики с нарушением слуха и речи по времени проигрывают в третьей фазе 0,02 с. и четвертой фазе 0,05 с., в которых выполняется подседание и выпада правой (левой) лыжи вперед. В этих фазах лыжа «загружается» и снижается скорость движения, поэтому необходимо снизить их длительность, за счет быстрого и сильного толчка опорной ногой и быстрым движением маховой ноги вперед для дальнейшего скользящего шага (рис. 2).

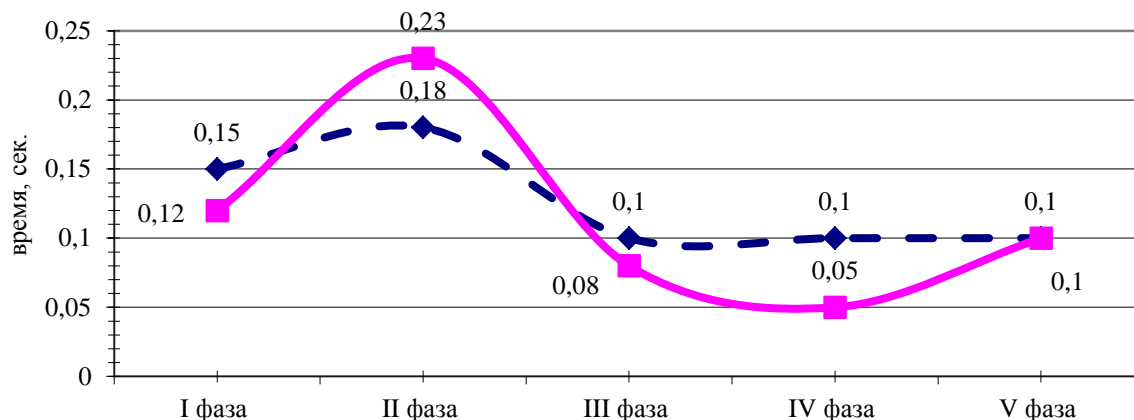

Рис. 2. Продолжительность фаз попеременного двухшажного лыжного хода, в секундах:
 ◆ — лыжники-гонщики с нарушениями слуха; ■ — лыжники-гонщики.

Также были измерены угловые параметры. Были выявлены различия в угловых параметрах коленного сустава. В третьей фазе у лыжников-гонщиков с нарушениями слуха угол был на 15° меньше, чем у основной группы лыжников, это говорит о том, что эти спортсмены сильно подседают, в результате чего увеличивается давление на лыжу, что приводит к снижению скорости (рис.3).

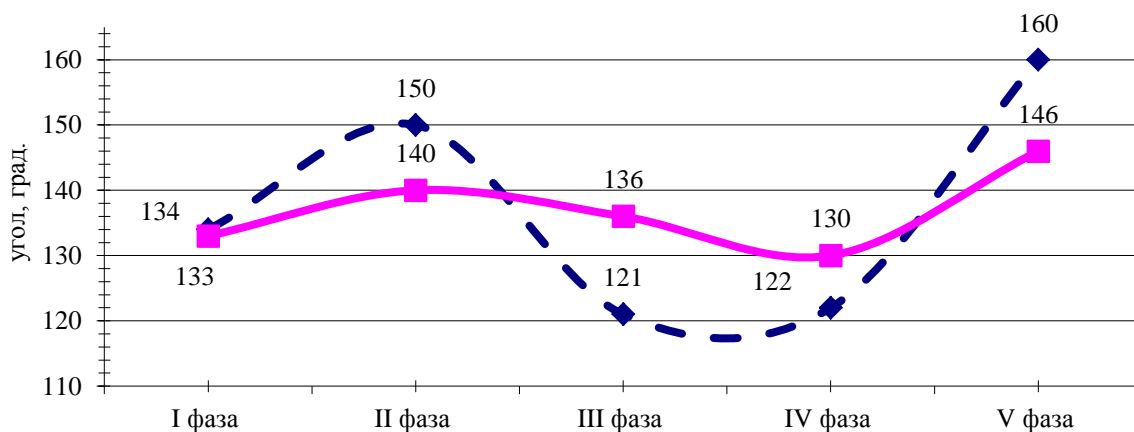

Рис. 3. Угловые параметры коленного сустава в попеременно двухшажном лыжном ходе, в градусах:

◆ — лыжники-гонщики с нарушением слуха; ■ — лыжники-гонщики.

В результате проведенных исследований у высококвалифицированных лыжников-гонщиков с нарушениями слуха при передвижении одновременным бесшажным лыжным ходом, также выявлены различия в длине цикла, который в среднем меньше на 2,4 м., а продолжительность цикла – на 0,35 с.

Продолжительность второй фазы меньше, таким образом, можно сказать, так как лыжники-гонщики с нарушением слуха выполняют постановку палок на опору быстрее, чем основная группа лыжников. В первой фазе время также уменьшилось, поскольку целью этой фазы является скольжение на двух лыжах (рис.4.).

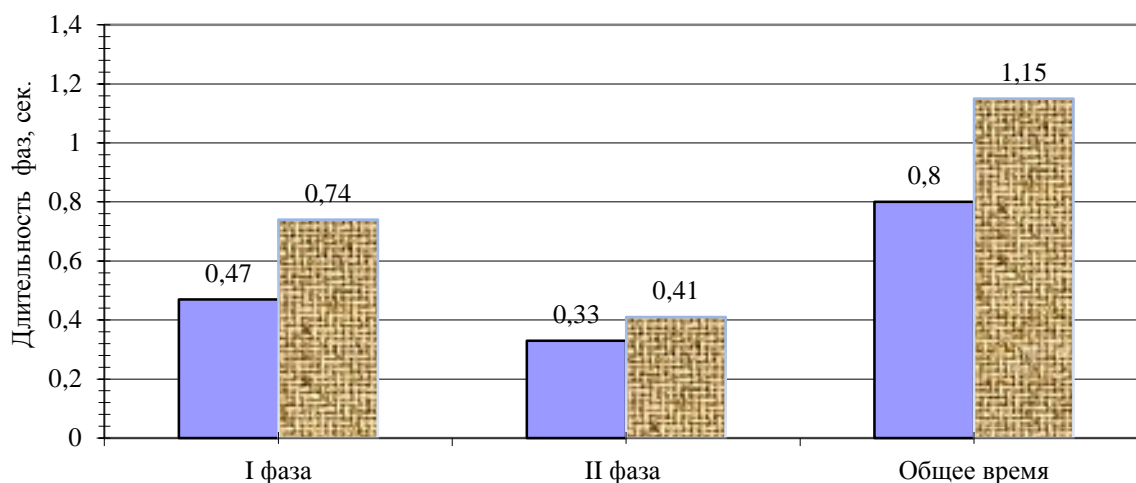

Рис. 4. Длительность фаз в одновременном бесшажном лыжном ходе, в секундах:
■ лыжники-гонщики с нарушениями слуха; ■ лыжники-гонщики.

Таким образом, спортсмены данной категории выполняют толчок палками быстро, но при этом не вкладывают силы в толчок, в результате чего снижается продолжительность и длительность первой фазы (рис. 5.), что может быть связано со слабым развитием мышц верхнего плечевого пояса.

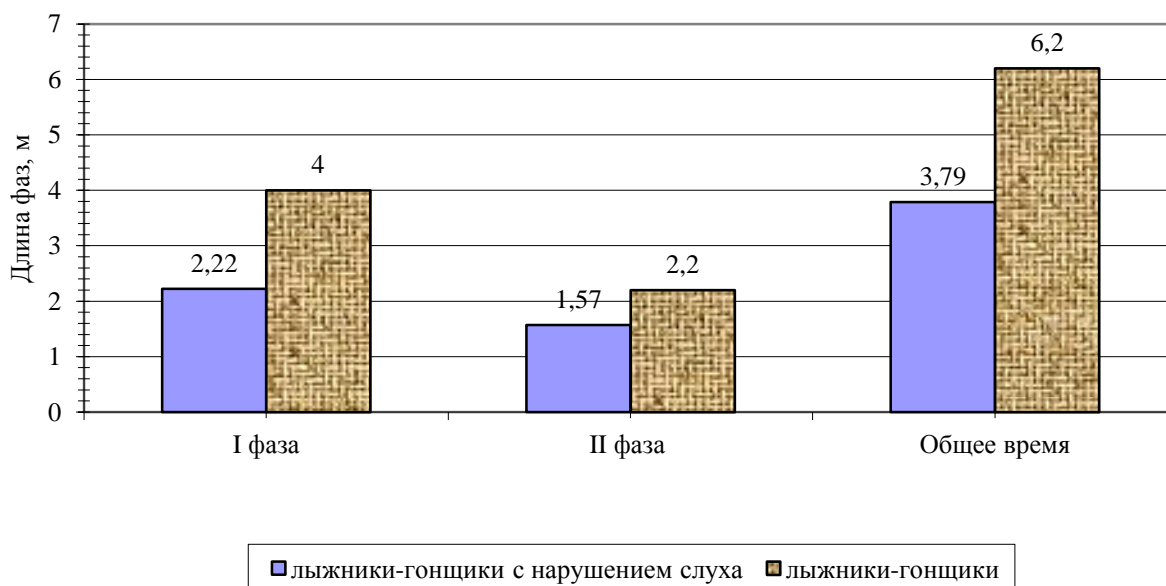

Рис. 5. Длина фаз в одновременном бесшажном лыжном ходе, в метрах:
■ лыжники-гонщики с нарушением слуха; ■ лыжники-гонщики.

Также был проведен анализ и угловых параметров у лыжников-гонщиков с нарушением слуха и речи при передвижении одновременным бесшажным лыжным ходом, где не было выявлено больших различий, но отдельные характеристики присутствуют.

Выводы:

1. Особенности техники передвижения лыжников-гонщиков с нарушением слуха попеременным двухшажным и одновременным бесшажным лыжными ходами изучены недостаточно. Имеющиеся в доступной научно-методической литературе данные по этому вопросу базируются на характеристиках фазовой структуры техники передвижения указанными ходами лыжниками-гонщиками в олимпийских видах соревновательных программ.

2. Кинематические характеристики техники передвижения попеременным двухшажным и одновременным бесшажным лыжными ходами у квалифицированных лыжников-гонщиков с нарушением слуха отличаются от аналогичных показателей спортсменов в олимпийских дисциплинах, что влечет за собой снижение соревновательной скорости.

3. При передвижении указанной категории спортсменов одновременным бесшажным лыжным ходом длина цикла короче на 2,4 м, а его продолжительность меньше на 0,35 с. Причиной является сокращение I фазы на 0,27 с., а во II фазе происходит быстрое отталкивание руками без достаточных усилий.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Аграновский М.А. Лыжный спорт / М.А. Аграновский. – М.: Физкультура и спорт, 1980. – 368 с.
2. Бріскін Ю.А. Спорт інвалідів – К.: Олімпійська л-ра, 2006. – С. 202-210.
3. Бутин И.М. Лыжный спорт: Учебник для студентов образовательных учреждений среди профессионалов образования / И.М. Бутин. – М.: Владос – ПРЕСС, 2003.-192с.
4. Раменская Т.И. Специальная подготовка лыжника / Т.И. Раменская – М.: СпортАкадемПресс, 2004. – 204 с.
5. Раменская Т.И. Техническая подготовка лыжника: Учебно-практическое пособие / Т.И. Раменская – М.: физкультура и спорт, 1999. – 264 с.

О "ЗАКОНАХ" И ХАРАКТЕРИСТИКАХ КРАСОТЫ

Марксовы слова о человеке, творящем "и по законам красоты", стали литературным штампом, но в справочных, философских и педагогических текстах отсутствуют однозначные формулировки этих законов. В литературе в основном встречается отождествление и тавтологическое смешение их с различными признаками красоты и правилами ее создания, в числе которых оказываются целесообразность, мера, гармония, симметрия, пропорциональность, ритм, грация и др. У Аристотеля, например, целесообразность – это *признак* красоты природы. У В. Хогарта целесообразность как соответствие вещи ее функции – это *правило* красоты. Начиная с Канта целесообразность, породившая единство в многообразии и многообразии в единстве (которые тоже выступают в качестве закона красоты) – это главная *идея* в обосновании объективной красоты. Но признак может быть несущественным, правило – допускающим исключения, идея – не находящей своей материализации. В словаре "Эстетика" (М., 1989) целесообразность отделяется от красоты: "... Все оценивается им (человеком – В. К.), исходя из законов целесообразности и красоты".

В отличие от правил, признаков и идей, законы существования предмета должны иметь ряд необходимых характеристик, из которых важнейшими являются объективность и всеобщность, "устойчивость связей между явлениями или свойствами материальных объектов". Если законы эти не универсальные, а частные (красота всегда конкретна) и общие, то они предполагают наличие количественной и качественной определенности, выразимой в математической форме. Но "законы красоты" не универсальные законы, они не являются законами развития, а лишь выражают несущественные свойства – как внутренне содержание выявлено во внешних признаках [3, с. 85–90]. Они не могут претендовать на обязательность, поскольку они не ведут вглубь объекта от явления к сущности (хотя отдельной темой аргументации может быть в настоящее время и биосоциокультурная телеология физической красоты человека). Законам красоты, как и эстетическим объектам, чужда математическая определенность. Например, в практике архитектуры и изобразительного искусства "золотое сечение" в его абсолютной форме применяется редко. Эстетику интересует не столько следование чеканной строгости канона и воле закона, сколько мера и характер отклонений от них. Поэтому уместнее говорить не о законах, которые ко многому обязывают, а о характеристиках красоты, которые могут быть устойчивыми или изменчивыми, количественными или качественными, измеряемыми или неизмеряемыми, определяемыми или неопределяемыми, но интуитивно ясными реальными или виртуальными атрибутами красоты.

В нестройном ряду характеристик и свойств красоты (которые было бы интересно классифицировать, что, однако выходит за рамки задач настоящей работы) есть характеристики достаточно популярные и характеристики как бы второго ряда, востребуемые не часто, но заслуживающие не меньшего исследовательского внимания. Таковыми являются, например, редкость красоты, ее "мессианство" и "провоцирование" *ressentiment*. (Термин Ф. Ницше, означает "месть от бессилия").

Природа экономно "производит" красоту, пишет Д. Дидро в "Племяннике Рамо": если бы все на земле было превосходно, то не было бы ничего превосходного. Телесная красота человека, как и всякая красота, редка, но не случайна. Она бережно собирается по крупицам и требует для своего культивирования все силы искусства и дарования. А кумулятивный эффект приходит медленно. Он – результат молчаливой, невольной и бессознательной работы поколений, лежащих под ним культурным слоем. Так растится жемчуг и кристалл. Природа редко производит что-нибудь во всех отношениях совершенное. Путь к нему долог,

но длится оно кратко, потому что, – по мысли Микеланджело, – природа, блуждая в веках от одного лица к другому, достигает в одном лице высшего предела прекрасного, но тем самым истощается, стареет и должна гибнуть [2, с. 284].

Красота аристократична, она исключает равенство, и потому как бы социально порочна. На том стояли русские революционные демократы. Это безошибочно чувствовал Л. Толстой, принявший эстетический нигилизм как вериги. Но "красота возникает от пестроты мира, от игры света и теней, от скрещения бесчисленных лучей в одной точке, а если свет распределить равномерно, она иссякает..." [1, с. 157]. Толстому было стыдно, что "в то время, как обворожительная Анна в бархатном черном платье пляшет на московском балу, какие-то люди, такие же люди как она по тому же образцу и подобию созданные, моют на кухне грязные тарелки. И на это, на праведность этого стыда нечего возразить. Красота? Дело даже не в бархатных платьях или подоткнутых грязных подолах, дело в том, что Анна не могла бы так изящно любить и мучить Вронского, не носи она этих платьев с детства. А если все равны, если все имеют право на то же самое, то бархата на всех не хватит, и придется нам остаться с грязными подолами во всех смыслах, дословном и переносном" [1, с. 157].

Уродство преобладает в жизни людей, – констатировал Ж. Ренар в своем "Дневнике". Прошлое столь же дисгармонично, как настоящее и будущее, ибо гармония в реальной жизни невысказана – она возможна лишь в литературе и искусстве, – заметил О. Хаксли в "Желтом Кроме". Мир стремится к гармонии, но никогда ее не достигает. Иначе прекратится развитие – жизнь.

Красота может быть спасающей. Мир образуется и держится красотой – так мыслил Гераклит. Пифагорейцы считали, что красота есть могучая сила внешнего мира, проникающая в душу и наполняющая ее высоким смыслом. Они верили в то, что красота – космическая и духовная – способна духовно переродить, исправить и возвысить человека. Она может врачевать – духовно и телесно, если больные для облегчения недугов будут прослушивать небольшие музыкальные произведения. В уставе пифагорейцев было записано: не отходить к дневным делам, не омыв своей души музыкой, не вдохновившись, так или иначе, красотой. Красота в душе, считали они, – это ее энергия и воля. Изяществу и соразмерности в построении собственной жизни следует учиться у первообраза красоты – природы. Устыдиться собственного несовершенства, победить в себе вялость, размяченность и распушенность, встряхнуться и упорядочить свое бытие, которое лишь в этом случае становится разумным человеческим бытием [5, с. 20–21].

Учение Шиллера о спасающей роли красоты в современном мире созвучно Бетховену. Красота и высшая духовность, – верил Н. Бердяев, – должны когда-нибудь навсегда убить "зверя политики". Если бы человек не наблюдал прекрасные формы, считал Леонардо да Винчи, то ничего не мог бы выразить, кроме зверства. "Все безобразное ослабляет и огорчает человека, – писал Ф. Ницше. – Оно напоминает ему о гибели, опасности, бессилии; он фактически теряет при этом силу. Действие безобразного можно измерить динамометром. Когда человек вообще подавлен, то он чувствует близость чего-то "безобразного". Его чувство власти, его воля к власти, его мужество, его гордость – все это умалется вместе с безобразным и возрастает вместе с прекрасным..." [6, т. 2, с. 604].

Эстетическое чувство, представляющее собой восторг при виде предметного совершенства, безотчетную радость, торжественное состояние духа, возникает от ощущения благотворности для нас реальной красоты. "Только то, что дает крылья, что позволяет забыть тупость и мрак жизни, уродливость правды, – дарует благодать" [8, с. 144]. Таким средством для позднего Ф. Ницше была музыка. Светлая, легкая, разрешающая музыка, "дающая возможность жить". Ибо "жизнь без музыки – просто бремя, заблуждение". Мучительно жаждал Ф. Ницше в своих последних кризисах серебряного напитка музыки. Всех богов оттолкнул он в своем одиночестве. Лишь музыка для него нектар и амброзия, освобождающая душу и дарующая вечную юность. "Искусство и только искусство – искусство дано нам для того, чтобы мы не погибли от правды" [8, с. 145].

Для героя рассказа Г.И. Успенского "Выпрямила" спасающей явилась красота Венеры Милосской, представшей перед ним неожиданно в галерее Лувра. Придавленный до того тяготами и мерзостями жизни, он вновь обретает человеческое достоинство и испытывает ни с чем не сравнимую радость, чувствуя, как лицезрение этой скульптуры "выпрямляет" его скомканную душу "видимой для всех нас возможностью быть прекрасными..." (П.Д. Успенский). "Впечатление этой статуи, – писал И.Н. Крамской И.Е. Репину, – лежит у меня так глубоко, так успокоительно светит через все томительные и безотрадные наслоения моей жизни, что всякий раз, как образ ее встает передо мною, начинаю опять юношески верить в счастливый исход судьбы человечества" [4, с. 74].

Подобное чувство испытывал, наверное, и герой рассказа М. Горького "Красота", человек психически изломанный, всегда и ко всему относящийся с горьким скептицизмом, всегда нервный, всегда готовый оскорбительно острить над жизнью и людьми, поэт безнадежности и суровый гонитель всяких грез и мечтаний, – он улыбался так мирно и радостно. Потому что вся она – молодая красавица на балконе – была воплощением грезы. "Я не чувствовал более ни удушающего запаха прелой грязи и не видел серых каменных стен, подавлявших воображение своей тяжестью... стоял, боясь пошевелиться, храня мое очарование и наслаждаясь им..."

По современным представлениям, красивые вещи излучают биополе. От созерцания красивых предметов черпается духовная энергия – даже от любо-вания обоями или безделушкой, купленной в художественном салоне. "Если вы утром из своего окна каждый день будете видеть красивое дерево, – писал В. Солоухин в рассказе "Приговор", – красивую улицу, красивый дом, красивый пейзаж, хотя бы и городской, вы будете себя чувствовать лучше и проживете дольше".

Облегчающую роль красоты можно наблюдать и в спорте, например, в легкоатлетическом беге, где красота (легкость, изящество) "работает" не только на эстетику, но и на безопасность суставов. Возможно, не так уж неправы те, кто противопоставляет эстетическое наслаждение (красоту) физическим потребностям, так как в эстетическом переживании наличествует и элемент утилитарного интереса, хотя бы, как в приведенном примере, с точки зрения удовлетворения человеческой потребности в сохранении здоровья. Красота же природы буквально спасает человека, потому что он останавливает свой взгляд на ней и по физиологическим соображениям, ибо он потребляет те продукты, которые она ему дает [5, с. 198].

Красота, при всей ее редкости, хрупкости, кажущейся незащищенности, – самодостаточна. Она "самое драгоценное, что есть в мире, не валяется, как камень на берегу, который может поднять любой прохожий. Красота – это удивительное и недоступное, что художник в тяжких душевных муках творит из хаоса мироздания. И когда она уже создана, не всякому дано ее узнать. Чтобы постичь красоту, надо вжиться в дерзание художника. Красота – мелодия, которую он поет нам, и для того чтобы она отозвалась в нашем сердце, нужны знание, восприимчивость, фантазия" (С. Моэм). В ней есть нечто незыблемое, независимое от вкусов и суждений. "Все сотрет и поглотит время, все цвета и все звуки унесут дожди и ветры. И только я останусь неприкасаемой, ибо имя мое – Красота. Такова я со дня сотворения мира и такой останусь во веки веков. Я – само счастье и неуязвимая прелесть бытия" (К. Гамсахурдиа). Осознание самоценности красоты подвигнуло многих художников к исповедованию религии искусства и красоты, как это случилось, например, с художниками "Мира искусств" и Абрамцевского кружка, уверовавших в то, что именно "религия красоты", а не христианство и буддизм, дает истинное освобождение человека от драматически сложной борьбы за существование.

Красота может "оскорблять" людей слабых, малодушных, интеллектуально и морально дряблых, трусливых в мышлении. Они "уклоняются от высоких зрелищ, которые являют им страшную картину собственной ничтожности" (Ф. Шеллинг). Их удручает всякое чужое преимущество, вызывая зависть и даже *ressentiment*. "Всякое духовное преимущество, – отмечал А. Шопенгауэр в "Афоризмах житейской мудрости", – является изолирующим

свойством; его ненавидят, избегают и в свое оправдание наделяют его обладателя всякими недостатками. – Точно такую же роль играет у женщин красота: очень красивые девушки не находят себе не только подруг, но и приятельниц. Места компаньонки им и искать не стоит: при первом же их появлении лицо хозяйки хмурится: ей нет никакого расчета оттенять чужою красотой безобразие своих дочерей или собственное". Прекрасно дополняет это наблюдение философ актриса С. Бернар: "У тебя невероятно буйная от природы кудрявая грива, ты необыкновенно изящна и вдобавок в твоей гортани спрятана подлинная арфа – все это делает тебя существом особым и оскорбляет посредственность одним лишь фактом своего существования. Вот первый грех, связанный с твоим обликом. Далее, ты не умеешь скрывать свои мысли, не можешь гнуть спину, не приемлешь компромиссов, не подвластна никакой лжи – и тем самым наносишь обществу оскорбление... И ты хочешь ухитриться с такими-то данными не возбуждать зависти, не задевать самолюбия, не вызывать злобы?", – писала С. Бернар в "Моей двойной жизни". "Завистники умрут, но зависть – никогда". Она вечна. В античной Элладе подвергались изгнанию люди, обладавшие яркой индивидуальностью и выдающимися дарованиями. По этой причине был, например, изгнан из Афин учитель Перикла Дамон. Из известной триады: "свобода, равенство, братство" масса легко приемлет "равенство" как вектор социального нивелирования: "залить и угасить цветущее и сложное – через зависть" (Г. Гачев). Или повернуться к прекрасному спиной. "Нищета (революционной поры. – В. К.) иногда отворачивается от непереносимых для нее образцов счастья", писал А. Камю в "Бунтующем человеке". Небрежение прекрасным присуще, однако, не только "мятежной массе". Неприятием искусства отличался, например, великий моралист Ж.Ж. Руссо, в плебейской критике пришедший к отрицанию культуры вообще.

Уклоняются малодушные и от непереносимых для них образцов спортивной телесной красоты – подобно стреле разит она своим великолепием их плебейский дух.

По поводу телесного несовершенства людей сокрушались многие художники, писатели, поэты (Рафаэль, А. Дюрер, О. Домье, А. де Сент-Экзюпери, В. Вересаев, Ш. Бодлер и др.). Наши наблюдения тоже дают достаточно оснований для констатации закона "экономии красоты", поэтично сформулированного Шарлем Лало во "Введении в эстетику" (М., 1915). Данные статистики говорят о том же: красивых телом – один из десяти. Ф. Ницше, создатель гимна человеческому телу, считал, что среди людей, как и среди животных, много неудачных, которые "не должны размножаться". Вместе с тем представители самых различных направлений в эстетике согласны с тем, что человек в его лучших телесных и духовных проявлениях представляет собой наивысшую эстетическую ценность. Надо признать также, что во все времена высшим благом человека, запечатленным в философских трактатах и воспетым поэтами, являлось то, что дала ему природа, что воплощено в его телесности, его ум и способности, которые он развил. Все остальное, по мнению А. Шопенгауэра, – чины, богатство, приобретенные в годы жизни, славу и величие в глазах окружающих – следует отнести к ложным ориентирам счастья. (Это мнение А. Шопенгауэра совпадает с мнением стоика Хрисиппа). Об этом же напоминает нам из XII века Шота Руставели в "Витязе в тигровой шкуре": величайшей ценностью мира является человек прекрасный. Поэт на протяжении всей поэмы восхищается красотой своих героев, львам подобных: "лев могучий и учтивый", "равный льву красою стана", или имеющих "кипариса стройный вид", или "стройных станом, как алоэ", "как лилея стройных станом", "с тонким станом тростника" и т.д. В русских повествованиях мужчины тоже витязи, а девушки стройны, как березки. В известной украинской песне юноша "высокий та стрункий".

Многие примеры убеждают, что в человеческой телесности сущность красоты находит наиболее совершенное воплощение как общечеловеческая ценность. С. Кьеркегор выделял даже "эстетический" тип людей, отличительной чертой которых является не духовная красота, а красота физическая. Поэтому здоровье оценивается как высшее благо жизни, а телесная красота человека – выше всего на свете. Счастье – это быть красивым. Красота же, как верно заметил М. Монтень в "Опытах", является величайшей силой, привлекающей

людей к общению между собой, "и нет человека, сколь бы диким и хмурым он ни был, который не почувствовал бы себя в той или иной мере задетым ее прелестью". Поэтому телосложение человека и его особенности заслуживают самого пристального внимания. "Весьма возможно также, – продолжает Монтень там же, ссылаясь на Лукреция Кара, – что преимущество, даруемое нам природой в виде красоты, и привело к первым отличиям между людьми и к тому неравенству среди них, из которого и выросло преобладание одних над другими: они поделили поля, одаряя всех согласно их красоте, дарованиям и силе...".

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Адамович Г. Комментарии / Г. Адамович // Знамя. – 1990. – № 3. – С. 153 – 184.
2. Дмитриева Н.А. Краткая история искусств. – Вып. I. От древнейших времен по XVI век. Очерки. – 3-е изд., доп. / Н.А. Дмитриева. – М.: Искусство, 1985. – 319 с.
3. Корниенко В.С. О законах красоты. К вопросу о сущности эстетических явлений в действительности и в искусстве / В.С. Корниенко. – Харьков: Изд-во Харьковского университета, 1970. – 224 с.
4. Лисицын Ю.П., Союз медицины и искусства. / Ю.П. Лисицын, Е.П. Жилиева. – М.: Медицина, 1985. – 192 с.
5. Лисицын Ю.П., Здоровье человека – социальная ценность / Ю.П. Лисицын, А.В. Сахно. – М.: Мысль, 1989. – 270 с.
6. Ницше Ф. Сочинения: В двух томах. / Сост. ред., вступ. ст. и примеч. К.А. Свасьяна: Пер. с нем. / Ф. Ницше. – М.: Мысль, 1990. – Т. 1. 832 с.; Т. 2. 832 с.
7. Смолянинов И.Ф. Природа в системе эстетического воспитания / И.Ф. Смолянинов. – М.: Просвещение, 1984. – 207 с.
8. Цвейг Ст. Казанова, Фридрих Ницше, Зигмунд Фрейд: Пер. с нем. / Ст. Цвейг. – М.: Интерпракс, 1990. – 256 с.

*Алевтіна Філіпенко
(Слов'янськ)*

ПОГЛЯД НА ОСВІТУ ХХІ СТОРІЧЧЯ В УКРАЇНІ З РИНКОВОЇ ТОЧКИ ЗОРУ

За оцінками провідних спеціалістів світу, ХХІ століття пройде під знаком створення глобального інформаційного суспільства. Згідно з концептуальними положеннями метатеорії глобального інформаційного суспільства, національні системи освіти потребують якісних змін.

В умовах інформатизації й глобалізації суспільства роль вищої освіти у ХХІ ст. зростатиме. У майбутніх суспільствах будь-яка модель розвитку, неспроможна використовувати потенціал освіти, послідовно оновлювати його як основу якісного розвитку населення, оволодівати сучасними технологіями, буде не тільки неефективною, але й взагалі призведе до того, що країна опиниться поза глобальним економічним зростанням [9, с. 201-204].

Для нашого часу характерні кардинальні зміни в політиці, економіці, суспільному житті. Важливим у цьому плані є формування в молоді нового наукового економічного мислення, розвиток її підприємницьких здібностей.

Загалом можна стверджувати, що в широких верствах суспільства, особливо серед сучасної української молоді, виникло і набирає сили прагнення досягти високого матеріального статусу. Багатство та матеріальний успіх дедалі частіше стають об'єктом бажань багатьох молодих людей [5, с. 165-177].

Економічна освіта стала потребою сьогодення. Вона покликана сформувати в громадян України не тільки знання, діловитість, підприємництво, а й найголовніше – економічну культуру.

Вища й середня загальноосвітня школи покликані в межах базової освіти формувати в молодих людей економічне мислення.

Структурні зміни в національній економіці безпосередньо впливають на ринок праці. Негнучкість багатьох навчальних закладів призводять до того, що багато випускників отримавши освіту не є конкурентоспроможними та потрібними на ринку праці.

Включення сфери освіти в систему ринкових відносин вимагає оновлення її змісту та вдосконалення методик. Основні напрями таких трансформацій вищої та середньої спеціальної освіти передбачають перш за все інтеграцію освіти з практичною діяльністю й наукою, перехід від валового навчання до посилення індивідуального підходу, розвитку творчої особистості спеціаліста в колективі. Ці напрями відображають об'єктивні тенденції розвитку, які поєднують у собі навчання та працю.

Для розвитку професійних умінь майбутнього спеціаліста важливі гуманістичні установки в навчальній діяльності, яка тісно пов'язана з мотиваційним комплексом.

Традиційно в системах шкільного та професійного навчання зі студентів роблять «споживачів знань», які повинні дрібними порціями засвоювати методично оброблені знання. За такого підходу, який часто виправдовується браком часу, викладач проводить заняття, ставить запитання, а студенти приречені на роль пасивних слухачів.

На відміну від традиційних, дедалі більшого поширення набуває інший організаційно-методичний підхід до навчального процесу, в основі якого – активна пізнавальна діяльність студентської молоді [61, с. 9-24].

Сучасному суспільству потрібні активні, підприємливі, розумно ризикуючи, але соціально відповідальні суб'єкти економічного, політичного і духовного життя. Таку людину здатний виховати особистісно зорієнтований освітянський соціальний інститут, що сам функціонує як самоорганізуюча система із своєю структурою інформації на вході й виході навчально-виховного процесу про вимоги і умови суспільства, особливо в галузі економіки, до майбутніх випускників, про якості та ціннісні орієнтації абітурієнтів. А це вимагає створення у кожному навчальному закладі і в галузі, яку він обслуговує, висококваліфікованої маркетингової системи, яка постійно відслідковує соціально-економічні передумови навчального процесу і орієнтує його на відповідну соціалізацію молоді.

Цінність людини-споживача в суспільстві вимірюється її прибутками, споживча ідентичність стає найголовнішою ідентичністю. Система освіти за таких умов перетворюється на бюрократично керовану корпорацію, орієнтовану на споживача освітніх послуг. Функція освіти, що розуміється таким чином, – продукувати швидко досяжні знання, що добре використовуються і продаються. Саме так визначає місце освіти в ринковому суспільстві американський соціолог Девід Леслі: «Єдине, чим має займатися вища освіта, – це продавати товари і послуги на ринку... [13, с. 31]».

За переконанням В.В. Кочеткова, «сучасний викладач вузу – це скоріше підприємець та бізнесмен, а не вчитель та дослідник. Його основною метою є підвищення своєї ринкової вартості. Ринок і фундаментальна освіта – несумісні. Ринок здатний знищити освіту. Ринок – це система оптимального задоволення потреб. Просвітництво – система покращення людських здібностей шляхом наукових знань [6, с. 148]».

Аналізуючи економічні та правові аспекти функціонування системи освіти в сучасних умовах, український дослідник О.Сидоренко пропонує називати сучасну освіту феноменом ринку, ринком освітніх послуг, і визначати її як: 1) сукупність соціально-економічних відносин у сфері обміну, що складаються між виробниками і споживачами освітніх послуг; 2) сукупність формальних (закони, нормативні акти, ділові контракти) і неформальних (традиції, звичаї, морально-етичні норми, психологічні стереотипи тощо) інституціональних обмежень здійснення угод, пов'язаних і реалізацією освітніх послуг [11, с. 21].

Але дослідження ролі освіти в суспільстві не обмежується колом питань, що стосуються проблем економічного плану. Економічний підхід (в якості ідеологічного постулату), на думку К.Астахової, є перешкодою на шляху адекватного усвідомлення цінності освіти, її

пріоритетного положення в стратегічних цілях суспільства і можливості максимально реалізувати функції; він суттєво деформує і реалізацію властивих вищій освіті функцій, і реальну освітню політику [1, с. 15].

Перетворення системи освіти в суб'єкт ринкових відносин має як позитивні, так і негативні сторони. Позитивним є створення передумов для перебігу в освітньому просторі інноваційних процесів, а негативним моментом є зміна мотивації суб'єктів освітньої діяльності.

Процеси перетворення базисної структури цивілізації – знань – у найбільш вагомий фактор виробництва склали підґрунтя формування поняття *knowledge-based society* – суспільство, засноване на знаннях. Людина як безпосередній генератор і носій знань стає в цьому суспільстві ядром виробничої системи, її найбільш цінним ресурсом. Постіндустріальна інформативна економіка в своїй основі спрямована не стільки на забезпечення фізіологічних потреб людини, а насамперед потреб більш високого порядку, тих, що зумовлюють всебічний розвиток особистості. Суспільство, всі його структури, у тому числі виробнича сфера, дедалі більше повертається до людини як дійсно головної виробничої сили, визначального суб'єкту історичного процесу.

В рамках суспільства інформаційного, освітня система стає головним соціальним інститутом, змінюються сутнісні взаємозв'язки освіти і суспільства в цілому.

Разом з ринковою економікою на світову арену вийшла і впевнено заявила про себе «економічна людина». За визначенням А.Сміта, *homo economicus* – егоїст і прагматик. Сміт достатньо уваги приділяв визначенню і характеристиці «економічної людини». Сутність «економічної людини» показана в другому розділі книги першої «Багатства народів», де особливо вражає положення про те, що поділ праці є результатом певної схильності людської природи до торгівлі й обміну. Нагадавши спочатку читачеві, що собаки одна з одною свідомо кісткою не міняються, А.Сміт характеризує «економічну людину» словами: «Вона скоріше досягне своєї мети, якщо звернеться до їх (своїх ближніх) егоїзму й зуміє показати їм, що в їхніх власних інтересах зробити для неї те, що вона жадає від них. Дай мені те, що мені потрібно, і ти одержиш те, що тобі потрібно – такий зміст усякої подібної пропозиції. Не від доброзичливості м'ясника, броварника або булочника очікуємо ми одержати свій обід, а від дотримання ними своїх власних інтересів [12]».

Необхідні для «економічної людини» якості, як уміння домагатися успіху в чесній конкурентній боротьбі, не вводити в конфлікт із вдачею й мораллю, прагнення до володіння максимальною інформацією про підприємницьку діяльність, уміння проявляти постійний розрахунок і порівнювати витрати й прибуток та ін. – усього цього можна домогтися при неодмінній умові, сформульованій ще в 1935 р., – якщо парадигма «економічної людини» буде розширена за рахунок особливо актуальної в XXI столітті парадигми морально вихованої, культурної людини, яка діє в сформованій системі соціальних і статусних позицій, нормативних позицій і соціально визначених і легітимних ролей [3, с. 53-59].

Як зазначає академік НАН і АПН України Василь Кремень, в нашому суспільстві відбулися ціннісні кардинальні зміни. Сьогодні кожний вуз, навіть суто гуманітарний чи технічний, навчає двом-трьом економічним спеціальностям.

Економічне мислення нині заповонило життя людини.

Ринкова економіка, на фундаментальних принципах якої побудоване сучасне суспільство, – це не просто товарне обмінно-оцінювальне господарство, а господарство, орієнтоване на прибуток, на приріст грошей. Метою господарювання стає виробництво матеріальних благ завдяки активності людини. Гроші, а разом з тим і вартість, виходять на перший план, через це людина набуває особливої актуальності, оскільки саме вона ухвалює рішення, без яких матеріальні блага не мають значення.

Для молодого покоління, яке сьогодні впевнено входить у всі сфери суспільного життя, гроші стали визначальним показником успіху і самодостатності людини.

Зміна векторів духовно-морального самовизначення контрастно змінила сьогодні життя суспільства. Причина цього – у новому сенсі буття людини по відношенню до традиційних

цінностей. Сьогодні вектор особистісних пріоритетів з цінності часу (життя) зміщується на матеріальний добробут, на гроші, вплив яких став панівним. Потрібно пам'ятати, що добробут і гроші люблять розум і терпіння. Недарма М.Вебер визначав європейську людину як цілераціональну. Досвід показує, наскільки змінилося життя тих людей, які стали на шлях прагматизму і раціональної дії. Але для розуміння цього потрібні нова мораль і нова культура мислення. Чим більше змін у всіх сферах, починаючи з побутової, тим необхіднішим є інший спосіб мислення, інше ставлення до себе, своєї гідності тощо [7, с. 10-12].

Економічна людина повинна мати специфічне економічне мислення. Економічне мислення являє єдність змісту економічних знань, способів розумових дій і установок особистості на їх використання в пізнанні та осмисленні конкретних соціально-економічних явищ. Можна виділити такі складові економічного мислення: мотиваційна, операційна (інтелектуально-логічна) й дієво-практична. Формування економічного мислення залежить від навчання загальних, мисленневих операцій синтезу, узагальнення тощо, воно неможливе без врахування специфіки змісту економічного матеріалу і спрямованості особистості на розв'язання економічних проблем. Економічне мислення є обов'язковим елементом економічної свідомості і економічної культури і пов'язане з соціально-психічними якостями людини [8, с. 26-34].

Вільне входження суб'єкта в реальне життя в умовах ринкових перебудов стало складнішим, а тому сьогодні, тим більше в майбутньому, освіті в загальноосвітніх і професійних навчальних закладах, покликаних сформувати підприємницькі здібності молоді, альтернативи не існує, бо вона сама, забезпечені нею знання і вміння, дозволяють правильно розв'язувати проблеми, які виникають перед молоддю під час вибору професії, адаптації в умовах конкурентного ринку праці і соціального захисту від негативних проявів сучасного життя [10, с. 110].

Як вважає професор В.Богданов, сучасна освіта має бути обов'язково інноваційною. Така її важлива якість знаходиться у тісному зв'язку з модерною прагматичністю та направленістю на розкриття підприємницького потенціалу молоді.

Нині українське суспільство дезорієнтоване радикальними змінами і новими соціальними пріоритетами, які виходять за межі їх колишніх життєвих переконань і попереднього досвіду. У свідомості спрямованих таким чином людей превалює орієнтир на модус володіння, що передбачає такі імперативи, як набуття, володіння та вилучення прибутку. У цьому разі зв'язки та стосунки з соціальним середовищем, яке характеризується в сучасних умовах динамічністю та хаотичністю, практично нерозривні. В результаті звужується сфера людського буття, нівелюється індивідуальне «Я», самоідентичність особи. Почуття власної та національної гідності перетворюються на анахронічні ідеали. Усе це, в кінцевому підсумку, призводить до домінування у суспільстві громадянської індіферентності (апатії).

На цьому ґрунті виникають суперечності у процесі передачі молоді досвіду старшими поколіннями через систему освіти. Навчання, як свідчить сьогоднішня практика, часто не розглядається як діяльність, що безпосередньо розвиває особистість, а успіхи у навчанні не тлумачаться як гарантія подальшого процвітання у житті.

Концепція освіченої людини стає особливо неефективною у динамічному, рухомому середовищі, адаптація і розвиток в якому полягають не у використанні готових знань, а у розв'язанні матеріальних, суспільних і особистих проблем.

Можливість досягнення високої практичної майстерності в подальшому житті – ось головна мета освіти.

Усе це зумовлює формування нового типу освіти – інноваційного. Система інноваційної освіти передбачає повне використання (розблокування) природних потенцій людини. Вона детермінує розвиток найсильніших якостей людини: інтелекту, мотивації, емоцій, діяльнісних структур [2, с. 22-28].

Завдання освіти, зокрема економічної, як ми побачили з вищесказаного, полягає в пробудженні та удосконаленні, розвитку підприємницьких здібностей молодого людини. Саме в цьому також полягає її інноваційність та прагматичність.

В освіті поступово відбуваються і повинні продовжуватися надалі переорієнтації змісту та технологій навчання від простої теоретичної моделі засвоєння знань до формування здібностей практичного досягнення успіху. Освіта повинна надати такий продукт високої якості, яким набувач зможе користуватися на ринку та який буде конкурентоздатним. Тобто знання – це також різновид товару, який має специфічні властивості, проте, не дивлячись на це, залишається товаром.

Освіта повинна мати прагматичне спрямування, орієнтуючись на виховання раціональної особистості, здатної в майбутньому, користуючись здобутими знаннями, до інноваційного прогресу, до самостійної творчої та професійної праці, покликаний не лише задовольнити потреби молодого людини, а й привнести нове, затребуване суспільством та державою, не руйнуюче економіку, а навпаки – збагачуючи її.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Астахова Е. В. Трансформация социальных функций высшего образования в современных условиях: Учебн. брошюра по социологии образования для магистров, аспирантов, преподавателей высшей школы / Е.В. Астахова. – Х.: ХГИ „НУА”, 2000. – 75 с.
2. Богданов В. С. Проблемы инноватизации современной освіти в системе философско-социологических аргументаций / В.С. Богданов // Проблемы освіти. – Вип. 3. – К.: ІСДО, 1995. – С.22-28.
3. Капто А. Этика бизнеса / А. Капто // Международная экономика. – 2007. – № 4. – С. 53-59.
4. Ковальчук Г. О. Активізація навчання в економічній освіті: Навч. посіб. / Г.О. Ковальчук. – Вид. 2-ге, доп. – К.: КНЕУ, 2003. – 298 с.
5. Коржов Г. Соціокультурна легітимність підприємництва в українському суспільстві першого десятиліття трансформацій / Г. Коржов // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005. – № 3. – С. 165-177.
6. Кочетков В. В. Глобализация в образовании: информационная война и «промывание мозгов» или доступ к мировым знаниям и благам цивилизации / В.В. Кочетков // Вестник моск. ун-та. – Сер. 18. Социология и политология. – 2005. – С. 144-151.
7. Кремень В. Людина і освіта у вимірах економічної цивілізації / В. Кремень // Дзеркало тижня. – 2006. – № 40. – С. 10-12.
8. Лукаш С. В. Педагогічне розуміння економічного мислення / С.В. Лукаш // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 1. – С. 26-34.
9. Пирожков С. І. Ринок освіти у глобальному вимірі: європейський досвід для України / С.І. Пирожков // Стратегічна панорама. – № 2. – 2002. – С. 201-204.
10. Прокопенко І. Ф. Теоретико-методологічні проблеми економічної освіти школярів. Школа і підготовка учнівської молоді до життя та діяльності в умовах ринку / І.Ф. Прокопенко. – Х., 1996. – 172 с.
11. Сидоренко О.Л. Соціологія освіти: [навч.-метод, посібник для студентів соціол. спец, та курсів підвищ, кваліфікації] / О.Л. Сидоренко. – Х., 2000. – 32 с.
12. Смит Адам. Исследование о природе и причинах богатства народов / Адам Смит. – М.: ЭКСМО, 2007. – 960 с.
13. Leslie D. W. Wise Moves in Hard Times: Creating and Managing Resilient Colleges and Universities / D. W. Leslie, E.K.Jr. Frerwell. – San Francisco: Jossey-Bass, 1996.

ИССЛЕДОВАНИЕ ЭНДОТЕЛИЙЗАВИСИМОЙ ДИЛАТАЦИИ ПЕРИФЕРИЧЕСКИХ СОСУДОВ У МАЛЬЧИКОВ ПОДРОСТКОВОГО ВОЗРАСТА В ЗАВИСИМОСТИ ОТ ФУНКЦИОНАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ ВЕГЕТАТИВНОЙ НЕРВНОЙ СИСТЕМЫ

Система кровообращения является ключевой в реализации адаптации организма к факторам внешней и внутренней среды [10]. Наиболее чувствительны к воздействию различных стрессорных факторов дети подросткового возраста, поскольку именно в этом возрастном периоде происходит активная перестройка нервно-регуляторных механизмов, обеспечивающих адекватные адаптивные реакции организма [5, 8].

Многочисленными исследованиями, проводимыми на популяционном уровне в 60-70 г.г. XX века доказано влияние пола и конституции на состояние сосудистой стенки [6]. Исследование постокклюзионной дилатации плечевой артерии у детей подросткового возраста выявило достоверно большее увеличение ее диаметра в группе девочек [2].

В последнее десятилетие особый интерес ученых привлекает вопрос изучения влияния вегетативной регуляции на функцию эндотелия у подростков [1, 4, 7]. Однако, до настоящего времени остаются не изученными вопросы формирования вегетативной нервной системы в подростковом возрасте и ее влияния на адаптацию сердечно-сосудистой системы в этот период.

Целью исследования явилось изучение состояния сосудов при помощи оценки эндотелийзависимой дилатации в зависимости функционального состояния вегетативной нервной системы у мальчиков подросткового возраста, постоянно проживающих в г. Луганске, для проведения анализа возрастных и половых особенностей их формирования.

В период с 2012 по 2013 годы было обследовано 30 практически здоровых мальчиков подросткового возраста, постоянно проживающих в г. Луганске. Была проведена оценка исходного вегетативного тонуса, вегетативной реактивности и вегетативного обеспечения деятельности. Исследование эндотелийзависимой дилатации плечевой артерии проводилось на стационарном аппарате Xagio производства фирмы Toshiba, линейным датчиком с рабочей частотой 5-12 МГц по методу D. S. Celermajer et al. [9], в модификации Д. А. Затеищикова с соавторами [3]. Изменения диаметра сосуда оценивали в процентном отношении к исходной величине.

При работе с детьми были соблюдены принципы биоэтики, которые регламентированы Конвенцией совета Европы по правам человека и биомедицины, Хельсинской декларацией Всемирной медицинской организации, Всеобщей декларацией о биоэтике и правах человека и основными законами Украины, регламентирующими научно-исследовательскую работу с привлечением пациентов.

Цифровые данные обрабатывались методами вариационной статистики с помощью компьютерной программы Microsoft Excel.

Результаты исследования показали преобладание в исследуемой группе подростков мальчиков с ваготонией – 13 (43 %), на фоне меньшего количества мальчиков с эйтонией – 8 (27 %). Оценка вегетативной реактивности выявила большее количество мальчиков с гиперсимпатикотонической вегетативной реактивностью – 12 (40 %) подростков, в то время как асимпатикотоническая вегетативная реактивность была установлена у 7 (23 %) подростков, а парасимпатическая вегетативная реактивность не была выявлена ни у одного из исследуемых подростков. Исследование вегетативного обеспечения деятельности выявило, что нормальное вегетативное обеспечение деятельности наблюдалось у 8 (27 %) мальчиков, избыточное вегетативное обеспечение деятельности было установлено у 13 (43 %) подростков, а недостаточное вегетативное обеспечение деятельности было обнаружено у

9 (30 %) исследуемых детей. Исследование исходных значений диаметра плечевой артерии у мальчиков подросткового возраста выявило, что средний диаметр плечевой артерии составлял $0,31 \pm 0,03$ и не имел статистически значимых колебаний в зависимости от функционального состояния вегетативной нервной системы. Исследование абсолютных значений диаметра плечевой артерии после окклюзии установило, что средний диаметр плечевой артерии после эндотелийзависимой дилатации у мальчиков подростков составлял $0,37 \pm 0,03$, однако статистически значимых колебаний диаметра плечевой артерии после окклюзионной гиперемии в зависимости от функционального состояния вегетативной нервной системы выявить не удалось. Эндотелийзависимая реакция плечевой артерии проявлялась дилатацией в пределах нормы ($>10\%$) во всех исследуемых группах. В то же время, при сопоставлении значений коэффициента дилатации было выявлено, что у мальчиков с вегетативным равновесием после окклюзии диаметр плечевой артерии увеличивался на 19,7 %, у мальчиков с симпатикотонией – на 19,2 %, а у подростков с ваготонией – на 15,2 % (рис. 1).

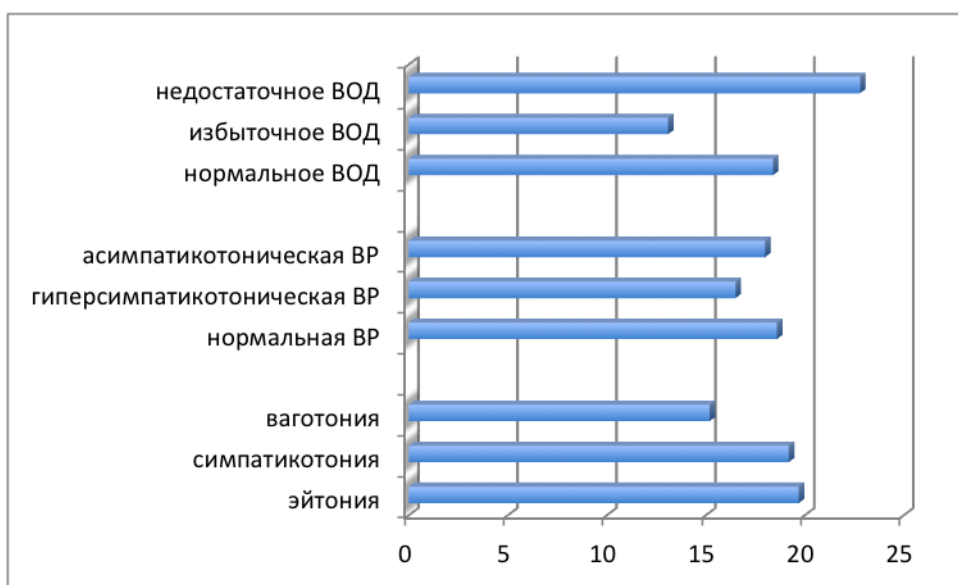

Рис. 1. Оценка коэффициента эндотелийзависимой дилатации (%) в зависимости от функционального состояния вегетативной нервной системы

Исследование коэффициента эндотелийзависимой дилатации в зависимости от вегетативной реактивности обнаружило, что у мальчиков с нормальной ВР диаметр плечевой артерии КД был равен 18,6 %, у подростков с гиперсимпатикотонической ВР – 16,5 %, а у мальчиков с асимпатикотонической ВР – 18,0 % (рис. 1).

Оценка изменения диаметра плечевой артерии в зависимости от вегетативного обеспечения деятельности выявила, что у детей с нормальным ВОД коэффициент дилатации был равен 18,4 %, у мальчиков с избыточным вегетативным обеспечением деятельности – 13,1 %, а у подростков с недостаточным ВОД – 22,8 % (рис. 1).

Это характеризует напряженность вегетативного баланса у мальчиков подросткового возраста. Выявленное неблагоприятное влияние повышенного тонуса симпатической нервной системы на функцию сосудистой стенки может раскрывать механизмы негативного влияния стресса на состояние сосудов.

Полученные данные дают представление об адаптивных возможностях подростков в зависимости от функционального состояния ВНС и требуют более глубокого исследования. Планируется продолжить исследование влияния состояния вегетативной нервной системы на состояние сосудов на экспериментальных животных.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Амамчян А. Э. Характер сосудистых реакций у подростков в норме и при нейроциркуляторной дистонии : автореф. дис.... канд. мед. наук: 03.00.13 / Амамчян Ашот Эдуардович, Кубан. гос. мед. акад. – Краснодар, 2003. – 22 с.
2. Гаврелюк С. В. Исследование эндотелиальной дилатации плечевой артерии у детей подросткового возраста в зависимости от типа конституции / С. В. Гаврелюк // Молодой ученый. – 2015. – №7(22). – С.86-87.
3. Затейщиков Д. А. Функциональное состояние эндотелия у больных артериальной гипертонией и ИБС. / Д. А. Затейщиков, Л. О. Минушкина, О. Ю. Кудряшова и др. // Кардиология. – 2000. – №6. – С.14-17.
4. Максимович Н. А. Вариабельность сердечного ритма и эндотелийзависимая дилатация сосудов у детей и подростков с вегетативной дисфункцией. / Н. А. Максимович, Л. М. Беляева, Т. И. Ровбуль // Журнал ГрГМУ. – 2009. – №1(25). – С. 66-71.
5. Медведев В. П. Анатомо-физиологические особенности подростков. / В. П. Медведев, А. М. Куликов // Подростковая медицина: рук-во для врачей / под ред. Л. И. Левина. – СПб. : Специальная литература, – 1999. – С. 32-49.
6. Романовская Г. А. Перспективы медикаментозного лечения эндотелиальной дисфункции. / Г. А. Романовская, Е. В. Акатова, Г. Н. Гороховская, Н. Г. Аветян, А. И. Мартынов // Фарматека. – 2005. – №9. – С. 31-37.
7. Федотов И. Г. Особенности вегетативной регуляции и эндотелиальной функции периферических артерий у подростков с высоким нормальным АД и АГ / И. Г. Федотов, В. А. Серебренников, И. Ф. Гришина, Е. Е. Климова // Русский медицинский журнал. – 2013. – №14. – С. 778-784.
8. Шаврин А. П., Головской Б. В. Взаимосвязь психоэмоциональных нарушений с увеличением комплекса интима-медиа и развитием сосудистого микровоспаления / А. П. Шаврин, Б. В. Головской // Клиницист. – 2011. – №4. – Издательский дом "АБВ-пресс" – С. 17-20.
9. Celermajer D. S. Testing endothelial function using ultrasound / D. S. Celermajer // J. Cardiovasc. Pharmacol. – 1998. – Vol. 32, № 3. – P. 29-32.
10. Walsh C. A. Syncope and sudden death in the adolescent / C. A. Walsh // Adolesc. Med. – 2001. – Vol.12, № 1. – P. 105-112.

*Олександр Слободян, Леся Лаврів
(Чернівці)*

ОСОБЛИВОСТІ ЕМБРІОНАЛЬНОГО ГІСТОГЕНЕЗУ ПРИВУШНОЇ ЗАЛОЗИ

Лектиногістохімія є новим сучасним методологічним підходом до вивчення глікополімерів (глікопротеїнів і гліколіпідів) у клітинах і тканинних позаклітинних структурах, зокрема в процесі ембріонального диференціювання [1, с. 32-34]. Лектини (Лк) є одним із найбільш високоспецифічних маркерів глікокон'югатів клітин і позаклітинних структур, які з високою вибірковістю зв'язуються з кінцевими нередукуючими моно- чи олігосахаридними залишками глікополімерів. Під час багатьох захворювань спостерігають зміни вуглеводного компоненту різноманітних глікокон'югатів, які сприяють модифікації морфофункціональних характеристик клітини та зміні її взаємодії з іншими клітинами і позаклітинними факторами. Дані наукової літератури з питання гістотопографії рецепторів Лк у перші місяці пренатального онтогенезу людини нечисленні [2, с. 323-327], а стосовно особливостей експресії вуглеводних детермінант зачатків привушної залози (ПЗ) людини у ранньому пренатальному онтогенезі – відсутні.

Метою роботи було вивчення експресії глікополімерів – рецепторів Лк на поверхні і в цитоплазмі клітин епітеліальних зачатків ПЗ людини, базальній мембрані та прилеглих до неї тканин (мезенхіми) у ранньому пренатальному періоді онтогенезу.

Матеріал і методи. Досліджено 55 зародків і передплодів людини віком від 21 доби до 12 тижнів внутрішньоутробного розвитку 2,5-70,0 мм тим'яно-куприкової довжини (ТКД) [згідно з періодизацією Г.А. Шмідта] на стадіях від раннього періоду зрілого нервового жолобка і незрілих сомітів до початку плодового періоду (що відповідає X-XII рівням розвитку за Стрітером та 9-23 стадіям, які прийняті в інституті Карнегі [3]). Глікополімери клітин і позаклітинних тканинних структур виявляли шляхом обробки серійних зрізів Лк, кон'югованими з пероксидазою хрину. Препарати обробляли з використанням стандартних наборів НВП „Лектинотест” (Львів) у розведенні Лк 1:50 за рекомендованою методикою (О.Д. Луцик та ін., 1989) [3, 144 с.].

Результати та обговорення. У результаті дослідження серійних гістологічних зрізів зародків і передплодів людини 5,0-70,0 мм ТКД, встановлено що зачатки майбутньої ПЗ виявлені першими серед інших слинних залоз на 6-му тижні внутрішньоутробного розвитку у зародків 11,0-12,5 мм ТКД [4, С. 18-21]. Вони мають вигляд бруньок, які простежуються у ділянці щічно-альвеолярної кишені, та надалі ростуть в краніо-латеральному напрямку до зовнішнього вуха (спереду назад). Впродовж першого і на початку другого місяця внутрішньоутробного розвитку (зародки до 10-13 мм ТКД) із полісахаридів (ПС) у першу чергу появляється глікоген (Гл), який є важливим фактором гісто- і морфогенезу. У процесі розвитку зародка кількість Гл у тканинах і органах збільшується. Найбільша його кількість у цьому віці сконцентрована в епітелії органів та у клітинах різноманітних епітеліальних закладок (у тому числі і зачатка ПСЗ). Поява Гл в них, як правило, поєднується з фосфатазами і рибонуклеопроїдами, що є свідченням високого рівня обмінних процесів в епітелії органів у ранніх зародків людини. Особливо важливе значення Гл відіграє у ході раннього ембріогенезу, коли новоутворення та диференціювання клітин і тканин здійснюється бурхливими темпами. Починаючи з 45 діб (передплоди 16 мм ТКД), у зв'язку з удосконаленням системи живлення і дихання передплода за рахунок розвитку примітивної дискоїдальної плаценти, у його тканинах і органах помітно прискорюються процеси морфологічного і гістохімічного диференціювання, що відповідає межі між зародковим та передплодовим періодами.

WGA – лектин зав'язі пшениці. При послідовній обробці зрізів кон'югатом Лк зав'язі пшениці (WGA) з пероксидазою хрину нами виявлено, що на ранніх стадіях розвитку ПЗ, одночасно з накопиченням ШИК-позитивних речовин цитолема і цитоплазма епітеліального зачатка ПЗ накопичує глікополімери з кінцевими нередукованими залишками N-ацетил-D-глюкозаміну і N-ацетилнейрамінової (сіалової) кислоти. Прилегли до епітеліальної закладки ПЗ клітини мезенхіми містять на своїй цитолемі більшу кількість рецепторів, ніж їх цитоплазма. До 10-12 тижня ембріогенезу глікополімери, які зв'язуються з Лк зав'язі пшениці (WGA) у більшій кількості зустрічаються в цитолемі клітин епітеліальної закладки та прилеглої мезенхіми.

SNA – лектин бузини чорної. На ранніх стадіях розвитку ПЗ (6-9 тижні ембріогенезу) концентрація глікополімерів з кінцевими нередукуючими залишками N-ацетилнейрамінової (сіалової) кислоти і в меншій мірі β-D-галактози (рецептори лектину бузини чорної) зосереджені у значній кількості на цитолемі клітин епітеліальної закладки ПЗ (3-4 бали) та цитолемі клітин прилеглої мезенхіми (2 бали). Цитоплазма клітин містить їх дещо в меншій кількості (відповідно 2 і 1 бали). Базальна мембрана ареакивна (0 балів). До 10-12 тижня ембріогенезу наявність сіалованих глікополімерів зменшується і на цитолемі клітин і в цитоплазмі.

HPA – лектин виноградного слимака. У ході раннього пренатального онтогенезу ПЗ людини виявлено стійку появу HPA-позитивних біополімерів з кінцевими нередукованими залишками N-ацетил-2-дезоксид-2-аміно-D-глюкопіранози у зародків і передплодів 12,0-45,0

мм ТКД на цитолемі клітин епітеліальної закладки ПСЗ (3-4 бали), базальній мембрані та їх цитоплазмі (1-2 бали). Цитолема клітин прилеглої до неї мезенхіми ареактивна, а цитоплазма містить незначну поодинокую кількість (2 бали) НРА-позитивних сполук.

RCA – лектин кліщовини. У зародків 10,0-13,0 мм ТКД клітини епітеліальної закладки ПЗ накопичують глікополімери з кінцевими нередукуючими залишками екранованої сіловою кислотою β -D-галактози (інтенсивність зафарбовування 3 бали), тоді як їх цитоплазма залишається менш реактивною (2-1 бали). Починаючи з передплодів 45,0 мм ТКД (10-й тиждень) і до 70,0 мм ТКД (12-й тиждень) на цитолемі клітин епітеліальної закладки ПЗ виявлено ослаблення концентрації (інтенсивність зафарбовування 2 бали) глікополімерів специфічних до Лк кліщовини, а в цитоплазмі має місце теж помірна (2 бали) концентрація глікополімерів з кінцевими нередукуючими залишками N-ацетил-D-галактозаміну. У передплодів 16,0-70,0 мм ТКД клітини прилеглої до епітеліальної закладки ПЗ мезенхіми як в цитолемі (2 бали), так і в цитоплазмі (1 бал) знижують експресію сполук, які специфічно зв'язуються з RCA.

STA – лектин бульб картоплі. У зародків і передплодів людини 12,0-18,0 мм ТКД при послідовній обробці зрізів кон'югатом Лк бульб картоплі (STA) виявлено поступове зростання N-ацетил-хітотріозаміну у цитолемі і цитоплазмі клітин епітеліальної закладки ПЗ. У передплодів 23,0-70,0 мм ТКД спостерігали стійке зростання експресії STA-позитивних біополімерів у цитолемі (від 3 до 4 балів), тоді як у цитоплазмі клітин епітеліальної закладки ПЗ у цей же період внутрішньоутробного розвитку вона знижувалась (2-0 балів).

LABA – лектин золотого дощу (бобовника анагіролистного). У зародків та ранніх передплодів людини від 12,0 до 27,0 мм ТКД закладка ПЗ містить доволі виражений вміст рецепторів Лк золотого дощу (LABA). Периепітеліальна мезенхіма закладки ПСЗ у передплодів 23,0-27,0 мм ТКД експресує Лк золотого дощу (LABA) на цитолемі і в цитоплазмі (2-1 бали відповідно). На 10-12 тижнях ВУР прилегла мезенхіма з волокнистим каркасом не містить рецепторів даного Лк (0 балів).

PNA – лектин арахісу. Послідовна обробка гістологічних зрізів ПЗ кон'югатом лектину арахісу (PNA) з пероксидазою хрину виявила поступове зростання впродовж всього досліджуваного періоду глікополімерів з кінцевими нередукованими залишками β -D-галактози на поверхні клітин епітеліальної закладки (від 0 до 3 балів). Базальна мембрана і цитоплазма останньої проявляли слабо позитивну реакцію (1 бал) упродовж всього раннього пренатального онтогенезу ПЗ.

LCA – лектин сочевиці. Досліджуваний період ембріогенезу ПЗ характеризується вираженим зростанням рецепторів до лектину сочевиці (LCA) з кінцевими нередукованими залишками α -D-маннози у передплодів 12,0-27,0 мм ТКД на поверхні клітин епітеліальної закладки ПЗ (до 3 балів), базальної мембрани і цитоплазми (1-2 бали). Цитолема і цитоплазма клітин прилеглої до епітеліального зачатка ПЗ мезенхіми проявляють тільки слабо позитивну реакцію до даного Лк у передплодів 23,0-27,0 мм. ТКД.

Висновки. 1. Впячування у зародків 11,0-12,5 мм ТКД клітин епітелію ділянок щічно-альвеолярних кишень у прилеглу мезенхіму з формуванням первинних зачатків ПЗ та перетворення їх в епітеліальні тяжі пов'язано з накопиченням сілованих глікополімерів (N-ацетилнейрамінової кислоти), N-ацетил-D-глюкозаміну – специфічних до лектину зав'язі пшениці (WGA) і лектину бузини чорної (SNA); N-ацетил-2-дезоксид-2-аміно-D-глюкопіранози, екранованої сіловою кислотою β -D-галактози та α -L-фукози – специфічних відповідно до лектинів виноградного слимака (HRA), кліщовини (RCA) та кори золотого дощу (LABA). 2. Упродовж всього досліджуваного періоду на поверхні епітеліальних клітин (цитолемі) закладки ПЗ виявлено динамічне зростання наявності глікополімерів з кінцевими нередукованими залишками β -D-галактози, специфічної до лектину арахісу (PNA); α -D-маннози, специфічної до лектину сочевиці (LCA) та N-ацетил-хітотріозаміну, специфічного до лектину бульб картоплі (STA). Базальна мембрана і цитоплазма на взаємодію з даними лектинами дає слабо позитивну і помірно позитивну реакції. 3. Прилегла до епітеліальної

закладки ПЗ мезенхіма (як на цитолемі, так і в цитоплазмі клітин) упродовж раннього пренатального онтогенезу проявляє переважно помірно позитивний тип реакції з лектинами зав'язі пшениці (WGA), бузини чорної (SNA), кліщовини (RCA) та арахісу (PNA).

Перспективи подальших досліджень. Результати лектиногістохімічного дослідження раннього пренатального онтогенезу ПЗ можуть послужити основою у роботі лабораторій скринінгу морфологічного матеріалу для оцінки ступеня зрілості та прогнозування життєздатності плода і діагностики відхилень від нормального розвитку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Лаврів Л. П. Лектиногістохімічні закономірності морфогенезу привушної залози людини / Л. П. Лаврів, О. С. Ключ // Materials of X International scientific and practical conference "Scientific horizons – 2014". September 30 – October 7, 2014. Sheffield, England. – Volume 8. – P. 32-34.

2. Порівняльна оцінка періодизації ембріонального матеріалу за темпами його диференціювання на основі каріометричних даних ембріогенезу бронхіогенної групи залоз людини / І.Ю. Олійник, Ю.Т. Ахтемійчук, Л.О. Філіпова // Вісн. морфології. – 2007. – Т. 13, № 2. – С. 323-327.

3. Луцик А.Д. Лектины в гистохимии / А.Д. Луцик, Е.С. Детюк, М.Д. Луцик. – Львов: Выща шк. Изд-во при Львов. ун-те, 1989. – 144 с.

4. Ахтемійчук Ю. Т. Пренатальний розвиток органів і структур організму / Ю. Т. Ахтемійчук, О. М. Слободян, Л. П. Лаврів // Експериментальна і клінічна медицина. – 2014. – № 3 (64). – С. 18-21.

*Ольга Юрценюк, Сергій Ротар
(Чернівці)*

ПРЕДИКТОРИ ТРИВОЖНИХ РОЗЛАДІВ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Ознаками психічного здоров'я студентів є їхня активність, життєрадісність, спостережливість, адаптованість до умов навчальної діяльності у вищому навчальному закладі, низька тривожність, емоційна стабільність, здатність сприймати та аналізувати інформацію [1].

Необхідність досліджень психічного здоров'я студентів визначається наявністю таких чинників, що впливають на стан їх психічного здоров'я, як ситуації іспитів, періоди соціальної адаптації, необхідність особистого самовизначення в майбутньому професійному середовищі та ін. Емоційні стани, що переживаються під час цього, і їх наслідки складають серйозну загрозу психологічному здоров'ю студентів. В умовах вищого навчального закладу психічне здоров'я є дуже важливим фактором, який визначає успішність студентів у навчальній діяльності, сприяє їхньому саморозвитку та безконфліктному спілкуванню.

Одним із основних чинників впливу на психічне здоров'я студентів являється тривожність. Слід розрізняти тривогу як стан і тривожність як властивість особистості. Тривога – реакція на небезпеку, яка загрожує особистості, реальну або уявну, емоційний стан дифузного незрозумілого страху, що характеризується невизначеним відчуттям загрози (на відміну від страху, який є реакцією на цілком певну небезпеку). Тривожність – індивідуальна особливість, що полягає в підвищеній схильності відчувати неспокій в різних життєвих ситуаціях, у тому числі і тих, об'єктивні характеристики яких до цього не привертають.

Соціальна школа навчання надає тривожності центральну роль у соціалізації індивіда. В основі цих поглядів лежить уявлення про те, що початково нейтральні стимули можуть через підкріплення і наuczіння ставати емоціогенним і набувати тривожних властивостей. У

результаті досліджень було встановлено, що тривожність, відносно легко виникаючи, надалі стає дуже стійким утворенням, з великими труднощами піддається перенавчанню. Причому вона може сприяти виробленню, як позитивних якостей, так і негативних, таких, наприклад, як агресія або надмірна залежність [1].

Слід відмітити, що розподіл тривожності на стан (ситуативна тривожність) та властивість особистості (особистісна) найбільш яскраво проявляється в роботах Ч. Спілбергера та Р. Кеттела. За Ч. Спілбергером ситуативна тривожність виникає, коли індивід сприймає певний подразник або ситуацію як таку, що несе в собі актуальні або потенційні елементи небезпеки, загрози або шкоди. Особистісна тривожність не проявляється безпосередньо в поведінці, але її рівень можна визначити, виходячи з того, як часто та інтенсивно виникає стан тривоги [2, 4].

Нові психологічні дослідження свідчать про існування таких видів тривожності, як мобілізуюча та демобілізуюча тривожність. Мобілізуючий вид тривожності проявляється в підвищеній активності, аж до агресивності; в підвищеному апетиті. Демобілізуючий вид тривожності – в заціпенінні, раптовій втраті інтересу, апатії тощо. Особливо яскраво проявляється при наявності стійкої тривожності [2].

Метою даної роботи є вивчення предикторів розвитку тривожних станів у студентів вищих навчальних закладів.

Матеріали і методи:

Дослідження проводилось в 2013-2014 рр. Вцілому було обстежено 327 студентів вищих навчальних закладів. Вибірка не мала суттєвих відмінностей за статевим і віковим складом, місцем мешкання, формою навчання.

Ступінь вираження тривожної симптоматики вивчався за допомогою тесту Спілбергера-Ханіна. Цей опитувальник складається з 20 висловлювань, що відповідають тривозі як стану (стан тривоги, реактивна або ситуативна тривога) та з 20 висловлювань на визначення тривожності як диспозиції, особистісної особливості (властивість тривожності). Шкала особистісної тривожності та реактивної тривоги Спілбергера є єдиною методикою, що дозволяє диференційовано вимірювати тривожність як особистісну рису, і як стан. Ми використовували модифікацію Ю. Л. Ханіна (1976), яка адаптована до російської мови [3, 4].

Дана методика дозволяє зробити перші істотні уточнення про якість інтегральної самооцінки особистості: чи є нестабільність цієї самооцінки ситуативною чи постійною, тобто особистісною. Результати цієї методики вказують не лише на психодинамічні особливості особистості, але й на загальні питання взаємозв'язку параметрів реактивності та активності особистості, її темпераменту та характеру. Ця методика є розгорнутою суб'єктивною характеристикою особистості, що зовсім не зменшує її цінності в психодіагностичному плані. Оцінка результатів: до 30 балів – низька тривожність; 31-45 – помірна тривожність, 46 і більше балів – висока тривожність.

Значні відхилення від рівня помірної тривожності вимагають особливої уваги, висока тривожність передбачає схильність до появи стану тривоги у людини в ситуаціях оцінки його компетентності. В цьому випадку слід знизити суб'єктивну значущість ситуації і завдань та перенести акцент на осмислення діяльності і формування відчуття впевненості в успіху [5].

Результати дослідження:

Рівень особистісної тривожності та ситуативної тривоги у студентів визначали за допомогою тесту Спілбергера-Ханіна.

Встановлено, що серед обстежених студентів, більшість складають особи з середнім рівнем особистісної тривожності – 145 осіб (44,34%), високий рівень особистісної тривожності визначався у 98 обстежених (29,97%), низький рівень особистісної тривожності виявлено у 84 студентів (25,69%). В статевому розподілі у чоловіків частка студентів з середнім рівнем особистісної тривожності – 56,2 % була значно вищою в порівнянні з 39,6 % пацієнтів з високим рівнем та 4,2 % з низьким рівнем, на відміну від жінок, в групі яких

переважали особи з високим рівнем тривожності (76,9 % проти 21,2 % з середнім рівнем особистісної тривожності та 1,9 % з низьким рівнем особистісної тривожності). Виявлено прямий кореляційний зв'язок між високим рівнем особистісної тривожності та жіночою статтю ($r=0,50$, $p < 0,05$). Прикметно, що в підгрупах з високим та середнім рівнем особистісної тривожності абсолютні значення якої також були вищими у жінок, ніж у чоловіків – $57,73 \pm 4,38$ проти $49,33 \pm 3,74$ балів ($p < 0,05$) для високого рівня тривожності, та $37,66 \pm 4,15$ проти $36,0 \pm 3,54$ ($p < 0,05$) для середнього рівня.

Аналізуючи показники рівня ситуативної тривоги можна зауважити, що високий рівень ситуативної тривоги був притаманний 81 студенту, що становило 24,77% всіх обстежених, середній рівень ситуативної тривоги виявили у 194 осіб – 59,33%, та у 52 молодих людей виявлено низький рівень ситуативної тривоги – 15,9%.

В статевому розподілі частки чоловіків та жінок з високим рівнем ситуативної тривоги були відповідно – 41,6 % проти 25,0 %. середнім рівнем ситуативної тривоги був виявлений у 58,4 % чоловіків та 75,0 % жінок.

Підвищений рівень тривожності може свідчити про недостатнє емоційне пристосування до тих чи інших соціальних ситуацій, і студентів з високим рівнем тривожності виявляється ставлення до себе як до слабкого, невмілого. Тривожні студенти, як правило, не користуються загальним визнанням у групі, вони частіше входять до числа найменш популярних, тому що дуже часто невпевнені в собі, замкнуті, нетовариські, або, ж навпаки, надто комунікабельні, настирливі, або навіть озлоблені. Результатом безініціативності тривожних студентів є те, що в однолітків з'являється бажання домінувати над ним, що веде до зниження емоційного фону, до тенденції уникати спілкування, посилюється невпевненість у собі. Тривожний студент побоюється інших, чекає нападу, глузування, образи, що сприяє виробленню реакції психологічного захисту у вигляді агресії, спрямованої на інших. Такі студенти, як правило, самотні, замкнуті, малоактивні. Це, як правило, позначається на успішності навчальної діяльності та налагодженні контактів з оточенням.

В той же час до особистісної тривожності та ситуативної тривоги схильні також студенти, які є відмінниками в групі. Це пояснюється тим що, вони, як студенти, які постійно відвідують заняття, готуються до семінарів та активно відповідають на них, значною мірою хвилюються за свою успішність. Вони намагаються отримати всі можливі бали впродовж занять та успішно написати всі модульні контролі, перебуваючи часто в стані стресу.

Висновки. Виникнення тривоги може бути пов'язаним як із зовнішніми, так і з внутрішніми факторами. Під впливом зовнішніх умов тривога виникає як емоційна реакція на стресогенну ситуацію і може бути різною як за інтенсивністю, так і за тривалістю. Отже можна припустити, що у осіб з високим рівнем особистісної тривожності рівень ситуативної тривоги також зростає в зв'язку з особистісною реакцією переживання стресогенних ситуацій що виникають в житті студентів, зокрема в навчанні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Айзенк Х. Психологические теории тревожности: В кн. Тревога и тревожность / Под ред. В.М. Астапова. – СПб.: Питер, 2001. – С. 224-247.
2. Прихожан А.М., Дубровіна І.В. Психологія / А.М. Прихожан, І.В. Дубровіна. – М.: АКАДЕМІЯ, 1999. – 461 с.
3. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. [Учебное пособие] / Д.Я. Райгородский. – Самара: "БАХРАХ-М", 2001. – 320 с.
4. Малкина-Пых И. Г. Психосоматика / И.Г. Малкина-Пых. – М.: Эксмо, 2009. – 1024 с.
5. Бреслав Г.М. Психология эмоций [Учебное пособие] / Г.М. Бреслав. – М.: Академия: Смысл, 2004. – 541 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Андрощук Ольга Володимирівна – аспірант III року навчання кафедри теоретичної та консультативної психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова

Беженар Антоніна Анатоліївна – кандидат фізико-математичних наук, старший викладач Академії неперервної освіти Київської обласної ради

Бірюльов Кирило Юрійович – провідний інженер-електронік лабораторії комп'ютерних систем і мереж Львівського коледжу Державного університету телекомунікацій

Бойко Оксана Володимирівна – старший викладач кафедри хореографії і танцювальних видів спорту Національного університету фізичного виховання і спорту України

Василишина Ольга Василівна – викладач кафедри товарознавства, експертизи та торговельного підприємництва Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету

Васюченко Павло Вікторович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри автоматизації енергетичних процесів Української інженерно-педагогічної академії (м. Харків)

Гаврелюк Светлана Васильевна – кандидат медичинських наук, доцент кафедри анатомії, фізіології людини і тварин Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Глюзіцька Валентина Миколаївна – викладач вищої категорії, викладач економічних дисциплін кафедри економічних дисциплін Хорольського агропромислового коледжу Полтавської державної аграрної академії

Гринь Олександр Романович – кандидат педагогічних наук, професор кафедри психології і педагогіки Національного університету фізичного виховання і спорту України

Гусятинська Наталія Альфредівна – доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри технології цукру і підготовки води Національного університету харчових технологій

Дещинська Тетяна Миколаївна – викладач кафедри комп'ютерних систем і мереж Навчально-наукового інституту телекомунікацій та інформатизації, методист заочного відділення Львівського навчально-науково-виробничого центру Державного університету телекомунікацій

Заліська Наталія Іванівна – викладач Львівського коледжу Державного університету телекомунікацій

Іванов Андрій Павлович – викладач кафедри хореографії і танцювальних видів спорту Національного університету фізичного виховання і спорту України

Іщенко Анастасія Максимівна – студентка 3 курсу групи 32 кафедри хореографії і танцювальних видів спорту Національного університету фізичного виховання і спорту України

Кобсяк Валерій Андрійович – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри туризмознавства, спортивно-гуманітарних дисциплін та економіки Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Кашук Валерій Дмитрович – інженер комп'ютерних систем лабораторії комп'ютерних систем і мереж Львівського коледжу Державного університету телекомунікацій

Ключкович Тетяна Василівна – аспірант кафедри педагогіки та психології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Копань Василь Степанович – доктор фізико-математичних наук, професор Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Корольов Борис Анатолійович – старший викладач кафедри фізичного виховання Київського національного економічного університету імені В.Гетьмана

Кужій Любомира Іванівна – кандидат технічних наук, викладач Львівського коледжу Державного університету телекомунікацій

Кузьменко Віра Ульянівна – доктор психологічних наук, професор кафедри теоретичної та консультативної психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова

Лаврів Леся Петрівна – кандидат медичних наук, викладач кафедри анатомії, топографічної анатомії та оперативної хірургії ДВНЗ «Буковинський державний медичний університет»

Ляшенко Олена Романівна – старший викладач кафедри фізичного виховання Київського національного економічного університету імені В.Гетьмана

Максимович Петронеля Семенівна – викладач циклової комісії станційного обладнання Львівського коледжу Державного університету телекомунікацій

Метлевич Ярослав Романович – викладач кафедри апаратних засобів інформатизації Львівського коледжу Державного університету телекомунікацій

Мурін Олексій Степанович – старший викладач, заступник директора з навчальної роботи Львівського коледжу Державного університету телекомунікацій

Ничай Володимир Ярославович – старший викладач кафедри телекомунікаційних систем Навчально-наукового інституту телекомунікацій та інформатизації, провідний інженер Львівського навчально-науково-виробничого центру Державного університету телекомунікацій

Олексюк Наталія Степанівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Оніщенко Наталя Володимирівна – викладач-методист вищої категорії, викладач суспільних дисциплін кафедри суспільних дисциплін Хорольського агропромислового коледжу Полтавської державної аграрної академії

Охремчук Наталія Леонідівна – викладач кафедри апаратних засобів інформатизації Львівського коледжу Державного університету телекомунікацій

Палюкенієнє Світлана Вікторівна – викладач кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Панова Світлана Олегівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри методики викладання фізико-математичних дисциплін та інформаційних технологій у навчанні Бердянського державного педагогічного університету

Панченко Валентина Олександрівна – старший викладач кафедри педагогіки, теорії і методики початкової освіти ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Пелещак Богдан Михайлович – старший викладач кафедри апаратних засобів інформатизації Львівського коледжу Державного університету телекомунікацій

Проданюк Федір Миколайович – кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії, політології та українознавства Київського національного університету технологій та дизайну

Ременюк Олена Миколаївна – студентка 4 курсу факультету біотехнології, технології цукру та водопідготовки Національного університету харчових технологій

Решетова Ганна Ігорівна – кандидат наук з державного управління, доцент кафедри менеджменту виробничої та невиробничої сфери Донецького державного університету управління (м. Маріуполь)

Рожкова Тетяна Андріївна – кандидат наук фізичного виховання і спорту, доцент кафедри хореографії і танцювальних видів спорту Національного університету фізичного виховання і спорту України

Ротар Сергій Сергійович – викладач кафедри нервових хвороб, психіатрії та медичної психології імені С.М.Савенка ДВНЗ «Буковинський державний медичний університет»

Савінчева Лілія Павлівна – спеціаліст вищої категорії, викладач фізичного виховання ЦК викладачів фізичного виховання, ДПЮ, БЖД та охорони праці Комунального вищого навчального закладу Київської обласної ради «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж»

Самолук Анатолій Ананійович – старший викладач кафедри спортивних дисциплін і туризму ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Селемонавічус Андрій Альвідасович – завідувач лабораторії комп’ютерних систем і мереж Львівського коледжу Державного університету телекомунікацій

Синюк Сергій Романович – викладач Львівського коледжу Державного університету телекомунікацій

Скідан Владислава Валентинівна – кандидат технічних наук, доцент кафедри техногенної безпеки та тепломасообмінних процесів Київського національного університету технологій та дизайну

Слободян Олександр Миколайович – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри анатомії, топографічної анатомії та оперативної хірургії ДВНЗ «Буковинський державний медичний університет»

Смоляр Ірина Іванівна – кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент кафедри психології і педагогіки Національного університету фізичного виховання і спорту України

Стахів Володимир Михайлович – старший викладач кафедри комп’ютерних систем і мереж Навчально-наукового інституту телекомунікацій та інформатизації, завідувач навчальною лабораторією Львівського Навчально-науково-виробничого центру Державного університету телекомунікацій

Тимчик Марина Павлівна – аспірант I року навчання кафедри педагогіки та психології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Тришкіна Ніна Іванівна – кандидат економічних наук, доцент, директор Хмельницького торговельно-економічного коледжу Київського національного торговельно-економічного університету

Філіпенко Алевтіна Вікторівна – кандидат філософських наук, викладач циклової методичної комісії соціально-гуманітарних дисциплін Слов’янського хіміко-механічного технікуму

Хуртик Дмитрій Викторович – преподаватель кафедри легкої атлетики, зимних видів і велосипедного спорту Національного університету фізического виховання і спорту України

Хуторянська Ніна Володимирівна – провідний інженер кафедри фізики металів, НДЛ «Фізика металів та кераміки» Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Чайка Іванна Василівна – магістрант факультету біотехнології, технології цукру та водопідготовки Національного університету харчових технологій

Чайковський Євген Володимирович – викладач кафедри хореографії і танцювальних видів спорту Національного університету фізичного виховання і спорту України

Шкода Наталія Анатоліївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Юнак Остап Миронович – викладач кафедри апаратних засобів інформатизації Львівського коледжу Державного університету телекомунікацій

Юрценюк Ольга Сидорівна – кандидат медичних наук, доцент кафедри нервових хвороб, психіатрії та медичної психології імені С.М.Савенка ДВНЗ «Буковинський державний медичний університет»

Яковлєва Тетяна Сергіївна – викладач кафедри телекомунікаційних систем Навчально-наукового інституту телекомунікацій та інформатизації, завідувач Львівського Навчально-науково-виробничого центру Державного університету телекомунікацій

Яременко Константин Русланович – студент 4 курсу факультета спорту і менеджмента Національного університету фізического виховання і спорту України

ЗМІСТ
ЕКОЛОГІЯ

- Наталія Гусятинська, Олена Ременюк, Іванна Чайка*
ЕФЕКТИВНІСТЬ ОЧИЩЕННЯ ПИТНОЇ ВОДИ З ВИКОРИСТАННЯМ
СОРБЕНТІВ 3
- Владислава Скідан*
УТИЛІЗАЦІЯ БАТАРЕЙОК – ВАШЕ ЗДОРОВ'Я ТА ДОВГОЛІТТЯ 7

ЕКОНОМІКА

- Роксолана Годунько, Петро Яхно*
ПРІОРИТЕТНИЙ ЛАНЦЮГ ВІДПОВІДНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН
СПОЖИВАЧА ТА ДЕРЖАВИ 11
- Ганна Решетова*
ОЦІНКА СТАНУ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ 13

ІСТОРІЯ

- Федір Проданюк*
ПРИЧИНИ ПОРАЗКИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ТА ПРИХОДУ ДО ВЛАДИ
ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО: СУЧАСНИЙ СТАН
ДОСЛІДЖЕННЯ НАУКОВОЇ ПРОБЛЕМИ 17
- Наталія Шкода*
ФОРМУВАННЯ ФЕМІНІСТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ
В НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ. 23

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

- Світлана Палюкенієнє*
ВИВЧЕННЯ ДИЗАЙНУ АКСЕСУАРІВ ПРЕДМЕТІВ ІНТЕР'ЄРУ
ЯК МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКОГО ПРОФІЛЮ 26
- Світлана Палюкенієнє*
ЛЯЛЬКА ЯК ДЖЕРЕЛО ХУДОЖНЬОГО ДОСВІДУ В ОСВІТНЬОМУ
СЕРЕДОВИЩІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА 29

ПЕДАГОГІКА

- Ольга Василюшина*
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ У ЗДОБУВАЧІВ
ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ. СУЧАСНІ МЕТОДИКИ І ЗАСОБИ 34
- Павло Васюченко*
ОСОБЛИВОСТІ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ
ДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ 37
- Валентина Глюзіцька, Наталя Оніщенко*
ТАЛАНТ ВИХОВАННЯ, – ТАЛАНТ ТЕРПЛЯЧОЇ ЛЮБОВІ, ПОВНОЇ
ВІДДАНОСТІ 40
- Тетяна Ключкович*
ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
В СЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ 43
- Василь Копань, Ніна Хуторянська, Антоніна Беженар*
НОБЕЛІВСЬКІ ПРЕМІЇ І ШКОЛА 46
- Любомира Кузій, Сергій Синюк, Наталія Заліська*
ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОСІДНАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТА
ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ФОРМУВАННІ НАВИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ 49
- Наталія Олексюк*
СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ
ЯК ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ 52

<i>Світлана Панова</i> МЕТОДИКА ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ НА ЗАСАДАХ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ	55
<i>Валентина Панченко</i> ОСОБЛИВОСТІ МАТЕМАТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	58
<i>Марина Тимчик</i> ГУМАНІСТИЧНИЙ ЗМІСТ ДІЯЛЬНОСТІ ОЛЕКСАНДРА ДУХНОВИЧА ТА ЇЇ ХРИСТИЯНСЬКИЙ ВИМІР	64
<i>Ніна Трішкіна</i> ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ФАХІВЦІВ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ	68
ПСИХОЛОГІЯ	
<i>Ольга Андрошук</i> ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ	72
<i>Віра Кузьменко</i> РОЗВИТОК ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКА ЯК ПРОБЛЕМА ДОСЛІДЖЕНЬ У ГАЛУЗІ ВІКОВОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ	76
СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ	
<i>Кирило Бірюльов, Андрій Селемонавічус</i> ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ	80
<i>Олексій Мурін, Петронеля Максимович, Валерій Кащук</i> СТРАТЕГІЯ РЕСУРСІВ ГЛОБАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ МЕРЕЖ	82
<i>Олексій Мурін, Петронеля Максимович</i> СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	85
<i>Богдан Пелещак, Остап Юнак, Наталія Охремчук, Ярослав Метлевич</i> ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ МОДЕЛЮВАННЯ МЕРЕЖ ЗВ'ЯЗКУ	87
<i>Володимир Стахів, Тетяна Яковлєва, Тетяна Дециньська, Володимир Ничай</i> БЛОГ ЯК СЕГМЕНТ МЕРЕЖІ ТА ЙОГО ВИДИ	91
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ	
<i>Олександр Гринь, Олена Ляшенко, Борис Корольов</i> УЯВЛЕННЯ ПРО ЗДОРОВ'Я В КОНТЕКСТІ ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	94
<i>Олександр Гринь, Ірина Смоляр</i> ВПЛИВ КРЕАТИВНИХ ЯКОСТЕЙ НА ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СПОРТСМЕНІВ-ЄДИНОБОРЦІВ	97
<i>Андрій Іванов, Оксана Бойко, Євген Чайковський, Тетяна Рожкова</i> ФАКТОРИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СПОРТИВНИХ ТАНЦЯХ	101
<i>Тетяна Рожкова, Оксана Бойко, Анастасія Іщенко</i> РОЗВИТОК ГНУЧКОСТІ У СПОРТСМЕНІВ МОЛОДШОГО ВІКУ, ЯКІ СПЕЦІАЛІЗУЮТЬСЯ У СПОРТИВНИХ ТАНЦЯХ, НА ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ СПОРТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ	104
<i>Лілія Савінчева</i> ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ОСВІТИ	108

<i>Анатолій Самолюк</i> ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ЮНАКІВ ВІКОМ 16-18 РОКІВ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ МЕТАННЯМИ	111
<i>Константин Яременко, Дмитрий Хуртик</i> ТЕХНИКА КЛАССИЧЕСКИХ ХОДОВ ВЫСОКОКВАЛИФИЦИРОВАННЫХ ЛЫЖНИКОВ-ГОНЩИКОВ С НАРУШЕНИЯМИ СЛУХА	114
ФІЛОСОФІЯ	
<i>Валерий Кóсяк</i> О "ЗАКОНАХ" И ХАРАКТЕРИСТИКАХ КРАСОТЫ	118
<i>Алевтіна Філіпенко</i> ПОГЛЯД НА ОСВІТУ ХХІ СТОРІЧЧЯ В УКРАЇНІ З РИНКОВОЇ ТОЧКИ ЗОРУ	122
МЕДИЧНІ НАУКИ	
<i>Светлана Гаврелюк</i> ИССЛЕДОВАНИЕ ЭНДОТЕЛИЙЗАВИСИМОЙ ДИЛАТАЦИИ ПЕРИФЕРИЧЕСКИХ СОСУДОВ У МАЛЬЧИКОВ ПОДРОСТКОВОГО ВОЗРАСТА В ЗАВИСИМОСТИ ОТ ФУНКЦИОНАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ ВЕГЕТАТИВНОЙ НЕРВНОЙ СИСТЕМЫ	127
<i>Олександр Слободян, Леся Лаврів</i> ОСОБЛИВОСТІ ЕМБРІОНАЛЬНОГО ГІСТОГЕНЕЗУ ПРИВУШНОЇ ЗАЛОЗИ	129
<i>Ольга Юрценюк, Сергій Ротар</i> ПРЕДИКТОРИ ТРИВОЖНИХ РОЗЛАДІВ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ	132
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	135

Матеріали XXIV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2016. – Вип. 24. – 141 с.

Враховуючи свободу наукової творчості, редколегія приймає до друку публікації та статті тих авторів, думки яких не в усьому поділяє. Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, правильність фактів і посилань, достовірність матеріалів несуть автори публікацій. Передрук і відтворення опублікованих у збірнику матеріалів будь-яким способом дозволяється тільки при посиланні на **«Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»**.

Редакційна колегія залишає за собою право редагувати та скорочувати текст.

Адреса оргкомітету: 08401, Київська обл., м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 30 (к. 203), тел. (04567) 5 46 44

Матеріали конференції розміщені на сайті: <http://rmuphdpu.webnode.ru> (розділ «Наукові конференції»)

Укладачі: С.М.Кикоть, І.В.Гайдаєнко
Верстка та дизайн: І.В.Гайдаєнко

Підписано до друку 27.06.2016 р.
Формат 60×84 1/8. Папір офсет.
Ум. друк. арк. 19,2.

Виробник ФОП Лукашевич О.М., свідоцтво про державну реєстрацію
№2358000000002997 від 12.10.2011 р.
08400, Київська обл., м. Переяслав-Хмельницький,
вул. Покровська, 49, к. 12

